

Güvenlik Stratejileri Dergisi

The Journal of Security
Strategies

ATATÜRK STRATEJİK ARAŞTIRMALAR
VE LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

ATATÜRK STRATEGIC STUDIES
AND GRADUATE INSTITUTE

Cilt / Volume: 18
Sayı / Issue: 42
Ağustos / August 2022

BASKI / PRINTED BY

MSÜ Basım ve Yayınevi Müdürlüğü / TNDU Printing and Publishing Office

YAZIŞMA VE HABERLEŞME ADRESİ / CORRESPONDENCE AND COMMUNICATION

Milli Savunma Üniversitesi
Atatürk Stratejik Araştırmalar
ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Yenilevent / İSTANBUL
TÜRKİYE

Web : gsd.msu.edu.tr/
dergipark.org.tr/tr/pub/guvenlikstrtrj

**MİLLÎ SAVUNMA ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK STRATEJİK ARAŞTIRMALAR
VE LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
GÜVENLİK STRATEJİLERİ DERGİSİ**

**TURKISH NATIONAL DEFENCE UNIVERSITY
ATATÜRK STRATEGIC STUDIES
AND GRADUATE INSTITUTE
THE JOURNAL OF SECURITY STRATEGIES**

Cilt/Volume: 18 • Sayı/Issue: 42 • ISSN 1305-4740
Uluslararası Hakemli Dergi / International Peer-Reviewed Journal

**Atatürk Stratejik Araştırmalar ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
adına Sahibi ve Sorumlusu** **Owner on behalf of
Atatürk Strategic Studies
and Graduate Institute**

Prof. Dr. Bünyamin KOCAOĞLU (MSÜ, ATASAREN, İstanbul, Türkiye)

Editör / Editor

Prof. Dr. Gültekin YILDIZ (MSÜ, KHO, Ankara, Türkiye)

Editör Yardımcıları / Assistant Editors

Dr. Öğr. Üyesi Barış ATEŞ (MSÜ ATASAREN, İstanbul, Türkiye)

Öğr. Gör. Esra Ecem ŞAHİN (MSÜ ATASAREN, İstanbul, Türkiye)

Arş. Gör. Alperen Kürşad ZENGİN (MSÜ ATASAREN, İstanbul, Türkiye)

Arş. Gör. Dağhan YET (MSÜ ATASAREN, İstanbul, Türkiye)

İngilizce Dil Editörü / English Language Editor

Dilek KARABACAK (MSÜ ATASAREN, İstanbul, Türkiye)

Yayın Kurulu / Editorial Board

Doç. Dr. Güngör ŞAHİN (MSÜ ATASAREN, İstanbul, Türkiye)

Doç. Dr. Zeynep SELÇUK (MSÜ ATASAREN, İstanbul, Türkiye)

Dr. Öğr. Üyesi Barış ATEŞ (MSÜ ATASAREN, İstanbul, Türkiye)

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet BÜYÜKAKSOY (MSÜ ATASAREN, İstanbul, Türkiye)

TARANDIĞIMIZ VERİTABANLARI / DATABASES INDEXING OUR JOURNAL

ULAKBİM TR DİZİN
Sosyal Bilimler Veritabanı

SOBİAD Atıf Dizini
Index Copernicus

Atatürk Stratejik Araştırmalar ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsü yayını olan Güvenlik Stratejileri Dergisi, yılda üç kez Nisan, Ağustos ve Aralık aylarında yayımlanan uluslararası hakemli bir dergidir. Makalelerdeki düşünce, görüş, varsayım, sav veya tezler eser sahiplerine aittir; Millî Savunma Üniversitesi ve Atatürk Stratejik Araştırmalar ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsü sorumlu tutulamaz.

The Journal of Security Strategies is an international peer-reviewed journal and published tri-annually in April, August, and December. The opinions, thoughts, postulations, or proposals within the articles are but reflections of the authors and do not, in any way, represent those of Turkish National Defence University or of Atatürk Strategic Studies and Graduate Institute.

DANIŞMA KURULU / ADVISORY BOARD

- Prof. Dr. Talat CANBOLAT (Milli Savunma Üniversitesi, İstanbul, Türkiye)
- Prof. Dr. İsmail ÇOŐKUN (İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye)
- Prof. Dr. Burak Samih GÜLBOY (İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye)
- Prof. Dr. Yaşar GÜRBÜZ (Özyeğin Üniversitesi, İstanbul, Türkiye)
- Prof. Dr. Toğrul İSMAYIL (KahramanmaraŐ Sütçü İmam Üniversitesi, KahramanmaraŐ, Türkiye)
- Prof. Dr. R. Kutay KARACA (İstanbul Aydın Üniversitesi, İstanbul, Türkiye)
- Prof. Dr. Hikmet KIRIK (İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye)
- Prof. Dr. Yaşar ONAY (İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye)
- Prof. Dr. Murat ÖZGEN (İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye)
- Prof. Dr. Hasip SAYGILI (Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, İstanbul, Türkiye)
- Prof. Dr. İlyas TOPSAKAL (İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye)
- Prof. Dr. Mesut UYAR (Antalya Bilim Üniversitesi-Türkiye)
- Prof.Dr. Abdülkadir VAROĞLU (BaŐkent Üniversitesi-Türkiye)
- Prof. Dr. Gültekin YILDIZ (Milli Savunma Üniversitesi, Kara Harp Okulu, Ankara, Türkiye)
- Prof. Dr. Tuncay ZORLU (İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul, Türkiye)
- Doç. Dr. Öner AKGÜL (Ahi Evran Üniversitesi, KırŐehir, Türkiye)
- Doç. Dr. OĞuzhan GÖKTOLGA (İnönü Üniversitesi, Malatya, Türkiye)
- Doç. Dr. Hakkı Hakan ERKİNER (Marmara Üniversitesi, İstanbul, Türkiye)
- Dr. Öğr. Üyesi Gökhan AK (Ayvansaray Üniversitesi, İstanbul, Türkiye)
- Dr. Öğr. Üyesi Atahan Birol KARTAL (Beykent Üniversitesi, İstanbul, Türkiye)
- Dr. Öğr. Üyesi Dorota DOMALEWSKA (War Studies University, Varşova, Polonya)
- Dr. Öğr. Üyesi Zekeriya TÜRKMEN (İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, İstanbul, Türkiye)
- Dr. Giovanni ERCOLANI (Peace Operations Training Institute, Williamsburg, Virginia, USA)

İÇİNDEKİLER / TABLE OF CONTENTS

Araştırma Makaleleri / Research Articles

Güvenlik Araştırmaları / Security Studies

Reading the USA through Strategy Documents:
An Analysis on the Change of Hegemonic Security Understanding 265
ABD'yi Strateji Belgeleri Üzerinden Okumak:
Hegemonik Güvenlik Anlayışının Değişimi Üzerine Bir Analiz
Özgür KÖRPE

Back to the Past: Is the West Moving from Crisis Management
to Full-Spectrum Deterrence Including Nuclear Force? 295
Geçmişe Dönüş: Batı Kriz Yönetiminden Nükleer Kuvvetler Dâhil
Geniş Spektrumlu Caydırıcılığa mı Dönüyor?
Suat DÖNMEZ

NATO'nun Savunma ve Caydırıcılık Çalışmaları ile İlgili
Bir Değerlendirme 323
An Assessment on NATO's Defence and Deterrence Studies
Rüştü Salim Savaş BİÇER

Sivil Bireylerin Terörizm Korkusuna Nitel Perspektiften Bakış 347
A Qualitative Perspective on Civilians' Fear of Terrorism
Begüm ÇARDAK - Mustafa Sıtkı BİLGİN

Bölgesel Çalışmalar / Regional Studies

Türkiye – Rusya İlişkilerinde Büyük Stratejilerin Kesişimi:
Akıllı Uyum ve Esnek Rekabetin Uluslararası Arenadaki Yansımaları 387
The Pattern on Grand Strategies: Smart Alignment
and Flexible Competition in Türkiye-Russia Relations
Alperen Kürşad ZENGİN - İlyas TOPSAKAL

Lübnan Tezkereleri Üzerinden Türkiye'nin
Barışı Destekleme Harekâtlarına Katılım Motivasyonlarını
Yönelik Bir İnceleme 411
An Analysis on the Motivations of Türkiye's Participation
in Peace Support Operations via Lebanon Bills
Fatih AKGÜL

Harp Tarihi / Military History

Osmanlı Donanması'ndaki Yerli İmkânlarla Bir Muharebe Gemisi
İnşa Deneyimi: Abdülkadir 449
A Battleship Building Experience with Local Capabilities
in the Ottoman Navy: Abdulkadir
Evren MERCAN

Harp Ceridesine Göre 16'ncı Tümen'in
Çanakkale Cephesi'nin Tahliyesi Sürecindeki Faaliyetleri 479
Activities of the 16th Division during the Evacuation
of the Çanakkale Front as per War Diaries
Barış BORLAT

Yayın İlkeleri 509
Submission Guidelines 513

Reading the USA through Strategy Documents: An Analysis on the Change of Hegemonic Security Understanding

ABD’yi Strateji Belgeleri Üzerinden Okumak:
Hegemonik Güvenlik Anlayışının Değişimi Üzerine Bir Analiz

Özgür KÖRPE*

Abstract

It is possible to look for the foundations of the USA’s hegemonic security understanding in the days when the Second World War ended. In fact, it is undeniable that this situation creates a perception of confusion all over the world, but especially in countries classified as “allies” of the USA. In the formation of this perception, in addition to the practices of the USA, the discourses of the US Presidents and the imposing policies of the Soviet period have a share, albeit at different rates. Although the number of opponents has increased today, the US military power is superior to that of other states, and the technological repercussions of this power still continue to be envied. This article examines the change in the understanding of hegemonic security within the framework of a combination of the research methods, which consists of historical and content analysis, using the concepts related to the subject.

Keywords: *International Security, National Security Strategy, United States of America, Hegemony, Content Analysis.*

Öz

ABD’nin hegemonik güvenlik anlayışının temellerini İkinci Dünya Savaşı’nın bittiği günlerde aramak mümkündür. Aslında bu durumun tüm dünyada ama özellikle ABD’nin “müttefikleri” olarak sınıflandırılan ülkelerde bir kanıksama algısı yarattığı da yadsınamaz. Bu algının oluşumunda ABD’nin uygulamalarının yanında, ABD Başkanları’nın söylemlerinin ve Sovyet dönemi dayatmacı politikalarının değişik

* Ph.D. Lecturer, Turkish National Defence University, Army War College, İstanbul, Türkiye, ORCID: 0000-0002-7633-7596, e-mail: ozgurkorpe@gmail.com.

Geliş Tarihi / Submitted: 17.04.2022
Kabul Tarihi / Accepted: 07.06.2022

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

oranlarda da olsa payları bulunmaktadır. Bugün katılmayanların sayısı artmış da olsa, ABD askerî gücü diğer devletlerinkinden üstündür ve bu gücün teknolojik yansımaları halen özenilen olmaya devam etmektedir. Bu makalede hegemonik güvenlik anlayışındaki değişim, konuyla ilişkili kavramlardan da yararlanılarak, tarihsel analiz ve içerik analizini kapsayan bir yöntem kombinasyonu çerçevesinde incelenmiştir.

***Anahtar kelimeler:** Uluslararası Güvenlik, Ulusal Güvenlik Stratejisi, Amerika Birleşik Devletleri, Hegemonya, İçerik Analizi.*

Introduction

“Hegemony” is a concept coined by the Italian Marxist thinker Gramsci in the 1930s and borrowed by many social scientists in the second half of the twentieth century.

Research since the 1990s has often been based on assumptions that the known world has changed. In its simplest form, “nothing will ever be the same again”. It is possible to perceive this rapid change in daily life, especially in the field of informatics. On the other hand, does this change have a reflection on international relations or international security, and if so, how?

According to some academic circles, with the end of the Cold War, the bipolar world order has become unipolar. Also, according to another view, those who made such a comment acted prematurely because although the world has experienced a perception of unipolarity for a short time, what is actually going on is the order of multipolarity. This research is not about which of these debates is true or valid but about an acceptance behind these debates, more precisely, it focuses on “change in the hegemonic security understanding”.

Therefore, it is necessary to emphasize the difference between “hegemony” and “hegemonic security understanding”. While hegemony expresses an objective situation, hegemonic security understanding shows the subjective perceptual effect of hegemony on the behaviour of the hegemon. In other words, examining the decline of US hegemony and examining the change in the security perception of the decision-making elite of the US state are different scientific research problems.

The USA, which is the global hegemon and the “absolute winner of the last age”¹ as defined by Fukuyama, faced an asymmetrical but global challenge at the beginning of the new millennium. Therefore, there are a few more questions to ask. First, will the global hegemony of the USA continue, or does it continue? There are many reports on this question in the literature. On the other hand, it is necessary to ask a few more profound questions. Has there been a change in the security understanding, which is still hegemonic, after the September 11 attacks? If it has happened, what kind of change has occurred in the hegemonic security understanding of the USA?

The answers to these two questions can be sought in many ways. From a methodological point of view, the most valid way would undoubtedly be to make an in-depth evaluation through primary sources. The research universe of this article also consists of the US national security strategy (US-NSS) documents, which are the primary sources. US Presidents are obliged to publish a national security strategy under the *Goldwater-Nichols Act of 1986*.² In this context, NSS documents published between 1987 and 2021 also constitute the research sample.

Moreover, in-depth evaluation refers to a research model based on collecting data in accordance with the research model from the beginning and analysing them with a hermeneutical³ point of view, rather than making a superficial generalization by collecting purely quantitative data. In this study, the data were obtained from the US-NSS documents using the *NVivo* data analysis program, and then the general context expressed as “hegemonic security” was analysed by making comparisons between the documents.

¹ Francis Fukuyama, *The End of History and the Last Man*, The Free Press, New York, NY, 1992, p. 188.

² Pursuant to the *Goldwater-Nichols Department of Defense Reorganization Act* dated 01.10.1986; by amending Section 15, Section 404a of Title 50 of the US Code on “War and National Defense”, it is essential that the US President presents a report on the US national security strategy to Congress each year. The first strategy paper was published by Ronald Reagan in January 1987. (U.S. Government Printing Office, <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/USCODE-2011-title50/html/USCODE-2011-title50.htm>, accessed on 17.11.2021).

³ Here, the term hermeneutics (...) emphasizes the detailed reading or study of a text consisting of speech, written words or pictures. (W. Lawrence Neuman, *Social Research Methods: Qualitative and Quantitative Approaches*, 7th Edition, Pearson, Essex, 2013, p. 103).

1. The Understanding of Hegemonic Security: A Conceptual and Historical Analysis

What is hegemonic security understanding? The answer to this question seems to be given by a three-stage analysis. In the first stage, the concept of hegemony should be put in its place in the conceptual distinction between authority/sovereign and hegemon. In the second stage, hegemony should be associated with national/international security. Finally, in the third stage, the course of the USA's hegemonic security understanding in the historical process should be revealed, and codes on hegemonic security understanding should be deduced. This phasing is considered that it can be useful in framing the general issue and creating data for content analysis.

In ancient Greece, the concept of *ἡγεμών-hdgemon* was used as a synonym for the word *leader*.⁴ As a matter of fact, it can be said that Antonio Gramsci, who brought the concept of hegemony to his political philosophy, used the concept consciously because of this feature. Gramsci, who took a different view of the “force theory” of Engels, answered the questions of “how can an elite minority control the majority without resorting to force?” and “how is it that a handful of capitalists manage and direct society in their own interests, even though Marx foretold a socialist revolution?”, with the concept of “hegemony” and revealed “consent”⁵ as the key concept. The consent mentioned here both includes emulation or exemplary behaviour and is also an acceptance that fears the magnitude of power and the threat emanating from that power. The one who consents is afraid of the power of the hegemon on the one hand and she/he takes the hegemon as an example on the other hand. In other words, if the leader-follower relationship in power is defined with the concept of force, consent will be decisive for this relationship in hegemony. In essence, this is a situation of “consent by force”.⁶

⁴ Walther Bauer, *A Greek-English Lexicon of the New Testament and Other Early Christian Literature*, F. Willam Danker, (eds.), University of Chicago Press, 3rd Edition, Chicago, 2001, p. 275.

⁵ Antonio Gramsci, *Prison Notebooks Vol.3*, Edited by Joseph A. Buttigieg, Colombia University Press, New York, 2007, p. 10.

⁶ Michèle Barrett, “Ideology, Politics, Hegemony: from Gramsci to Laclau and Mouffe”, in Eds. Slavoj Žižek, *Mapping Ideology*, Verso, London, 1997, p. 239.

How is such a relationship in hegemony established in the field of international security? According to many neo-Gramscian⁷ scholars, international hegemony is not much different from domestic political hegemony. In Cox's words,⁸ there is an international hegemonic class here too. At the same time, this class is a "transnational ruling class" that imposes its ideology, strategy, and common actions on its followers. Therefore, the leading and consenting actors of the hegemonic relationship in the field of international relations are shaped as a community of "state that dominates international relations" and "follower states" that consent to this hegemony. As a matter of fact, by emphasizing this relationship in hegemony, Gramsci reveals that a successful alliance, which he calls a "historical bloc", is required for the establishment of hegemony⁹. However, it is useful to remember once again that this cooperation is achieved through force.

Keohane compared the mentioned hegemon-follower relationship with the imperialist-colonial relationship.¹⁰ Keohane's imperialist-colonial relationship also imposes a responsibility on the hegemon as a "senior political figure" to ensure and realize the security of its followers. Taking Keohane's definition as a starting point, Russett focuses on the concept of "cultural hegemon" developed for the USA, based on Gramscian readings. According to Russett,¹¹ the hegemon expands its control and leadership by spreading its culture as well as its economic and military resources. It is clear that this situation shall lead to the formation of a strategic culture in the security institutions of the followers, in the processes of doctrine,

⁷ Neo-Gramscianism, which can be summarized as the application of Gramsci to the field of international relations, claiming that realism and idealism dragged the environment into a dead end because they functioned as intellectual devices for imperialist powers, problematized these two mainstream theories and introduced concepts such as "institution and structure", "global elite", "transnational ruling class", and "triple elite" into the literature.

⁸ Robert W. Cox, "Gramsci, Hegemony and International Relations. An Essay in Method" in Eds. Stephen Gill, *Gramsci, Historical Materialism and International Relations*, Cambridge University Press, Cambridge, 1993, pp. 59-60.

⁹ Gramsci, *Prison Notebooks*, 3, 2007, p. 184.

¹⁰ Robert O. Keohane, "The United States and the Postwar Order: Empire or Hegemony?", *Journal of Peace Research*, 1991, 28:4, pp. 437-438.

¹¹ Bruce Russett, "The Mysterious Case of Vanishing Hegemony; or, Is Mark Twain Really Dead?", *International Organization*, 1985, 39:2, pp. 205-231.

organization, defence technologies, and decision-making.

Strange explains this cultural hegemony with four interrelated forces –control over commodity production, financial position, security, and information– and two kinds of power –relationship-based power, and structure-based power– of hegemony.¹² By relationship-based power, the hegemon persuades or coerces its followers to act in accordance with it. Also, it consolidates or increases its followers by creating desired rules, norms or actions in the international environment with its structural power.¹³ Strange’s structural power is another form of explanation for Russell’s cultural hegemony. Nye attaches importance to Strange’s persuasion. According to him, a superior power becomes a hegemonic power when it can persuade others to cooperate. Contrary to the hegemonic stability theory, Nye claims that persuasion can also be achieved with soft power elements, not only by the hard power elements.¹⁴ His theory of “soft power” emphasizes that power is not only of military and economic origin. It is followed by countries that emulate the values, welfare, and opportunities of this state and take it as an example.¹⁵ Volgy et.al. also emphasize this transformative power of hegemony.¹⁶

Although it is possible to take the course of the hegemonic power of the USA to the “Black Ships Incident” in 1853, it is more reasonable to start the course of hegemonic security understanding with the years of the Second World War. Japan’s challenge in December 1941 was an opportunity for USA’s power to emerge from its nest and spread across the world. After the war, the USA took the European continent under its protection with the consent of these states and against the communist danger that was at

¹² Susan Strange, “The Persistent Myth of Lost Hegemony”, *International Organization*, 1987, 41/4, pp. 551-574.

¹³ Susan Strange, “Toward a Theory of Transnational Empire”, in Eds. Ernst-Otto Czempiel and James N. Rosenau, *Global Changes and Theoretical Challenges: Approaches to World Politics for the 1990s*, Lexington Books, Lexington, 1989, p. 165.

¹⁴ Joseph S. Nye, *The Paradox of American Power: Why The World’s Only Superpower Can’t Go It Alone*, Oxford University Press, Oxford, 2002.

¹⁵ Joseph S. Nye, *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, Public Affairs, New York, 2005, pp. X-XI.

¹⁶ Thomas J. Volgy, Kristin Kanthak, et.al., *Resistance to Hegemony within the Core*, Matthew B. Ridgway Center for International Security Studies, University of Pittsburgh, Pittsburgh, 2005, pp. 1-2.

their doorstep. The USA became the patron of the “Free World” between the second half of the 1940s and 1950s and established its hegemony in the Western world in the sense expressed in this study. As Lundestad stated, this period of USA hegemony was an “Empire by Invitation”.¹⁷

In the 1960s, at first, Vietnam War and the first oil crisis, and then the social and political tensions such as decolonization, African-American, student, and women movements in the same years let the hegemonic power of the USA come into question. Should the USA still be considered a hegemonic power?

This period was also the time when the above-mentioned hegemony theories were introduced. For example, the hegemonic stability theory questioned how the world economy remained stable after the Second World War and what is the real contribution of the USA to this stability.¹⁸ Bruce Russett argued that the USA retained its hegemony. According to Russett, although the United States had relatively lost power, it continued to control policy outcomes in the system.¹⁹ Strange also agreed with Russett, but the assessment criteria were more quantitative. As a result of her analysis based on the “four powers of the hegemon” mentioned before, Strange²⁰ still thought that the USA, which had about twenty percent of world production, continued to dominate financial markets, had significant military power and controlled the main power sources, was still the hegemon of the system even though its power has decreased compared to the 1940s.

Between the 1970s and 1990s, the debates continued. According to one view, the USA was gradually losing its hegemonic power. The holders of this view argued that the USA was not alone in the system and that, in addition to the Soviet Union, the two biggest enemies of the Second World War, but now two big economic and technological powers Germany, and Japan, should not be ignored. Finally, the USA could not be considered a hegemon because it could not take punitive measures against its followers, contrary to the hegemonic stability theory.

¹⁷ Geir Lundestad, “Empire by Invitation? The United States and Western Europe 1945-52”, *Journal of Peace Research*, 1986, 23:3, pp. 263-277.

¹⁸ Robert O. Keohane, *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*, Princeton University Press, Princeton, 1984.

¹⁹ Russett, “The Mysterious Case...”, p. 230.

²⁰ Strange, “Toward a Theory...”, pp. 573-574.

Those who claim that the hegemonic power of the USA continues have developed the concept of “benign hegemon” against these claims. Accordingly, the USA was a hegemonic power, but it maintained its hegemony within the framework of liberal and democratic principles. This behaviour encouraged its followers and made the USA a centre of attraction. Establishing a cooperative system in Europe, the USA neither used military force nor threatened to use force against European states for them to join this system.²¹ Therefore, although both the USA and the Soviet Union were “Super Powers”, the USA was the “Benign Hegemon” for the Western world.

As of the entry into force of the *Goldwater-Nichols Act of 1986*, it coincided with the last years of the Soviet Union. Therefore, two main features stand out in the first two NSSs published by Reagan. While the Defence Policy section does not consider the elements of national power other than military power, the Foreign Policy section focuses on the Soviet Union.²²

The disintegration of the Eastern Bloc, which was the only ideological alternative and nuclear equalizer, moved up suddenly the United States alone to the top. Therefore, the first Bush Doctrine or NSS-1990 focused on Eastern Europe. As the leader of the liberal economic system, the USA was generally accepted as the “hegemon”, “unique pole”, or “hyperpuissance”²³ of the international system, as Bush defined “New World Order”.²⁴ Thus, similarly to the 1940s, the 1990s became an era of “Undisputed US Hegemony” or “Pax Americana”.²⁵ In 1991, the complete elimination of Saddam’s forces by the US-led coalition forces in less than a month, on the one hand, facilitated the consent to the hegemony of the USA and, on the other hand, reinforced the legitimacy of the hegemonic security understanding.

²¹ John Lewis Gaddis, *We Now Know: Rethinking Cold War History*, Oxford University Press, New York, 1997.

²² Ronald Reagan, *National Security Strategy of The United States*, The White House, Washington D.C., January 1987, p. II.

²³ François Heisbourg, “American Hegemony? Perceptions of the U.S. Abroad”, *Survival*, 1999, 41:4, p. 9.

²⁴ George Herbert Walker Bush, *National Security Strategy of The United States*. The White House, Washington D.C., August 1991, p. V.

²⁵ It was explicitly used by US President John F. Kennedy in his speech at the American University on June 10, 1963. (Michael Eidenmuller, *Great Speeches for Better Speaking: Listen and Learn from History’s Most Memorable Speeches*, McGraw-Hill, New York, 2008).

Clinton maintained the hegemony declared during his predecessor's term with the practices of his own term. In this period, the USA –with the help of military prestige gained during the Gulf War– played a role in the solution of almost all international security problems. The hegemonic security understanding of the Clinton Era was called “interventionism” by many academics. Since it is based on the relative superiority of the intervening actor, it has in its nature a perception of hegemonic power that claims jurisdiction for geopolitical reasons.²⁶ In more severe criticism, the USA is accused of “state terrorism” using covert operations and low-intensity conflict methods. For Clinton, involvement in international problems is not expansionism, but the liberation of the oppressed, powerless, and helpless people, and hence human dignity, from the oppressors.²⁷

The pro-active foreign policy of the Clinton era created such a perception around the world that the USA's involvement in international problems is a “conventional method”. The USA was involved in 54 large-scale crises²⁸ in Africa, South America, and Asia, especially in the Bosnian Civil War, the Afghan Civil War, the Albanian Crisis, the Kosovo Crisis and the Somalia Crisis.

The November 2000 elections resulted in the victory of the Republican Party after eight years, and as of January 2001, the second term of the house of Bush (Bush Jr.) began in the USA. 9/11 marked a turning point in the new millennium, and, among other things, in the US hegemonic security understanding. In fact, both the United Nations Security Council's Decision No. 1368 to condemn terrorism and the NATO North Atlantic Council's “Article-5-declaration” on September 15, 2001, were published at the initiative of the USA, and these were proofs of the effect of the USA's hegemonic power. In his speech to the US Congress on September 20, 2001, Bush called the countries he accused of encouraging terrorism as the “axis of evil” and intimidated these states by saying “you

²⁶ Robert Higgs, *Opposing the Crusader State: Alternatives to Global Interventionism*, The Independent Inst., Oakland, 2007.

²⁷ William Jefferson Blythe III Clinton, *A National Security Strategy for A Global Age*. The White House, Washington D.C., December 1999, p. 1.

²⁸ See Global Security Site, <http://www.globalsecurity.org/security/library/1990-2001conflicts.htm>., accessed on 11.04.2022.

are either with us or with terrorism”. The American security understanding thought that it could persuade or even coerce its allies to fight the mentioned axis of evil, and it was successful in this.

However, the same expectation did not work in Operation Iraqi Freedom. In his speech at Westpoint on June 1, 2002,²⁹ Bush stated that “rogue states” that illegally possess weapons of mass destruction, provide logistical opportunities for international crimes, especially drug smuggling, and support terrorism would not be defeated with containment strategies; instead, there should be developed a new strategy called “pre-emptive strike”. Bush then based his NSS-2002 on this strategy.³⁰

The USA opened a new front in Iraq in 2003, while Operation Enduring Freedom was in progress. Except for the United Kingdom, the operation did not receive international support as two years ago in Afghanistan. The invasion deteriorated the image of the “benign hegemon” of the USA. The financial burden of the wars in Afghanistan and Iraq began to shake the economic superiority of the US hegemony. Thus, starting from 2006, the hegemonic power of the USA began to be questioned again. The USA began to be called the “Global Gendarmerie” with critical discourse. Therefore, Al-Rodhan refers to this period of US hegemony as the “Empire by Imposition”,³¹ in reference to Lundestad’s description.

Condoleezza Rice, the Secretary of State of the Second Bush Jr. government, coined the term “Transformational Diplomacy” in 2005 as a response to the international reaction. This concept was adopted by Bush and found its way into the NSS-2006 document. In summary, transformational diplomacy means “working with US partners around the world to build and sustain democratic, well-governed states that will respond to the needs of their citizens and conduct themselves responsibly in the international

²⁹ The White House, *President Bush Delivers Graduation Speech at West Point*. The White House, Washington D.C., 01st June 2002.

³⁰ George Walker Bush, *The National Security Strategy of The United States of America*, The White House, Washington D.C., September 2002, p. 15.

³¹ Nayef R.F. Al-Rodhan, *Editorial of GCSP Policy Brief No. 15: US Hegemony and Globalization*, Geneva Centre for Security Policy, Geneva, Switzerland December 6, 2006, p. 2.

system”.³² Although this may seem like a definition that includes soft power elements, it is a discourse based on imposition rather than persuasion.

The effort of the USA to apply the “soft power” theory developed by Nye in the form of “transformational diplomacy” was found insincere in the entire contemporary world, especially by its own public opinion. So the Republicans suffered a great loss of support because of these policies. As a result, in the 2009 elections, Barack H. Obama came to power, scoring points with his promises to bring US soldiers back home and to close the Guantanamo Base.

The evolution of the hegemonic power of the USA reached in 2009 can be explained by the concept of “smart power”,³³ which was strongly articulated by Barack H. Obama’s Secretary of State, Hillary R. Clinton. In her speech to the US Senate Foreign Relations Committee on January 13, 2009,³⁴ Clinton said that “we must use what has been called ‘smart power’: the full range of tools at our disposal –diplomatic, economic, military, political, legal, and cultural– picking the right tool or combination of tools for each situation.”

While the NSS-2010 does not explicitly mention the concept of smart power, it does point to it. In the second chapter titled “Strategic Approach”, it is stated that the basis of the spiritual leadership of the USA is to set an example for other societies, but not to impose the USA’s system on them.³⁵ Additionally, according to the text,³⁶ “yet over the years, some methods employed in pursuit of our security have compromised our

³² George Walker Bush, *The National Security Strategy of The United States of America*, The White House, Washington D.C., March 2006, p. 33.

³³ The starting point of the concept of “smart power” is not Clinton. Nossel, defines smart power in her article published in 2004 (See Suzanne Nossel, “Smart Power”, *Foreign Affairs*, March/April 2004, 83/2, p. 138). In addition to Nossel, Nye says that smart power is a combination of power that emerges by combining hard and soft powers in appropriate proportions and claims that it is a method that can be used more effectively in the fight against complex threats such as terrorism (See Nye, *Soft Power*, pp. XIII and 32).

³⁴ US Department of State Site, “Secretary of State Statement before the Senate Foreign Relations Committee,” <https://2009-2017.state.gov/secretary/20092013clinton/rm/2009a/01/115196.htm>, accessed on 12.02.2022.

³⁵ Barack Hussein Obama II, *National Security Strategy*, The White House, Washington D.C., May 2010, p. 10.

³⁶ *Ibid.*, p. 10.

“fidelity to the values that we promote, and our leadership on their behalf. This undercuts our ability to support democratic movements abroad, challenge nations”.

It is common for strategies not to consider constraints on the resources, so as not to constrain creative thinking and not be dependent on a faulty trajectory. However, strategies must also prioritize expectations. In particular, the US-NSS documents released in the last two decades either lack any priority or contain too many priorities. It is possible to see the most concrete reflections of this situation in documents such as *Quadrennial Defense Review (from 2018, National Defense Strategy)*, *Quadrennial Diplomacy and Development Review*, *Nuclear Posture Review*, and *National Cyber Strategy*, which are sub-texts of the NSS production hierarchy. Obama’s successor Trump’s hegemonic security approach was also based on this criticism of uniformity.

While Trump’s NSS-2017 has similar features to the previous ones in terms of ambiguity and uniformity, it stands out as an original text in terms of its opportunist approach and abrasiveness. Trump manipulated the balance of ends and means in terms of resources and tried to use ends to obtain more means. Indeed, the Trump Administration submitted its budget demands to Congress a few months before the publication of the NSS, in fact, the opposite way should be followed. In other words, the strategy should be published first, and then resource requests should be made. Such initiatives show that US-NSSs are beginning to fall victim to populist policies. This approach has special importance in terms of the course of hegemonic security. Trump’s “America First”³⁷ slogan seems to be using this rhetoric as a populist domestic policy tool, rather than emphasizing important Republican rhetoric. Trump defined the elections in 2020 as illegitimate, and his supporters occupied the US Congress. Besides reflecting populism, this event eroded the above-mentioned “emulated values” of US hegemony.

It is precisely from this point that Biden based his criticism of Trump on populism in the 2020 presidential election campaign. The slogan “America

³⁷ Donald John Trump, *National Security Strategy of the United States of America*, The White House, Washington D.C., December 2017., p. 1.

is back” used by Biden in his election campaign should be seen as a turnaround and positioning move in the hegemonic security approach. It is useful to look at the content of the *Interim-2021* from this perspective.³⁸

Joe Biden followed a different method than previous presidents and published an Interim before the NSS released it. At the time of writing this article, the NSS has not yet been published. For this reason, the Biden period has been examined through this Interim. The increasingly monotonous texts of previous presidents and the practices of the Trump era have reduced expectations from this document. In addition, domestic public support for Biden seems to have decreased. Moreover, criticism of Biden has increased due to his inability to deter Putin from his February 2022 operation against Ukraine. On the other hand, those who see the Biden era as restoration are hopeful about the content of the NSS, which is expected to be published. Therefore, the new administration may be inclined to use the NSS in its domestic policy.

The historical course is shown in Table-1 in the most concise form possible. As can be seen from Table-1, the hegemonic security understanding of the USA has historically followed the processes of first non-rivalry, benign hegemony, second non-competitiveness, and imposing hegemony. Recently, it has been experiencing a period of uncertainty trying to re-establish hegemony.

Table 1. Historical Course of the Hegemonic Power of the USA

Years	Duration	Power definition	Hegemony definition	Elements of the hegemony
1945-1970	25 years	Superpower	Unique Hegemon (The Empire with Invitation)	Consent Cooperation
1970-1990	20 years	Superpower	Benign Hegemon	Consent Cooperation Attraction

³⁸ Joseph (Joe) Robinette Biden Jr, *Interim National Security Strategic Guidance*, The White House, Washington D.C., March 2021., p. 7.

1990-2001	11 years	Hyperpuissance, Soft power	Unique Hegemon	Consent Cooperation Attraction
2002-2009	8 years	Hyperpuissance	Imposing Hegemon (The Empire with Imposition)	Imposition Restricted Cooperation
2009-2017	8 years	Smart power	The Attempt of being Benign Hegemon	Consent Establishment of Cooperation
2017-2020	4 years	Hyperpuissance by economic power	Declining Hegemony	Imposition Restricted Cooperation
2021- Today	2 years	Power restoration	Return to consent and the attempt to restore hegemony	Consent Establishment of Cooperation

2. Change in Hegemonic Security Understanding: A Comparative Content Analysis

Up to this stage, the historical course of the hegemonic security understanding of the USA was explained and some codes were obtained during this narrative. At this stage, the change in the understanding of hegemonic security has been evaluated with the comparative content analysis on the NSS documents. In the first stage, the data obtained from all documents with the NVivo software have been compared and the effects of the political tendencies of the presidents and the conjuncture on the structuring of the documents have been revealed.

2.1. Phase One: Comparative Analysis of Data

Frequency analysis has been performed at this stage. To put it more clearly, a comparative quantitative analysis has been made based on the changes in the broadcast frequency, naming format, number of chapters, number of pages of the texts, and the most frequently used concepts. Table-2 shows the frequency analysis results.

As seen in the table, the president with the highest broadcast frequency is Clinton. Publishing an NSS every year except for the 2001 election year, Clinton, unlike all other presidents, named these documents

in three different ways according to the period. While the documents of the 1994-1996 period refer to the unrivalled hegemonic power through the concepts of responsibility and enlargement, documents for the period 1997-2000 indicate that leadership will be maintained in the new millennium. The last document in 2001 named the new era the “global age” and world politics was shown as a big confederation under the leadership of the USA. The concepts of “support” and “international”, which were the two most used words in the Clinton Era documents, emphasize the unrivalled and interventionist nature of the US hegemony.

Page numbers and segmentation preferences also provide clues about the hegemonic security discourses of the NSS documents. Republicans used more chapters and fewer pages, while Democrats used fewer chapters and more pages. Therefore, it can be said that the Democrats preferred a more open to interpretation and sharing style on fewer subjects, while the Republicans used a clearer and more authoritative style on more subjects.

Another remarkable situation is the relative increase in the number of pages as uncertainty or expectation increases. For example, the NSS-1988, in which the expectation of dissolution in the Eastern Bloc was raised, is longer than the NSS-1987. Similarly, in parallel with the increasing concerns and expectations regarding the new millennium, the number of pages of NSS documents between 1998 and 2000 has increased significantly. Finally, it can be said that there is a direct proportion between the perception of hegemony and the length of the document. For example, while the average number of pages was 36.14 between the years 1990 and 1997 when the unique hegemony became clear, it was 49.33 in the period between the years 2002 and 2010 when the doubts about the hegemony increased.

Table 2. Findings of the Frequency Analysis

Presidents	Party	Duration	Freq.	Pub. Years	Pages	Section Numbers	Title	Top 3 Concept	Conjuncture
REAGAN	Republican	3 years	2/3	1987	40	6	National Security Strategy of the United States	National Power Security	* Neoliberalism and the Initiation of Economic Globalization * Glasnost and Perestroika in the USSR
				1988	48	5			
G.H.W. BUSH	Republican	4 years	3/4	1990	34	7	National Security Strategy of the United States	Power State Security	* The Fall of the Soviet Bloc * The Gulf Crisis and The Gulf War * Establishment of the EU * New Geopolitical Theories
				1991	37	6			
				1993	26	6			
CLINTON	Democratic	8 years	7/8	1994	32	4	A National Security Strategy of Engagement and Enlargement	Security Support International	* Political and Economic Crises in Former Soviet Republics * Internal Conflicts in Africa * Preparation for the New Millennium * Emergence of Soft Power Concept * Šiloviki in Russia * North Korea and Iran's armament
				1995	41	4			
				1996	49	4	A National Security Strategy for A New Century		
				1997	34	4			
				1998	61	4	A National Security Strategy for A Global Age		
				1999	54	4			
2000	84	4							
G.W. BUSH	Republican	8 years	2/8	2002	34	9	The National Security Strategy of the United States of America	State Security National	* 9/11 Attacks * Operation Enduring Freedom * Operation Iraqi Freedom * China's Economic Growth * Color Revolutions * Lebanon War * Global Financial Crisis * Global Warming and Major Natural Disasters
				2006	54	11			

Reading the USA through Strategy Documents:
An Analysis on the Change of Hegemonic Security Understanding

Presidents	Party	Duration	Freq.	Pub. Years	Pages	Section Numbers	Title	Top 3 Concept	Conjuncture
OBAMA	Democratic	8 years	2/8	2010 2015	60 32	4 5	The National Security Strategy	Security International Global	<ul style="list-style-type: none"> * The Arab Spring * Sub-Saharan African Conflicts * Syrian Civil War * Sudan Tribal Conflicts * Syrian Civil War and Ayn al Arab * Starting to support PKK/PYD. * Nuclear Deal with Iran * Ukraine Crisis and tension with RF * Convergence with Latin America
									<ul style="list-style-type: none"> * Missile attack on Syria * Cancellation of some international agreements * Abandonment of Obama-era practices * Supporting the PYD * Rapprochement with Israel * Limitation of PRC
TRUMP	Republican	4 years	1/4	2017	68	6	National Security Strategy of THE United States of America	Security American Economic	<ul style="list-style-type: none"> * Syrian Civil War * "America is back" discourse * Limitation of PRC * Evacuation of Afghanistan * Tension with RF * 2022 Ukraine Crisis
BIDEN	Democratic	<i>Continues</i>	<i>1/?</i>	2021	24	3	<i>Interim National Security Strategic Guidance</i>	Security International Strategic	

A close relationship was found between the way the documents were named and the choice of concepts and the political tendencies of the presidents. While all Republican presidents named the NSS documents “United States of America” or “United States”, Democratic presidents chose not to use the state’s name.

Figure-1 shows the concept clouds obtained with the NVivo software from the presidents’ NSS documents. Concept clouds are meaningful in that they show the periodic trends of document content. As can be seen, while Republican presidents gave high priority to concepts such as “force”, “management”, and “national”, Democratic presidents focused on concepts such as “international”, “support”, and “development”. This allows the researcher to divide the NSS documents into two main discourse groups. Imposing hegemonic discourse can be used for Republicans, while benign hegemonic discourse can be used for Democrats.

Figure 1. Concept Clouds from the NSS Documents

2.2. Phase Two: Comparative Analysis of Change

To analyse the change in the hegemonic security understanding of the USA, the criteria determined because of a detailed literature review have been used. These criteria are shown in Table-3 together with the analysis units and codes. While determining the codes, the outputs of the historical analysis section and the counting results of the documents were used.

The change in the threat perception of the USA can be clearly observed in the content of the NSS documents. The threat perception has changed from the symmetrical Soviet Union, first to asymmetric threats such as terrorism and insurrection and then to uncertain threats that may arise from transnational structures. As in the previous analyses, the data density of the Clinton era is seen in this section as well. Data can be found in all areas of threat detection. In light of these data, it can be said that the Clinton era is a transitional period that includes signs of the threats to be encountered in the twenty-first century.

As known, the division of security into sectors is a concept that emerged with the Copenhagen School. Until the period in which Copenhagen School developed, security had been a limited concept that included mostly military and, partially, economic security factors under the influence of the Realist paradigm.

As seen, the security sectors gain weight and priority in the NSS documents according to the political tendencies of the presidents. For example, social, environmental, and human security are more prominent in the texts of the Democrats than in the texts of the Republicans. The most reference to economic security is in Reagan's NSS documents. This is closely related to neoliberalism in economics, which was initiated in the Reagan era. There are also changes in the expression of security terminology according to the periods. For example, the words "force" and "conflict" are used more by Republican presidents, while softer terms like "responsibility", "cooperation", and "peace" are preferred by Democrat presidents.

An important aspect that stands out is the use of the concept of support. "Support" is a word preferred and frequently used by both Republican and Democrat presidents. It should be considered that this word has a hegemonic meaning as promoting the economic, humanitarian, and democratic developments in other countries as well as promoting the security

of others.³⁹ It is observed that the concept of “terrorist” as a security term has been used independently of political tendency and in the historical process. Comprehension is mostly included in Bush Jr.’s doctrine.

There is also a temporal change in the way the strategy is expressed. The concepts of “deterrence” and “containment”, which were the products of the Cold War period and were developed against the Soviet threat, found their place in the texts of the last two presidents of the Cold War period, and their use decreased over time.

The concept of “containment” is not included in the Obama doctrine. The opposite of this process is observed in the concepts of “counter-insurgency” and “pre-emptive strike”. While “counter-insurgency” was a popular security concept in the post-Cold War era, it was included in the doctrines of Clinton, Bush Jr., and Obama. The concept of “pre-emptive strike”, which is a product of the Bush era and garner great criticism in the international community, is only found in the NSS-2002 document. Obama was careful not to use the concept that his predecessor introduced into the literature.

It is clearly seen in all NSS documents that military power is given priority over the elements of national power. It is possible to associate this prioritization with military superiority, one of Strange’s four hegemony criteria. As seen, no matter how benign and cooperative it may be, the main tool for the security understanding of hegemonic power is still military power. The US Presidents have not given up on this preference in any of the NSS documents. On the other hand, it is understood that technological power is an element that is emphasized by all presidents at the same level of importance. It can be said that some elements of national power (psychosocial, geographical, human power, etc.) other than military and technological power attract more attention from Democrats rather than Republicans.

In the NSS documents, other states are classified as allies and enemies. Although this at first glance resembles Bush Jr.’s “either with us or against

³⁹ Reagan, *National Security Strategy...*, January 1987, p. 36; H. W. Bush, *National Security Strategy...*, August 1991, p. 32; William Jefferson Blyth III Clinton, *A National Security Strategy of Engagement and Enlargement*. The White House, Washington D.C., July 1994, p. 27; G. W. Bush, *National Security Strategy...*, 2002, p. 24; Obama, *National Security Strategy...*, May 2010, p. 54.

us” discourse, if the analysis is deepened, it is seen that a different logic is used in the use of the concepts. Because, in all texts, all the states that are referred to as friends, partners, states with cooperation, and states with common democratic values are gathered under the title of “allied”. Therefore, in the content analysis, all such synonyms were combined under the concept of “allied”. However, there is a decrease in the use of the term “ally” from the first texts to the last ones. The effect of the fact that there was no unified bloc in this situation with the end of the Cold War is undeniable. In other words, since the Western Alliance, which was embodied by NATO during the Cold War, changed its shape after the Cold War and national priorities had precedence over the alliance expectations, the frequency of use of the concept of “allied” seems to have decreased gradually. However, the use of the term “enemy” has increased. In the last period, ambiguous and complex hostilities have emerged instead of the distinctive and unique enemy of the Cold War era. This seems to have caused the word “enemy” to be used more often in texts. Among the statements directed to other states, two concepts, which are not preferred apart from Bush Jr. stand out. These are the concepts of “rough” and “axis of evil”. These concepts were used by Bush Jr. after the 9/11 attacks against states that were at odds with the United States, but they received backlash over time. Obama was again careful not to use these terms.

Interestingly, it has been determined that the words “leader”, “exemplary”, “pioneer”, and their synonyms, chosen as hegemonic power expressions, are almost equally distributed within the NSS texts. It is seen that the concept of leadership only takes less place in the Bush Jr doctrines compared to the others. There may be different reasons for this. For example, the NSS-2002 document was published after the 9/11 attacks. During this period, the United States was busy avenging the attacks it was subjected to, and although it issued resolutions from the UN and NATO, the United States almost started this revenge work alone. Therefore, in the NSS-2002 document, one should not have an expectation about leadership. As a matter of fact, leadership concepts are predominantly included in the NSS-2006 document. Democrats are more interested in the concept of “being an example”. Thus, it is understood that the “benign hegemon” approach has an effect, which is based on ensuring to be followed through encouragement rather than imposing compliance with the hegemon.

Table 3. Changes in the Concept of Hegemonic Security

Criteria	Unit of Analysis	Average of codes included in the strategy documents									
		Codes	NSSs of Reagan	NSSs of G. H. W. Bush	NSSs of Clinton	NSSs of Bush	NSSs of G. W. Obama	NSSs of Trump	INSSG of Biden		
Change in threat perception		Soviet	173	67	13	4	-	-	-	-	-
		Terrorism	12	27	203	96	7	17	7	6	
		Insurgency	9	7	11	3	1	1	1	-	
		Transnational	-	1	64	9	16	11	-	-	
		Public	12	3	20	9	18	12	8	8	
Change in using sectoral security concepts		Economic	190	83	125	52	168	34	34		
		Human	19	15	51	25	50	16	8		
		Environment	4	19	31	4	21	15	9	9	
		Force	36	24	32	10	17	43	14	14	
		Conflict	25	16	27	20	-	13	3	3	
Change in use of security terminology		Engagement	10	7	54	10	63	3	13		
		Cooperation	25	19	59	19	81	18	12		
		Peace	22	30	67	24	41	37	4		
		Support	83	34	77	25	68	52	8		
		Terrorist	4	4	22	56	31	61	3		
Change in expression of strategy	Words	Deterrence	38	11	5	6	3	8	1		
		Containment	7	6	2	-	-	-	-		
		Pre-emptive Strike	-	-	-	4	-	-	-		
		Counterinsurgency	9	4	10	7	8	1	-		
		Military	317	185	226	162	104	70	18		
Change in expressing limitations of power		Technology	40	33	41	17	40	22	13		
		Other Elements	1	18	62	16	46	36	11		
		Ally	142	51	48	53	52	87	34		
		Rogue	-	-	4	12	-	-	-		
		Enemy/Adversary	4	4	6	22	10	28	6		
Change in statements addressed to other states		Axis of Evil	-	-	1	3	-	2	-		
		Lead	145	97	170	60	171	38	27		
		Example	37	17	45	20	47	8	1		
		Exceptionalism	3	3	7	-	2	1	-		
		Pioneer	20	13	38	15	36	-	-		

Trump's NSS, which rejects Obama's policies and cancels many deals, is also different from previous documents. First of all, this text is one of the longest NSS documents in US history, nearly twice the length of Obama's NSS-2015. Nor has Trump followed the conventions that have been established over the years, such as the directive or the Westpoint speech. Trump also made the presentation of the NSS himself publicly, something that had never been done before. However, this presentation speech did not cover the NSS, but the actions of Trump's first year as President and criticisms of the Obama era. On the other hand, Trump used very soft words for China and Russia in this speech. He even thanked Putin. However, the NSS made it clear that China and Russia aimed to transform the world in a way that was contrary to the values and interests of the United States.⁴⁰ As a result, the NSS-2017 is a blend of traditional US strategic culture with purely Republican Party concepts, but it also includes angles that are uniquely Trump.

Instead of Conclusion: A Foresight on US Hegemonic Security Understanding

“President Biden will deliver bold action and immediate relief for American families as the country grapples with converging crises. This will include actions to control the COVID-19 pandemic, provide economic relief, tackle climate change, and advance racial equity and civil rights, as well as immediate actions to reform our immigration system and restore America's standing in the world.”⁴¹

After the populist policies of Trump, the Biden administration's priorities stated above are clear proof that the change in the hegemonic security understanding of the USA has followed a trigonometric wavy course. Those who claim that the US hegemony has come to an end have some truth in their determinations on this issue. However, there are also shortcomings in these evaluations. Going back to the beginning, those who claim that the US hegemony has ended should also explain how they

⁴⁰ Trump, *National Security Strategy...*, 2017, p. 2.

⁴¹ The White House Site, “Priorities”, <https://www.whitehouse.gov/priorities/>, accessed on 12.04.2022.

drew the limits of hegemony. If a “global sovereignty” is attributed, it can be said that the US hegemony has come to an end. However, does hegemony really mean that? Let us recall Gramsci’s historical bloc, borrowed from Ancient Greek, based on consent, and backed by force. The concept comes from the root of “leader” etymologically and semantically, but it does not include the meaning of “sovereign”. In other words, there is not necessarily a single hegemon in the system. Indeed, during the Cold War period, there were two hegemons in the system, each with its followers. The leadership of a real or corporate person is measured by those who consent to follow it. If there are those who follow the USA, its leadership will continue. Today, the USA has a substantial number of followers. It should not be hasty to argue that US hegemony has come to an end.

Therefore, this study was conducted as a triangulation combining historical and content analysis. Historical analysis revealed that the hegemonic power of the USA was established after the Second World War and was accepted as a benign hegemon until 2002. The analysis showed that since 2002, the hegemony was shaken first by the imposing policies of Bush and then by the populist policies of Trump and an attempt has been made to re-establish consent in the global public opinion during the Obama and Biden administrations. In fact, many in the USA are waiting for the recovery Biden promised.

Considering that the US economy has a global impact and that the polarization within the US negatively affects US foreign policy, it would be beneficial to renew the US hegemonic security understanding. Both the allies and rivals of the US think that its hegemonic decline will continue for a while, and it will take time to overcome these tensions. This, in turn, may have a negative impact on the US’s hegemonic security understanding.

On the other hand, the US clearly benefits from its driving power in the international economy. Although economic interdependence is conducive to creating a more stable security environment, Biden’s expected NSS is a way out of the US’s economic and financial power in the protectionist economic-political environment prepared by both Biden’s predecessor Trump and the US’s global rivals Russia and China. It would be helpful to see it as a point of view. It is, therefore, highly likely that the new NSS will emphasize the open international economy.

Despite all the criticisms against him, what President Biden will say about his national security strategy is more important than all of the above discussions. A conflict with global repercussions and a strategy that is too mundane or lacking in realism against the expectations of its allies from the United States would be a missed opportunity on the way to the restoration of hegemony. The new NSS is, therefore, expected to include a pragmatic and tangible approach that can provide decision-makers with room to manoeuvre in a complex global environment. Biden's strategy should contain clearer statements than previous ones on how the US's core interests are changing and what impact it will have on US hegemonic security understanding. Moreover, Biden's strategy needs to emphasize that, far from being a self-beneficial effort, it can also offer solutions to the world's instability, many of which he has caused. Thus, the new strategy should be able to establish the link between America's institutional restoration and global security requirements. The expectation here is that the predictions and concrete measures regarding the global competition with China should be reflected in the text.

Even though the behaviour of the Presidents has been spread on a wide spectrum, the security strategies of the USA have been severely criticized, and its followers have decreased in the last two decades, the United States' hegemonic security approach continues even today. It appears that the United States will continue to seek opportunities to lead.

Geniş Özet

"Hegemonya", İtalyan Marksist düşünür Gramsci tarafından 1930'larda dile getirilen, yirminci yüzyılın ikinci yarısında pek çok sosyal bilimci tarafından ödünç alınan bir kavramdır. 1990'lardan bu yana yapılan araştırmaların çoklukla, bilinen dünyanın değiştiğine dair varsayımlar üzerine oturtulduğu görölr. Bazı çevrelere göre, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte iki kutuplu dünya düzeni, tek kutuplu hale gelmiştir. Başka bir görüşe göre ise, böyle bir yorum yapanlar erkenci davranmışlardır; zira dünya kısa süreli bir tek kutupluluk algısı yaşamış olsa da, aslında yaşanmakta olan şey çok kutupluluk düzenidir. Bu araştırma bahse konu tartışmaların hangisinin doğru ya da geçerli olduğuna değil, bu tartışmaların

ardında yatan bir kabullenişe; daha açık bir ifadeyle “hegemonyadaki değişime” odaklanmaktadır.

Antik Yunan’da hegemon kavramı “lider” kelimesinin karşılığı olarak kullanılırdı. Nitekim hegemonya kavramını siyaset felsefesine kazandıran Antonio Gramsci’nin de kavramı tam da bu niteliğinden dolayı bilinçli olarak kullandığı söylenebilir. Marx ve Engels’in “zor” kavramına farklı bir bakış getiren Gramsci “elit bir azınlık nasıl olur da zora başvurmadan çoğunluğu kontrol edebilmektedir?” “Marx, sosyalist bir devrimi haber verdiği halde nasıl oluyor da bir avuç kapitalist, toplumu kendi çıkarları doğrultusunda yönetmekte ve yönlendirmektedir?” sorularına “hegemonya” kavramı ile cevap vermiş ve anahtar kavram olarak da “rıza” ortaya koymuştur. Özünde bu bir “güç ile tesis edilen rıza” durumudur.

Hegemonyadaki rıza ilişkisi Yeni-Gramşici olarak adlandırılan sosyal bilimcilerce uluslararası güvenlik alanına uyarlanmıştır. Cox’a göre devletlerin dışında da bir uluslararası hegemonik sınıf vardır. Aynı zamanda bu sınıf kendi ideolojisini, stratejisini ve ortak eylemlerini takipçilerine benimseten bir “ulus ötesi yönetici sınıftır”. Dolayısıyla uluslararası güvenlik alanında bir hegemonun varlığını ileri sürebilmek için öncelikle lider rolüne soyunan ya da kendisine bu rol biçilen bir gücün olması; diğer aktörlerin de bu güce rıza göstermiş olmaları gerekmektedir.

ABD, İkinci Dünya Savaşı yıllarıyla birlikte gücünü yayma imkânı buldu. 1940’ların ikinci yarısı ile 1950’lerde de Batı dünyasındaki hegemonyasını da tesis etti. ABD hegemonyasının bu dönemi bir “Davet Yoluyla İmparatorluk” idi. Bu üstünlük, 1960’ların sonuna kadar ciddi bir sorgulanmaya maruz kalmadan devam etti. Ancak Vietnam Savaşı’ndaki başarısızlık ve hemen ardından Arap-İsrail savaşlarının yol açtığı ilk petrol kriziyle birlikte ABD’nin hegemonik gücü sorgulanır hale geldi. Bunlara aynı yıllardaki dekolonizasyon, Afro-Amerikan, öğrenci ve kadın hareketleri gibi sosyal ve siyasi gelişmeler de eklendi. 1970’lerde belli bir düzeyde güç kaybına uğramışsa da pek çok akademisyen tarafından ABD’nin hegemonyasını sürdürdüğü kabul edildi.

1970’ler ile 1990 arasında ABD’nin hegemonik gücünü koruyup korumadığı tartışmaları devam etti. Bir görüşe göre ABD hegemonik güç olma özelliğini tedricen kaybetmekteydi. Bu görüşün sahipleri ABD’nin sistemde tek olmadığını, Doğu Bloğu’nun başat gücü olan Sovyetler

Birliği'nin göz ardı edilmemesi gerektiğini ileri sürüyorlardı. Ayrıca İkinci Dünya Savaşı'nın en büyük iki düşmanı ve aynı zamanda en büyük iki kaybedeni Almanya ve Japonya, ileri teknoloji yatırımlarının sonucunda, 1980'lerde ekonomik olarak neredeyse ABD ile başa baş konuma gelmişlerdi. Ayrıca hegemonik istikrar teorisine göre hegemon, sistemin dışına çıkan diğer aktörleri yola sokmalı ve cezalandırmalıydı. Ancak ABD, etkinliği tartışmalı birkaç girişim dışında, takipçilerini cezalandırıcı eylemlerde bulunmamıştı. Öyleyse böyle bir güce sahip değildi; bu durumda da hegemon sayılmamalıydı. Buna karşılık ABD'nin hegemonik gücünün devam ettiğini iddia edenler, ABD'nin güç kullanmamasıyla ilgili olarak "iyi huylu hegemon" kavramını geliştirdiler. Ancak Soğuk Savaş'ın sonra ermesinin ardından, 1990'lar bir "tartışmasız ABD hegemonyası dönemi oldu. Bu durum ise 11 Eylül saldırılarıyla değışti. O dönemden bu yana, akademik yayınların büyük çoğunluğu ABD'nin hegemonyasının tedricen gerilediğini iddia etmektedir. Bu seyri ABD Başkanlarının yayımladıkları güvenlik strateji belgeleri üzerinden gözlemlemek mümkündür. Nitekim bu çalışmada ABD güvenlik strateji belgelerinden ilginç bulgular elde edilmiştir. Tarihsel analiz ve içerik analizi göstermiştir ki; ABD'nin hegemonik güvenlik anlayışı kimi zaman konjoktüre uyarak değışmiş, kimi zaman da değışerek konjoktürü kendisi oluşturmuştur. ABD'nin güvenlik stratejileri eleştiriye uğramış, davranışları belli ölçüde değışmiş ve takipçileri azalmış olsa da hegemonik güvenlik yaklaşımının bugün dahi devam ettiği görölmektedir.

Conflict of Interest Statement:

The authors declare that there is no conflict of interest.

REFERENCES

Published Works

- AL-RODHAN Nayef R.F. (2006). *Editorial of GCSP Policy Brief No. 15: US Hegemony and Globalization*, Geneva Centre for Security Policy, Geneva, Switzerland December 6, 2006.
- BARRETT Michile (1994). "Ideology, Politics, Hegemony: from Gramsci to Laclau and Mouffe", (eds.), Slavoj ZIZEK, *Mapping Ideology*, Verso, London, 235-264.

- BAUER Walther (2001). *A Greek-English Lexicon of the New Testament and Other Early Christian Literature*, Eds. F. Willam Danker, University of Chicago Press, 3rd Edition, Chicago.
- COX Robert W. (1993). "Gramsci, Hegemony and International Relations. An Essay in Method", (eds.), Stephen Gill, *Gramsci, Historical materialism and International Relations*, Cambridge University Press, Cambridge, 49-66.
- EIDENMULLER Michael (2008). *Great Speeches For Better Speaking: Listen and Learn from History's Most Memorable Speeches*, McGraw-Hill, New York.
- FUKUYAMA Francis (1992). *The End of History and the Last Man*, the Free Press, New York.
- GADDIS John Lewis (1997). *We Now Know: Rethinking Cold War History*, Oxford University Press, New York.
- GRAMSCI Antonio (2007). *Prison Notebooks Vol.3*, Edited by Joseph A. Buttigieg, Columbia University Press, New York.
- HEISBOURG François (1999). "American Hegemony? Perceptions of the U.S. Abroad", *Survival*, 41:4, 5-19.
- HIGGS Robert (2007). *Opposing the Crusader State: Alternatives to Global Interventionism*, The Independent Institute, Oakland.
- KEOHANE Robert O (1984). *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*, Princeton University Press, Princeton.
- KEOHANE Robert O. (1991). "The United States and the Postwar Order: Empire or Hegemony?", *Journal of Peace Research*, 28:4, 435-439.
- LUNDESTAD Geir (1986). "Empire by Invitation? The United States and Western Europe 1945-52", *Journal of Peace Research*, 23:3, 263-277.
- NEUMAN W. Lawrence (2013). *Social Research Methods: Qualitative and Quantitative Approaches*, Pearson, 7th edition, Essex.
- NOSSEL Suzanne (2004). "Smart Power", *Foreign Affairs*, March/April 83:2, 131-142.
- NYE Joseph S. Jr. (2005). *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, Public Affairs, New York.
- NYE Joseph S. Jr. (2002). *The Paradox of American Power: Why The World's Only Superpower Can't Go It Alone*, Oxford University Press, Oxford.
- RUSSETT Bruce (1985). "The Mysterious Case of Vanishing Hegemony; or, Is Mark Twain Really Dead?", *International Organization*, 39:2, 205-231.
- STRANGE Susan (1987). "The Persistent Myth of Lost Hegemony", *International Organization*, 41:4, 551-574.
- STRANGE Susan (1989). "Toward a Theory of Transnational Empire", (eds.), Ernst-Otto Czempiel and James N. Rosenau, *Global Changes and Theoretical Challenges: Approaches to World Politics for the 1990s*, Lexington Books, Lexington.
- VOLGY Thomas J. KANTHAK, Kristin, FRAIZER, Derrick and INGERSOLL, Robert S. (2005). *Resistance to Hegemony within the Core*, Matthew B. Ridgway Center for International Security Studies, University of Pittsburgh, Pittsburgh.
- National Security Strategy Documents**
- BIDEN Joseph (Joe) Robinette Jr. *Interim National Security Strategic Guidance*. The White House, Washington D.C., March 2021.
- BUSH George Herbert Walker. *National Security Strategy of the United States*. The White House, Washington D.C., March 1990.
- BUSH George Herbert Walker. *National Security Strategy of the United States*. The White House, Washington D.C., August 1991.

Reading the USA through Strategy Documents:
An Analysis on the Change of Hegemonic Security Understanding

- BUSH George Herbert Walker. *National Security Strategy of the United States*. The White House, Washington D.C., January 1993.
- BUSH George Walker, *The National Security Strategy of the United States of America*. The White House, Washington D.C., September 2002.
- BUSH George Walker. *The National Security Strategy of the United States of America*. The White House, Washington D.C., March 2006.
- CLINTON William Jefferson Blythe III. *A National Security Strategy of Engagement and Enlargement*. The White House, Washington D.C., July 1994.
- CLINTON William Jefferson Blythe III. *A National Security Strategy of Engagement and Enlargement*. The White House, Washington D.C., February 1995.
- CLINTON William Jefferson Blythe III. *A National Security Strategy of Engagement and Enlargement*. The White House, Washington D.C., February 1996.
- CLINTON William Jefferson Blythe III. *A National Security Strategy for a New Century*. The White House, Washington D.C., May 1997.
- CLINTON William Jefferson Blythe III. *A National Security Strategy for a New Century*. The White House, Washington D.C., October 1998.
- CLINTON William Jefferson Blythe III. *A National Security Strategy for a New Century*. The White House, Washington D.C., December 1999.
- CLINTON William Jefferson Blythe III. *A National Security Strategy for a Global Age*. The White House, Washington D.C., December 2000.
- OBAMA Barack Hussein II. *National Security Strategy*. The White House, Washington D.C., May 2010.
- OBAMA Barack Hussein II. *National Security Strategy*. The White House, Washington D.C., February 2015.
- REAGAN Ronald. *National Security Strategy of the United States*. The White House, Washington D.C., January 1987.
- REAGAN Ronald. *National Security Strategy of the United States*. The White House, Washington D.C., January 1988.
- TRUMP Donald John. *National Security Strategy of the United States of America*. The White House, Washington D.C., December 2017.

Internet Sites

- Global Security Site. <http://www.globalsecurity.org/security/library/1990-2001conflicts.htm>.
- The White House Site. "Priorities", <https://www.whitehouse.gov/priorities/>.
- The White House Site. *President Bush Delivers Graduation Speech at West Point*. The White House, Washington D.C., 01st June 2002.
- U.S. Government Printing Office Site. *Goldwater-Nichols Department of Defense Reorganization* <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/USCODE-2011-title50/html/USCODE-2011-title50.htm>, accessed on 01.10.1986.
- US Department of State Site. "Secretary of State Statement before the Senate Foreign Relations Committee," <https://2009-2017.state.gov/secretary/20092013clinton/rm/2009a/01/115196.htm>.

Back to the Past: Is the West Moving from Crisis Management to Full-Spectrum Deterrence Including Nuclear Force?

Geçmiş Dönüş: Batı Kriz Yönetiminden Nükleer Kuvvetler Dâhil Geniş Spektrumlu Caydırıcılığa mı Dönüyor?

Suat DÖNMEZ*

Power is the currency of great power politics and states compete for it among themselves.
(J. Mearsheimer)

Abstract

During the Cold War, the West tried to deter and contain the Soviet Union and Warsaw Pact. This deterrence was based on both conventional and nuclear forces and various concepts and doctrines. After both sides achieved an assured destruction capability, deterrence was achieved by nuclear balance. Once the Cold War ended, the focus shifted from deterrence and containment to crisis management as the international security environment became dominated by internal conflicts, international terrorism, global crime, and problems related to failed states like refugee crises. This resulted in defence cuts as neither side expected a significant conventional and nuclear war. However, this security perception has changed after Russia annexed Crimea and then invaded Ukraine. Recent

* Ph.D. Lecturer, İstanbul Topkapı University, Economics, Administrative and Social Sciences Faculty, Political Sciences and International Relations Department, İstanbul, Türkiye, ORCID: 0000-0002-9621-389X, e-mail: suatdonmez@topkapi.edu.tr.
(The author was the Chief of Staff of Military Representative Delegation and Deputy Head of Department of NATO International Military Secretariat between 2009 and 2012 in NATO Headquarters/Brussels)

Geliş Tarihi / Submitted: 30.04.2022
Kabul Tarihi / Accepted: 09.08.2022

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Western measures to deter Russia, such as deploying conventional forces to Eastern Europe, resemble the Cold War mentality. Accordingly, this paper examines recent developments in the international security environment compared to the Cold War era. It finds that states and alliances have increased their defence budgets and implemented harsh measures to ensure their security and deter potential aggressors.

Keywords: *Deterrence, Cold War, International Security, Crisis Management, High Intensity Conflict.*

Öz

Soğuk Savaş yıllarında Batı, Sovyetler Birliği ve Varşova Paktı'nı caydırmaya ve kontrol altına almaya çalışmıştır. Bu caydırıcılık hem konvansiyonel hem de nükleer kuvvetlere dayanıyordu. Her iki taraf da karşılıklı imha kabiliyetine ulaştıktan sonra nükleer denge onları caydırdı. Soğuk Savaş sona erdiğinde, odak noktası caydırıcılık ve çevrelemeden kriz yönetimine geçti, çünkü uluslararası güvenlik ortamına iç çatışmalar, uluslararası terörizm, küresel suç ve mülteci krizleri gibi başarısız devletlerle ilgili sorunlar hâkim olmaya başlamıştı. Bu durum Doğu ve Batı Bloğu arasında konvansiyonel ve nükleer savaş riskinin azalmasına ve böylece tarafların savunma harcamalarında kesintiler yapmalarına neden oldu. Ancak Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesi ve ardında da Ukrayna'yı işgal etmesiyle bu güvenlik algısı değişti. Batı'nın Rusya'yı caydırmak için Doğu Avrupa'da konvansiyonel kuvvetler konuşlandırmak gibi son önlemleri, bir anlamda Soğuk Savaş dönemi zihniyetine benzemektedir. Bu kapsamda bu yazıda uluslararası güvenlik ortamındaki son gelişmeler Soğuk Savaş dönemi ile karşılaştırılarak incelenmiştir. Bu dönemde devletlerin savunma bütçelerini artırdıkları, kendi güvenliklerini sağlamak ve potansiyel saldırganları caydırmak için sert önlemler aldıkları da görülmektedir.

Anahtar kelimeler: *Caydırıcılık, Soğuk Savaş, Uluslararası Güvenlik, Kriz Yönetimi, Yüksek Yoğunluklu Çatışma.*

Introduction

After the fall of the Berlin Wall and the collapse of the Soviet Union, many NATO countries enjoyed a new and cooler security environment. The Cold War years were over, and there was no need to maintain large armies or arsenals, whereas NATO had tried to deter and contain the Soviet Union and Warsaw Pact during the Cold War. This deterrence was achieved with various concepts based on both nuclear and conventional forces. Their priority changed continuously in line with each side's security perceptions and agreements. Both blocs heavily pursued power politics, mainly between the two superpowers, the USA and the Soviet Union. During the

Cold War, the two main pacts implemented several concepts to deter and contain each other. In particular, reliance on their nuclear arsenals peaked during this era.

Once both sides achieved mutually assured destruction (MAD) capability, the nuclear balance deterred them as they realized the existential dangers they faced and refrained from the first use of nuclear weapons. Nevertheless, the early Cold War years were characterized by an arms race and intense competition between the superpowers. Following certain key crises, particularly the Cuban missile crisis in 1962, they became more flexible and reduced their security competition. Détente during the early 1970s, when superpower relations improved, helped reduce Cold War tensions. As both sides realized the danger, particularly of a nuclear war, they understood that reducing the risk and improving relations could benefit everyone. Hence, the Cold War is a history of deterrence, escalation, containment, and appeasement. “In international politics, deterrence refers to efforts to avoid being deliberately attacked by using threats to inflict unacceptable harm on the attacker in response”.¹ Deterrence has been a significant concept for all sides to prevent another major war, with national security policies and postures being designed around it.

This paper examines recent developments in the security realm to determine whether NATO and its allies have implemented new security policies that resemble those during the Cold War. To do so, it reviews the official announcements and approaches retrieved from open sources regarding the new security architecture by various actors (e.g., NATO). The main focus is on the recently intensifying confrontation between NATO and Russia (also China) because this will significantly impact global security, given that the countries involved represent most of the world’s leading economies and military powers.

The paper first reviews the Cold War and the notion of deterrence. It then considers post-Cold-War security perceptions and new approaches to security in the changing security environment after recent Russian

¹ Patrick M. Morgan, *Applicability of traditional deterrence concepts and theory to the cyber realm. In Proceedings of a Workshop on Deterring Cyberattacks: Informing Strategies and Developing Options for U.S. Policy*, National Academic Press, 2010, p. 55.

initiatives. In particular, it questions whether this new phase resembles the Cold War. NATO has been part of this evolution in global security. Having relied on deterrence and collective defence during the Cold War, NATO subsequently adopted a new security concept focused on collective security through crisis management operations. However, security perceptions have changed due to Russia's invasion of Ukraine, so NATO is again adopting a new security concept that will likely rely more on deterrence and collective security. This new concept resembles that adopted during the Cold War.

1. Multi-Phase Evolution of Security During the Cold War

Idealist expectations and the rise of liberal political ideas after World War I failed to prevent World War II, while the achievements in institutional organizations like the League of Nations and the development of international law through international settlements were unable to establish international peace and stability. The liberal approach generally considers nation-states as the most important actors, whose behaviour we should be most concerned about and wish to explain. It also pays considerable attention to other actors: international organizations (I.O.s), international regimes, non-governmental organizations (NGOs), multinational corporations, and domestic actors such as interest groups, elites, political parties, and government bureaucracies.² International institutions can develop international law, norms, and regulations, which can then be used to establish peace in the global system. However, the horrors of World War II and large-scale humanitarian suffering devastated humanity's hopes for an ideal world of peace. Accordingly, states' foreign policies focused on power politics, state-centric security perceptions, and military responses. As Mearsheimer put it, "Power is the currency of great power politics, and states compete for it among themselves."³ The realist paradigm prioritizes national security issues, power, and state survival within the anarchic international system.⁴

² Alan Collins ed. *Contemporary Security Studies*. Oxford University Press, Oxford, 2013. p. 30.

³ John J. Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*. WW Norton & Company, New York, 2001, p. 12.

⁴ Collins. ed. *Contemporary Security Studies*, p. 14.

After World War II, several factors increased Western countries' concerns about Europe's security, particularly the division of Germany, Soviet influence and ambitions in Eastern Europe, and its interest in the Turkish Straits. This made these countries seek alliances. As Pick and Critchley note, "States find security in combining with other states, which on the whole share some of their values and most of their interests. Historically, these combinations have been more cohesive when they were formed for a specific purpose and with a 'preferred enemy' in mind. Ideally, a worldwide combination of all states directed against all potential aggressors could create a global system of collective security."⁵

Thus, NATO was established to guarantee European countries' security while U.S. economic support programs helped rebuild Europe's welfare societies to preserve their freedom against the Soviet Union. NATO exemplifies a regional collective defence and security system against a perceived enemy. Collective security relies on regulated, institutionalized balancing based on the concept of all against one. States agree to abide by certain norms and rules to maintain stability and, when necessary, band together to stop aggression.⁶ This approach can provide more stability than unregulated, self-help balancing when each country acts independently.

One promoter of this approach was the formation of the United Nations after World War II. This eliminated existing notions of war in that states could no longer take a neutral stance between warring powers. It thus introduced a new form of international relations.⁷ "The term 'collective security' implies an arrangement by which states act collectively to guarantee one another's security. Defined in general terms, in an ideal collective security system, each state 'accepts that the security of one is the concern of all, and agrees to join in a collective response to threats to, and breaches of, the peace.'⁸ Collective defence is one way to

⁵ Otto Pick, Julian Critchley, *Key Concepts in Political Science: Collective Security*, MacMillan, New York, 1974, p. 15

⁶ Charles A. Kupchan and Clifford A. Kupchan, "The Promise of Collective Security", *International Security*, 1995, 20:1: 52-61.

⁷ Kenneth W. Thompson, "Collective security reexamined", *American Political Science Review*, 1953, 47:3, p. 753.

⁸ Gary Wilson. *The United Nations and collective security*. Routledge, 2014. p. 5. from

exercise the right to self-defence as delineated in the United Nations Charter Art 51.⁹ NATO originated as, and remains, a group of nations dedicated to collective defence – ensuring protection for its members against aggression or coercion. While it has multiple functions, NATO's core function continues to be collective defence (sometimes called territorial defence) for alliance members.¹⁰

During the Cold War, the arms race, including technological developments in ballistic missiles and nuclear capabilities, made both blocs fortify their defences while realist policies dominated national security affairs. The arms race also extended into space, becoming a new conflict area. However, “[g]iven the massive destructive power, all-out nuclear war threatened the existence of life on earth and therefore made ‘winning’ such a war virtually useless.”¹¹ Accordingly, the deterrence capabilities of each country's armed forces became the most significant feature. Deterrence is the use of a threat by one party in an attempt to convince another party to refrain from action. Although the definition of deterrence neither requires nor implies any reliance on nuclear weapons,¹² nuclear arsenals were undeniably the determining deterrent factor during the Cold War. Nuclear escalation only ended after the Cuban Missile Crisis in 1962 brought the world to the brink of nuclear war with the possibility of exchanging hundreds of nuclear-armed ballistic missiles. This crisis forced both blocs to realize the horrifying danger of the use or even the existence of nuclear weapons. Deterrence theory argues that, in order to deter attacks, a state must persuade potential attackers that it has an effective military capability and that it could impose unacceptable costs on an attacker. This means that “the enemy must be persuaded not only that the instrument exists but also that its power is operational.”¹³ Both sides had enormous nuclear and

Roberts, Adam, and Dominik Zaum. *Selective Security: War and the United Nations Security Council since 1945*. Routledge, 2013, p. 11.

⁹ United Nations Web, <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/chapter-7>

¹⁰ David Yost, “The new NATO and collective security”, *Survival*, 1998, 40:2, 135-160.

¹¹ Stephen Quackenbush, *Understanding general deterrence: Theory and application*. Springer, 2011, p. 1

¹² *Ibid.* p. 2

¹³ William W. Kaufmann, "The Requirements of Deterrence" 1945 November 15. Henry A. Kissinger Papers, Part II (MS 1981). *Manuscripts and Archives, Yale University*

conventional capabilities that they were determined to use in case of an attack from the other side. Moreover, both sides had convinced each other about their stance. Given that all three deterrent factors were in place, deterrence functioned well during the Cold War.

Because the Soviet Union-led Warsaw pact and the USA-led NATO both relied on nuclear and conventional forces, they each developed nuclear weapons with different ranges and delivery systems. This continued until détente policies affected both sides during the early 1970s. The 1970s and 1980s witnessed several achievements through various agreements to eliminate many nuclear weapons, prevent their proliferation, and develop guarantees not to resort to nuclear weapons quickly. Given many years of hatred and distrust by the sides, these were remarkable achievements. The Strategic Arms Limitation Talks (SALT I-II) were two rounds of nuclear arms control negotiations between the USA and the Soviet Union. SALT I (1969-1972) led to the ABM (Anti-Ballistic Missile) Treaty¹⁴, while other negotiations led to the Intermediate-Range Ballistic Missile Treaty (IBMT) in 1987 and the Strategic Arms Reduction (START) treaty in 1991.

Following the end of the Cold War, new agreements eliminated a significant portion of the stockpile of tens of thousands of nuclear weapons.¹⁵ Thus, the immediate nuclear threat was at its lowest point since the end of World War II. After the Soviet Union collapsed, the security of nuclear weapons based in its now fragmented territories became a major international concern in case they were acquired by illegal organizations such as terrorist groups. This was addressed through several initiatives, so it is no longer a major issue. Given that security and deterrence relied heavily on nuclear weapons during most of the Cold War, successful negotiations during the 1970s and 1980s and the end of the Cold War provided enormous relief from the dangers of nuclear war.

Library, p.7.

¹⁴ Nuclear Threat Initiative, ABM Treaty, <https://www.nti.org/education-center/treaties-and-regimes/treaty-limitation-anti-ballistic-missile-systems-abm-treaty/>, accessed 01.02.2022.

¹⁵ Arms Control Association, Nuclear Weapons: "Who Has What at a Glance," <https://www.armscontrol.org/factsheets/Nuclearweaponswhohaswhat>, accessed 17.04.2022.

Extended deterrence refers to building alliances to pursue deterrence through collective actors.¹⁶ This form of extended deterrence through alliances became significant during the Cold War, which was characterized by the balance of power between NATO's and the Warsaw Pact's international security architecture. Both sides tried to deter each other using both conventional and nuclear capabilities, which helped prevent a major war worldwide. Deterrence during the Cold War mainly relied on enormous numbers of vastly destructive weapons, nuclear arsenals and their retaliation capability, the high alert status of nuclear weapons, conventional forces for countering lesser threats, and several bilateral and multilateral international arrangements to ensure stable security. According to Morgan, after World War II, nuclear weapons and the Cold War made preventing attacks vital, and interest in deterrence soon became intense.¹⁷ Despite several wars and warlike events during that period, deterrence seems to have been successful, while various peaceful institutions, such as the U.N. and other large-scale organizations also contributed to preserving global stability.

2. The End of the Cold War and the Changing Security Environment

The fall of the Berlin Wall and the collapse of the Soviet Union raised expectations of a peaceful world, free from the danger of war and security concerns. However, these expectations did not last long due to ethnic clashes within regions influenced by the former Soviet Union, particularly the Balkans and Caucasus. In addition to ongoing conflicts in the Middle East, Iraq's invasion of Kuwait and the subsequent first Gulf War, the rise of international terrorism, and refugee crises in armed conflict areas made clear that the global security environment was becoming unpredictable and difficult to control. Optimism subsequently faded following conflicts and humanitarian disasters in many regions.

¹⁶ Patrick M. Morgan, "The State of Deterrence in International Politics Today", *Contemporary Security Policy*, 2012, 33:1, p. 94. <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/13523260.2012.659589>, accessed 12.02.2022.

¹⁷ Patrick M. Morgan, *Applicability of traditional deterrence concepts and theory to the cyber realm. In Proceedings of a Workshop on Deterring Cyberattacks: Informing Strategies and Developing Options for U.S. Policy*, National Academic Press, 2010, p. 59.

These situations needed to be dealt with because they were not only harming security locally but also threatening peace and order in peaceful countries. In contrast to the Cold War era, nuclear weapons were no longer a credible deterrent in the new security architecture. Risks and threats were not emanating from conventional or nuclear forces. Instead, they were entirely different. World peace and security were now threatened more by internal armed conflicts within states, ethnic cleansing, refugee problems, and humanitarian disasters. In addition, international terrorism and the fear that these terrorists or other non-state actors might acquire weapons of mass destruction (WMD) became critical.

Regarding defence strategies, the focus shifted from deterrence and containment to crisis management, with some of the most important international efforts being Peace Support and Humanitarian Relief Operations. During the 1990s, these focused on the crisis in former Yugoslavia, particularly Bosnia-Herzegovina, Kosovo, and Macedonia. During this period, one of the primary sources of instability was failed and failing states, which was a major concern for NATO, as its website explains: “[T]he definition of ‘security’ has radically expanded to include the individual’s freedom from the violent extremism bred by instability and nation-state failure.”¹⁸ Other growing security issues were crime organizations and the cyber domain.

On the one hand, states had the luxury of cutting defence spending, but on the other hand, the new situation created new tasks and required new capabilities for the armed forces to conduct new missions. NATO’s European members mainly benefitted significantly from this. Given that conventional and nuclear war threats had been greatly reduced in the short run, they had much room for manoeuvre to divert resources away from defence as the large, costly, and heavily equipped Cold-War armies were considered unnecessary. Accordingly, many European countries significantly transformed their armed forces to suit the new security environment, particularly light, agile, flexible, and multi-purpose armies were more desirable than those designed for conventional warfare. Thus,

¹⁸ NATO WEB, “A short history of NATO,” https://www.nato.int/cps/su/natohq/declassified_139339.htm, accessed 20.02.2022.

this period was characterized by rapid reductions and transformations of armed forces and reduced defence budgets.

NATO's Strategic Concept 2010 refers to nuclear forces for security assurance: "Deterrence, based on an appropriate mix of nuclear and conventional capabilities, remains a core element of our overall strategy. [...] As long as nuclear weapons exist, NATO will remain a nuclear alliance."¹⁹ However, nuclear issues were no longer at the centre of security matters or discussions in security forums. NATO's approach was in line with developments in nuclear issues since the implementation of détente in the late 1960s and 1970s. Humanity has long dreamed of ending nuclear proliferation or even creating a nuclear-free world, however unachievable it seems. It was understandable for NATO countries to rely on conventional forces with an appropriate mix of nuclear forces in the post-Cold War era since they faced no immediate risk of war. Risks and threats have changed in character and need to be addressed in different ways.

Nevertheless, the West kept most of its military capabilities, including its alliances. NATO reshaped its command and force structure to adapt to the changing security environment and kept its military strength and command and control capabilities to counter threats from potential adversaries' conventional and nuclear forces. Moscow and Beijing followed the same pattern of behaviour. After the Cold War, many states underwent reforms to transform their armed forces to counter new threats in the changing security environment. Indeed, this is routine since security parameters continually change, and states have to adapt. At the end of the Cold War, many advocated a new approach since the threats of a major war, and the dangers of nuclear forces seemed remote. The new security challenges were considered more manageable and less costly, thereby allowing many states to cut their defence budgets. In fact, the major powers kept their military might for future needs in case the security parameters changed. Thus, despite cuts and reforms, the central tenets of the military capabilities remained intact, which is appropriate for

¹⁹ NATO Web, "NATO's nuclear deterrence policy and forces," http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50068.htm?selectedLocale=en, accessed 13.02.2022.

this period because deterrence became more complicated with newly evolving threats and challenges.

Whereas the Cold War security environment had been linear, the new environment was non-linear and complex. Previously, NATO deterrence was mainly based on conventional and nuclear capabilities, with ballistic missile systems playing a significant role in delivering nuclear warheads. However, this could not meet the new era's needs since weak and failing states provided space for non-state actors to become effective in security matters. Given that these actors offered no clear, tangible forms or targets to deter, such as territory, infrastructure, and equipment, it raised the question of how to deter suicide attackers of a terrorist network since the only thing they can lose is their life, which they are ready to risk. Similarly, it was unclear how deterrence could prevent actors from conducting cyberattacks on cyberspace, where attribution is mostly questionable. To counter these threats, deterrence, therefore, had to evolve to use technological developments in intelligence, precision weapons, and targeting systems, and cooperative efforts among states like sharing intelligence and working together. Nuclear deterrence is not a credible tool in these circumstances. Rather, deterrence has to operate in conventional and other domains, such as cyberspace, and other hybrid warfare functions. Despite these developments, which indicated that traditional deterrence was insufficient for the new security environment, it was not abandoned in case it might be needed again.

3. Re-change in Security Perceptions in the Post-Cold-War Era

The post-Cold War era became hotter when Ukraine and Georgia – two members of NATO's Partnership for Peace program – decided to deepen their relations with NATO. They might even have gained full membership if Russia had not intervened. In 2008, in a clear sign that Russia was not happy with Georgia's attempt to move close to NATO, it started a military conflict over South Ossetia.

Differences in opinion between East and West had already started before the Ukrainian crisis. For example, Russia expressed its concern when NATO leaders decided at the 2010 Lisbon summit to develop a ballistic missile defence program as a part of its collective defence. NATO stated that the missile defence system aimed to protect NATO members'

territories, populations, and deployed forces against ballistic missile threats from many potential aggressor countries. Therefore, there was an immediate necessity for NATO to maintain its credible collective defence argument. The system includes a radar site in Türkiye, a command-and-control centre in Germany, two land bases in Romania and Poland, and a sea base in Spain.²⁰ Although several NATO announcements were made explaining that the system did not target Russia, and cooperation was offered through the NATO-Russia Council at the NATO Chicago 2012 Summit,²¹ Russia perceived it as a threat. However, it had few options other than cooperating with NATO since rejection would cause a new arms race while the previous one had led to the Soviet Union's disintegration two decades before.²²

A similar pattern occurred over Ukraine. Russia perceives Georgia and Ukraine as being within its zone of influence, so NATO advancement toward these areas threatens Russia's security. The turning point in Georgia's relations with NATO occurred in 2008, while Ukraine experienced a similar fate after the orange revolution while trying to build closer relations with the European Union. Russia harshly declared that it would not tolerate NATO expanding to its borders or either country joining the Western alliance. Russia's annexation of Crimea clearly indicated this policy in 2014 and support for separatists in Eastern Ukraine. This move was the second difficult moment in the Russian relationship with the West since the end of the Cold War.

These developments changed the post-Cold War security environment dramatically. Russia's move in Ukraine was perceived as a clear violation of the Budapest Memorandum, signed in 1994 by Russia, the USA, the U.K., and Ukraine, to govern the handover of all Ukraine's nuclear

²⁰NATO WEB, "NATO Fact Sheet (July, 2016)" http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_07/20160630_1607-factsheet-bmd-en.pdf, accessed 14.02.2022.

²¹ NATO Web, *Chicago Summit Declaration*, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_87593.htm?selectedLocale=en

²² Steven A. Hildreth., Carl Ek, "Missile Defense and NATO's Lisbon Summit, CRS Report for Congress." *Congressional Research Service*, December 28, 2010 <http://missiledefenseadvocacy.org/wp-content/uploads/2015/04/CRS-Lisbon-Summit.pdf>, accessed 20.02.2022.

stockpiles to Russia in exchange for security guarantees.²³ All signatories promised to respect Ukraine's territorial integrity.²⁴ When the Soviet Union collapsed, Ukraine had the third-largest nuclear arsenal after the USA and Russia, although Russia maintained its command and control. This arsenal was a significant burden for Ukraine, so the government chose to hand them over to Russia. After Russia annexed Crimea in 2014, many Ukrainians changed their ideas about this handover as they suspected that Russia would not have dared to act in Ukraine as it had if Ukraine had not gotten rid of its nuclear under the Bucharest agreement memo. Pavlo Ryzanenko, a former member of the Ukrainian parliament, is one who had second thoughts and was not happy with Ukraine's decision in 1994: "We gave up nuclear weapons because of this agreement, now there is a strong sentiment in Ukraine that we made a big mistake."²⁵

The end of the Cold War enabled the European Union (EU) countries to benefit from the calmer security environment by cutting their defence budgets and transforming their armed forces to meet the new era's needs, mainly the soft skill capabilities required by peace operations and crisis management. The EU could not react swiftly to Russian actions in Ukraine in 2014 due to its dependence on Russian energy sources and the financial crisis that hit EU countries severely. Furthermore, EU NATO members could not invest in large militaries and achieve the new goals for EU military capabilities. All of these factors handicapped them from responding decisively.

Meanwhile, the USA continued pushing NATO allies to fulfil their commitments to the Alliance by not reducing defence budgets below 2% of GDP. However, the behaviour of many European members seriously disappointed the USA, which wanted to meet NATO defence goals requiring

²³ Steven Pifer, "Why care about Ukraine and the Budapest Memorandum", 2019, <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2019/12/05/why-care-about-ukraine-and-the-budapest-memorandum/>, accessed 17.02.2022.

²⁴ Steven Pifer, "The Budapest Memorandum and U.S. Obligations", December 4, 2014, <https://www.brookings.edu/blog/up-front/2014/12/04/the-budapest-memorandum-and-u-s-obligations/>, accessed 12.02.2022.

²⁵ BBC news (20 March 2014) "Ukraine's nuclear regret?" Anthony Zurcher Editor, Echo Chambers <http://www.bbc.com/news/blogs-echochambers-26676051>, accessed 15.02.2022.

financial commitments from all members.²⁶ Despite these difficulties, the USA and many EU countries imposed economic and diplomatic sanctions against Russia, marking a deviation in the post-Cold-War harmony between the Western World and Russia. While security issues were getting complicated by Russian actions in Ukraine, civil war broke out in Syria as a continuation of the Arab Spring uprisings. Many Iraq regions were seized by ISIS, which claimed to represent suppressed people after Iraq's decades-long occupation by foreign forces. Libya's situation had not improved since the overthrow of Ghaddafi, while ISIS was operating in many parts of the Middle East and North Africa. Finally, refugee flows into Europe amid the financial crisis were a significant concern for EU states. Thus, the security situation was no better than during the early years after the Cold War ended, and hopes for stable world order and increased prosperity disappeared. Global security parameters were evolving into a new era that differed from expectations at the end of the Cold War.

To counter these new threats and challenges, NATO adopted its NATO Readiness Action Plan at the Wales Summit in 2014.²⁷ The plan included assurance measures for member states and aimed to strengthen NATO's collective defence capabilities. This introduced the new path that NATO has followed since the 2010 Strategic Concept and is distinct from other efforts used to focus on non-Article-5 operations since the end of the Cold War. It thus deviates from recent approaches to the security environment. NATO's reaction to Russia was to deploy troops in Eastern Europe, change security measures, and conduct large-scale collective defence exercises after many years.²⁸ Thus the potential for high-intensity conflict has returned while military exercise scenarios are using old warfighting concepts and doctrines from the Cold War. In recent years,

²⁶ Christine Wilkie, Trump is Pushing NATO Allies to Spend More on Defense. But so did Obama and Bush, CNBC, <https://www.cnn.com/2018/07/11/obama-and-bush-also-pressed-nato-allies-to-spend-more-on-defense.html>, accessed 10.06.2022.

²⁷ John R. Deni, "NATO's New Trajectories After the Wales Summit", *The US Army War College Quarterly: Parameters*, 2014, 44:3, p. 60.

²⁸ Alasdair Sandford, Luke Barber, Euronews, NATO begins 'biggest military drills since end of Cold War' <https://www.euronews.com/2018/10/25/nato-begins-biggest-military-drills-since-end-of-cold-war>, accessed 22.04.2022.

NATO has conducted more exercises with high-intensity conflict scenarios than in the previous three decades.

NATO has also deployed battlegroups to the Baltic states and Poland while continuing air policing missions there.²⁹ This was another significant change from post-Cold War defence policies when troops were reduced in Europe and the U.S. forces withdrew. The deployment of combat-ready forces to the Eastern fronts, mainly to new NATO members, was not the expected policy for the new security environment. This is interesting considering these new frontier countries are former Warsaw Pact countries. Meanwhile, the Black Sea has become another area of competition, with the USA establishing bases in Romania and Bulgaria.³⁰ In this new security atmosphere, NATO naval exercises and shows of force with heavy U.S. involvement have become more frequent.³¹ In response, Russia has conducted large-scale military exercises in western Russia and landing exercises on the Black Sea coast.³² Russia's annexation of Crimea and its support for the separatist movement in Eastern Ukraine radically changed relations between NATO and Russia. The whole region has entered an unprecedented new phase, opening a new chapter in the security realm, both in Europe and globally.

4. The Rise of Realist Policies on Security Issues

Following Russia's invasion of Ukraine in 2022, along with long-range missile and airborne attacks on Ukrainian cities, relations between NATO countries and Russia became even more estranged as the West responded with heavy economic and diplomatic sanctions while NATO military force deployments in the Baltics and Eastern Europe increased.

²⁹ NATO WEB. NATO Air Policing: Securing NATO Airspace https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_132685.htm, accessed 10.06.2022.

³⁰ Dorinel Moldovan, Plamen Pantev, and Matthew Rhodes, "Joint Task Force East and Shared Military Basing In Romania and Bulgaria," *Marshall Center Occasional Paper*, no. 21, September 2009,

³¹ Robyn Dixon, The U.S.-Ukraine Sea Breeze Naval Exercises, Explained, *The Washington Post*, <https://www.washingtonpost.com/world/2021/07/02/ukraine-us-military-black-sea/>, accessed 12.06.2022.

³² Maria Kiselyova and Ece Toksabay, Six Russian warships en route to Black Sea for drill, *Reuters*, <https://www.reuters.com/world/russia-says-six-warships-are-heading-black-sea-drills-ifax-2022-02-08/>, accessed 12 June 2022.

The invasion marked a significant turning point in relations between the two sides, while the international security environment of the previous three decades will never be the same. The risk of conventional warfare breaking out between states within and around Europe is now higher than in the post-Cold War period.

The liberal policies of the post-Cold War period are declining. Fukuyama's prediction "that liberalism and the West won the Cold War and it is the end of history"³³ proved inaccurate. Anti-globalism sentiment is spreading while states are adopting more nationalistic postures over foreign policy issues. NATO's European members declared that they would raise their defence budget dramatically as Germany's Chancellor Scholz said the government had decided to supply 100 billion euros for military investments from its 2022 budget when Germany's entire 2021 defence budget was only 47 billion euros.³⁴ Other NATO alliance members will follow this trend to increase their defence spending beyond 2% of GDPs. Indeed, NATO defence ministers agreed to commit a minimum of 2% of GDP to defence spending to continue to ensure NATO's military readiness.³⁵

NATO Secretary-General Stoltenberg has announced on several occasions that NATO foreign ministers discussed achieving NATO's goal of spending 2% of GDP on defence, and this decision was reiterated during the 2014 Wales Summit.³⁶ However, most members failed to meet the goal. As the former USA President, Trump regularly reminded European allies of this commitment during NATO summits, but without success.³⁷ Now, it is happening on its own due to recent developments in Ukraine.

Realist approaches, which mainly focus on power politics, have prevailed in the international system despite previous post-Cold War

³³ Francis Fukuyama, "The End of History?", *The National Interest*, 16, 3–18. 1989.

³⁴ Maria Sheahan and Sarah Marsh, Germany to increase defence spending in response to 'Putin's war'-Scholz, *Reuters*, <https://www.reuters.com/business/aerospace-defense/germany-hike-defense-spending-scholz-says-further-policy-shift-20-22-02-27/>

³⁵ NATO Web, "*Funding NATO*", https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_67655.htm, accessed 12.02.2022.

³⁶ Tim Haesebrouck. NATO burden sharing after the Wales summit: a generalized set qualitative analysis, *Defence and Peace Economics*, 2021, 1-18.

³⁷ BBC News (11 July 2018) "Trump urges Nato members to double military funding target" <https://www.bbc.com/news/world-europe-44799027>, accessed 01.03.2022.

developments, supporting the realists' argument that states must rely on their own power for security in the anarchic international system. State survival cannot rely on other actors like alliances, international institutions, or international law. This development clearly indicates that countries have to help themselves, especially since the international system is likely to become more anarchic in the near future. According to realists, self-help is now preferred and pursued by many states, which may reduce international cooperation and institutions and eventually damage the development of international law.

As a defence alliance, NATO became a more political organization after the end of the Cold War by focusing more on peacekeeping and peacebuilding missions and becoming more of a forum for discussions on international security matters. NATO has had no direct adversary after former Eastern Bloc countries either became NATO members or cooperated with NATO under the Partnership for Peace initiative. Instead, NATO became a military intervention and peace establishment tool for the U.N. in several internal conflicts. For the Alliance and its partners, it has become more of a forum to share opinions on security matters. However, this posture is now changing rather rapidly. NATO is returning to Cold War concepts with more emphasis on Article-5 collective defence missions and more expectations of high-intensity inter-state conflict. NATO's increased exercise and training efforts for high-intensity conflict scenarios indicate that conventional warfare expectations are rising and that the Alliance must be ready to counter these risks.

5. Nuclear Forces and the New Deterrence Policies

After a prolonged interruption during the post-Cold War era, states are returning to NATO's original deterrence policies. After three decades, forgotten nuclear forces, which were expected to be reduced if not wholly destroyed, are now attracting attention. While they have never been used, nuclear weapons appear to be the most effective way to deter potential adversaries. During the 1950s, deterrence was heavily based on nuclear capabilities. After Russia's annexation of Crimea and its invasion of Ukraine, nuclear weapons and forces are once again being discussed in

security issues. During the first days of the Ukraine invasion, Russia's President, Vladimir Putin, announced that Russia would put its nuclear forces on high alert,³⁸ which escalated tensions worldwide, given that nuclear forces had not been a concern since the end of the Cold War. However, this perception is clearly changing as nuclear forces may become prominent in security matters in the near future. As Morgan states, "Nuclear weapons came to be considered the ultimate basis for the great powers' survival and the international system's stability, and extended deterrence then made stable security available for numerous other states."³⁹

Whether the world is ready for this evolution in security perceptions is not clear. Recent security concepts were usually designed without nuclear options, a massive shift in understanding. This may mean more reliance on nuclear forces and an increase in nuclear arsenal stockpiles, which are already relatively high. A new nuclear balance of terror could dramatically change the world's security architecture. Although Putin's reference to nuclear forces was eye-opening for many, there were already calls to strengthen nuclear deterrence before the Russia-Ukraine crisis. At a meeting with his defence chiefs in 2016, for example, President Putin said Russia must strengthen its strategic nuclear forces to develop missiles capable of penetrating any current and prospective missile defence systems. The former U.S. President Trump also declared that the U.S. should expand its nuclear capabilities,⁴⁰ claiming in a tweet that his "first order as President was to renovate and modernize U.S. nuclear arsenal."⁴¹ According to the Congressional Budget Office, plans for U.S. nuclear forces would cost 634 billion USD between 2021 and 2030, or 60

³⁸ Deutsche Welle, (28.02.2022) "How Serious are Vladimir Putin's Nuclear Threats?" <https://www.dw.com/en/how-serious-are-vladimir-putins-nuclear-threats/a-60951577>, accessed 18.03.2022.

³⁹ Patrick M. Morgan, (2012). "The State of Deterrence in International Politics Today", *Contemporary Security Policy*, 201233:1, p. 96.

⁴⁰ Max Seddon, Demetri Sevastopulo, (23 December 2016), "*Financial Times, Putin and Trump call for stronger nuclear forces*", https://www.ft.com/content/7e5c8ce0-c857-11e6-9043-7e34c07b46ef_, accessed 20.02.2022.

⁴¹ Peter Jacobs and Alex Lockie, Trump touts US nuclear arsenal day after threatening 'fire and fury' on North Korea, *Insider*, <https://www.businessinsider.com/trump-nuclear-arsenal-tweets-north-korea-2017-8>

billion USD per year.⁴² Recently, President Joe Biden signed a new U.S. defence strategy and nuclear weapons policy, which declares that the “fundamental role” of the U.S. nuclear arsenal is to deter nuclear attacks. It allows the use of nuclear weapons both for retaliation and to respond to non-nuclear threats.⁴³

This evolution of nuclear forces started long before the Ukraine-Russia Crisis. In 2001, the USA withdrew from the ABM treaty⁴⁴ after the 9/11 terror attacks. This treaty, which was an integral part of the arms control regime, was signed in 1972 to limit anti-ballistic missile (ABM) systems designed to counter ballistic missile-delivered nuclear weapons. This unilateral withdrawal was a significant development for the post-Cold-War arms control regime as it provoked several developments, such as Russia’s suspension of the CFE (Conventional Forces in Europe) treaty in 2007⁴⁵ and the U.S. suspension in 2011.⁴⁶ In 2010, the USA and NATO adopted the Ballistic Missile Defence (BMD) concept to counter ballistic missile threats to NATO members.⁴⁷ Russia expressed its disappointment at this new development, although NATO repeatedly stated that it was not aimed at Russia. Russia invested in various missile defence systems, including sophisticated ballistic and cruise missiles. Russia has recently declared its first use of new hypersonic missiles in Ukraine,⁴⁸ which can

⁴² Congressional Budget Office (May 2021) “Projected Cost of U.S. Nuclear Forces, 2021 to 2030,” <https://www.cbo.gov/publication/57240>, accessed 20.02.2022.

⁴³ Daryl G. Kimball Biden Policy Allows First Use of Nuclear Weapons, Arms Control Association, <https://www.armscontrol.org/act/2022-04/news/biden-policy-allows-first-use-nuclear-weapons>, accessed 29.04.2022.

⁴⁴ ABM Treaty Fact Sheet, Statement by the Press Secretary Announcement of Withdrawal from the ABM treaty, <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2001/12/20011213-2.html>.

⁴⁵ Mark R Wilcox, Russia and the Treaty on Conventional Armed Forces in Europe (CFE Treaty)—A Paradigm Change?. *The Journal of Slavic Military Studies*, 2011, 24:4: 567-581.

⁴⁶ Daryl G. Kimball, U.S. Suspends CFE Treaty Implementation, Arms Control Association, <https://www.armscontrol.org/act/2011-12/us-suspends-cfe-treaty-implementation>, accessed 20.04.2022.

⁴⁷ NATO Web, Ballistic Missile Defence, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49635.htm, accessed 25 April 2022.

⁴⁸ Aljazeera, Russia says it used hypersonic missiles in Ukraine again, <https://www.aljazeera.com/news/2022/3/20/russia-says-it-used-hypersonic-missiles-in-ukraine-for-second-day>, accessed 24.04.2022.

travel to targets at over five times the speed of sound (the definition of hypersonic) or Mach 5.⁴⁹

In another significant development, the USA withdrew from the INF (Intermediate-Range Nuclear Forces) treaty in 2019, followed immediately by Russia. This treaty was signed in 1987 to eliminate nuclear and ground-launched ballistic and cruise missiles with ranges between 500 and 5,500 kilometres. The treaty had been another significant step toward ending the Cold War by cutting strategic forces.⁵⁰ The demise of the INF treaty was another warning of instability in Europe for both sides. Finally, the U.S. withdrew from the Open Skies Treaty in 2020.⁵¹ Taken together, these developments have led to the current global insecurity and instability regarding arms control and the prevalence of nuclear forces. Hence, the situation is similar to the Cold War years.

After the 2019 NATO Summit, NATO declared that “as long as nuclear weapons exist, NATO will remain a nuclear alliance.”⁵² Thus, a movement to return to nuclear deterrence is rising, with existing and aspiring nuclear powers focusing more on nuclear capabilities. Increasing these nuclear options probably will open a new chapter for security matters, while growing defence budgets amidst economic difficulties for many nations may mean more struggles on welfare issues.

Besides developments in nuclear issues, the deployment of conventional rapid reaction forces like the multinational Battle Groups to the Baltics and Eastern Europe and NATO’s air patrol support in the same areas mark significant steps toward an escalation of security concerns in Europe. After many years, NATO again conducted Article-5-related exercises in another clear indication of expected uncertainties in the region. NATO’s deployment in the Baltics and Eastern Europe after Russia

⁴⁹ Lia Sokol, Russia’s Kinzhal Hypersonic Missile: A Game-Changing Weapon or a Distraction? Nuclear Treaty Initiative, <https://www.nti.org/atomic-pulse/russias-kinzhal-hypersonic-missile-a-game-changing-weapon-or-a-distraction/>, accessed 24.04.2022.

⁵⁰ Augusto C. Dall’Angol, Marco Cepik, “The demise of the INF Treaty: a path dependence analysis”, *Revista Brasileira de Política Internacional*, 2021, 64.

⁵¹ *Ibid.*

⁵² NATO Web, “NATO London Summit Declaration December 2019”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_171584.htm, accessed 12.02.2022.

annexed Crimea was somewhat symbolic and based on a show of force with relatively few troops, mainly the deployment of four multinational battlegroups to these areas on 10 February 2022 (Table 1). Following Russia's invasion of Ukraine, NATO allies agreed to establish four more battlegroups in Bulgaria, Hungary, Romania, and Slovakia,⁵³ thereby doubling NATO forces in East Europe. This shift may continue if tensions are heightened further. The USA is also committing more troops and establishing bases in Eastern Europe, having withdrawn its large forces from Europe when the Cold War ended.

Figure 1: NATO Enhanced Forward Presence (NATO Web)

https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_136388.htm

Conclusion

NATO has been the world's most successful alliance in keeping peace and providing security to its members while producing extended deterrence through a capable alliance. However, the world remains far from the expected security environment after the Cold War due to

⁵³ NATO Web, NATO Enhanced Forward Presence https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_136388.htm, accessed 12.03.2022.

growing risks and threats. Changes are constant and inevitable in the security environment, so change and adaptation are necessary for organizations like NATO.

Several significant developments have changed the world's security architecture in recent years. The Russia-Ukraine crisis has made high-intensity conflict between states much more likely than before in the post-Cold War era. Additionally, nuclear weapons are on the agenda again. Thus, we are no longer in the post-Cold War era, although it is hard to describe. The risk of conventional war is rising while all the other risks remain matters of concern (e.g., international terrorism, failed states and internal conflicts, challenges from non-state actors, irregular migration and refugee crises, and hybrid threats). This new Cold War period, with its unique dynamics, will probably become more complicated than the previous era.

States' security policies have become more similar to those of the Cold War, while realism is prominent in security perceptions, planning, and execution. This may represent a significant shift in the international security paradigm. With the end of the Cold War, realist approaches to security were fading due to new risks and challenges to international security. Considering the developments discussed in this paper, the new era's security reality will not be the same as that of the Cold War period, although we remain remote from that period's risks and security challenges. The only resemblance with the Cold War parameters is the heightened risk of conventional warfare and focusing more on nuclear capabilities. Newly emerged security challenges that were not a concern during the Cold War still pose risks to the international security environment as this new era seems more complex than the Cold War challenges. Realist policies alone cannot address these complex challenges, so comprehensive approaches may be required once the new security realm becomes clearer as it is still evolving.

Relations between the two nuclear superpowers remain tense for several reasons. The USA is concerned about Russia's actions in Ukraine, its policies in Syria, and its alleged interference in the last U.S. elections. Russia is concerned about the USA sanctions and missile defence system in Europe and NATO's enlargement and troop deployments in Eastern Europe. These differences in security matters make the two sides act

slowly in confidence-building measures and further talk about reducing nuclear and arms control issues.

Given the latest developments, we are far from post-cold war optimism in the new security realm. However, compared with the Cold War's dangerous years, neither are we very close to those security practices. The world and the structure of the international system are not the same as then because security is a dynamic and ever-evolving phenomenon. Interdependence in the international system is much more profound than in history, making states have second thoughts in their relations with others. Whether or not the global nuclear arsenal remains at its current levels and capability, it is vital to reduce the risks of its use worldwide. Implementing nuclear weapon limits, namely the New Strategic Arms Reduction Treaty 2010 (new START) talks between the USA and Russia,⁵⁴ is ongoing, however, the current number of nuclear weapons is already too risky for humanity. Challenges from different directions have already hit societies worldwide due to the COVID-19 pandemic. Additionally, complications of escalating tensions and security issues will cause more suffering for humankind.

Geniş Özet

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Batı ittifakı, Soğuk Savaş yıllarında Sovyetler Birliği ve Varşova Paktı'nı caydırmak ve kontrol altına altına tutmak için büyük çaba göstermiştir. Bu caydırıcılık hem konvansiyonel hem de nükleer kuvvetlere dayanıyordu. Blok ülkeleri de bu dönemde, ABD ve Sovyetler Birliği arasındaki güç politikalarını yoğun bir şekilde takip ettiler. Etkin olarak nükleer silahlara dayanan caydırıcılık, Soğuk Savaş'ın zor zamanlarında zirveye ulaştı.

Bununla birlikte, her iki taraf da karşılıklı imha kabiliyetine ulaştığında, nükleer dehşet dengesi taraflar için caydırıcı bir etken olmuştur. Bu farkındalık tarafların ilk kullanıcı olmaktan kaçınan konseptler

⁵⁴ Arms Control Association (2022) "New Start at a Glance," <https://www.armscontrol.org/factsheets/NewSTART>, accessed 10.03.2022.

benimsemelerini sağlamıştır. Soğuk Savaş sona erdiğinde, güvenlik konusunda odak noktası caydırıcılık ve çevrelemeden kriz yönetimi konularına kaymıştır. İç çatışmalar, uluslararası terörizm, küresel suç örgütleri ve esas olarak mülteci krizi gibi başarısız devletlerle ilgili sorunlar uluslararası güvenlik ortamını etkisi altına aldı. Berlin Duvarı'nın yıkılması ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra, Batı ülkeleri yeni güvenlik ortamının tadını çıkarmışlardır. Zira her iki blok için de önemli bir konvansiyonel ve nükleer savaş olasılığı nispeten düşük bir seviyeye gelmişti. Bu değişim, devletlerin savunma harcamalarını kısmasına ve diğer alanlara yatırım yapmasına izin verdi. Yeni dönemde uluslararası toplum, dünyanın birçok yerinde kriz yönetimi konularıyla uğraşmakla meşguldü

Ancak bu yeni güvenlik ortamının doğası, Rusya'nın 2014'de Kırım'ı ilhakı, Ukrayna'daki Rus yanlısı ayrılıkçı milisleri desteklemesi ve ardından Şubat 2022'de Ukrayna'ya saldırarak işgale başlamasından bu yana değişmeye başlamıştır. NATO, güvenlik ortamında oluşan bu yeni risk ve tehditlere karşı koymak için 2014 yılında Galler Zirvesi'nde NATO Hazırlık Eylem Planı'nı kabul etmiş ve üye ülkeler için güvence önlemlerini başlatmıştır. Güvenlik konularındaki bu değişim, güvenlik algılarını da değiştirmeye başlamıştır. Bu yeni dönemde NATO'nun Rusya'ya karşı caydırıcı bir önlem olarak Doğu Avrupa'ya konvansiyonel kuvvetlerin konuşlandırılması gibi önlemleri uygulanmaya başlaması, Soğuk Savaş yıllarının zihniyetine benzemektedir. Özellikle Rusya'nın Ukrayna'yı işgali sonrasında NATO ittifakı konvansiyonel silahlı çatışma riskinin yükseldiği değerlendirilerek yaparak yüksek yoğunluklu çatışma ve caydırıcılık konseptlerine yeniden ağırlık vermeye başlamıştır. Bu kapsamda NATO, 2014 yılından beri Soğuk Savaşın bitişinden beri görülmemiş şekilde konvansiyonel savaş tatbikatlarına ağırlık vermeye başlamıştır. Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana ilk kez, güvenlik konularına ilişkin algı ciddi gerginlikler içermekte ve bu gerilim kısa vadede sakinleşecek gibi görünmemektedir.

Muhtemelen, artık uluslararası güvenlik ortamı soğuk savaş sonrasında ilk yıllarında olduğu gibi olmayacaktır. Devletler ve ittifaklar savunma bütçelerini yükseltmeye ve güvenlikleri için olası saldırganlara karşı caydırıcılık sağlamak için sert önlemler almaya başlamışlardır. Geleneksel durumda ulaşılan bu güvenlik algısı sonucu devletler soğuk savaş dönemine benzer önlemlere geri dönme eğilimini göstermektedir. Bu

değişim aynı zamanda silah sistemleri, konsept ve doktrin ve organizasyonlar ile ilgili değişiklikleri de beraberinde gerektirecektir. Soğuk Savaş döneminin bitişiyle adeta unutulmaya yüz tutan nükleer silahlar yeniden gündeme gelmeye başlamış ve devletler nükleer kuvvetlerine tekrar yatırım yapmaya ve bu kuvvetlerin hazırlık seviyelerini yükseltme eğilimi göstermeye başlamışlardır. Bu kapsamda son iki on yılda meydana gelen gelişmelerle tarafların karşılıklı olarak silahların kontrolü antlaşmalarında çekilmeleri sonucu durum daha da gergin bir hal almaya başlamıştır. Uzun sürede gelinen anlayış ve görüşmeler sonucu başarılan bu silahların kontrolü antlaşmalarının birer birer raftan kalkması da güvenlik ortamının gerginleşmesine giden yolun taşlarını döşeyen etkenler olmuştur. Yeni dönemin güvenlik algısı Soğuk Savaş yıllarını andıran bir yapı içermektedir, ancak bu dönemin kendine has özellikleri ile farklı bir görünüm arz edeceği beklenmelidir. Zira Soğuk Savaş sonrası döneminin risk ve tehditleri ortada iken yeniden eski risk ve tehditlerin de ortaya çıkmasıyla yeni dönemin güvenlik yapısının bütün zamanlara göre daha karmaşık bir yapı içermesi olasılığı da son derecede yüksektir.

Conflict of Interest Statement:

The author declares that there is no conflict of interest.

REFERENCES:

Published Works

- COLLINS Alan (ed.) (2013). *Contemporary Security Studies*, Oxford University Press, Oxford.
- DALL'AGNOL Augusto C. and CEPIK Marco (2021). "The Demise of the INF Treaty: a Path Dependence Analysis". *Revista Brasileira de Política Internacional*, 64:2, e002.
- DENI John R. (2014). "NATO's New Trajectories After the Wales Summit", *The U.S. Army War College Quarterly: Parameters*, 44:3, 57-65.
- FUKUYAMA Francis (1989). "The End of History?", *The National Interest*, 16, 3-18.
- HAESEBROUCK Tim (2021). "NATO burden sharing after the Wales Summit: a Generalized Set Qualitative Analysis", *Defence and Peace Economics*, May 2021, 1-18.

- KAUFMANN William W. (1981). "The Requirements of Deterrence" 1945 November 15. Henry A. Kissinger Papers, Part II, Manuscripts and Archives, Yale University Library.
- KUPCHAN Charles A. and KUPCHAN Clifford A. (1995). "The Promise of Collective Security", *International Security*, 20:1, 52-61.
- MEARSHEIMER John J. (2001). *The Tragedy of Great Power Politics*, WW Norton & Company, New York.
- MOLDOVAN Dorinel, PANTEV Plamen and RHODES Matthew (2009). "Joint Task Force East and Shared Military Basing in Romania and Bulgaria," *Marshall Center Occasional Paper*, no. 21.
- MORGAN Patrick M. (2012). "The state of Deterrence in International Politics Today", *Contemporary Security Policy*, 33:1, 85-107.
- MORGAN Patrick M. (2003). *Deterrence Now*, Cambridge University Press, Cambridge.
- MORGAN Patrick M. (2003). *Applicability of Traditional Deterrence Concepts and Theory to the Cyber Realm. In Proceedings of a Workshop on Deterring Cyberattacks: Informing Strategies and Developing Options for U.S. Policy*, National Academic Press, 2010.
- QUACKENBUSH Stephen (2011). *Understanding General Deterrence: Theory and Application*. Springer.
- PICK Otto and CRITCHLEY Julian (1974). *Key Concepts in Political Science: Collective Security*, MacMillan, New York.
- THOMPSON Kenneth W. (1953). "Collective Security Reexamined", *American Political Science Review*, 47:3, 753-772.
- WILSON Gary (2014). *The United Nations and Collective Security*, Routledge, London.
- WILCOX Mark R. (2011). "Russia and the Treaty on Conventional Armed Forces in Europe (CFE Treaty)—A Paradigm Change?", *The Journal of Slavic Military Studies*, 24:4, 567-581.
- YOST David (1998). "The new NATO and Collective Security", *Survival*, 40:2, 135-160.

Internet sources

- ABM Treaty Fact Sheet, Statement by the Press Secretary Announcement of Withdrawal from the ABM treaty, <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2001/12/20011213-2.html> accessed 28.04.2022.
- Aljazeera, Russia Says it Used Hypersonic Missiles in Ukraine Again, <https://www.aljazeera.com/news/2022/3/20/russia-says-it-used-hypersonic-missiles-in-ukraine-for-second-day> accessed 24.04.2022.
- Arms Control Association, (2022) "New Start at a Glance," <https://www.armscontrol.org/factsheets/NewSTART> accessed 10.03.2022.
- Arms Control Association, (2022) Nuclear Weapons: "Who Has What at a Glance," <https://www.armscontrol.org/factsheets/Nuclearweaponswhohaswhat>, accessed 17.04.2022.
- Arms Control Association, (2017) "The Trillion (and a Half) Dollar Triad?" <https://www.armscontrol.org/issue-briefs/2017-08/trillion-half-dollar-triad>, accessed 10.02.2022.
- BBC news (20 March 2014) "Ukraine's Nuclear Regret?" Anthony Zurcher Editor, Echo Chambers <http://www.bbc.com/news/blogs-echochambers-26676051>, accessed 15.02.2022.

- BBC News (11 July 2018) “Trump Urges NATO Members to Double Military Funding Target” <https://www.bbc.com/news/world-europe-44799027>, accessed 0.03.2022).
- Congressional Budget Office (May 2021) “Projected Cost of U.S. Nuclear Forces, 2021 to 2030,” <https://www.cbo.gov/publication/57240>, accessed 20.02.2022.
- Deutsche Welle, (28.02.2022) “How serious are Vladimir Putin’s Nuclear Threats?” <https://www.dw.com/en/how-serious-are-vladimir-putins-nuclear-threats/a-60951577>, accessed 18.03.2022.
- DIXON, Robyn. The U.S.-Ukraine Sea Breeze Naval Exercises, Explained, The Washington Post, <https://www.washingtonpost.com/world/2021/07/02/ukraine-us-military-black-sea/>, accessed 12.06.2022.
- Financial Times (23 December 2016) Putin and Trump Call for Stronger Nuclear Forces” <https://www.ft.com/content/7e5c8ce0-c857-11e6-9043-7e34c07b46ef>, accessed 26.02.2022.
- HILDERT Steven A., EK Carl, (December 28, 2010) “Missile Defense and NATO’s Lisbon Summit, CRS Report for Congress.” *Congressional Research Service*, <http://missiledefenseadvocacy.org/wp-content/uploads/2015/04/CRS-Lisbon-Summit.pdf> (Accessed: 20.02.2022).
- JACOBS Peter and LOCKIE Alex, Trump touts U.S. nuclear arsenal day after threatening ‘fire and fury’ on North Korea, *Insider*, <https://www.businessinsider.com/trump-nuclear-arsenal-tweets-north-korea-2017-8>
- KIMBALL Daryl G., Biden Policy Allows First Use of Nuclear Weapons, *Arms Control Association*, <https://www.armscontrol.org/act/2022-04/news/biden-policy-allows-first-use-nuclear-weapons>, accessed 29.04.2022.
- KIMBALL Daryl G., U.S. Suspends CFE Treaty Implementation, *Arms Control Association*, <https://www.armscontrol.org/act/2011-12/us-suspends-cfe-treaty-implementation>, accessed 20.04.2022.
- KISELYOVA, Marie and TOKSABAY, Ece. Six Russian Warships en Route to Black Sea for Drill, Reuters, <https://www.reuters.com/world/russia-says-six-warships-are-heading-black-sea-drills-ifax-2022-02-08>, accessed 12.06.2022.
- NATO WEB, “A Short History of NATO,” https://www.nato.int/cps/su/natohq/declassified_139339.htm, accessed 20.02.2022.
- NATO Web, Ballistic Missile Defence, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49635.htm, accessed 25.04.2022.
- NATO Web, *Chicago Summit Declaration*, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_87593.htm?selectedLocale=en
- NATO Web, “NATO’s nuclear deterrence policy and forces,” http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50068.htm?selectedLocale=en, accessed 13.02.2022.
- NATO Web, “NATO Fact Sheet (July, 2016)” http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_07/20160630_1607-factsheet-bmd-en.pdf, accessed 14.02.2022.
- NATO Web, “NATO Chicago 2012 Summit Declaration”, http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_87593.htm?selectedLocale=en, accessed 08.02.2022.
- NATO Web, “Funding NATO”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_67655.htm, accessed 12.02.2022.
- NATO Web, “NATO London Summit Declaration December 2019”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_171584.htm, accessed 12.02.2022.

- NATO WEB. NATO Air Policing: securing NATO airspace https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_132685.htm, accessed 10.06.2022.
- NATO Web, NATO Enhanced Forward Presence https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_136388.htm, accessed 12.03.2022.
- Nuclear Threat Initiative, ABM Treaty, <https://www.nti.org/education-center/treaties-and-regimes/treaty-limitation-anti-ballistic-missile-systems-abm-treaty/>, accessed 01.02.2022.
- PIFER Steven, (December 4, 2014) “*The Budapest Memorandum and U.S. Obligations*”, <https://www.brookings.edu/blog/up-front/2014/12/04/the-budapest-memorandum-and-u-s-obligations/>, accessed 12.02.2022.
- PIFER Steven, (2019), “*Why Care About Ukraine and the Budapest Memorandum*”, <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2019/12/05/why-care-about-ukraine-and-the-budapest-memorandum/>, accessed 17.02.2022.
- SANDFORD Alasdair, BARBER Luke, NATO Begins ‘Biggest Military Drill Since the End of Cold War’ <https://www.euronews.com/2018/10/25/nato-begins-biggest-military-drills-since-end-of-cold-war>, accessed 22.04.2022.
- SHEAHAN Maria and MARSH Sarah, Germany to Increase Defence Spending in Response to ‘Putin’s War’-Scholz, *Reuters*, <https://www.reuters.com/business/aerospace-defense/germany-hike-defense-spending-scholz-says-further-policy-shift-20-22-02-27/>
- SEDDON Max, SEVASTOPULO Demetri, (23 December 2016), “*Financial Times, Putin and Trump Call for Stronger Nuclear Forces*”, <https://www.ft.com/content/7e5c8ce0-c857-11e6-9043-7e34c07b46ef>, accessed 20.02.2022.
- SOKOL Lia, Russia’s Kinzhal Hypersonic Missile: A Game-Changing Weapon or a Distraction? Nuclear Treaty Initiative, <https://www.nti.org/atomic-pulse/russias-kinzhal-hypersonic-missile-a-game-changing-weapon-or-a-distraction/>, accessed 24.04.2022.
- THE UNITED NATIONS Web, <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/chapter-7>
- WILKIE, Christine. Trump is Pushing NATO Allies to Spend More on Defense. But so did Obama and Bush, CNBC, <https://www.cnbcm.com/2018/07/11/obama-and-bush-also-pressed-nato-allies-to-spend-more-on-defense.html>, accessed 10.06.2022.

NATO'nun Savunma ve Caydırıcılık Çalışmaları ile İlgili Bir Değerlendirme

An Assessment on NATO's Defence and Deterrence Studies

Rüştü Salim Savaş BİÇER*

Öz

NATO'nun en son geliştirdiği Savunma ve Caydırıcılık Konsept Belgesi 1967 yılında Sovyetler Birliği ile potansiyel bir askerî çatışma hedef alınarak hazırlanmış ve uygulanmış, ancak Soğuk Savaşın sona ermesi ile İttifak bu kapsamdaki karşılık verme konseptini farklı alanlardaki istikrarsızlık olasılıklarına karşı askerî alanda süratle tepki gösterebilme olarak değiştirmiştir. İstikrarsızlık kaynağı olan konular ise terörizm, milliyetçilik, otoriter rejimler, etnik karşıtlıklar, bölgesel çatışmalar, ekonomik istikrarsızlık, doğal afetler ve iç savaşlar ile, Sovyetler Birliğinden sonra Rusya'da gerçekleşen reformlarda yaşanan geri dönüşler şeklinde belirlenmiştir. Günümüzde de istikrarsızlık farklı konularda yaygın olarak İttifak'ın güvenliğine risk oluşturmaya devam etmektedir. Yapılan değerlendirmelere göre 1990'ların başında bir İttifak üyesine ya da İttifak'ın tamamına stratejik ölçekte güvenlik tehdidi oluşturan iki istikrarsızlık kaynağı belirlenmiştir. Bunlar; Rusya ve terördür. Coğrafi bağlamda olduğu kadar hedeflerinde sebep oldukları etki ile, İttifakın güvenliğine yaratacakları muhtemel riskler ve uzun vadede devamlılık gösterme yetenekleri değerlendirildiğinde, bu iki istikrarsızlık formunun stratejik olduğu kabul edilmektedir. NATO'nun stratejik kapsamda ve 360 derecelik çevresindeki alanda oluşan bu güvenlik risklerine tedbir getirecek şekilde ve İttifak'ın üç temel görevi olan kolektif savunma, krizlere cevap verme güvenlik iş birliği konularının uygulanmasını da destekleyecek yeni bir Avrupa Atlantik Bölgesi Savunma ve Caydırıcılık Konsept Belgesine ihtiyaç bulunmaktadır. Bu makalede, NATO'nun değişen güvenlik ortamına uygun olarak güncellenmekte olan Savunma ve Caydırıcılık çalışmaları incelenecektir.

Anahtar kelimeler: Savunma, Caydırıcılık, İstikrarsızlık, Güvenlik, İttifak, NATO.

* Doç. Dr., Nişantaşı Üniversitesi İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, İstanbul, Türkiye, ORCID: 0000-0001-6318-9814, e-posta: savas.bicer@nisantasi.edu.tr.

Geliş Tarihi / Submitted: 11.11.2021

Kabul Tarihi / Accepted: 25.04.2022

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Abstract

NATO developed its last concept for deterrence and defence in 1967 to address potential military conflict with the Soviet Union. At the end of the Cold War, the Alliance shifted from its main concept of guiding deterrence and defence actions to supporting military reaction towards various forms of instability. Bases of instability at the time included terrorism, reform problems in post-Soviet Russia, nationalism, authoritarianism, ethnic, sectarian, and local conflicts, economic destabilization, natural disasters, and civil wars. Consequently, Alliance's responses to instability since 1991 were various, each addressing a specific challenge on a case-by-case basis. Instability continues to be persistent and diverse and holds risks for damaging Allies' security. Nowadays, instability continues to risk the security of widely different subjects. Two forms of instability identified in the early 1990s, which are Russia and Terror Groups, have emerged as challenges on a strategic scale with aims and patterns that can weaken and threaten the security of an Ally, a group of Allies, or the Alliance as a whole. These two challenges are strategic in terms of geographic scale and the impact they have on their targets, considering the possible risks they will create for the security of the Alliance and their ability to persist in the long term. A new Euro-Atlantic Area Defence and Deterrence Concept Paper is needed to counter these security risks within NATO's strategic scope and 360-degree range and support the implementation of the Alliance's three main tasks: collective defence, crisis response, and security cooperation. In this research, NATO's latest deterrence and defence studies, which have started to be updated in parallel with the changing security environment, will be analysed.

Keywords: Defence, Deterrence, Instability, Security, Alliance, NATO.

Giriş

Makalenin amacı NATO'nun bir savunma örgütü olarak caydırıcı gücünü nasıl kullanabileceği konusunda geliştirdiği çalışmalarını incelemektir. Bu kapsamda, NATO İttifakının sıcak bir çatışmadan korunması amacıyla geliştirilen yöntemlerin, uluslararası güvenlik çalışmalarına katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir. Makalede uluslararası güvenlik ortamında meydana gelen değişikliklere NATO'nun yeni yetenekler geliştirerek nasıl bir uyum gösterme süreci geçirdiği, bu süreçten İttifakın yapısından kaynaklanan zorluklara rağmen başarı ile geçilip geçilemediği, özellikle diğer uluslararası kurum ve kuruluşlarla olan ilişkilerin ortak bir zeminde yürütülmesine neden ihtiyaç bulunduğu incelenecektir.

Haziran 2021 tarihinde gerçekleştirilen NATO zirvesinde, NATO Genel Sekreteri tarafından hazırlanan; İttifakın gelecek on yılda ve

sonrasında karşılaşılabileceği muhtemel zorluklara karşı koyabilmek için nasıl bir değişim göstermesi gerektiği konusundaki raporu¹, toplantılarda görüşülenler arasındaki en önemli gündem maddesi olmuştur. Bu gündem maddesinin gereği olarak yapılacak çalışmalar her ne kadar gelecekteki risk ve tehditleri karşılamak için sadece bir başlangıç olsa da 2030 yılındaki NATO'nun nasıl bir süreçten geçeceği konusunda önemli ipuçları da vermiştir.²

Bugün İttifakın karşı karşıya bulunduğu bu zorluklar ve tehditleri, Rusya ile ilişkilerin sürdürüleceği düzlem konusundaki anlaşmazlıkta ya da farklı uygulamalarda olduğu gibi tam olarak aynı bakış açısıyla bir öncelik sırasına koymak mümkün olmamaktadır. Bütçe katkı paylarının halen düşük olması ve savunma harcamalarının artmasına rağmen istenilen oranda gerçekleştirilememesi de sorun alanı olarak NATO'nun karşısındaki önemli zorluklardan sayılmaktadır.

Ukrayna'daki son olaylar, NATO'nun ve kolektif savunma prensibinin önemini koruduğunu göstermiş olmakla beraber, Avrupalı İttifak üyelerinin katkı paylarının adil paylaşımı konusunda daha istekli olması, gelinen noktada İttifakın birliğini ve gücünü korumasını sağlayacaktır. Ayrıca aynı amaca yönelik olarak gerek ABD gerekse İttifak, Amerika Birleşik Devletleri'nin Asya ile daha fazla meşgul olduğu, Avrupa'nın ise geniş kapsamlı kriz yönetimi için kendi ilgi alanında daha fazla sorumluluk aldığı bir coğrafi iş bölümünü açıkça benimsemesinin uygun olduğu değerlendirilmektedir.³

Rusya'nın Kırım'ı ilhakına, Ukrayna topraklarını işgaline ve bilgi teknolojilerine yoğunlaşan “Yeni Nesil Savaş” çalışmalarına gösterilen tepkilerde İttifak dayanışması sağlanmıştır. Ancak bu ortak anlayışa rağmen, NATO'nun her üyesi için aynı anlamı ifade etmeyen ve bu bağlamda bütünüyle kesin olmayan temel değerlerinin sonucunda, Moskova'nın siyasi

¹ NATO Genel Sekreterinin konuşması, https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_176197.htm, erişim 28.09.2021.

² NATO 2030; United for a New Era, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/12/pdf/201201-Reflection-Group-Final-Report-Uni.pdf, erişim 28.09.2021.

³ Trine Flockhart vd, *Liberal Order in a Post-Western World*, Transatlantic Academy, Washington DC., Mayıs 2014, s. ix.

niyetinin tam ve doğru olarak kavranabilmesi için yine de zaman zaman müttefiklerin kendi içerisinde mücadele etmesi kaçınılmaz olmaktadır.⁴ NATO'ya üye ülkelerin millî değerleri ve İttifak anlaşmasının liberal değerleri arasında meydana gelen boşluğun kolektif savunma anlayışının bütün boyutlarını etkilediği görülmekte ve İttifak'ın da bu bağlamda neyi temsil ettiği NATO'nun en üst düzey siyasi organlarında tartışılmaktadır.⁵ Ayrıca, NATO'nun İttifak üyesi ülkelere rehberlik etmesi için gerekli "Büyük Strateji"⁶ den mahrum kalmaması bakımından özellikle Rusya tehdidinin devam etmesi ve bu bağlamda İttifakın Açık Kapı politikası ile genişlemeyi sürdürmesi, güç dengesi bakımından bazı Avrupalı müttefikleri ve İttifak dışındaki genişlemeye karşı olanların bu tartışmaları çok sık gündeme getirmesi ile sonuçlanmaktadır.⁷ İttifak üyesi ülkelerin NATO antlaşmasının 5'nci maddesini işletme ve maliyetleri paylaşma konusundaki isteksizliklerinin temelinde de bu millî çıkarlarını ve gündemlerini kolektif savunma anlayışının önüne çıkarmaları bulunmaktadır.⁸

Uluslararası güvenlik ortamında NATO'nun önemini her geçen gün daha da fazla hissettiren sorunların bulunduğu güncel gelişmeler yaşanmaktadır. NATO'nun kendi içerisinde yaşadığı sorunlar yanında, Rusya'nın 2014 yılından itibaren gittikçe yoğunlaşan ve Ukrayna'yı işgali ile sonuçlanan, bu bağlamda NATO'nun özgür ve barış içerisinde bütünleşmiş bir Avrupa idealine meydan okuyan yaklaşımları nedeniyle, İttifak'ın caydırıcılık uygulama ve planlamalarının nasıl bir zemine oturtulacağı önem kazanmaktadır.⁹ Muhafazakâr ulusalcı fikirler, NATO'nun hem millî hem de liberal değerler inşasına imkân verdiğini

⁴ Sten Rynning, "Deterrence Rediscovered: NATO and Russia", Frans Osinga ve Tim Sweijs, (ed.), *Deterrence in the 21st Century; Insights from Theory and Practice*, Asser Press by Springer-Verlag Berlin Heidelberg, 2020, 29-47, s. 34

⁵ NATO 2019 Londra Deklarasyonu, http://www.nato.int/cps/en/naohq/official_texts_171584.htm, erişim 01.10.2021.

⁶ Nina Slove, "Beyond the Buzzword: The Thre Meanings of Grand Strategy", *Security Studies* 27, 2018, s. 27.

⁷ John J. Mearsheimer, "Why the Ukraine Crises is the West's Fault: The Liberal Delusion that Provoked Putin", *Foreign Affairs*, 93(5), 2014, s. 4.

⁸ Benjamin Schreer, "Trump, NATO and he Future of Europe's Defence", *The RUSI Journal* 164, s. 10.

⁹ NATO 2014 Galler Zirvesi Deklarasyonu, http://www.nato.int/cps/en/naohq/official_texts_112964.htm, erişim 04.10.2021.

savunmakla birlikte, bu yeteneğin zamanla İttifak içerisindeki güçlü devletlerin milliyetçi uygulamalarına hizmet edebileceği değerlendirildiğinde, bir ve bütün olarak uluslararası barış, istikrar ve güvenliğin teminatı rolünü üstlenmeye aday olan NATO'ya duyulan güvenin azalmasına neden olacaktır. Özellikle İttifakın yeni nesil savaş kapsamında karşı karşıya bulunduğu çok alanlı tehdit ortamı, savaş ile barış arasında fark bulunduğunu kabul eden Batılı anlayışın oldukça dışında bir mücadele gerektirmektedir. Bu amaçla NATO'nun toplumsal dayanıklılık, gelişmiş istihbarat iş birliği, siber güvenlik ve hızlı karar alma dâhil olmak üzere bir dizi politika açısından Rusya'nın yeni düşüncesine karşı koyacak hareket tarzları üretmesi yanında, Rusya'nın siyasi amaçlarının değerlendirmesini yaparak İttifakın hangi politikaların temel alması gerektiği konusunda bütün üyelerinin görüş birliğine ihtiyacı bulunmaktadır.

Kuzey Atlantik Konseyi (NAC) sadece genel olarak hipersonik silahlar, orta menzilli füzeler, Karadeniz'deki Rus varlığı veya diğer acil konularla ilgili olarak belirli ancak kısıtlı bir kapsamda Rusya'yı doğrudan adres göstermekte, böylece Rusya ile siyasi tartışmalara girmeden daha esnek konu başlıklarında etkileşime geçebilmektedir. Ancak bu noktada da İttifakın önündeki en büyük zorluk olarak, şimdiye kadar Rusya'nın bir bütün halindeki eylemleri ile karşı karşıya kalınmamış olması nedeniyle, hasım tarafın amaçları ve bu amaçlara ulaşmasını sağlayacak yapısal gücü konusunda sadece varsayımlarla yetinilmesi görülmektedir. Böylece NATO, Rusya'nın bütüncül değerlendirmelerini yapmak için tasarlanmış kurumsallaşmış mekanizmalara sahip, ancak bu değerlendirmeler sonunda neler yapılacağı ile ilgili olarak karar alma düzeyiyle zayıf bir örgüt olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁰

Amerika Birleşik Devletleri'nden Avrupa'ya Bosna-Hersek krizinden beri ilk defa önemli büyüklükte bir Amerikan kara muharebe kuvvetinin intikal ve konuşlandırılmasını içeren 2020'nin başlarındaki NATO tatbikatına 30.000'e yakın ABD ve müttefik askeri katıldığında, üst düzey NATO askerî yetkilileri bunu “kolektif savunma bizim en önemli caydırıcılığımızdır” ifadeleriyle yorumlamıştır. ABD'nin ve diğer müttefik

¹⁰ Jens Ringsmose and Sten Rynning, *NATO og Rusland Mellem Strategic Konfrontation og Stabilitet*, DIIS Report No. 2019:7, s. 28.

ülkelerin ihtiyaç halinde üye ülkelere genişletilmiş caydırıcılık kapsamında sağlayacağı destek konusundaki şüphe ve endişelerinin bulunduğu bilinmektedir.¹¹ Bu yetenek, mevcut endişeleri de giderecek şekilde, NATO'nun nükleer caydırıcılık dâhil olmaksızın, kıta Avrupası dışından Avrupa'daki müşterek¹² bir NATO harekâtına katılacak müteakip kuvvetlerin gücünü göstermesi bakımından, İttifakın 2014 yılından itibaren özenle oluşturduğu cezalandırıcı caydırıcılığının göstergesi olmuştur.¹³

Rusya'nın Kırım'ı ilhakından sonra NATO'nun tepkisel anlamda hem İttifak üyelerini koruyacağını (*Deterrence by Denial*, Esirgeme ile Caydırıcılık) hem de gerektiğinde topraklarına yapılacak bir saldırıya karşılık verip cezalandıracağını (*Deterrence by Punishment*, Cezalandırma ile Caydırıcılık)¹⁴ gösteren caydırıcılık eylemleri bu süreçten itibaren bir arada ve birleşik halde uygulanmaya başlanmıştır.¹⁵ Gri Bölge Çatışmaları, Toplumsal Dayanıklılık ve İttifak topraklarının işgalini sınırlı ölçüde engelleyecek askerî birliklerin ilerde konuşlandırılması (*Forward Presence*) yöntemlerinin uygulandığı “Esirgeme ile Caydırıcılık” faaliyetleri genel anlamda Rusya'nın “Yeni Nesil Savaş” doktrinine karşı geliştirilmiş, ancak, esas olarak “Cezalandırma ile Caydırıcılık” konusunda geliştirilen yeni NATO konsepti, İttifakın savunma ve caydırıcılık politikalarında önemli bir araç olmuştur. Uzun dönemde süreklilik gösterecek ve geniş bir coğrafyada etkileri görülebilecek olmaları nedeniyle stratejik olduğu değerlendirilen Rusya, terör ve en yeni olarak da siber saldırılar, bugün İttifakın karşısında temel tehditler olarak halen yer almaktadır.

Ulusal ve uluslararası güvenlik ortamında nükleer tehditlerle en kolay şekilde ilişkilendirilme eğiliminde olunan caydırıcılık ile, gerçek anlamda

¹¹ Mustafa Kibaroglu, “NATO and US Nuclear Weapon's: What Would Happen After the Bombs Have Gone?”, Malcolm Chalmers and Andrew Someville, (ed.), *If the Bombs Go*, RUSI WHITEWALL Report 1-11, 2011 s. 45.

¹² Müşterek kavramı Kara, Deniz ve Hava Kuvvetlerinin katıldığı bir harekât ne'ini ifade etmektedir. (İngilizcesi için NATO literatüründe *Joint* kullanılmaktadır.)

¹³ Jen Judson, <https://www.defensenews.com/digital-show-dailies/ausa/2019/10/11/fighting-the-bureaucracy-for-nato-the-defender-2020-exercise-in-europe-will-test-interoperability/>, erişim 06.10.2021.

¹⁴ Glen H. Snyder, *Deterrence and Defense: Toward a Theory of National Security*, Princeton University Press London, 1961, s. 14.

¹⁵ Dmitry Adamsky, “From Moscow With Coercion: Russian Deterrence Theory and Strategic Culture”, *Journal of Strategic Studies* 41, 2018, s. 33.

birçok biçimde karşılaşılabilmekte, ancak nükleer çağda bile caydırıcılık uygulamaları geleneksel yetenekler etrafında dönmekte ve başarılı olduğunda çok az dikkat çektiği için genellikle takdir edilmemektedir. Bu araştırmada, geliştirilen geleneksel caydırıcılık konusu ve NATO'nun yeniden şekillenen uluslararası güvenlik ortamına uymak için savunma caydırıcılık çalışmalarını nasıl hayata geçirdiği içerik analizi yöntemi kullanılarak incelenmiş, konuyla ilgili teorik tartışmalara aşağıdaki 1'inci bölümde yer verilmiştir.

1. Eski Konseptte Yeni Anlayışla Geri Dönüş

Caydırıcılığın teorik temeli ve stratejik uygulama alanı konusunda yapılan araştırmalara göre, Caydırıcılık Teorisini Caydırıcılık Stratejisinden ayıran en belirgin özellik, stratejinin, bir devletin caydırmak için benimsediği belirli askerî duruş, yarattığı tehditler ve bunları hasmına ya da karşı tarafa iletme yollarını kapsamamasına karşın, teorinin herhangi bir stratejinin dayanacağı temel ilkelerle ilgili olmasıdır. Belirli bir tarihsel çağa bağlı olmayan ve insanlık tarihi boyunca çoğu devlet tarafından kullanılmış bir strateji olan caydırıcılığın birincil amacı, bir düşmanın askerî saldırı başlatmasını önlemektir. Bu amaca ulaşmak için, düşmanın ağır maliyetlere katlanacağına ve varsa çok az kazanç elde edeceğine ikna olması gerekir. Yani caydırıcılık, caydırılacak tarafın toplam maliyet-kazanç beklentilerinin bir fonksiyonudur.¹⁶

Paul K. Huth, caydırıcılığı, “askerî misilleme tehdidi yoluyla, siyasi çatışmayı çözmek için askerî güç kullanmanın maliyetlerinin faydalarından daha ağır basacağına karşı düşmanı ikna etmeye çalışan bir politika” olarak,¹⁷ Alexander L. George ve Richard Smoke, caydırıcılığı “birinin rakibini, belirli bir hareket tarzının maliyetlerinin ve/veya risklerinin faydalarından daha ağır basacağına ikna etmesi”¹⁸ ve John J. Mearsheimer da caydırıcılığı “algılanan faydalar tahmini maliyet ve riskleri haklı çıkarmadığı için rakibi belirli bir eylemi başlatmamaya ikna etmek”

¹⁶ Glenn H. Snyder, s. 10.

¹⁷ Paul K. Huth, *Extended Deterrence and the Prevention of War*, Yale University Press, 1988, s. 15.

¹⁸ Alexander L. George ve Richard Smoke, *Deterrence in American Foreign Policy: Theory and Practice*, Columbia University Press, New York 1974, s. 11.

olarak tanımlar.¹⁹ Bu tanımlamalardan yola çıkıldığında caydırıcılık için ortada düşmanca bir faaliyetin olduğu algılanmalı, öncelikle de düşmanca davranışı neyin oluşturduğu tartışmalı ve gerektiğinde her türlü düşmanlığı önlemeye çalışmak için caydırıcılık planlamaya alınmalıdır. Kriminoloji alanında olduğu gibi, uluslararası güvenlik ortamında da caydırıcılık için sadece askerî saldırının gerekli olmadığı ve bu stratejinin her türlü düşmanca davranışa uygulanabileceği, temel amacının bireylerin suç işlemesini önlemek olduğu önem kazanmıştır.²⁰

Tarihsel gelişim süreci içerisinde caydırıcılık teorisindeki ilk dalga, atom bombasının icadının savaşın doğasını temelden değiştirdiği İkinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonra başlamıştır. Bu dönem stratejik bir devrimin gerçekleştiğinin düşünüldüğü yıllardır ve daha önce savaşları kazanmak söz konusuysen, artık savaşları önlemek temel amaç haline gelmiştir. Bu yıllarda hâkim olan düşünceye göre nükleer silahların doğasında var olan topyekûn imha olasılığı nedeniyle bir düşmanı yenmek bir hedefin ele geçirilmesine hizmet etmeyeceği gibi aslında hiçbir amaca da hizmet etmeyecektir. Mantıksal çıkarım, bir devletin nükleer silahlara sahip bir düşmanla karşı karşıya kaldığında, artık askerî üstünlük temelinde kendisini koruyamayacağıydı.

İkinci dalga, Soğuk Savaş zemininde gelmiş, stratejik nükleer caydırıcılık kavramı, oyun teorisi ve diğer yöntemler kullanılarak daha da geliştirilmiştir. Bu dönemde savaş, rakiplerin tehditler, vaatler ve eylemler yoluyla birbirlerinin beklentilerini ve niyetlerini etkilemeye çalıştığı bir pazarlık süreci olarak tanımlanmış ve caydırıcılık, baskı ve yıldırma sanatı olarak görülmüştür. Bu bağlamda, nükleer silahların, düşman topraklarını fethetmekten ziyade cezalandırıcı eylemler için daha uygun olduğuna inanılmıştır.²¹ Caydırıcılığı inandırıcı kılmak için, olası bir savaşı belirli bir aşamayla sınırlamak ve dolayısı ile de gerginliği tırmandırma sürecinin farklı aşamalarının tamamen açık olması gerektiği değerlendirilmiştir. Bu bir bakıma tırmanmanın yükselmesinin kontrolü olarak görülmekteydi.

¹⁹ John J Mearsheimer, *Conventional Deterrence*, Cornell University Press, New York 1983, s. 14.

²⁰ Lawrence Freedman, *Deterrence*, Cambridge Polity Press, 2004, s. 44.

²¹ Thomas Schelling, *Arms and Influence*, Yale University Press, New Haven 1966.

Aynı zamanda, caydırıcı bir etki elde etmek ve gerçek bir savaş riskini ortadan kaldırmak için aşamaların yeterli derecede tanımsız kalması gerekiyordu. Bu görüşe göre, etkili caydırıcılık için tırmanma süreciyle ilgili bir dereceye kadar belirsizlik gerektiği savunulmuştur.

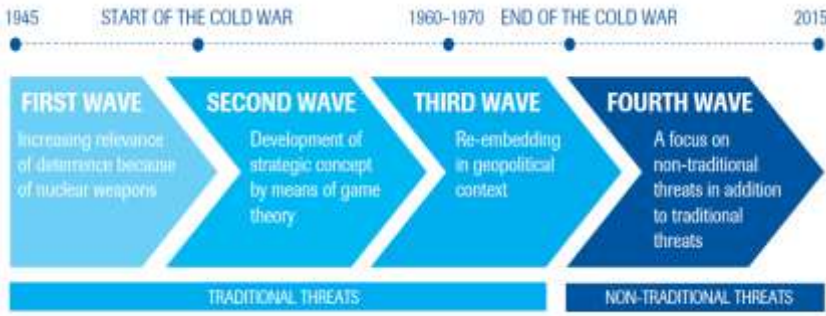
Üçüncü dalga 1960'larda ve 1970'lerde caydırıcılık teorisinin o zamana kadar geliştirilen şekline bir eleştiri olarak gelişmiş, teoriyi deneye dayalı olarak test etmek için istatistiksel veriler ve vaka çalışmaları kullanılmıştır. Ayrıca ikinci dalganın caydırıcılığının fazla apolitik olduğu değerlendirilmiştir. Üçüncü dalga düşünürleri, caydırıcılığın, kavramın uygulandığı siyasi ve jeopolitik bağlamda görülmesi gerektiği görüşünü benimsemiştir. Bu uzmanlara göre, ikinci dalga caydırıcılık teorisi, krize neden olan temel sorunları ve krizin nasıl önlenebileceğini yeterince incelememiştir. Buna ek olarak, onların görüşüne göre, uzlaşma sürecine yeterince dikkat edilmezken, çoğu çatışma, ilgili taraflar bir uzlaşmaya vardığında sona ermiştir. Son olarak, üçüncü dalga düşünürleri, ikinci dalganın temel bir varsayımı olan aktörlerin rasyonel davrandıkları hususuna itiraz ettiler ve savaşın sıcak günlerinde liderlerin ne kadar rasyonel kalabileceklerini sorgulamışlardır.

Takip eden yıllarda, caydırıcılık düşüncesi başlangıçta esas olarak devletler arasındaki geleneksel çatışmalara odaklanmaya devam etmekle birlikte yavaş yavaş, caydırıcılığın uygulanabilirliği üzerine yeni bir görüş ortaya çıkmıştır.²² Daha önceki teorilerin aksine, geleneksel olmayan tehditler, caydırıcılık düşüncesinin ana odak noktası haline gelmiş, bu yaklaşım, 1991'de Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve 2001'deki 11 Eylül saldırılarının arka planında ortaya çıkan dördüncü dalganın bir parçasını oluşturmuştur. Caydırıcılık bu dönemde artık yalnızca nükleer silahlar ve konvansiyonel savaş ışığında görülmemiş, şiddet içeren devlet dışı aktörler ve asimetrik savaş dâhil olmak üzere çok daha geniş bir tehdit yelpazesıyla ilişkili olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Bu noktada cevabı aranan esas soru, caydırıcılığın terörizm, korsanlık ve siber saldırılar gibi geleneksel olmayan tehditlere karşı da kullanılıp kullanılmayacağı olarak gündeme gelmiştir.

²² Jeffrey Knopf, "The Fourth Wave in Deterrence Research", *Contemporary Security Policy* 31 (2010) 1, s. 5.

Dördüncü dalganın savunucularına göre, caydırıcılık, mevcut çeşitli araçlardan sadece biri olmasına rağmen, geçerlidir. Bu nedenle caydırıcılığın artık Soğuk Savaş sırasında sahip olduğu merkezî role sahip olmadığına, karşı koymak için hedef alınan belirli tehdide sürekli olarak uyarlanmasının gerekliliğine ve caydırıcılığın, düşman hakkında çok ayrıntılı bir çalışmaya, bu kapsamda, düşmanın stratejik kültürel farkındalığına dayandırılmasının, başarı için esas olduğuna inanılmaktadır.

Tablo 1. Caydırıcılık Dalgalarının Tarihsel Gelişimi.²³

Caydırıcılık, Soğuk Savaş dönemini tanımlayan bir özellik olarak Sovyetler Birliğinin dağılmasından ve iki kutuplu dünya düzenin sona ermesinden sonra önemini kaybetmeye başlamış, sadece askerî bir saldırı yapacağı beklenen açıkça belirlenmiş olan bir düşmanı bu emelinden caydırmak mümkün görüldüğünde caydırıcılığın gerekli olacağı değerlendirilmiştir.²⁴ Bu değerlendirmenin yapılmasındaki temel neden, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki 11 Eylül 2001 terörist saldırılarından sonra ortaya atılan; terörün İttifak'ın karşısındaki en önemli tehditlerden birisi olduğunun kabul edilmesi ve terör eylemlerinde hayatlarını feda

²³ Frans-Paul van der Putten, vd., "Deterrence as a Security Concept Against Non-Traditional Threats", *Netherlands Institute of International Relations In-depth study Clingendael Monitor* June 2015, s. 9.

²⁴ Tom Rostoks ve Nora Vanaga, "Deterring Russia in the Baltic Sea Region: Latvia's Defence Developments in Regional Context", *Friedrich Ebert Stiftung FES Analysis*, 2017, s. 3.

etmeye hazır olan teröristlerin caydırılmasının mümkün görülmemesidir. Bu bağlamda, teröristlere karşı caydırıcılığın kullanılabileceği konusundaki görüşlere rağmen, terörü destekleyen devletleri yenmek ve teröristleri güvenli limanlardan mahrum etmek, bu amaçla da NATO topraklarına uzak ülkelerde terörist yuvalanmalarını engellemek amacıyla bu ülkelerde yeni baştan ulus inşa etmeyi hedef alan daha pro-aktif politikalar seçilerek caydırıcılık göz ardı edilmiştir.²⁵ Ayrıca, NATO'nun Avrupalı müttefiklerinin, caydırıcılık söz konusu olduğunda, ABD gibi küresel çok-kutuplu düzenin özellikle askerî bakımdan süper gücü ile aynı İttifak içerisinde bulunmaları nedeniyle aktif olarak bir çaba içerisine girmedikleri de görülmüştür.²⁶

Rusya'nın 2008 yılında Gürcistan'la çatışma yaşamasının hemen ardından zafiyeti olduğu ortaya çıkan askerî gücünü artırma ve yenileştirme çalışmaları, özellikle Avrupa'da kısa mesafelerde ve sayısal üstünlüğe ve baskın tarzında hareket etme yeteneğine dayalı bir güç olmak şeklinde devam etmiştir. Askerî gücünü arttırmasının arkasındaki asıl niyetinin ne olduğu, Ukrayna'ya gerçekleştirdiği Hibrit Harekât ve sonrasında konvansiyonel güç kullanarak gerçekleştirdiği işgal ile Kırım'ı ilhakının yanı sıra bir dizi AB ve NATO üye devletinin iç siyasetine müdahalesinden anlaşılmıştır. Rusya'nın hem askerî kapasiteye hem de NATO üye ülkelere zarar verme niyetine sahip olduğunun kesin olarak algılanması ise Rusya'nın caydırılması gerekliliğinin tekrar gündeme gelmesine neden olmuş, ancak Rusya'nın Avrupa cephe devletleri için askerî açıdan risk oluşturmasına karşın, eskiden Sovyetler Birliği'nin olduğu kadar varoluşsal bir tehdit olmadığı değerlendirilmiştir.²⁷ Yine de Rusya'nın 2014 yılından itibaren yoğunlaşan saldırgan uygulamaları, NATO üyelerini caydırıcılığın temellerine geri dönmeye zorlamıştır. Böylece NATO bir yandan uluslararası güvenlik yaklaşımını genişletme gayretlerini sürdürürken, diğer yandan da henüz tamamlanmayan bir süreçte, Rusya'ya

²⁵ Andrew R. Morral ve Brian A. Jackson, *Understanding the Role of Deterrence in Counterterrorism Security*, Santa Monica: RAND Corporation, 2009, s. 3.

²⁶ Stephen Brooks ve William C. Wohlforth, "The Rise and Fall of the Great Powers in the Twenty-first Century: China's Rise and the Fate of America's Global Position", *International Security* 40:3, 2015/16, s. 40.

²⁷ Tom Rostoks ve Nora Vanaga, s. 4.

karşı caydırıcılık ve savunma planlamalarında mevcut şartlara uygun olarak düzenlemeler yapmaktadır. Özellikle Ukrayna'yı işgali ve bu ülkeyi tarafsızlık statüsüne zorlaması, yeni bir savunma ve caydırıcılık konsept çalışması yapılmasının önemini bir kez daha ortaya koymuştur.

Rusya'nın kesintisiz ve artarak sürdürdüğü hibrit faaliyetleri, Avrupa topraklarının doğusuna yönelik olarak orta menzilli füzelerini konuşlandırması ve Karadeniz bölgesindeki güvenlik ve istikrarı riske sokan saldırgan uygulamaları değerlendirildiğinde, NATO'nun doğu kanadında dayanıklılık ve genel olarak da güvenilir bir caydırıcılık sağlamak için ek önlemler alınması gerektiği ortaya çıkmaktadır.²⁸ Özellikle 2014'ten bu yana NATO artık tamamen caydırıcılık üzerine kurulu bir güvenlik örgütüne dönüşerek, kuvvet planlaması, tatbikatları ve komuta yapısı da dâhil olmak üzere İttifak'ın tüm yönleri bunu yansıtacak bir gündem uygulamakta, klasik NATO savunması ve caydırıcılığına artan bir odaklanma görülmektedir.²⁹

2. NATO Savunma Planlamalarında Caydırıcılık

Uluslararası güvenlik ortamında beliren bugünün modern ve gelişmiş tehditlerinin, müttefiklerin güvenliğini sağlayacak kaynaklara ve yeteneklere sahip modern bir İttifak gerektirdiği değerlendirilerek, 2014'teki Galler Zirvesi'nden itibaren NATO'nun topyekûn savunmasını güçlendirmek için bir dizi önemli adım atılmıştır. NATO Mukabele Gücü'nün büyütülmesi, Doğu kanadın komuta kontrol yapısını güçlendirecek ve tepki süresini kısaltacak altı yeni küçük karargâhın kurulması, planlama ve tatbikat yapma ve gerektiğinde bölgeyi takviye etme yeteneği ile tatbikatların sayısının artırılması, Güney kanadın hava savunmasının güçlendirilmesi, karar verme sürecini hızlandırılması ve hibrit tehditlerle başa çıkmak için yeni strateji geliştirilmesi, sayılabilecek önemli çalışmalardır.³⁰ Siyasi ve askerî bir ittifak olarak başlıca amacı üye ülke vatandaşlarının korunması ve Kuzey Atlantik bölgesinde güvenlik ile istikrarı sağlamak olan NATO'nun 2010 Stratejik Konseptinde ana

²⁸ Steven Keil, Heinrich Brauß, ve Elisabeth Braw W, "Next Steps in NATO Deterrence and Resilience", *The German Marshall Fund of the United States Policy Paper*, Haziran 2021, s. 7.

²⁹Frantzen A. Henning, "Hybrid Deterrence", *Norwegian Institute for Defence Studies* (2020), s. 1, <https://www.jstor.org/stable/resrep25796>, erişim 12.10.2021.

³⁰ NATO Summit Guide, Brussels, 11-12 Temmuz 2018, s. 7.

hatlarıyla belirtilen üç temel görevi; topyekûn savunma, kriz yönetimi ve güvenlik için iş birliği olarak ifade edilmiştir.

NATO'nun 2014 yılında Galler'deki Zirvesi'nde, İttifak'a doğrudan ve güneyden gelecek yeni güvenlik sorunlarına hızlı ve kesin bir şekilde yanıt vermeye hazır olmasını sağlamak için başlatılan ve Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana NATO'nun topyekûn savunmasını güçlendiren en önemli gelişme olan Hazırlık Eylem Planı (HEP), caydırıcılık ve savunma planlamalarındaki değişimin önemli bir itici gücü olmuştur. Temmuz 2016'daki Varşova Zirvesi'nde NATO Devlet Başkanları tarafından, HEP üzerine inşa edilen ve İttifak topraklarını, nüfusunu, hava sahası ile deniz iletişim hatlarını korumak amacıyla, ortaya çıkan her türlü tehdide yanıt verebilecek geniş seçenekler yelpazesi olacak şekilde caydırıcılık ve savunmanın güçlendirilmesi için onay verilmiştir.

Tablo 2. Caydırıcılığın Hedefi Olan Muhtemel Saldırgana Karşı Caydırıcılık Yöntemleri Analizi³¹

	Hedefin dikkate alması gereken maliyetleri arttırmaya /vurgulamaya yönelik tedbirler	Hedefin elde etmeyi planladığı kazanımları azaltmaya yönelik tedbirler
Doğrudan	Hedefi herhangi bir tür saldırı veya zararlı eylemin yapılacak misilleme eylemini tetikleyeceğine ikna etmek.	Güvenlik önlemlerinin sayısını ve/veya kalitesini gözle görülür şekilde artırarak ve hedefin gerçekleştirebileceği bir saldırının başarı olasılığını azaltarak saldırı gerçekleştirme fırsatını en aza indirmek.
Dolaylı	Hedefi bir saldırı için önemli bir yatırım yapmasının gerekli olduğuna ikna etmek.	Hedefi, zararlı eylem veya eylemleri gerçekleştirmenin amacına ulaşılmasına katkıda bulunmayacağına ikna etmek (saldırı başarılı olsa dahi elde edebileceği kazanımları azaltmak).

³¹ Frans-Paul van der Putten, s. 8.

Yukarıdaki tabloda görülen yöntemlerin İttifak terimlerinde “*NATO Defence and Deterrence Posture*” olarak geçen NATO Savunma ve Caydırıcılık duruşuna uyarlanması halinde, bu duruşu güçlendirecek etkili sonuçların NATO’nun siyasi girişimleri ile elde edilebileceği anlaşılmaktadır. Barış zamanında müttefiklerin siyasi ve askerî iş birliği ve amaç birliği içerisinde olmaları, çok sayıda müttefik ülkenin katılımıyla kuvvet ve kararlılık gösterisi olarak düzenlenen fiili ve bilgisayar destekli tatbikatlar, yeni birlik ve karargâh konuşlandırmaları ile bayrak gösterilmesi dışında, NATO’nun, hasım ülkelerin gerçekleştirebileceği bir saldırının başarı olasılığını ve saldırı gerçekleştirme fırsatı bulma şansını en aza indirmek için uygulayabileceği, aktif önlemler almasının da doğrudan bir yöntem olarak uygulanabilmesi mümkündür. Bu konuda en etkili ve caydırıcı uygulamanın aktif siber güvenlik tedbirleri ile mümkün olabileceği değerlendirilmektedir.

Bugün İttifak, başlangıcından bu yana hiç olmadığı kadar çeşitli, karmaşık, hızlı hareket eden bir güvenlik ortamıyla karşı karşıyadır. Doğudan ve güneyden devlet ve devlet dışı aktörler, askerî güçler ve terörist, siber ve hibrit saldırılardan kaynaklanan zorluklar ve tehditlerin varlığı NATO’ya yeni ve gelişmiş tehditlerdir. Rusya’nın; Kırım’ı yasa dışı ilhakı ve müteakiben de işgali ile doğu Ukrayna’yı istikrarsızlaştırması ve NATO sınırlarına yakın bölgelerdeki askerî gücünü ve faaliyetlerini arttırması ile güvenlik riskleri daha dikkate alınır bir hale gelmiştir. Buna paralel olarak, NATO’nun Güney kanadında Orta Doğu ve Afrika’daki güvenlik durumu, can kaybına neden olan, yerlerinden edilen insanların sayısını her geçen gün arttıran ve müttefik ülkelerde ve diğer bölgelerde terör saldırılarını cesaretlendiren faktörlerin bir araya gelmesi nedeniyle daha da kötüleşmiştir. İttifak, hangi yönden gelirse gelsin, mevcut ve gelecekte karşılaşılabilecek risk ve tehditlerin tamamına tedbir getirebilecek şekilde değişen ve gelişen güvenlik ortamı karşısında caydırıcılık ve savunma duruşunu güçlendirmek için önemli girişimlerde bulunmaktadır.³² Bu risk ve tehdit ortamını tanımlarken, Rusya’nın nükleer veya herhangi bir konvansiyonel çatışma içermeyen ve farklı bir caydırıcılık düzeyi gerektiren tehditler oluşturduğunu belirtmek de aynı derecede önemlidir.

³² NATO Summit Guide (2018), s.27

Rusya; vekil kullanmak suretiyle, devlet dışı aktörler aracılı ile ülke dışında yaşayan Rus kökenlileri, gönüllü yarı askerî güçler ve paralı askerlerin birleşimini, NATO'nun Avrupalı müttefiklerinin birçoğunu ve Rusya'nın çıkar alanında bulunan diğer ülkeleri tehdit etmek veya onlara saldırmak için kullanabilir olduğunu Ukrayna'yı işgalinde göstermiştir. Rusya ayrıca Suriye'de siyasi, askerî ve ekonomik gücünü nasıl kullanacağını, Gürcistan ve Ukrayna'da düzensiz savaşı nasıl uygulayabileceğini ve Afganistan'da yeniden yönetime gelen Taliban gibi aşırılık yanlısı gruplarla bile ilişki kurup bağlantılarını geliştirebileceğini de kanıtlamıştır.³³

Rusya'nın dış politikasındaki değişimlere Avrupa devletleri bireysel olarak farklı tepkiler verirken, İttifak toplu olarak bunu büyüyen bir tehdit olarak gördüğünü açıkça ortaya koymuş ve özellikle de Ukrayna'ya müdahalesinden sonra NATO'nun Rusya'ya karşı tutumunda özellikle de siyasi söylem ve uygulamalarında sert değişiklikler görülmeye başlanmıştır.³⁴

Değişen ve gelişen uluslararası güvenlik ortamına daha geniş bir tepkinin parçası olduğunun bilincinde olan NATO'nun caydırıcılığının ve savunmasının tek başına yürütülemez olduğu da bir gerçektir. Bu bağlamda NATO, caydırıcılık ve topyekûn savunmasını bir yandan güçlendirmeye devam ederken, diğer yandan da İttifakın uluslararası toplumun uluslararası barış ve istikrarı sağlama çabalarına katkısının bir parçası olarak sınırlarının ötesindeki krizlere yanıt verme yeteneğini geliştirmeye ve küresel ortaklarını desteklemeye, özellikle Avrupa Birliği olmak üzere diğer uluslararası örgütlerle aktif olarak çalışmaya devam etmektedir. Afganistan ve Balkanlar'da gerçekleştirdiği operasyonlar ve kapasite geliştirme gayretleri yoluyla dünya da istikrar ve barışa katkıda bulunan İttifakın dünya çapında 40'tan fazla ortak ülkeyle geliştirdiği çalışmaları, aynı zamanda NATO'nun yerel güçleri eğitime, tavsiye verme ve yardım etme yeteneğini güçlendirmeyi de içermektedir. NATO'nun çevresini saran tehditlerin sayısı ve ölçeği ile karmaşıklığının yanı sıra günümüz gerçekliği de göz önüne alındığında, İttifak üç temel görevi olan

³³ Anthony H. Cordesman, "NATO and the Delicate Balance of Deterrence: Strategy versus Burden Sharing", *CSIC Center for Strategic & International Studies*, Şubat 2017, s. 10.

³⁴ NATO Public Diplomacy Division, *NATO Summit Guide*, Varşova, 8-9 Temmuz 2016, s. 23, s. 24, s. 33.

toplular savunma, kriz yönetimi ve güvenlik iş birliği kapsamında uluslararası istikrar ve güvenliğe katkıda bulunma rolünü güçlendirmeye devam edecektir.³⁵ Bu temel görevlerle ilgili faaliyetler devam ederken savunma ve caydırıcılık çalışmalarını da aralıksız sürdüren İttifak, 360 derecelik caydırıcılık ve savunmaya yönelik olarak geliştirilecek tam kapsamlı askerî yaklaşımlara rehberlik etmesi amacıyla, Avrupa Atlantik Bölgesinin Caydırıcılığı ve Savunması Konsepti üzerinde çalışmaya başlamıştır. Kavram NATO'nun üç temel kolektif savunma, krize müdahale ve güvenlik iş birliği görevlerinin yerine getirilmesi yanında, ayrıca İttifak'ın savunma niteliğini, savaşı önleme hedeflerini ve müttefiklerin sağlam, kurallara dayalı bir Avrupa-Atlantik ve küresel düzenine olan bağlılığını da desteklemektedir. Yeni anlayış ile Kuzey Atlantik Konseyi'nin (NAC) barış, kriz ve çatışmada siyasi karar vermesi sağlanmakta, sorunların çözümünde hem krizlere müdahale hem de kolektif savunma seçenekleri için İttifak'ın stratejik kapsamda askerî esnekliğinin ve barışın korunmasının güçlendirilmesine katkıda bulunmaktadır.³⁶

Yakın geçmişte NATO'nun her kademesinde, konvansiyonel ve nükleer kuvvetler, füze savunması, siber yetenekler ve benzeri unsurların en etkili şekilde kullanılması olarak anlaşılan optimal caydırıcılık karışımı sık sık tartışılmış, eski yöntem ve yaklaşımın, yeni tehditlere karşı istenen oranda etkili olmayacağı, caydırıcılık kavramının, yeni stratejik sorunları ve değişen tehditleri ele almaya uyum sağlayacak şekilde değişebilir özellikle olmasının gerektiği değerlendirilmiştir.³⁷ NATO'nun modern caydırıcılığının temelinde, savunmasını inanılır kılmak bulunmaktadır. Rusya'nın veya diğer potansiyel tehditlerin mevcut ve gelecekteki yeteneklerine karşı koymak için artık eskisinden daha büyük bir güce ihtiyaç duymadan gereken savunma ve caydırıcılık sağlanmaktadır. Ancak yine de değişen uluslararası tehdit ortamı ve teknolojik gelişmeler, NATO'nun bazı kara birliklerinin, silahlarının ve hava araçlarının ileri

³⁵ *NATO Summit Guide*, s. 28.

³⁶ NATO web sayfası, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_133127.htm, erişim 17.10.2021.

³⁷ Łukasz ve Kulesa Thomas Frear, *Deterrence NATO's Evolving Modern Deterrence Posture: Challenges and Risks, European Leadership Network (ELN) Issue Brief*, Mayıs 2017, s. 4.

konuşlandırılması da dâhil olmak üzere kuvvet yapısında yeni düzenlemelere gidilmesini gerektirmektedir. Ayrıca İttifak'ın deniz unsurlarının da bu kapsamda Rusya'nın deniz etki alanlarına nakledilerek, daha sık tatbikat yapmasını gerektirmektedir. Bu uygulamaların Rusya ile sürtüşme yaratma olasılığı yanında, yanlışlıkla iki taraf arasında bir çatışmaya yol açabilecek kaza veya olayların tehlikesi de dikkate alındığında, karşılıklı diyalog eksikliği ve Rusya ile NATO müttefikleri arasında mevcut bulunan mutabakat yetersizliğinin önemli çatışma riskleri olduğu kabul edilmektedir.³⁸

Sonuç

Soğuk Savaş'ın sonunda İttifak, Sovyetler Birliği ile olası askerî çatışma durumuna karşı caydırıcılık ve savunma faaliyetlerini yönlendiren 1967'de geliştirdiği son caydırıcılık ve savunma için konseptinden farklı olarak çeşitli istikrarsızlık biçimlerine karşı askerî müdahaleyi kapsayan yeni bir konsept uygulamasına geçmiştir. O dönemde karşılaşılan istikrarsızlığın nedenleri; terörizm, Rusya'daki Sovyet sonrası reformların uygulanmasında karşılaşılan sorunlar, milliyetçilik, otoriterlik, etnik, mezhepsel ve yerel çatışmalar, ekonomik istikrarsızlık, doğal afetler ve iç savaşlar olarak belirlenmiştir. Bu farklı istikrarsızlık biçimleri, bir müttefik devletin veya İttifak'ın bütününe güvenliğine yönelik riskler oluşturmakla birlikte, o dönemde istikrarsızlığa neden olan genel bir stratejik gerekçe veya bir stratejik aktör bulunmamaktadır. Sonuç olarak, İttifak 1991'den bu yana farklı istikrarsızlık örneklerine farklı tepkiler vermiş ve üstelik her verdiği tepki ayrıca zorluklarla karşılaşılmasına neden olmuştur.

Yine aynı yıllarda, istikrarsızlık kalıcı ve çeşitli olmaya ve müttefiklerin güvenliğine zarar verme risklerini barındırmaya devam etmiştir. Rusya ve terör örgütleri 1990'ların başında bir müttefik ülkenin, bir müttefik ülkeler grubunun veya bir bütün olarak İttifak'ın güvenliğini zayıflatabilecek ve tehdit edebilecek hedefleri ve imkânları olan stratejik ölçekte iki istikrarsızlık nedeni olarak ortaya çıkmıştır. Bu iki tehdit, coğrafi bağlamda olduğu kadar hedeflerinde sebep oldukları etki ile İttifak'ın güvenliğine yaratacakları muhtemel riskler ve uzun

³⁸ A.g.e, s. 9.

vadede devamlılık gösterme yetenekleri değerlendirildiğinde, bu iki istikrarsızlık formunun stratejik olduğu kabul edilmiştir.

NATO bu tehditleri ve gelişmeleri değerlendirerek, bütün sorumluluk alanında caydırıcılık ve savunmaya yönelik olarak geliştirilecek tam kapsamlı askerî faaliyetlerine rehberlik etmesi amacıyla, NATO'nun savunma niteliğini, savaşı önleme hedeflerini ve müttefiklerin sağlam, kurallara dayalı bir Avrupa-Atlantik ve küresel düzenine olan bağlılığını da destekleyeceği değerlendirilen yeni bir çalışma yapmaktadır. Bu çalışma ile Kuzey Atlantik Konseyi'nin (NAC) barış, kriz ve çatışmada daha hızlı ve ayrı ayrı değerlendirme yaparak siyasi karar vermesinin sağlanması beklenmektedir.

Kolektif savunma İttifak'ın en önemli sorumluluğu ve caydırıcılık da NATO'nun genel stratejisinin temel unsurlarından biri olmaya devam etmektedir. Bu bağlamda, NATO'nun caydırma ve savunma kapasitesi; İttifak'ın savunduğu bireysel özgürlük, demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü konusundaki temel ilke ve değerlerini ve müttefikleri koruma, çatışma ve savaşları önleme görevlerini yerine getirebileceği yeterli ve uygun bir yetenekler karışımıyla desteklenmektedir. Sürekli yenilenen ve netliğini kaybeden uluslararası tehditler, NATO'nun değişmesi ve nükleer, konvansiyonel ve düzensiz ya da hibrit savaş için gelişmiş ve sistematik hale gelmiş caydırıcılığa ulaşmasını, uluslararası terörizmle mücadele etmek için de gerektiğinde alan dışında daha etkili olmasına ihtiyaç göstermektedir.

NATO'nun bu gereklilikleri yerine getirmesi için ihtiyacı olan değişim konusundaki değerlendirmelere göre, İttifakın 1960'lardaki kuvvet planlama çalışmaları sırasında gerçekleştirdiği tehdit ve müttefiklerin her birisinin ulusal yeteneklerin sistematik değerlendirmelerinin günümüze uyarlanması önem kazanmıştır. Bu kapsamda yapılacak öncelikli çalışmanın, Rusya'yı caydırmaya odaklanan net stratejik hedefler belirleyerek istikrarlı ve tutarlı ilerleme kaydedebilecek, ancak her yıl değişen gereksinimlere uyum sağlayabilecek yeni planlar oluşturması olduğu değerlendirilmektedir.

Değişen ve gelişen güvenlik ortamındaki tehditler ve İttifakın kendini savunma hakkı göz önüne alındığında, doğası gereği savunmacı, orantılı ve uluslararası taahhütlerle uyumlu olan NATO İttifakının eylemleri, güvenliği artırmak ve askerî gerginlikleri azaltmak için silahların yayılmasını önlemek, silahsızlanma, silahların kontrolü ve güven ve güven

artırıcı önlemlere tamamen bağlı kalmak olarak devam etmektedir. Daha spesifik olarak, NATO'nun caydırıcılık ve savunmasını güçlendirilmesi, ilerde konuşlandırılmış kara birlikleri ile ortak hava gücü ve deniz kuvvetlerinin yanı sıra, siber savunma, sivil hazırlıklar ve hibrit tehditlere karşı koyma, Avrupa Birliği ile iş birliği de dâhil olmak üzere birçok alanda çaba gerektirmektedir.

Temel ve kalıcı amacı siyasi ve askerî yollarla tüm üyelerinin özgürlük ve güvenliğini korumak olan NATO'nun en büyük sorumluluğu, Washington Antlaşması'nın 5. Maddesinde belirtildiği gibi müttefik topraklarını ve vatandaşlarını saldırılara karşı korumak ve savunmaktır. Caydırıcılık, yani çatışmayı ve savaşı önlemek ise, NATO'nun bu büyük sorumluluğunu yerine getirmek için belirlenen genel stratejisinin temel bir unsurudur. NATO'nun birbirini tamamlayan uygun bir nükleer, konvansiyonel ve füze savunma yetenekleri karışımıyla desteklenen caydırma ve savunma kapasitesi, bu yetenekleri değişen şartlara uyumlu hale getirecek şekilde bir dizi sivil ve askerî kaynak tarafından ayrıca desteklenmektedir.

Devletler ve hükümetlerle devlet dışı aktörler arasında dünya çapında gerçekleşen güç aktarımları sonucunda uluslararası güvenlik ortamında meydana gelen büyük değişiklikler, Soğuk Savaş sonrası dünya düzeninde artan istikrarsızlıklarla sonuçlanan stratejik şoklar yaratmıştır. Bu şok dalgaları, genel bir kamu memnuniyetsizliğine ve otoriteye karşı artan tepkilere katkıda bulunmuş, güç Batı'dan Asya'ya kayarken, Batı'nın küresel gündemleri etkileme yeteneğinin zayıflaması söz konusu olmuştur.

Dünya son yirmi yıldır teknolojideki hızlı gelişmelerden belirgin ölçüde etkilenen siyasi, sosyal, ekonomik ve çevresel alanlarda önemli bir değişim döneminden geçmekte, çok sayıda siyasi, sosyo-ekonomik ve teknolojik değişimin aynı anda yaşanması, küresel güvenlik ortamını yeniden tanımlayarak “yeni normal” haline gelen kargaşa, düzensizlik ve belirsizlikle sonuçlanmaktadır. Gelişen dünya tarafından yönetilen jeostratejik gücün siyasi, askerî ve ekonomik yönlerinin yeniden dağılımı, eski Sovyetler Birliği bölgelerini, Orta Doğu'yu, Kuzey Afrika'yı ve Asya-Pasifik Bölgelerini muhtemelen etkileyecektir. Küresel toplum COVID-19'un olumsuz etkilerinden ve bunun dünya ticareti ve ekonomisi üzerindeki ezici baskısından çıktıkça, büyük güçler arasında yaşanacak güç mücadelelerinin daha da şiddetlenmesi muhtemeldir. Dünya çapında pazar bunalımı yaşayan ekonomileri korumak için artan bu milliyetçi rekabet, devletler

arasındaki ilişkilerde gerginlikleri ve potansiyel olarak büyük güçler arasında doğrudan veya vekiller aracılığıyla yaşanabilecek çatışma riskini artırabilecektir.

Bugün, Avrupa-Atlantik Bölgesi'nde stratejik etkiler yaratan bu eğilimlerin bir sonucu olarak, Rus saldırılarının ve terör eylemlerinin her yıl daha etkili hale geldiği bölgelerde iki kutuplu hatta çok kutuplu bir dünya düzenine geçiş belirgin hale gelmektedir. NATO üyelerinin son yıllarda azalan savunma harcamaları yanında, bazı üye devletlerin dikkatlerini Orta Doğu, Afrika ve Asya'ya yönelmeleri, kendisine yönelik esas tehditlere karşı caydırıcılık uygulamaları ve politikalarında NATO'yu nispeten kırılğan hale getirmektedir. Bu durumda da yeni güçler tarafından desteklenen yeni ve alternatif küresel kurumlar, uluslararası karar alma mekanizmalarında etkili olmayı hedefleyerek muhtemelen mevcut uluslararası düzene karşı çıkacaktır. Yeni hazırlanan ve gizliliği nedeniyle kamuoyu ile paylaşılmayacağı değerlendirilen Avrupa Atlantik Bölgesi Savunma ve Caydırıcılık belgesinin NATO uygulamalarına ve bu bağlamda da dünya barış ve istikrarına neler kazandıracığı ancak uygulama sonuçları ile birlikte görülebilecektir.

Summary

NATO's ultimate responsibility, whose fundamental and enduring purpose is to safeguard the freedom and security of all its members through political and military means, is to protect and defend the Allied lands and peoples from attack as set out in Article 5 of the Washington Treaty. Deterrence, that is, preventing conflict and war, is an essential element of NATO's overall strategy to fulfil this major responsibility. NATO's deterrence and defence capabilities supported by an appropriate mix of complementary nuclear, conventional, and missile defence capabilities are further supported by a range of civilian and military resources to adapt these capabilities to changing circumstances.

Major changes in the international security environment driven by power changes among states and power transmissions from governments to non-state actors worldwide have created strategic shocks resulting in increasing instability within the post-Cold War world order. These shockwaves have contributed to greater public dissatisfaction and increasing

challenges to authority. As power is shifting away from the West toward Asia, the West's ability to influence global agendas is expected to weaken.

For the past two decades, the world has also been going through a period of significant changes in political, social, economic, and environmental areas significantly influenced by rapid developments in technology. The meeting of numerous political, socio-economic, and technological trends has been redefining the global security environment and resulting in complexity, disorder and uncertainty that has become a new normal. The redistribution of political, military, and economic aspects of geostrategic power led by the developing world will likely affect the former-Soviet Union areas, the Middle East, North Africa, and the Asia-Pacific Regions. As the global community emerges from the grips of COVID-19 and its crushing impact on the world's trade and commerce, there will likely be a further exacerbation of power politics amongst great powers. This increased nationalistic competition to protect economies in a worldwide-depressed market could increase strains in relationships and potentially increase the risk for a confrontation of great power among themselves or through proxies.

Today, these trends have been generating strategic impacts that are meeting in the Euro-Atlantic Area. The relocation to a bi-polar or even multi-polar world order is evident in the regions where Russian aggressions and terrorist acts now grow more influential every year. NATO members' reduced defence spending in recent decades, which has been combined with some member states' attention on the Middle East, Africa, and Asia, has made NATO relatively fragile in the deterrence implementations and policies against the main threats to NATO itself. Thus, new and alternative global governance institutions supported by emerging and resurgent powers are likely to challenge the existing international order as they seek an influence in international decision-making structures.

NATO developed the last concept for deterrence and defence in 1967 to address potential military conflict with the Soviet Union. At the end of the Cold War, the Alliance shifted from the main concept guiding deterrence and defence actions to supporting military reaction to various forms of instability. Bases of instability at the time included terrorism, problems of reforms in post-Soviet Russia, nationalism, authoritarianism,

ethnic, sectarian, and local conflicts, economic destabilization, natural disasters, and civil wars. These different forms of instability posed risks to the security of an Ally or the Alliance but lacked a common strategic form or a single strategic actor causing instability. Consequently, Alliance's responses to instability since 1991 have been various, each addressing a specific challenge on a case-by-case basis.

Instability continues to be persistent and diverse and holds risks for damaging Allies' security. Two forms of instability identified in the early 1990s, which are Russia and Terror Groups, have emerged as challenges on a strategic scale with aims and patterns that can weaken and threaten the security of an Ally, a group of Allies, or the Alliance as a whole. These two challenges are strategic in terms of geographic scale and the impact they have on their targets, considering the possible risks they will create for the security of the Alliance and their ability to persist in the long term.

In order to guide military approaches to 360-degree deterrence and defence for the full range of the challenge, the Alliance developed the Concept for the Deterrence and Defence of the Euro-Atlantic Area. The concept supports the execution of NATO's three core tasks (collective defence, crisis response, and cooperative security) and additionally upholds the defensive nature of the Alliance, its aim to prevent wars, and the Allies' commitment to a firm, rules-based Euro-Atlantic and global order. The concept protects North Atlantic Council (NAC) political decision-making in peace, crisis, and conflict, deepens collective understanding of the challenges, preserves Alliance operational and strategic military flexibility for both crisis response and defence options, and contributes to strengthening the protection of peace.

Çatışma Beyanı:

Araştırmamın yazarı olarak herhangi bir çıkar çatışma beyanım bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

Basılı Eserler

- ADAMSKY Dmitry (2018). "From Moscow with Coercion: Russian Deterrence Theory and Strategic Culture", *Journal of Strategic Studies* 41.
- BROOKS Stephen ve WOHLFORTH William C. (2015/16). "The Rise and Fall of the Great Powers in the Twenty-first Century: China's Rise and the Fate of America's Global Position", *International Security* 40:3, 7-53.
- CORDESMAN Anthony H. (2017). "NATO and the Delicate Balance of Deterrence: Strategy versus Burden Sharing", *CSIC Center for Strategic & International Studies*, 10-12.
- FLOCKHART Trine vd (2014). *Liberal Order in a Post-Western World*, Transatlantic Academy, Washington DC.
- FREAR Łukasz ve KULESA Thomas (2017). "Deterrence NATO's Evolving Modern Deterrence Posture: Challenges and Risks", *European Leadership Network (ELN) Issue Brief*, 4-17.
- FREEDMAN Lawrence (2004). *Deterrence*, Cambridge Polity Press, 43-60.
- GEORGE Alexander L. ve SMOKE Richard (1974). *Deterrence in American Foreign Policy: Theory and Practice*, Columbia University Press, New York.
- HUTH Paul K. (1988). *Extended Deterrence and the Prevention of War*, Yale University Press.
- KEIL Steven, BRAUß Heinrich ve BRAW Elisabeth W (2021). "Next Steps in NATO Deterrence and Resilience", *The German Marshall Fund of the United States Policy Paper*.
- KİBAROĞLU Mustafa (2011). "NATO and US Nuclear Weapon's: What Would Happen After the Bombs Have Gone?", Malcolm Chalmers and Andrew Someville, (ed.), *If the Bombs Go*, RUSI WHITEWALL Report 1-11, 44-64.
- KNOPF Jeffrey (2010). "The Fourth Wave in Deterrence Research", *Contemporary Security Policy* 31, 1, 1-33.
- MEARSHEIMER John J. (1983). *Conventional Deterrence*, Cornell University Press, New York.
- MEARSHEIMER John J. (2014). "Why the Ukraine Crisis is the West's Fault: The Liberal Delusion that Provoked Putin", *Foreign Affairs*, 93(5), 1-12.
- MORRAL Andrew R. ve JACKSON Brian A. (2009). *Understanding the Role of Deterrence in Counterterrorism Security* Santa Monica: RAND Corporation.
- NATO Public Diplomacy Division (2016). *NATO Summit Guide*, Varşova, 8-9 Temmuz 2016. 23-24 ve 33-35.
- NATO Public Diplomacy Division (2016). *NATO Summit Guide*, Brussels, 11-12 Temmuz 2018.
- PUTTEN Frans-Paul van der, vd. (2015). "Deterrence as a Security Concept against Non-Traditional Threats", *Netherlands Institute of International Relations In-depth study Clingendael Monitor*.
- RINGSMOSE Jens ve RYNNING Sten (2019). "NATO og Rusland Mellem Strategic Konfrontation og Stabilitet", *DIIS Report No. 2019:7*, 28-29.
- ROSTOKS Tom ve VANAGA Nora (2017). "Deterring Russia in the Baltic Sea Region: Latvia's Defence Developments in Regional Context", *Friedrich Ebert Stiftung FES Analysis*.
- RYNNING Sten (2020). "Deterrence Rediscovered: NATO and Russia", Frans Osinga ve Tim Sweijs, (ed.), *Deterrence in the 21st Century; Insights from Theory and Practice*, Asser Press by Springer-Verlag Berlin Heidelberg, 29-47.

- SCHELLING Thomas (1966). *Arms and Influence*, Yale University Press, New Haven.
- SCHREER Benjamin (2019). “Trump, NATO and the Future of Europe’s Defence”, *The RUSI Journal* 164, 10-17.
- SLOVE Nina (2018). “Beyond the Buzzword: The Three Meanings of Grand Strategy”, *Security Studies* 27, 27-57.
- SNYDER Glen H. (1961). *Deterrence and Defense: Toward a Theory of National Security*, Princeton University Press London, 33-60.

İnternet

- HENNING Frantzen A. (2020). “Hybrid Deterrence”, *Norwegian Institute for Defence Studies*, <https://www.jstor.org/stable/resrep25796>, erişim 12.10.2021.
- JUDSON Jen, <https://www.defensenews.com/digital-show-dailies/ausa/2019/10/11/fighting-the-bureaucracy-for-nato-the-defender-2020-exercise-in-europe-will-test-interoperability/>, erişim 06.10.2021.
- NATO 2014 Galler Zirvesi Deklarasyonu, http://www.nato.int/cps/en/naohq/official_texts_112964.htm, erişim 04.10.2021.
- NATO Genel Sekreterinin konuşması, https://www.nato.int/cps/en/naohq/opinions_176197.htm, erişim 28.09.2021.
- NATO 2019 Londra Deklarasyonu, http://www.nato.int/cps/en/naohq/official_texts_171584.htm, erişim 01.10.2021.
- NATO 2030; United for a New Era, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/12/pdf/201201-Reflection-Group-Final-Report-Uni.pdf, erişim 28.09.2021.
- NATO web sayfası, https://www.nato.int/cps/en/naohq/topics_133127.htm, erişim 17.10.2021.

Sivil Bireylerin Terörizm Korkusuna Nitel Perspektiften Bakış*

A Qualitative Perspective on Civilians' Fear of Terrorism

Begüm ÇARDAK** - Mustafa Sıtkı BİLGİN***

Öz

Akademik çalışmalarda terörizm korkusu, terör ve terörizmin kavramsal tanımlarının altında uzun süre alt başlık olarak kalmış ve üzerinde yeteri kadar çalışma gerçekleştirilmemiştir. Ancak günümüzde terör eylemlerinin şiddetinin ve sıklığının artması ile birlikte terörizm korkusu kavramı da önemli bir başlık haline gelmeye başlamıştır. Terörist saldırılarına maruz kalan toplumlar, eylemlerin yarattığı dehşete bağlı hissedilen korku atmosferi sonrasında öncelik sıralarına güvenlik kavramını yerleştirmektedirler. Terörizm korkusu bu bağlamda iletişim ve etkileşim düzeylerinde sorunlar yaşanmasına neden olmaktadır. Bu çalışmada terörizm korkusu kavramını detaylı şekilde ele alınmaktadır. Çalışmanın ilk kısmında terörizm korkusu, kavramsal bir perspektif üzerinden açıklanmaktadır. Terörizm ve terörizm korkusu kavramlarının literatürde nasıl ele alındığı, nedenleri, bağlantılı olduğu değişkenler vurgulanmaktadır. İkinci kısımda terörizm korkusunun yarattığı sonuçlar; üçüncü kısımda ise teröristlerin, bireylerde terörizm korkusu yaratma amacıyla kullandığı yöntemler, seçtiği hedefler ve kullandığı stratejiler açıklanmaktadır. Çalışmanın dördüncü ve beşinci kısmında çalışmanın konusu ve amacı kapsamında İstanbul'da yaşayan bireylerin terörizm korkusunu nasıl değerlendirdiklerinin tespiti üzerine gerçekleştirilen derinlemesine

* Bu çalışma, Dr. Begüm ÇARDAK'ın Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı bünyesinde hazırlanan "Ankara ve İstanbul'da Yaşayan İnsanların Terör Korkusu Üzerine Analitik Bir Çalışma (2002-2018)" adlı doktora tezi temel alınarak geliştirilmiştir.

** Dr. Jandarma Öğretmen Üsteğmen, Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi Başkanlığı, Terörizm Araştırmaları Merkezi Müdürlüğü Radikalleşme Masası Öğretim Üyesi, Ankara, Türkiye, ORCID: 0000-0002-1847-3477, e-posta: begumcrdk@gmail.com.

*** Prof. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Ankara, Türkiye, ORCID: 0000-0003-3729-0542, e-posta: msbilgin@ybu.edu.tr.

Geliş Tarihi / Submitted: 15.01.2022
Kabul Tarihi / Accepted: 25.07.2022

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

görüşmenin neticesinde elde edilen bulguların analizi yer almaktadır. Çalışmanın sonuç bölümünde ise terörizm korkusuna ve çalışmada elde edilen bulgulara yönelik genel bir değerlendirme yer almaktadır.

Anahtar kelimeler: *Terörizm, Terörizm Korkusu, Terör Örgütleri, Terörist Stratejileri, Korku.*

Abstract

Fear of terrorism remained under the conceptual definitions of terror and terrorism for a long time in academic studies and, accordingly, the literature was scarce. However, today, with the increase in the violence and frequency of terrorist acts, the concept of fear of terrorism has started to become an important topic. Societies exposed to terrorist attacks place the concept of security as their utmost priority after the atmosphere of fear due to the horror created by the terrorist actions. Fear of terrorism causes problems in communication and interaction levels within this context. This study discusses the concept of fear of terrorism in detail. The first part of the study explains the fear of terrorism from a conceptual perspective. It emphasizes how the concepts of terrorism and fear of terrorism are handled in the literature, their causes, and related variables. In the second part, the consequences of the fear of terrorism are dealt with, and then in the third part, the methods used by terrorists to create fear of terrorism in individuals, the targets they choose, and the strategies they use are explained. Within the scope of the subject and purpose of the study, there is an analysis of the findings obtained as a result of the in-depth interview on the determination of how individuals living in Istanbul evaluate the fear of terrorism in the fourth and fifth parts. In the conclusion, there is a general evaluation of the fear of terrorism and the findings obtained in the study.

Keywords: *Terrorism, Fear of Terrorism, Terrorist Organizations, Terrorist Strategies, Fear.*

Giriş

Terörizm, son yıllarda ulusal ve uluslararası alanda barış ve güvenliği sarsıcı, yıkıcı bir tehdit unsuruna dönüşmüştür. Terörist eylemler dünyanın pek çok ülkesinde çeşitli şekillerde ve boyutlarda ortaya çıkmaktadır. Uçak kaçırma, devlet binalarına bombalı saldırılar gibi klasik terörist örgüt eylemlerinin yanı sıra, psikolojik tahribat gücü oldukça fazla olan ve özellikle insanların günlük yaşamlarını sürdürdükleri alanlarda, nüfusun fazla olduğu şehirlerde gerçekleşen saldırılar

neticesinde toplumsal hayatın güvenliği ve düzeni, gerçekleşen terör saldırıları ile bozulmaktadır.¹

Herhangi bir terör eyleminin bireylerde ve toplumun genelinde yaratmış olduğu olumsuz sonuçlar, terör olayının kendisinden daha büyük boyutta olabilmektedir. Terör saldırıları neticesinde meydana gelen fiziksel hasarların yanı sıra terör eylemi gerçekleşip bitse bile ortaya çıkarmış olduğu travmatik etki devam edebilmektedir. Alan yazında bu olumsuz etkiler, endişe duyma, terör eylemlerine karşı verilen tepki olarak nitelendirilen terörizm korkusunun ortaya çıkmasına sebebiyet vermektedir. Akademik çalışmalarda terörizm korkusu, terör ve terörizmin kavramsal tanımlarının altında uzun süre alt başlık olarak kalmış ve üzerinde yeteri kadar çalışma gerçekleştirilmemiştir. Çalışmalarda saldırıların yarattığı endişe ve korku durumu ağırlıklı olarak terörizm kavramının tanımlanması meselesi içerisinde tartışılmış²; ancak korkunun bireysel ve toplumsal yaşamda nasıl sonuçlar doğurduğu üzerinde durulmamıştır. Çalışmalar ağırlıklı olarak terör ve terörizm kavramlarının tanım tartışmaları ve terör örgütlerinin uluslararası karşılaştırmaları, terör örgütleriyle mücadele yöntemleri üzerinde yoğunlaşmıştır. Ancak günümüzde terör eylemlerinin şiddetinin ve sıklığının artması ile birlikte terörizm korkusu kavramı da önemli bir başlık haline gelmeye başlamıştır.

Özellikle büyük şehirlerde zaman ve mekân gözetmeksizin gerçekleştirilen terör saldırıları sonucunda mağdur olan kişiler sadece asker-polis-korucu gibi güvenlik güçleri olmaktan çıkmış; sivil vatandaşlar da terörist eylemlerden sıklıkla mağdur olmaya başlamıştır. Dünyadaki pek çok ülkenin yanı sıra Türkiye’de de özellikle son yıllarda Ankara ve İstanbul gibi ekonomik ve kültürel değerleri oldukça fazla olan büyükşehirlerde çok çeşitli terörist saldırılar gerçekleşmiştir. Özellikle konser alanları, toplu ulaşımın yoğun olduğu metro hatları, tarihî

¹ Ahmet Hamdi Topal, “Uluslararası Hukukta Terörizmin Tanımlanması Sorunu”, www.e-akademi.org, erişim 30.10.2019.

² Michael Lawless, “Terrorism: An International Crime,” *Military Journal Canadian Issue*, 9:2, 2008, s. 32; Sertaç Başeren, “Kavramsal Özellikleri ile Terörizm”, Küresel Terörizm ve Uluslararası İşbirliği Sempozyumu, 23-24 Mart 2006, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2006, s. 7; Alex Schmid, “Terrorism, The Definitional Problem”, *Case Western Reserve Journal of International Law*, 36:2, 2004, s.381.

mekânlar günümüzde pek çok ülkede terör örgütleri için açık hedefler haline gelmişlerdir.

Terör saldırılarının özellikle büyük şehirlere kayması ile beraber toplumun hassasiyetlerine dokunması, toplumun moral dinamiklerinin bozulması, mevcut hükûmetlere güven duygusunun sarsılması, toplumsal ahengin yıpratılması, toplumda huzur ve refah yerine korkunun çoğalması gibi olumsuz nitelikli sonuçlar, terörizmin tiyatro gösterisini başarıyla sergilediğinin en somut örnekleri arasında yer almaktadır.³ Terörist saldırılarına maruz kalan toplumlar, eylemlerin özellikle merkezî alanlarda olması sebebiyle yarattığı dehşete bağlı hissedilen korku atmosferi sonrasında öncelik sıralarına güvenlik kavramını yerleştirmektedirler. Yaşanan terör saldırıları ile birlikte insanlar “her an bir yerde ölebilirim, bir yakınımlı kaybedebilirim” korkusunu yaşamaya başlamaktadırlar. Terörizm korkusu bu bağlamda sosyalizasyon süreçlerinde sorunların ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Bu çalışmanın amacı terörizmin siyasi saik güden organize ve sürekli şiddet kullanan bir eylem ve korkunun belirli bir ölçüye kadar kişisel bir duygu olduğunu göz ardı etmeden, İstanbul’un sosyal, ekonomik ve kültürel bakımdan farklı kesimlerinde yaşayan bireylerin terörizm korkusunu:

- Ne boyutta, hangi hallerde/koşullarda yaşadığını,
- Terör eylemi mağduriyetine yol açabileceğini düşündükleri olay ya da koşulların neler olduğunu,
- Hissettikleri korkunun sosyal yaşamda davranışlarını etkileyip etkilemediğini, yaşamlarını belirli yönlerden kısıtlayıp kısıtlamadığını,
- Hissettikleri korkuyla baş etme mekanizmalarının ne/neler olduğunu, araştırmaktır.

Bu çalışma, terörizm korkusunu ele alırken, teknik bir yaklaşımla sadece terörizm korkusu problemine çözüm üretmek hedefine yönelik değildir. Çalışmanın amacı uluslararası güvenlik ve terörizm literatürü çerçevesinde terörizmin korkuyu neden ve nasıl kullandığını, sadece devletlerin değil; bireylerin de terör saldırılarından nasıl etkilendiğini,

³ Martha Crenshaw, “The Causes of Terrorism”, *Comparative Politics*, 13:4, 1981, s. 382-389.

terörizm korkusunu, kaygılarını derinlemesine ve detaylı olarak anlamaya çalışmak ve ortaya çıkarmaktır. Bu kapsamda sosyal ilişkiler ve etkileşimler çerçevesinde terör saldırılarına bağlı olarak oluşan güvensiz hissetme, korku ve kaygı yaratan kırılma noktalarının derinlemesine analizi hedeflenmektedir.

İstanbul'da yaşayan bireylerin 'terörizm korkusu' kavramını nasıl tanımladıkları, olası bir saldırıya maruz kaldıklarında veya mağdur olmasalar dahi saldırılardan haberdar olduklarında nasıl bir tutum ve davranış içine girdikleri, korku seviyesi ile yaş, cinsiyet, medeni durum, ekonomik seviye, eğitim seviyesi gibi demografik değişkenleri de göz önünde bulundurularak konunun derinlemesine araştırılması hedeflenmektedir. Bu noktadan hareketle özellikle terörizm korkusu sorunsalını derinlemesine anlayabilmek, yorumlayabilmek, korkuya bağlı ortaya çıkan sonuçların neler olduğunu ortaya çıkarabilmek amacıyla nitel araştırma yöntemlerinden derinlemesine mülakat tekniği kullanılmıştır. Bu bağlamda çalışma terörizm literatürünün temel kavramlarına yer vermekle birlikte vurgu alanı terör saldırılarının doğrudan ve dolaylı mağdurları olan sivil bireylerin terörizm korkusunu nasıl tanımladıklarını merkeze oturtmaktadır.

Çalışmanın ilk kısmında terörizm korkusu, kavramsal bir perspektif üzerinden açıklanmaktadır. Bu bağlamda terörizm ve bir sonucu olan terörizm korkusu kavramlarının alan yazında nasıl ele alındığı, nedenleri, bağlantılı olduğu değişkenler vurgulanmaktadır. İkinci kısmında terörizm korkusunun yarattığı sonuçlar; üçüncü kısımda ise teröristlerin, amacıyla kullandığı yöntemler, seçtiği hedefler ve kullandığı stratejiler doğrultusunda bireylerde terörizm korkusuna nasıl bir etki yarattığı açıklanmaktadır. Çalışmanın dördüncü ve beşinci kısmında çalışmanın konusu ve amacı kapsamında İstanbul'da yaşayan bireylerin terörizm korkusunu nasıl değerlendirdiklerinin tespiti üzerine gerçekleştirilen derinlemesine görüşmenin neticesinde elde edilen bulguların analizi yer almaktadır. Çalışmanın sonuç bölümünde ise terörizm korkusuna ve çalışmada elde edilen bulgulara yönelik genel bir değerlendirme yer almaktadır.

Siyasi saik doğrultusunda sürekli ve organize bir şekilde şiddet kullanımı olan terörizmi tüm boyutlarıyla anlamaya yönelik çalışmalar oldukça değerlidir. Terörizme ilişkin kavramsal çalışmalar, terör örgütleriyle somut mücadelelerin yanı sıra terörizmle mücadele araç ve yöntemlerini

çalışmak da oldukça önemlidir. Ancak tüm bu çalışmalar ağırlıklı olarak terör örgütlerini merkeze oturtan ve terörizmin toplumsal yaşama dair yarattığı olumsuzlukları görece geri plana bırakan çalışmalardır. Hâlbuki siyasi değişimi hedefleyen terör örgütlerinin etki alanı sadece devletlerin yönetim ve güvenlik sistemleri ile sınırlı değildir. Bu bağlamda sembolik hedefler olan sivil bireylerin terör eylemleri sonrasında toplumsal yaşama nasıl adapte olduğu, saldırıların sonrasında neler hissettiği, gerek bireysel gerek toplumsal boyutta terör saldırılarının zihinlerde nasıl temalaştırıldığının çalışılması da oldukça önemlidir. Bir başka ifade ile siyasal sistemi ve düzeni değiştirmeyi temel amaç olarak kabul eden terörizmde muhatap sadece devlet değildir. Sistem üzerinde etkisi bulunan toplumun bu bağlamda terörizm çalışmalarında göz ardı edilmemesi gerektiğinin önemli olduğu değerlendirilmektedir. Bunun yanı sıra Türkiye’de özellikle ‘terörizm korkusu’ çalışmaları oldukça sınırlıdır. Bu özellik sebebiyle de bu çalışma terörizm korkusunun sonuçlarını tartışması ve Türkiye’de bakir bir alana yönelmesinden dolayı önemli olarak değerlendirilmektedir.

1. Kavramsal Olarak Terörizm ve Terörizm Korkusu

Terörizmin ne olduğun ilişkin tartışma alan yazında detaylı tartışılan bir konu başlığıdır. Bu çalışma, terörizmin bir boyutu olan terörizm korkusu üzerinde yoğunlaştığı için ana odak noktası terörizmin korkusunun tam olarak ne olduğu ve nasıl bir etki yarattığı üzerinedir.

Crenshaw’a göre⁴ terörizm çalışmaları temelde üç ana soru üzerine odaklanmaktadır. Terörizmin nasıl ortaya çıktığı, strateji ve taktikleriyle nasıl bir sisteme sahip olduğu ve yarattığı sonuçlar yukarıda ifade edilen sorulardır. Alan yazında bu belirtilen sorular üzerinden ortak bir tanım geliştirilememesine rağmen terörizmin neden ve nasıl ortaya çıktığına dair önemli çalışmalar bulunmaktadır. Ancak özellikle terörizmin ortaya çıkardığı sonuçlar söz konusu olduğunda terörizm literatüründe ağırlıklı olarak politik etkiler kısmına ağırlık verdiği görülmektedir. Bu bağlamda terörizmin sosyal yaşamda yarattığı olumsuzluklar, hasarlar ve bıraktığı etkiler çok uzun süre geri planda kalmıştır.

⁴ Martha Crenshaw, “The Causes of Terrorism”, s.379.

Terörizm esas itibariyle, siyasal amaçlar için örgütlü, sistemli ve sürekli terör kullanmayı yöntem olarak benimseyen, kuvvet kullanma ya da kuvvet kullanma tehdidini içeren stratejidir.⁵ Terör eylemleri fiilen gerçektir. Ancak temelde herkesçe tanınma çabasını içeren terörizm⁶, şiddet kullanımını veya şiddet tehdidi içeren ve temelinde siyasal davranışları normal olmayan yöntemlerle değiştirmeyi hedefleyen sembolik bir eylemdir. Onu sembolik yapan ortaya çıkarttığı durumun ve sonucun çok daha derinde ve üstünde psikolojik bir anlam taşımasıdır.⁷ Bu bağlamda terörizm, kamu otoritesini veya toplum yapısını yıkmak için girişilen, bireylerde korku ve yılgınlık yaratan organize bir grubun sürekli olarak uyguladığı şiddet hareketleridir.⁸ Bu minvalde esas hareket noktası hedef aldığı ülkede siyasal değişimi şiddetle gerçekleştirmek olan terörizm için, terörist eylemleri önceden planlamak, bireyler ve toplum üzerinde korku iklimi yaratmak için tasarlamak önemli bir basamak olarak nitelendirilmektedir. Zaten terörist örgütler siyasi saiklerine ulaşabilmek amacıyla eylemlerinde seçtiği kurbanların ötesinde daha büyük bir kitleye yönelmektedir. Hedeflerinde sadece güvenlik güçleri yoktur; sivilleri de içine alan rastgele ve sembolik eylemleri içermektedir.⁹ Bu bağlamda terörizmde temel amaç niceliksel olarak yüksek miktarda insana zarar vermek ve öldürmek değildir.¹⁰ Terörizmin temel amacı belirli sayıda kişiyi öldürüp toplumun tamamını korkutmak ve devlete güvenini sarsıp, siyasal tercihleri etkilemektir.^{11,12}

⁵ Sertaç Hami Başeren, “Terörizm ve Uluslararası İlişkiler”, *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 1:1, 2003, s. 51.

⁶ Thomas P. Thornton, “Terror as a Weapon of Political Agitation”, Harry Eckstein, (ed.), *Internal War: Problems and Approaches*, New York, The Free Press, 1964, s. 73.

⁷ Paul Wilkinson, *Political Terrorism*, Londra, The Macmillan Press, 1974, s.13.

⁸ Yonah Alexander, “Introduction”, Alexander Y. (ed.). *International Terrorism: National, Regional and Global Perspectives*, New York, Praeger Publisher, 1979, s. 11.

⁹ Alex Schmid, “Terrorism, The Definitional Problem”, s.381.

¹⁰ Sertaç Hami Başeren, “Terörizm ve Uluslararası İlişkiler”, s. 53.

¹¹ Brian M.Jenkins, “International Terrorism: A New Mode of Conflict”, David Carlton, Carlo Schaerfc ve Croom Helm,(ed). *International Terrorism and World Security*, Londra, 1975, s.15.

¹² Cenker Korhan Demir, *Sebeplerinden Mücadele Yöntemlerine Etnik Ayrımlıkçı Terörizm: ETA, PIRA, PKK*, Nobel Yayınları, Ankara, 2017, s.74.

Şiddet, katliam, saldırı vb. eylemler, toplumsal yaşamda her zaman dikkatleri üzerine çeken ve kaos yaratan unsurlardır. Siyasal şiddetin toplum üzerinde gerçekleştirilirken tiyatral içerikler taşıması, belirsizlik, tehdit ve risk durumu yaratması, terör örgütlerinin amaçlarını gerçekleştirmelerinde kendilerine kolaylık sağlayan etmenlerdir. Terör örgütleri bu bağlamda korkuyu sistematik olarak ilerlemek için kasıtlı olarak kullanmakta, sivil popülasyonu, bir başka ifade ile toplumsal yaşamı 'korku silahıyla' kontrol altına almaya çalışmaktadır.¹³ Bu bağlamda terörizm korkusu, siyasal sistemi etkileme gücüne haiz psikolojik ve sosyolojik temelleri olan bir meseledir.¹⁴ Terörizmin korku boyutu ile ele alınması ise alan yazında ağırlıklı olarak 11 Eylül saldırıları ile beraber artış göstermiştir. 11 Eylül saldırılarının canlı bir şekilde milyonlarca kişinin izlemesi, terörist saldırıların şiddetinin ne kadar ileri seviyelere çıkabileceğinin önemli bir göstergesidir. Sonrasında da terör örgütlerinin eylem sahalarını ağırlıklı olarak daha fazla ses getiren mekânlara yönlendirmesinin bir sonucu olarak da terörizm korkusu daha fazla tartışılmaya başlanmıştır.

Terörizm korkusunu 'akut/çok hızlı ilerleyen' bir problem sahası olarak tanımlayan Forst'a göre¹⁵, terörizm korkusunun bireylerde, toplumsal yaşamda ve en nihayetinde siyasal sistem üzerinde kısa ve uzun vadeli olumsuz pek çok etkisi bulunmaktadır. Terörizm korkusu öncelikli olarak toplumda gerçekleşen aşırılıkçı olarak tanımlanabilecek eylemlerden bile çok daha yoğun hissedilen bir endişe durumudur. Terörist saldırıların şiddetinin artarak büyümesiyle beraber terörizmin sembolik etkisi daha fazla ön plana çıkmakta ve saldırının somut tahribatının ötesine geçerek başka boyutlarda negatif yönlü etkiler yaratmaktadır. Bu özellikleri sebebiyle terörizm korkusu esasen bilinmeyenin aynı zamanda da kapının hemen önündeki tehdit durumunun korkusudur¹⁶.

¹³ Alex Schmid, "Terrorism, The Definitional Problem", s.379-381.

¹⁴ Paul Wilkinson, *Political Terrorism*, Londra, The Macmillan Press, 1974, s.15.

¹⁵ Forst Brian, "The Demand Side of Terrorism", Nikbay, O. (ed). *Fear, Understanding and Responding to The Terrorism Phenomenon*, IOS Press, Washington, 2007, s. 43.

¹⁶ "Young People Anxious From Terror Coverage", <https://www.bbc.com/news/education-45784642/>, erişim 11.03.2019.

Terörist saldırılar fiziksel ve doğrudan zararı (can, kaybı, yaralanma, maddi zarar vb.) belli bir alan ve kişi üzerinden yaratmaktadır. Ancak terörist saldırıların dolaylı zararları zihinlerde oluştuğu için etkileme-yayımla-genişleme hızı oldukça fazladır.¹⁷ Terörizmin maliyeti bu bağlamda artmakta ve eylemin gerçekleştiği yerde verdiği somut zararlardan ziyade bireylerde ve toplumda oluşturduğu korkudan ve tepkilerden artmaktadır.¹⁸ Doğrudan mağdur olmanın yanı sıra dolaylı mağduriyet sebebiyle toplumun büyük çoğunluğunun terörizm korkusu yaşama eğilimi yüksektir. Terörizmi önemli bir sorun haline getiren faktörlerden bir tanesi de dolaylı mağduriyetlerin bile etki gücünün yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Terör saldırıları sonrasında bireylerde ve toplumlarda artan stres seviyeleri, güvensizlik hali ve bu korku karşısında vatandaşların hükûmetlerden beklediği ekstra güvenlik tedbirleri, tedbirlere bağlı ortaya çıkan ekstra maliyetler terörizm korkusunun sonuçları arasında yer almaktadır. Bu bağlamda terörizmin hem yönetsel hem toplumsal seviyede geniş çaplı etkileme gücü bulunmaktadır.¹⁹ Terörizm korkusu bu açıdan sadece bir duygu/his hali değildir.²⁰

Terörizmin başarısı bu bağlamda toplumda oluşturacağı psikolojik etki ve yaratacağı travma boyutuyla da doğru orantılıdır. Bir toplum veya grup ne kadar sindirilir ve korkutulursa terör örgütleri siyasal amaçlarına ulaşmada o kadar yakın ve başarılı olmaktadır.²¹ Toplumun korkması kurulu devlet ve toplum düzenini temelden sarsacağı için, siyasal amaçlarını gerçekleştirmede terör örgütleri için bireyleri korkutmak hem daha kolay hem de daha sonuç odaklıdır. Bu bağlamda terörizm korkusu bireylerde ve toplumlarda sosyal inşa yoluyla oluşturulmaktadır. Korkunun

¹⁷ John Mueller, “Six Rather Unusual Propositions about Terrorism”, *Terrorism and Political Violence*, 17:4, 2005, 487-491.

¹⁸Walter Laquer, “Terrorism: A Brief History, Countering The Terrorist Mentality” <https://www.hsdl.org/?view&did=474007.2007:1-6>, erişim 13.03.2019.

¹⁹ Ramon Van Der Does, Jaroslaw Kantorowicz, vd, “Does Terrorism Dominate Citizens’ Hearts or Minds? The Relationship Between Fear of Terrosim and Trust in Government”, *Terrorism and Political Violence*, 33:6, 2019, s.1.

²⁰ Anne Aly ve Leila Green, *Social Implications of Fearing Terrorism: A report on Australian Responses to the Images and Discourses of Terrorism and the other (Establishing a metric of fear)*, Perth: Edith Cowan University, 2009, s. 7-12.

²¹ Huddy Leonie, Feldman Stanley, vd, “The Consequences of Terrorism: Disentangling The Effects of Personal and National Threat”, *Political Psychology*, 23, 2002, s. 490.

inşasında teröristlerin saldırı türleri, propaganda kabiliyetleri kadar medya ve popüler kültür de etkilidir. Terörizm artık günümüzde gelişen ve değişen dünya koşulları ile birlikte değişiklik göstermekte, teknolojik gelişmelere bağlı olarak elde ettiği yeni olanaklar ile etkisini ve gücünü güncelleyerek tüm dünya ülkelerini derinden etkileme kapasitesini arttırmaktadır.^{22,23} Küresel terörizm gündeme yakın geçmişte yerleşmesine rağmen terör örgütlerinin gerçekleştirdikleri eylemlerin zarar verici gücünün geniş kitleleri etkilediği bir gerçektir. 11 Eylül, Londra, Madrid ve İstanbul saldırıları bu durumun en somut örnekleri olarak gösterilebilir. Bu bağlamda terörizm artık sadece ülkenin sadece güvenliğini değil aynı zamanda da toplumsal ve ekonomik alanlarına da sarsıcı şekilde zarar verebilmektedir.²⁴ Acil, tehlikeli ve riskli durumlar kategorisine girebilecek bir durum olan terörist saldırılar neticesinde, ülkenin durağan dönemindeki tüm imkânları bir kenara bırakılır ve toplum zorunlu olarak oluşturulmuş ve kendilerine dayatılan yeni durumları kabul etme, yeni koşullara göre adapte olmaya mecbur bırakılır.²⁵

2. Terörizm Korkusunun Yarattığı Sonuçlar

Terörizmi ve terörist saldırılarını başarılı kılan tek şey teröristlerin güvenlik önlemlerini aşması değildir. Terörizmde esas başarı toplumu terörize etmek, korkutmak ve yıldırmaktır. Az kayıpla sonuçlanan terör saldırıları bile ülkelerin yüksek düzeylerde alarm seviyesine geçmelerine neden olmaktadır. Teröristler devletlere oranla sınırlı yeteneklere ve kaynaklara sahip olsalar da, toplumlar üzerinde orantısız ve büyük çaplı etkiler elde edebilmektedirler.²⁶

²² Selin Yılmaz ve Özgür Yılmaz, Terörizm ve Terörizmin Hedefi Olarak Turizm Endüstrisi, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 4:13, 2005, s. 41.

²³ Atahan Birol Kartal, “Uluslararası Terörizmin Değişen Yapısı ve Terör Örgütlerinin Sosyal Medyayı Kullanması: Suriye’de DAESH ve YPG Örneği”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 27, 2014, s. 41.

²⁴ Jon Coaffee, *Terrorism, Risk and The Global City*, Ashgate Publishing Company, 2009, s. 8-9.

²⁵ David L. Altheide, “Terrorism and the Politics of Fear”, *Cultural Studies-Critical Methodologies*, 6:4, 2006, s. 416.

²⁶ “Taking the ‘Terror’ out of Terrorism Requires Outsmarting Fear”, https://www.rand.org/blog/2017/03_taking_the_terror_out_of_terrorism_requires_outsmarting.html, erişim 18.01.2019.

Terör saldırıları özü itibariyle travmatik saldırılardır. Bu saldırıya maruz kalan kişiler saldırı sonrası travmaya bağlı çeşitli stres bozuklukları yaşayabilmektedir.²⁷ Tekrarlanan terörist saldırılardan etkilenen toplumlarda mükerrer saldırı olabilir düşüncesinden hareketle kaygı durumu ortaya çıkmaktadır.²⁸

Teröristler, özellikle vatandaşlar arasında korku ve güvensizlik yaratarak toplumların sosyal dokusunu dağıtmayı amaçlarlar. Terör saldırılarına bağlı oluşan fiziksel zararlar, psikolojik zararlara nazaran çok daha kolay giderilmektedir. Saldırıya bağlı zarar gören köprüler, binalar, mekânlar nispeten kolay ve hızlı bir şekilde eski haline döndürülse de; esas zor olan saldırı sonrası bireylerde ve toplumda ortaya çıkan güvensizliğin düzeltilmesi ve toplumsal algı noktasında bu güvensizlik halinin güvenli hale döndürülmesidir. Sosyal güvenin düşük olduğu toplumlarda toplumsal refahta gerileme, ekonomik programlarda yavaşlama, siyasi kurumlarda kırılmalıklar baş gösterebilmektedir.²⁹

Terörizm korkusunun çok yoğun yaşandığı toplumlarda ve bireylerde, mağduriyeti azaltma düşüncesiyle sosyal etkinliklerde azalma ve bu nedene bağlı olarak toplumdaki sosyal sermayenin giderek azalması ve genel yaşam kalitesinin düşmesi ihtimali büyüktür. Gerçekleşen terör eylemleri turizm sektörü, ulusal ve yabancı yatırımlar üzerinde de ciddi etkilere sahiptir. ³⁰Terörizmin toplumda yarattığı gerginlik, korku, güvensizlik, özellikle alışveriş, turizm ve ulaşım tercih ve alışkanlıkları başta olmak üzere ülkenin satın alma ve üretim yapılarını değiştirmekte; hem ulusal hem de uluslararası turizmi, ticareti negatif yönde etkilemektedir.³¹

²⁷ Altan Eşsizoglu, Aziz Yaşar, vd, “Bir Terörist Saldırı Sonrasında Travma Sonrası Stres Bozukluğu Gelişimini Etkileyen Risk Faktörleri”, *Türk Psikiyatri Derneği*, 20:2, 2009, s.100.

²⁸ Joseph A. Boscarino, Richard E. Adams, vd, “Fear of Terrorism and Preparedness in New York City 2 years after the attacks: implications for disaster planning and research”, *Journal of Public Health Management and Practice*, 12:6, 2006, s.508.

²⁹ Amelie Gadefoïdt ve Arnim Langer, “How Fear Drives Us Apart: Explaining the Relationship between Terrorism and Social Trust”, *Terrorism and Political Violence*, 32:7, 2018, s. 1.

³⁰ Volker Nitsch and Dieter Schumacher, “Terrorism and international trade: an empirical investigation”, *European Journal of Political Economy*, 20:2, 2004, s. 424-225.

³¹ Bruno Frey, Simon Luechinger and Alois Stutzer, “Calculating tragedy: Assessing the costs of terrorism”, CESIFO workingpaper, No. 1341.2004, 1-31, ss. 6-17, <http://www.cesifo>.

Terör eylemleri sonrasında toplumda ve bireylerde pek çok farklı algı ve tepki durumu ortaya çıkmaktadır. Saldırıların yaşandığı yerde olayın yarattığı korku yerel ölçekte etkili olurken, bu yerel korku toplumsal yaşamda ulusal medya ve politik unsurlar vasıtasıyla yayılarak ulusal tehdit algısı haline gelmektedir.³² Bu bağlamda terörizm korkusunun bireylere bakan yönü ile hükûmetlere ve devletlere bakan yönü arasında da ciddi bir ilişki vardır. Bireysel düzeyde ortaya çıkan terörizm korkusu sadece bireyin yaşamına etki eden bir psikolojik sorun olarak görülürken, terörizm korkusunun devlete bakan yönü ulusal tehdit olarak algılanmaktadır. Toplumlarda artan terörizm korkusu, ülkelerde geliştirilen politikalar ve hazırlanan mevzuat üzerinde etkili ve belirleyici de olmaktadır. Oluşan korku iklimi kişilerin ve toplumsal yaşamın davranışlarını, yönelimlerini değiştirirken; özellikle demokratik toplumlarda karar alıcıların davranışlarını da değiştirebilmektedir. Vatandaşlar oluşan korku atmosferi sonucu politik karar alıcılar üzerinde siyasi baskı kurabilmekte ve bu bağlamda, terörizm korkusu hükûmetlere olası terör saldırılarını önleme konusunda daha sıkı tedbirler alma doğrultusunda hareket etmelerini işaret edebilmektedir.³³

Demokratik toplumlarda gerçekleşen terör saldırıları, vatandaşlar arasında yüksek seviyelerde korku uyandırdığı için bireyler ilk aşamada mevcut yönetim anlayışına güven duyma eğilimi içerisindedirler. Terör saldırılarıyla beraber tehdit seviyesinde artış olduğunu değerlendiren vatandaşlar, politik yöneticileri/hükûmetleri koruyucu olarak görüp, mevcut belirsizlik durumlarının bu güven ile aşılabacağına inanmaktadırlar. Bu talebin altında yatan ana sebep daha güçlü ve sert kaynaktan korunma talebinin varlığıdır. Ancak hükûmetlere güven duygusu sürekli artış eğilimi içinde değildir ve geçicidir. Hayatın normale dönmesi ve ilk kaotik durumun sakinleşmesi ile beraber bireylerde hükûmetlere/politik karar alıcılara güven duygusunun temeline başka faktörler etki etmeye

de/pls/guestci/download/CESifo%20Working%20Papers%202004/CESifo%20Working%20Papers%20November%202004/cesifo1_wp_1341.pdf, erişim 12.02.2018.

³² Deborah W. Newman, "September 11: A Societal Reaction Perspective", *Crime, Law & Social Change*, 39, 2003, s. 221.

³³ Jon Coaffee, *Terrorism, Risk and The Global City*, Ashgate Publishing Company, 2009, s. 268-278.

başlamaktadır. Hükûmetlerin, vatandaşların endişelerini, değerlerini paylaşma becerisi, uzun vadede gelecekte olası terör saldırılarını önlemeye yönelik alacakları somut politikalar vb. faktörler politik karar alıcılara güveni doğrudan etkilemektedir. Bu bağlamda demokratik ülkelerin şehirlerinde terörist saldırılar gerçekleşme sıklığı bakımından seyrek bir periyot izlese de, yarattıkları risk algısı ve korku hali toplumsal yaşamı tamamıyla etkileme gücüne haizdir.³⁴

3. Teröristlerin, Terörizm Korkusu Yaratma Amacıyla Kullandığı Yöntemler, Seçtiği Hedefler ve Kullandığı Stratejiler

Terör örgütlerinin hangi stratejileri ne amaçla kullandığı, hangi stratejilerin başarılı veya başarısız oldukları üzerinde durulması gereken önemli konulardır.³⁵ Terör örgütleriyle mücadelenin esaslarını oluşturacak mihenk taşlarından olan bu alan aynı zamanda da terörizm korkusunu etkileyebilecek nitelikler de içermesi açısından önemli bir başlıktır. Terör örgütlerinin amaçları hedef alınan toplumda sadece korku ortamı yaratmak değildir. Ancak siyasal amaçlara ulaşabilmenin önemli bir basamağı olan korku, terör örgütlerinin stratejilerinde ve hedef seçiminde etkili bir faktör olmaktadır.

Marta Crenshaw'a göre³⁶ terör örgütleri kendi değer, aidiyet durumları ve inançları üzerinden hareket etmektedirler. Bu temel nokta her terör örgütünün kendi stratejisini oluşturmasını sağlamaktadır. Bu bağlamda teröristler, terörizmi kendi zihinsel ve düşünsel dünyalarında sonuç almak, istedikleri hedeflere ilerlemek ve kazanım sağlamak amacıyla kullanmaktadırlar. Terör örgütleri nihai amaçlarına ulaşma noktasında temellerini sağlam bir sistemin üzerine kurmaya çalıştıkları stratejiler üzerinden hareket etmektedirler. Ancak terör örgütleri tek bir strateji üzerinden hareket etmemektedirler. Stratejiler birbirinden bağımsız ve farklı özelliklerde değildir, bilakis iç içedir. Terör örgütleri yaşanan değişikliklere, reaksiyonlara adapte olup değişime çabuk ayak uydururlar.

³⁴ Amelie Gadefoigt ve Arnim Langer, “How Fear Drives Us Apart: Explaining the Relationship Between Terrorism and Social Trust”, *Terrorism and Political Violence*, 32:7, 2018, s. 2-5.

³⁵ Andrew H. Kydd ve Barbara Walter, “The Strategies of Terrorism”, *International Security*, 31:1, 2006, s. 50.

³⁶ Martha Crenshaw, “The Causes of Terrorism”, s.385.

Bu bağlamda yaklaşımlarını, faaliyetlerini ve eylemlerini birden fazla strateji kullanarak gerçekleştirmektedirler.

Dünya üzerinde hangi tür terörist organizasyon olursa olsun, hangi stratejiyi benimserse benimsesinler en temel başarı kıstası yarattıkları kaos ortamıdır.³⁷ Tür, eylem tarzı ve strateji olarak farklılıklar fazla olsa da temelde hepsi korku, sindirme, zarar verme ve tüm bunların üzerinden provakasyon yapmayı kapsamaktadır. Mao'nun "siyasal güç namlunun ucundadır" yaklaşımı ile terör örgütlerinin gerçekleştirdikleri silahlı eylemlerin etkisi sadece eyleme maruz kalanları değil; aynı zamanda terörist saldırılar hakkında dolaylı şekilde bilgisi olan insanlar üzerinde de etki bırakmaktadır. Bu bağlamda teröristler hedeflerini, amaçlarını toplumu galeyana getirecek şekilde, en aşırı ve etkili yolla duyurma eğilimindedirler.³⁸

Saldırlardan pek çok kişinin doğrudan ve dolaylı bir şekilde etkilenmesi ve sonrasında toplumda ortaya çıkan tepkiyi ölçmek teröristlerin ana stratejilerinden bir tanesidir. Demir'e göre³⁹ bu strateji bir döngüdür ve aynı zamanda da terör örgütlerinin seçmiş olduğu iletişim kanalıdır. Bu bağlamda terör örgütleri, eylemlerini topluma sergilemek ve mesaj verme amacı taşımaktadır⁴⁰. Mesajın esas gönderilmek istenilen ana hedefe ulaşım ulaşamama durumu terör örgütlerinin ilk aşamada saldırının hedefe ne kadar yaklaştığına, sonraki safhada da başka saldırıların, eylem sahalarının planlamasını yapma aşamasına geçmesine destek sağlamaktadır. Bu noktada özellikle medyanın sunduklarıyla, teröristler etkili bir propaganda ve manipülasyon alanı elde etmektedir. Bu bağlamda terör örgütleri için, toplumda korku yaratmak amacıyla medyanın etkin kullanımı şarttır. Terör örgütleri korkuyu toplumun sinmesi ve/veya bastırılması amacıyla kullanırken aynı zamanda da hem kendi destekçilerine hem de ulusal/uluslararası arenaya kendi gücünü göstermek ve varlığını ispat

³⁷ Christopher C. Harmon, "Five Strategies of Terrorism", *Small Wars Insurgencies*, 12:3, 2010, s. 48.

³⁸ Doğu Ergil, "Terörizmin mantığı ve hedefi", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 46:1, 1991, s.174.

³⁹ Cenker Korhan Demir, "Medya ve Terörizm", Mahir Terzi ve Serkan Yenal, (ed), *Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Seçme Konular*, Sinopsis Yayınları, 2015, s. 49.

⁴⁰ Ronald D.Crelinsten, "The Impact of Television on Terrorism and Crisis Situations: Implications for Public Policy", *Journal of Contingencies and Crisis Management*, 2:2, 1994, s. 63.

etmek amacıyla kullanılmaktadır.⁴¹ Haberler, görüntüler, videolar, internet üzerinden sunulan bilgiler, terör örgütlerinin duyulabilme ve bilinebilme ihtiyacını karşılamaktadır.⁴²

Teröristler eylemlerini, hedeflerini ve kim olduklarını anlatabilmek için zararın daha ağır olabileceği kentleri ya da kentsel yaşam alanlarını hedef olarak seçmektedirler. Terörizmin ve terör örgütlerinin ikinci amaçları ise eylem gerçekleştirdikleri ülkelerde politik istikrarsızlık yaratmaktır. Teröristler amaçlarına ulaşma şanslarını güçlendirebilmek amacıyla mevcut rejimin meşruiyetini yıpratmak için kurumsal politik çerçevenin dışında hareket etmektedirler. Ve şiddetin yarattığı infial durumundan yararlanarak toplum üzerinde devletin hâkimiyetini kırmak isterler. Son olarak da eylemlerin neticesinde ülke ekonomisine zarar vererek toplum üzerinde baskı oluşturmaya çalışmaktadırlar.⁴³

Terör örgütleri, eylemlerinin tamamını belirli kurguda gerçekleştirmektedirler. Bu noktada eylemlerin gerçekleşeceği alanın önemi oldukça önemlidir. Bu bağlamda teröristler günümüzde özellikle büyükşehirlerle, başkentlere ve metropollere yönelmektedir. Teröristler, doğrudan devletin güvenlik güçlerinin tamamına saldırabilecek ve zayıflatabilecek kudrette değildirler. Özellikle 11 Eylül saldırıları ile beraber terör örgütleri, güvenlik güçlerinin ve devletin önemli siyasi kurumlarının yerine daha ucuz ve etki bırakma gücü daha yüksek olacak şekilde hedef seçimlerini planlamaktadırlar. Bu bağlamda hedefler, toplumsal yaşamda, sivil vatandaşın ağırlıklı olduğu ve yoğunlaştığı alanlara kaydırılmıştır. Hedef seçimindeki bu değişim aynı zamanda popülasyon üzerinde korkuyu artıran bir şekilde ortaya çıkarmaktadır. Hedeflerin özelliklerinin teröristlerin tercihlerini etkilemekte ve yumuşak

⁴¹ Paul Wilkinson, "The media and terrorism: A reassessment", *Terrorism and Political Violence*, 9:2, 1997, s. 52.

⁴² Cenker Korhan Demir, "Medya ve Terörizm", s. 53-57.

⁴³ Schelling, Thomas C., What Purposes Can "International Terrorism" Serve? In: Frey, R.G., Morris, C.W. (Eds.), *Violence, Terrorism, and Justice*. Cambridge University Press, Cambridge, 1991, s. 18-32 ve Frey, Bruno ve Luechinger, Simon., "How to fight terrorism: alternatives to deterrence", Institute for Empirical Research in Economics University of Zurich, Working Paper No. 137. 2002, 1-33'den aktaran Jose Tavares. "The Open Society Assesses Its Enemies: Shocks, Disasters and Terrorist Attacks", *Journal of Monetary Economics*, 51(5), 2004, s. 1042.

hedefler, olası saldırılara karşı düşük güvenlik dereceli yerlerden oluşmaktadır.⁴⁴ Bu özelliklerinden dolayı yumuşak hedefler teröristler için çekici hedefler haline gelmekte ve terör örgütünün seçtiği en savunmasız yerde gerçekleşebilecek kayıplar toplumsal hayatı felç edici nitelikte olabilmektedir.⁴⁵

Terörizmi ve terör örgütlerini güçlü gösteren en önemli unsur yarattıkları psikolojik tahribattır. Psikolojik olarak tahribata uğrayan bireyler adeta bir sarmal gibi katlanarak toplumsal bozulmaya sebebiyet vermektedir. Önce bireylerin sonrasında da toplumsal yaşamın mevcut rutin döngüsünü bozma, tehdit algısını uyandırma terör örgütleri için oldukça elverişli bir propaganda alanıdır. Bunun bilincinde olan terör örgütleri için toplu taşıma sistemlerine, kültürel sembollere, merkez noktalara yapılacak saldırılar terör örgütlerini amaçlarına ulaştıracak sonuçlar doğurmaktadır.⁴⁶

Bireylerin toplumsal yaşam içerisinde varlık gösterdiği alanlarda gerçekleşen saldırılar terör örgütlerinin provakasyon yapmasına, bireyler üzerinde algı operasyonları oluşturmasına olanak vermektedir.⁴⁷ Öte taraftan teröristlerin saldırı sonrasında başka noktalarda eyleme geçip geçmeyeceklerinin bilinmemesi, toplum açısından durumun daha vahim bir hal olarak algılanmasına sebebiyet vermektedir. Bu bağlamda kısa süre içerisinde birden fazla yere saldırı düzenleyerek toplumdaki kaosu ve korkuyu yükseltebilecek alanları tercih etmek, terör örgütleri için başarı kıstası olarak değerlendirilmektedir. Çünkü ses getiren her eylem sonrasında teröristler, toplumun zihninde politik sisteme, güvenliklerine ve aidiyet duygularına ilişkin algı değişimi yaratmayı hedeflemektedir.⁴⁸

⁴⁴ Zdeněk Kalvach, *Basics of Soft Targets Protection Guidelines*, Soft Targets Protection Institute, Prague, 2016, s.4.

⁴⁵ Jennifer Hesterman, *Soft Target Hardening: Protecting People from Attack*, Taylor&Francis Group, 2015, s.13-21.

⁴⁶ Gus Martin, *Terörizm, Kavramlar ve Kuramlar*, Adres Yayınları Ankara, 2017, s. 36.

⁴⁷ Petro Beňová ve Tárka Hořková-Mayerová. "Terrorist attacks on selected soft targets", *Journal of Security and Sustainability Issues*, 8:3, 2019, s. 453.

⁴⁸ Zdeněk Kalvach, *Basics of soft targets protection guidelines*, s.10.

4. Araştırma Metodolojisi

Çalışmada özellikle terörizm korkusu sorunsalını derinlemesine anlayabilmek, yorumlayabilmek, korkuya bağlı ortaya çıkan sonuçların neler olduğunu ortaya çıkarabilmek amacıyla nitel araştırma metodu kullanılmıştır. Terörizm korkusu, mağduriyet yaşanmasa dahi herkes tarafından hissedilebilen bir korkudur. Dolayısıyla görüşmecilerin terör eylemlerinde mağdur olup olmadığı bilgisi katılımcıların seçiminde ana kıstas olarak seçilmemiştir. Katılımcıların seçiminde esas olarak nitel araştırma yönteminin ve derinlemesine mülakat tekniğinin özellikleri çerçevesinde homojenlikten uzak, heterojen bir grup oluşturulmasına dikkat edilmiştir. Katılımcıların yaş, cinsiyet, meslek, medeni durum, ekonomik seviye, eğitim durumu gibi demografik özelliklerine dikkat edilerek heterojenlik sağlanmasına çalışılmıştır. Mülakat yapılan katılımcıların demografik özelliklerini tespit etmek için kapalı uçlu sorular sorulmuştur. Çalışma Temmuz 2019 döneminde başlanmış ve homojenlikten uzak bir biçimde grup seçimine dikkat edilmiştir. İstanbul'da yaşayan 38 kişi ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların yaş aralıkları 21 ile 66 yaş arasında değişmektedir. Katılımcıların demografik özellikleri birbirinden farklıdır. İstanbul'un çeşitli semtlerinde ikamet eden katılımcılara ait demografik bilgiler aşağıda tablo haline getirilerek sunulmuştur.

Araştırmaya katılan katılımcılardan 18'i kadın, 20'si erkektir. Katılımcılar içerisinde en genç olan 22, en yaşı ileri olan katılımcı ise 66 yaşındadır. Kadın katılımcılar arasında işsiz, özel sektör çalışanı, kamu sektörü çalışanı, sağlık sektörü çalışanı ve emekli vardır. Kadın katılımcıların yedisi bekâr, dokuzu evli ve ikisi ise eşinden ayrı yaşamaktadır. Kadın katılımcıların hepsi İstanbul'un merkez ilçelerinde ikamet etmektedirler. Erkek katılımcıların sekizi bekâr, dokuzu evli, ikisi eşinden ayrı yaşamaktadır. Bir katılımcının eşi vefat etmiştir. Erkek katılımcılar arasında da özel ve kamuda çalışanlar, kendi işinin sahibi olanlar, öğrenci ve emekli bulunmaktadır. Erkek katılımcıların hepsi İstanbul'un merkez ilçelerinde ikamet etmektedirler.

Tablo 1. Araştırmaya Katılan Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri

NO	CİNSİYET	YAŞ	MESLEK	EKONOMİK DURUM (TÜRK LİRASI)	EĞİTİM SEVİYESİ	MEDENİ DURUM	YAŞADIĞI İLÇE
1	K	27	Özel Sektör (Malzeme Mühendisi)	4001-5000	Üniversite	Bekâr	Zeytinburnu
2	K	29	Özel Sektör (Endüstri Mühendisi)	4001-5000	Lisansüstü	Evli	Pendik
3	E	32	Kamu Sektörü (Polis memuru)	5001-6000	Yüksekokul Mezunu	Evli	Bağcılar
4	K	21	Öğrenci	1-999	Üniversite Öğrencisi	Bekâr	Kadıköy
5	E	38	Özel Sektör (İlaç Mümessili)	3001-4000	Yüksek Okul Mezunu	Evli	B.Çekmece
6	E	36	Özel Sektör (Bankada Güvenlik Görevlisi)	3001-4000	Lise Mezunu	Bekâr	Kâğıthane
7	E	24	İşsiz	Gelir Yok	Lise Mezunu	Bekâr	Bakırköy
8	E	42	Kendi İşinin Sahibi (Kasap)	3001-4000	Ortaokul Mezunu	Dul	Güngören
9	E	34	Özel Sektör (Özel bir firmada çalışıyor)	5001-6000	Yüksek Okul Mezunu	Evli	Beykoz
10	K	31	İşsiz	Gelir Yok	Lise (AÖF Okuyor)	Bekâr	Fatih
11	K	47	Ev Hanımı	Gelir Yok	Ortaokul Mezunu	Evli	G.paşa
12	E	22	Öğrenci	1000-2000	Üniversite Öğrencisi	Bekâr	Üsküdar
13	K	63	Emekli (Memur Emeklisi)	3001-4000	Lise Mezunu	Evli	Maltepe
14	K	64	Emekli (Banka Emeklisi)	5001-6000	Lise Mezunu	Evli	Kalamış
15	K	30	Özel Sektör (Bankacı)	3001-4000	Üniversite Mezunu	Bekâr	Beşiktaş
16	E	39	Kendi İşinin Sahibi (Taksici)	7001 ve Üzeri	Ortaokul Mezunu	Evli	Sultanbeyli
17	K	33	Ev hanımı (Çocuk Bakıyor)	2001-3000	Lise Mezunu	Evli	Esenler
18	K	22	Öğrenci	2001-3000	Üniversite Öğrencisi	Bekâr	Ataşehir
19	K	28	Özel Sektör (Call Center'da çalışıyor)	2001-3000	Yüksekokul Mezunu	Bekâr	Sarıyer

Sivil Bireylerin Terörizm Korkusuna Nitel Perspektiften Bakış

20	K	43	Özel Sektör (Tezgâhtar)	2001-3000	Lise Mezunu	Dul	Bakırköy
21	E	37	Özel Sektör (Araba Tamircisi)	2001-3000	Ortaokul Mezunu	Evli	Avcılar
22	E	52	Kendi İşinin Sahibi (Spor ürünleri satan dükkânı var)	6001-7000	Lise Mezunu	Evli	Bahçelievler
23	E	32	İşçi	2001-3000	Ortaokul Mezunu	Evli	Bayrampaşa
24	K	44	Kendi İşinin Sahibi (Evlere temizliğe gidiyor)	3001-4000	İlkokul Mezunu	Evli	Pendik
25	E	39	Özel Sektör (Yönetici)	7001 ve Üzeri	Lisansüstü Mezunu	Dul	Başakşehir
26	E	58	Emekli (BAĞ-KUR)	3001-4000	Lise mezunu	Evli	Çamlıca
27	K	46	Ev hanımı	Gelir Yok	Ortaokul Mezunu	Evli	Sarıyer
28	E	41	Özel Sektör (Yazılımcı)	5001-6000	Üniversite	Bekâr	İstinye
29	E	29	Özel Sektör (Özel firmada üretim bölümünde çalışıyor)	2001-3000	Lise Mezunu	Bekâr	Kasımpaşa
30	K	37	Özel Sektör (İnsan Kaynakları Uzmanı)	7001 ve Üzeri	Lisansüstü Mezunu	Evli	Ataşehir
31	K	56	Emekli (BAĞ-KUR)	2001-3000	Lise mezunu	Evli	K.çekmece
32	E	26	Özel Sektör (Telekomünikasyon firmasında çalışıyor)	2001-3000	Lise mezunu	Bekâr	Avcılar
33	E	66	Emekli (Memur)	4001-5000	Üniversite Mezunu	Dul	Üsküdar
34	E	44	Özel Sektör (Teknisyen)	3001-4000	Yüksekokul Mezunu	Evli	Aksaray
35	K	34	Sağlık Sektörü (Laborant)	6001-7000	Üniversite Mezunu	Dul	Çengelköy
36	E	25	Özel Sektör (İşçi)	2001-3000	Ortaokul Mezunu	Bekâr	Güngören
37	K	28	Özel Sektör (Yönetici Asistanı)	2001-3000	Yüksekokul Mezunu	Bekâr	Yeşilköy
38	E	23	Öğrenci	1-999	Üniversite Öğrencisi	Bekâr	Topkapı

Görüşme formları yarı-yapılandırılmış olarak tasarlanmıştır. Hazırlanan görüşme formundaki sorular, terörizm korkusunu tüm boyutlarıyla keşfetmesi noktasında açık uçlu hazırlanmıştır. Mülakat yapılan katılımcıların demografik özelliklerini tespit etmek için açık uçlu sorular sorulmuştur. Her bir görüşmeci ile görüşmeler ortalama 1 – 1,5 saat arasında gerçekleşmiştir. Görüşme esnasında ses kaydı, müsaade eden 18 katılımcı için kullanılmıştır. Geri kalan katılımcılar ile gerçekleştirilen mülakatlar hızlı not alma tekniği ile kayda alınmıştır. Araştırmanın amacı ve konusu kapsamında daha detaylı ve açıklayıcı bilgiler almak amacıyla görüşme esnasında katılımcılara farklı sorular sorulmuştur ancak konunun bütününden uzaklaşmamaya azami dikkat edilmiştir. Katılımcılara görüşme yapmadan önce çalışma ve sorulacak sorular hakkında bilgi verilmiştir. Çalışmaya katılım durumunun gönüllülük esasına dayalı olduğu, katılımcıların kimlik bilgilerinin hiçbir surette açıklanmayacağı ve sorulara cevap vermeyi diledikleri zaman sonlandırabilecekleri ifade edilmiştir.

Mülakatlar sonrasında metinleştirme işlemi tamamlandıktan sonra nitel araştırma yöntemlerine dair literatürden de faydalanarak analiz safhasına geçilmiştir. Analiz safhasında her bir görüşmenin metni tekrar tekrar okunarak kodlar çıkarılmıştır. Sonrasında da elde edilen kodların tamamını bir araya getirerek temalara ulaşılmıştır. Ortaya çıkan temalar da tekrar gözden geçirilerek aralarındaki ilişki ağları ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Araştırma sonucunda ortaya çıkan bulgular terörizm korkusu üzerinde nedensel boyutlarıyla analiz edilerek gerçekleştirilmiştir. Böyle bir yöntem, bu araştırmanın problem cümlesinin analiz ve anlatı yolu ile incelenmesini, başka bir deyişle analitik ve açıklayıcı bir yöntemin kullanılmasını gerekli kılmaktadır.⁴⁹

Araştırmanın yanıt aradığı en temel soru, İstanbul da ikamet eden, terör saldırılarını doğrudan yaşamamış, toplumsal hayatta rutinleri olan, bir başka ifade ile sıradan bir yaşam süren bireylerin ‘terörizm korkusu’ kavramını nasıl tanımladıklarını ve bu korkunun yaşamlarını nasıl ve ne şekilde etkilediğini ortaya çıkarmaktır. Bu bağlamda terör mağduru olma

⁴⁹ Aydınlı Ersel, Erol Kurubaş, Haluk Özdemir, *Yöntem, Kuram, Komplo: Türk Uluslararası İlişkiler Disiplininde Vizyon Arayışları*, Ankara, Asil Yayın Dağıtım, 2009, s. 82-87.

korkularını araştırmak için oluşturulan temel problem cümleleri aşağıda yer almaktadır.

- Bireyler yaşadıkları şehirde gerçekleşen terör saldırıları hakkında neler düşünüyor?
- Bireyler terörizm korkusunu nasıl tanımlamaktadırlar?
- Bireyler terörizm korkusunu nasıl yaşamaktadırlar?
- Bireylerin terörizm korkusuna ilişkin görüşleri sosyo-demografik özelliklere göre nasıl bir değişkenlik göstermektedir?
- Bireyler terörizm korkusu ile nasıl başa çıkmaktadırlar?

5. Bulgular

Korkunun tanımlanmasına ilişkin yapılan çalışmalarda literatür, bireylerin yaş, cinsiyet, medeni durum, ekonomik seviye gibi demografik özelliklerinin korkunun hissedilebilme seviyesinde farklılıklar yaratmaktadır.⁵⁰ Terörizm korkusu ise, korku literatüründen önemli farklılıklar barındırmaktadır. Terörizm korkusunu şekillendiren ana faktör öncelikli olarak bireylerin demografik özellikleri değil terör saldırısının kendisidir. Dolayısıyla terörizm korkusunu tamamen demografik özelliklere göre kategorilendirebilmek mümkün değildir. Terör saldırıları ortaya çıkardıkları etki alanı ve yarattıkları korku seviyesi bakımından, korku literatürünün sınıflamalarından çok daha fazla ve farklı etki yaratmaktadır.

Çalışmanın demografik özellikler ve terörizm korkusu arasındaki ilişkisi bağlamında İstanbul'da ikamet eden bireyler için, demografik özellikler terörizm korkusunu arttıran veya azaltan bir etki yaratmamaktadır. Tüm katılımcılar terörizm korkusundan yoğun olarak etkilenmektedirler. Bu bağlamda yaş, cinsiyet, medeni durum, ikamet edilen ilçe, ekonomik seviye, eğitim durumu gibi demografik özellikler katılımcılarda terörizm korkusunu yaratan, şekillendiren unsurlar değildir.

Araştırmanın temel çıkış noktası, amacı ve problem cümlelerinden hareketle hazırlanan yarı yapılandırılmış mülakatlarda aşağıdaki sorulara cevaplar aranmıştır.

⁵⁰ Nellis Ashley Marie, "Gender Differences in Fear of Terrorism". *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 25:3, 2009, ss. 323-324.

Soru-1: Terör saldırıları, sizin zihninizde neler çağrıştırmaktadır?

Katılımcılar arasında çeşitli terör eylemlerinden mağdur olanlar, yakınlarını kaybedenler bulunmaktadır. Öncelikli olarak terörizm korkusu tüm katılımcılar için bilinen, hissedilen ve önemli olarak nitelendirilen bir sorunsaldır. Katılımcılarla yapılan görüşmelerde terörizm korkusu, öncelikli olarak ölüm korkusu ile eşdeğer tutulmaktadır. Ölme veya yakınıni kaybetmenin yanı sıra maddi ve manevi zararlar, güvensizlik, endişe, paranoya hali katılımcıların terörizm korkusunu tanımlarken kullandıkları ifadelerdir.

“Terör saldırıları yıkıcı olmaz mı hiç! Hepsi korkunç, askerimiz şehit oluyor doğuda. Vatanın evladı sonuçta, tanımasan da üzülürsün. Ama büyük şehirlerdeki saldırılar bir başka psikolojik etki yaratıyor bence insanlarda. Neden diyecek olursanız, asker veya polis şehit olduğunda hepimiz onlara üzülüp ağlıyoruz ama korkmuyoruz. Fakat İstanbul’da veya başka bir şehirde terör saldırısı oldu mu herkes ürküyor; çünkü biliyor ki ölen kendi de olabilirdi. Tamamen şans yani. Mesela benim Reina’da ölmemem tamamen tesadüf. İnanın biz arkadaşlarla plan yaptık, o civarda yılbaşı kutlaması yapalım diye. Ama sonra ben vazgeçtim ve ailemin yanına gittim. Kim bilir Samsun’a gitmeseydim belki ben de orada olup ölebilirdim veya yaralanabilirdim. Esas korkutucu olan işte bu. Bana olmayacağını kestiremiyorum...”

“Terör dediğin şey artık sadece doğuda dağlarda değil. Şehirlerde var, iki sokak ötede bomba patlayabiliyor. Ve artık hedef herkes, sen, ben... Kimse bana olmaz diyemiyor, hiçbir devlet yetkilisi de size olmaz da diyemiyor...”

Soru-2: Sizce “terörizm korkusu kavram” ne anlama gelmektedir? Nasıl tanımlar ve yorumlarsınız?

Terörizm korkusunun tüm Türkiye’de dönem dönem yaşandığını, yaklaşık 40 senedir Türkiye’nin terörizm sorunuyla boğuşmak zorunda kaldığını belirten katılımcılar için İstanbul özellikle yoğun bir şekilde terörizm korkusunun yaşandığı bir şehir olarak değerlendirilmektedir. Her ne kadar içinde yaşanan ülkede terörizmle uzun yıllardır mücadele edilse de, terör saldırıları Türkiye için yeni bir mesele olmasa da özellikle bireylerin günlük yaşantılarını ağırlıklı olarak geçirdikleri yerlerde çeşitli

terör saldırılarının gerçekleşmesi katılımcılarda korku seviyesinin artmasına sebep olmuştur. Burada ortaya çıkan önemli bir nokta terörizm korkusunun ortaya çıkmasında ve yoğun olarak hissedilmesinde terör saldırısının gerçekleştiği yer ve somut olarak hedef alınan kişilerin etkisinin oldukça fazla olmasıdır. Sivil bireyler açısından yaşadıkları şehirde gerçekleşebilecek olası terör saldırılarında kendilerinin potansiyel hedef olarak algılamaları korkunun oldukça fazla bir şekilde yaşanmasına sebebiyet vermektedir.

“Teröristler insanları ölümle korkutuyorlar. Ve oldukça da başarılılar. Askerimize de saldırdılar ama askerimiz korkmaz. Karşılığını da verir bu soysuzlara. Ama ben gariban bir sivil vatandaşı olarak korkuyorum. Çünkü savunmasızım. Tamam, elbet bir gün öleceğim ama böyle patlamada parçalanarak ölmek istemiyorum. ...”

“İşin ucunda hayatın son buluyor. Korkmuyorum diyen de yalan söylüyor ben size söyleyeyim. Delikanlılık yapılacak mesele değil bu...”

“Yaşanılan her saldırıda kaybedilen onlarca can var. İnsan evladı olan herkesi vicdanen yaralar, üzer bu durum. Tanımadan da üzülüyorsunuz. Aynı zamanda da tecrübe etmeden korkuyorsun. Yani insanın aklına geliyor beni de bir patlama bulabilir diye. Nereden çıkardın dersiniz açıkçası biz o saldırıların olduğu yerden bir şekilde geçiyoruz. Bu alinyazısı değil bence. Hastalık veya yaşlılık değil ki kendini alıştırmasın. Bu saldırılarda beklenmedik şekilde ölüyorsunuz. Yaralı bile kurtulsan uzuvların eksik oluyor. Gözün, bacağın gitse tamam yaşadığına şükür edersin ama her an saldırı aklında olur. Düşünüyorum yani ya benim başıma gelse, Allah korusun annemi böyle bir saldırıda kaybetsem beni hiçbir şey teselli etmez. Yüreğimdaki acıyı, korkuyu dindirmez. İşte masum insanların böyle ölmesini kabul edemediğim için hem kendi adıma hem de ailem adına korkuyorum...”

“Bence 80 milyonu etkiliyor bu terör illeti. Öldürüyor, yaralıyor, sakat bırakıyor, korkutuyor, endişe yaratıyor, zarar veriyor. Hem de her türlü. Belki böyle bir bela ile uğraşmasaydık, belki çok daha iyi durumda olurduk ülke olarak...”

“Ne yazık ki yaşanan terör olayları bizleri, hepimizi olumsuz etkilemektedir. Evet, milletimize, devletimize yapılan saldırıları kabul etmiyoruz. Terörle her zaman mücadele ederiz. Zaten bizi bizden başka kimse anlamaz. Ama kabul edelim deli gibi korkuyoruz bir daha

saldırlardan zarar göreceğiz diye. Allah aşkına kim korkmaz! Bir tane bomba patlıyor İstanbul'un göbeğinde ve hayat herkes için durmuyor mu? Hedefin benim gibi sivil vatandaşların olduğu saldırılar başlı başına dehşete kapılma sebebi. İnsanlar ölüyor, çocuklar ölüyor...”

“Terörizm korkusu öncelikle ben de kargaşa, korku gibi panikleten duyguları çağrıştırıyor. En soğukkanlı insanı bile ne yaptığını bilemez hale getiriyor. Akıl tutulması gibi bir şey”

“Terör saldırıları büyük travma, hiç acımadan çoluk çocuk, kadın, genç, yaşlı demeden saldırıyorlar. Aklın almadığı saldırılar. Bir de bu saldırılar sonrası beni mahveden bir başka husus, ölen insanlara DNA testi yapıyorlar ya, ne fena. Vücuttan geriye ne kaldıysa tabuta koyuyorlar. Bunları düşününce sarsılıyorum...”

Soru-3: Yaşadığınız şehirde geçmişte yaşanan terör saldırıları sizi etkilemekte midir?

Tüm katılımcılar, terör saldırılarından sonra özellikle pek çok vatandaşın, turistin hayatını kaybetmesinin kendilerinde terörizm korkusunu arttırdığını, korkunun akut bir problem olarak devam ettiğini ve hissettikleri korkuların kendilerini geleceğe dair karamsarlığa sevk ettiğini dile getirmektedirler. Bu bağlamda terörizm korkusunu bireyler için önemli bir sorun olarak nitelendiren durumlardan bir tanesi de yaşanan kayıpların, bireylerin doğrudan mağdur olunmasa da kendilerini sınırladıklarını hissetmelerinden kaynaklanmaktadır. Katılımcılara göre ölümün acı yüzü, şehirlerdeki terör saldırıları ile insanların hayatlarına tıpkı eylemlerde kullanıldığı şekilde bomba gibi düşmektedir.

“Hayatımda daha önce mağdur olmadım. Ama terör saldırısında mağdur olan bir sürü insan gördüm ve duydum. Çok üzülüyorum. Hayatımda karamsarlığı sevmem ama bu saldırılar insanı karamsarlığa sürüklüyor ne yazık ki. Empati kurmaya çalışıyorum mağdurlarla. Benim başıma, çocuğuma olsa yıkılırdım. Böyle güzel yaşanılacak ülkemizin ve vatandaşların başına böyle acı olaylar gelmesi beni ümitsiz yapıyor. Ve en çok da korkuyorum. Yaralılar, ölümler, bacağı-kolu kopan insanlar, korku içinde sağa sola koşanlar, ağlayanlar, acı çekenler, ambulans sesleri, koca bir kalabalık, kaos ve çaresizlik... Mesela düşünüyorum patlamada bacağı kopan bir insana orada olsam nasıl yardım ederim, ne yaparım, nasıl teskin ederim!

İnsanların elini kolunu bağıyor bu saldırılar. Katliam ve vahşet, inanın başka bir şey değil. İnsanın soğukkanlı davranabileceği bir durum değil bir kere. Başlı başına yıkım...”

“Yaşadığımız dönem korku çağı oldu ne yazık ki. Çeşitli suçlardan mağdur olmaktan korkmak yetmiyor gibi bir de acaba bombalı saldırıda ölüyor müyüm diye endişe ediyoruz. İşin kötü tarafı diğerlerinden kendimizi bir şekilde koruyabiliyoruz. Ama bunda hiçbir şey yapamıyoruz. Elden bir şey gelmiyor. Ve çok belirsiz her şey. Hangi şehirde saldırı olursa olsun tüm saldırılar korkutucu. Kalbimiz orada oluyor. ama saldırı insanın yaşadığı hele hele vakit geçirdiği yerlerde saldırı olunca valla evinde vurulmuş gibi oluyorsun.”

“Daha önce 15 Temmuz 2016’da o hain darbe girişimini gördüm. Misafirlige gitmiştik. Üsküdar’da akrabaları ziyaretten dönüyorduk. Köprüde daha bir şey başlamamıştı. Ama biraz fazla tank gördüm etrafta. Eşime dedim ki Allah Allah bunlar ne acaba diye. Ama anlamadık tabi ilk başta. Sonra eve varınca anladık neler olduğunu. Ama şimdi düşünüyorum ve tüylerim diken diken oluyor. Allah korusun ya biz oradan geçerken bir şey olsaydı. Sadece bu 15 Temmuz değil, bir sürü acı saldırılar oldu. İnsanlar maç izlerken, eğlenirken öldüler. Yaşanan her saldırıda sanki başıma gelmiş gibi etkileniyorum...”

“HSBC saldırısında çok korkmuştum. Küçük kızımın okulu saldırının olduğu yerin 2 arka sokaktaydı. Büyük kızım da Beşiktaş’ta okuyordu. Biz de yakın oturuyorduk oraya. O korkunç patlamada ben ne yapacağımı, hangi evladıma nasıl ulaşacağımı bilemedim. İnanın şokta idim, kafam durdu adeta. Yollar kapalı, insanlar kan revan içinde televizyonlar tarafından gösterilirken, ben bir anne olarak ne yapacağımı bilemedim. Neyse ki okullardan 1 saat sonra haber alabildim de çok şükür rahatladım...”

“Ne yazık ki ülkemde pek saldırı oldu. 15 Temmuz, Beşiktaş ve eğlence merkezindeki saldırılar, Güngören’de patlama, Yahudilerin ibadet yerlerine saldırı... Bunlar hep yaşadığımız, geçtiğimiz yerler. İnanın boğaz köprüsüne bakamadım uzun süre, maça gitmeye korkuyorum ve daha bir sürü şey...”

“Dışarı çıktığımda, yolda yüründüğünde korku duyuyorsun. Ailemizde önemli bir gündem konusu oluyor. Oralardan geçerken insan düşünüyor acaba Beşiktaş, Taksim’den sonra nereye saldıracaklar diye...”

Terörizm korkusu, katılımcıların bir kısmının hayatını tamamen etkilerken, bazı katılımcılar için sürekli ancak belirli dönemlerde artış gösterdiği değerlendirilen tepkidir. Bu husus literatürle de uyumludur çünkü terörizm korkusu, terör saldırılarından sonra çok yoğun hissedilen ama saldırıdan belirli bir süre sonra etki boyutunda değişim gözlenebilen bir meseledir. Ancak bu durumu tüm bireyler için süre olarak genelleştirebilmek mümkün değildir. Tüm katılımcılar kendi can güvenlikleri için endişe duymalarının yanı sıra aileleri ve sevdikleri için de endişe duymaktadırlar. Bu bağlamda korku durumu kim zaman kişinin kendisi dışındaki aile üyeleri, arkadaş ve bireyler için daha fazla yaşadığı bir hal olabilmektedir.

Soru-4: Yaşadığınız şehirde gerçekleşen terör saldırıları sonrasında günlük rutin yaşantınızda herhangi bir değişiklik gerçekleşiyor mu? Eğer etki ediyorsa, etkinin nasıl ve ne seviyede gerçekleştiğini açıklar mısınız?

Çalışmaya katılan 38 katılımcı, yaşadıkları şehirde terör saldırılarından etkilendiklerini, korktuklarını ve korkularına bağlı olarak günlük rutin faaliyetlerinde değişiklik yaşadıklarını ifade etmektedirler. Kalabalıkların ağırlıklı olarak tedirginlik yaratması sebebiyle katılımcılar sokağa tedirgin çıktıklarını vurgulamaktadırlar. Bu sonuç literatürle oldukça uyumludur. Terör saldırısı sonrasında ortaya çıkan korku durumunun en somut göstergesi bireylerin kendi içlerine çekilmesi ve toplumsal yaşam döngüsünden kopmalarıdır.

“İstanbul iyice tehlikeli bir şehir haline geldi ne yazık ki. İstanbul benim sevdam, kendimi bildim bileli buradayım, yaşayamam başka şehirde. Ama ne yazık ki artık ev ile iş arasında gidip gelirken dahi tedirgin oluyoruz. Sosyal aktivitelerim kısıtlanıyor ister istemez. Toplulukların fazla olduğu yerlerdense sakin ve güvenli evlerimizi tercih eder olduk. Özel günlerde, resmî günlerde genelde eğlence mekânlarının çok yoğun olduğu yerlerde bulunmamaya gayret ediyorum. Hadi mecbur kaldım gittim tedirgin oluyorum açıkçası. 29 Ekim Cumhuriyet bayramları, 30 Ağustos zafer bayramları İstanbul’un belirli yerlerinde güzel kutlanıyor Beşiktaş’ta falan... Çok istiyorum gitmek. Annem ile babam patlama falan olur gitme diyorlar.

Bu hale gelmek kötü. Ölüm korkusundan millî bayram törenlerine gidemiyorum. Size belki bu abartı gelebilir; ama böyle hissediyorum...”

“Kalabalık yerlere gitmiyoruz. Ama kimin ne hakkı var beni böyle kısıtlamaya. Biz eşimle ve çocuklarla Çiçek Pasajı’nda gezmeyi, Ortaköy’de kumpir yemeyi, İstiklal ’de turlamayı severdik. İnanın şimdi gitmiyoruz. Sebebi aman n’olur ne olmaz. Çalışan insanlarız, çocuklar okula gidiyor. Ancak özel günlerde, tatil günlerinde gezebiliyoruz. Ve bu özel günleri teröristlerde biliyor. Bakın hemen hemen önemli günler veya en azından önemli saatlerde yapıyorlar. Öyle anlar geliyor ki en güvenli sanılan yer en tehlikeli yer haline geliyor. Bu yüzden işin ucunda can güvenliğimiz olduğu için sağduyulu olamıyorum. Çok etkileniyorum ve günlük yaşantımda zorlanıyorum...”

“...ister istemez etkiler. Bu şehirde suç da fazla ama ona göre bir tedbir alırsın. Bu terör saldırısında koruyucu tedbirin yok ki alabileceğin. Şimdi babam ruhsatlı tabancasıyla mı gezsin! Kaldı ki bomba patladı mı o da işe yaramaz. Dolayısıyla etkileniyor herkes. Mesela annem ile babam bu Vodafone Arena saldırısından sonra maça gitmemi istemiyorlar. Babam ikide bir uyarıyor eğlence yerlerine gitme diye. Yani onlar da haklı olarak endişe ediyorlar. Ben de tedirgin oluyorum. Ama evde hapis hayatı da süremem. Ne bileyim korka korka galiba yaşamaya çalışıyoruz.”

“İstanbul çok büyük bir şehir. Risk fazla, hedef fazla. Kabul etmek gerekir İstanbul terör eylemleri için ne yazık ki mükemmel bir platform. Terör nerede ve ne zaman yüzünü gösterir bunu kestirmek zor.”

“İstanbul için sadece belirli yerlere değil, artık her yere saldırı yapabilirler diye düşünüyorum. Mesela yıllar önce Sinagoglara saldırı yaptılar. O dönemde hayret etmişim. Nasıl bir zihniyettir, kalleşliktir ibadethaneye saldırmak. Biz Müslüman olabiliriz. Ama neticede orada da Allah’a ibadet ediliyor. Bakın bence tüm terör saldırılarında ortak özellik saldırının güvenlik güçlerinin olduğu yere değil; sivil vatandaşın gezdiği, dolandığı yerlere saldırı yapıyorlar. İşte tam da bu sebepten İstanbul’da risk fazla... Taksim, Nişantaşı, Bebek, Üsküdar, sahil kıyısının tamamı, Bakırköy... Bunlar herkesin aklına gelen aman buralarda bir şey olabilir dedikleri yerler. Ama yıllar önce

Güngören’de de saldırı oldu. Bana göre İstanbul’un neresinde olursan ol, her yer riskli, her yerde saldırı yapabilirler ve beni hepsi ürkütüyor...”

“İstanbul kökleri çok derin olan bir şehir. Ve muazzam kalabalık. Her şey olabilir. Bence tehdit fazla ayrıca riskli bölgeler de fazla. Bakın aklımıza düşünseniz gelmeyecek bir sürü yerde saldırı oldu İstanbul’da. Beşiktaş Vodafone Arena’da, Atatürk Havalimanı’nda, Sultanahmet’te, Reina’da... bu yerlere bizler sürekli giden insanlarız. Bugün hayattayız ama yarın böyle bir başka saldırıda ölmeyeceğimizin garantisi yok. Çünkü şehrin her yeri riskli artık ne yazık ki...”

38 katılımcının tamamı çeşitli günlük rutinleri olan; işe giden, çocuğu okula giden, kendi rutin işlerini halletmek için bir şekilde dışarı çıkan bireylerdir. Dolayısıyla şehirlerde yaşam normal zamanda tüm hareketliliği ile devam eden bir döngüden oluşmaktadır. Ancak gerçekleşen terör saldırısı bu döngüye önemli bir oranda ket vurmakta ve katılımcılar, yaşadıkları şehirdeki terör saldırıları sonrasında özellikle birkaç ay saldırının gerçekleştiği alandan özellikle kaçınma eğilimi içerisine girmektedirler. Bunun sebebi detaylı incelendiğinde katılımcıların saldırı bölgesini bombalı saldırı ile eşdeğer tutma ve sürekli saldırıya dair hatırlamalar eğiliminde oldukları tespit edilmiştir. Alan yazında da ifade edildiği gibi sembolik bir fiil olan terörizmin etki alanı mikro düzeyde zarar verip, makro boyutta sonuçlar almaktan geçmektedir. Bu sebeple saldırılar sonrasında insanların saldırı bölgelerini eylemle eşleştirmeleri ve kodlamaları, terörizmin sembolik boyutunu gözler önüne sermektedir. Bu bağlamda şehirlerde gerçekleşen terör saldırılarının etkisi, fiziksel yıkımları düzeltmekteki hızla eş değer bir şekilde ortadan kalkmamaktadır. Katılımcıların terör saldırılarına ilişkin ifadelerinde bu husus çok net bir biçimde ortaya çıkmaktadır.

Soru-5: Siz kendiniz ve aileniz adına olası terör saldırılarında mağdur olmaktan kaçınmak için herhangi bir tedbir/tebhirler alma yoluna gidiyor musunuz? Alıyorsanız nasıl bir tedbir sisteminiz bulunmaktadır?

“Kreşe giden oğlum var, eşim ve ben çalışıyoruz. Bu yüzden korkudan kendimizi eve kapatmamız mümkün değil. Sadece terör saldırılarının gerçekleştiği dönemlerde kendimin ve ailemin daha güvende olabileceğini düşündüğüm yerlere gitmeyi tercih ediyoruz.”

“Kendimce benzer terör saldırılarının olabileceğini değerlendirdiğim yerlerden uzak durmaya çalışıyorum. Kimi zaman arkadaşlarımla

buluşacağım zamanı ve yeri değiştiriyorum. Mesela buluşacağımız yerleri özellikle sakin olan yerlerden seçiyoruz. Herhangi bir patlamada öncelikli olarak kalabalık yerlerin hedef alındığını düşünüyorum. Bunlar bile rutinimi bozuyor, keyfimi kaçırıyor ve korkuyu sürekli zihnimde tutup ona göre yaşamama sebep oluyor...”

“Genelde gitmiyorum artık şenlikmiş, konsermiş... Çok da önemli değil açıkçası canım daha kıymetli, olmaz olmaz bana denk gelir böyle bir saldırı. Hatırlarsınız Beşiktaş’ın maçının olduğu gün Vodafone Arenaya saldırı oldu, yılbaşında gece kulübüne saldırı oldu. O gece kulübü zenginlerin gidip eğlendiği yer, herkesi de almazlar normalde. Adam gitti herkesi taradı çıktı gitti. Şimdi ben bunları gördükçe bildikçe niye gideyim ki...”

“Tüm saldırılar hepimizin günlük yaşantısını sürdürdüğü her yerde oluyor. Maç izlemeye gidiyorsun ölüyorsun, eğlenmeye gidiyorsun ölüyorsun, tarihî yerleri gezerken ölüyorsun, gara gidiyorsun ölüyorsun, havalimanına gidiyorsun ölüyorsun, şehrin merkez noktasından işlerini halletmek için geçiyorsun ölüyorsun, evine dönmek için otobüs beklerken ölüyorsun, bankaya giderken ölüyorsun, bankanın yanındaki kırmızı ışıktaki bekliyorsun ölüyorsun... Yahu bu dehşet değil de nedir? Resmen evden çıkmamamız lazım, bu his kötü. Sürekli sürekli gittiğim yerlere, gideceğimiz yerlere, aile üyelerinin bulunduğu mekânlara daha fazla dikkat edip, kalabalık olan tüm yerlerden mümkün olduğunca kaçıyoruz. Kızım genç, konserlere gitmek, etkinliklere katılmak istiyor. Diyorum ona da güvenliğin çok olduğu yere git diye. Sokaklarda gezme diyorum. Arabası var, sağa sola park etme, paralı otoparka park ettir, göz önünde olan popüler, bilinir yerlere gitme diyorum...”

38 katılımcının terör saldırıları sonrasında günlük rutinlerinde değişime gitmeleri ve kendi tedbir mekanizmalarını geliştirme içerisinde olmaları esasen güvenlik hizmetinin bireyler için ne kadar önemli bir ihtiyaç olduğunu gözler önüne sermektedir. Bireyler güvenliklerinin teminini devletten beklerler. Ve devletin kendilerini her zaman koruduğundan emin olmak isterler. Terörizm korkusunu önemli bir problem olarak tanımlayan noktalardan bir tanesi de teröristlerin, bireylerin devletin kendilerini koruduğuna ilişkin algının üzerinde tahribata girişmelerinden kaynaklanmaktadır. Terör örgütleri için saldırılar sonrasında bireylerin

koru halinin devamlılığı siyasal tercihlere etki edebilme gücünü kendinde barındırdığı için suiistimal edilmeye çalışılan bir alandır.

Katılımcılar açısından ana sorunsal, devletin terörle mücadelesinin etkinliği değil esas olarak, terör saldırılarının mekânsal değişimidir. Katılımcılar devletin tüm kurumlarıyla beraber terörle mücadele ettiğini bilmekte ancak, büyük şehirleri terör saldırısında oldukça riskli alanlar olarak nitelendirmektedirler. Türkiye’de terörizm sorunsalının çok uzun yıllar sadece belirli bölgelerde zarar vermesi, hedefin geçmiş dönemde özellikle güvenlik güçleri personeli olması durumunun değişmesi; günümüzde büyük şehirlerde saldırıların olması ve sivil vatandaşların zarar görmesi katılımcılar için terörizm sorunsalında önemli bir boyut değişikliği oluşturmaktadır.

Soru-6: Yaşadığımız şehirde kendinizi olası terör saldırılarına karşı güvende hissediyor musunuz? Eğer hissetmiyorsanız sizce yaşadığımız şehirdeki güvenlik tedbirleri olası terör eylemlerini önlemek için yeterli midir?

İstanbul safhasındaki 38 katılımcının tamamı için terörizm korkusunun yoğun hissedilmesinin en önemli sebeplerinden biri de İstanbul ili için hissedilen güvensizlik ve risk algısıdır. Katılımcıların tamamı İstanbul’u Türkiye’nin en güvenliksiz ve riskli yerlerinden biri olarak nitelendirmektedirler. İstanbul’un nüfusunun 15 milyon insanın üzerinde olması, yüzölçümünün genişliği, tüm ulaşım yollarının merkezinde olması, çok fazla sayıda yabancı ülke vatandaşının yer alması gibi sebepler İstanbul’u katılımcılar için her türlü tehditte açık hale getiren ve algıyı yaratan unsurlardır. Katılımcılar İstanbul’u terör saldırıları için riskli olarak nitelendirdikleri bir başka faktör İstanbul’da pek çok önemli merkez, kültürel alan, spor tesisleri, önemli kurum ve kuruluşlar, büyükelçilikler, dini ve tarihî merkezlerin yer almasıdır.

Katılımcıların tamamı özellikle Taksim, Ortaköy, Beşiktaş, Kadıköy, Üsküdar, Bakırköy, Nişantaşı, Mecidiyeköy ve Şişli gibi pek çok insanın sürekli güzergâhında olan yerleri riskli olarak değerlendirmektedirler. Bunun yanı sıra alışveriş merkezleri, konser alanları, eğlence ve fuar alanları, tarihî merkezleri, miting meydanları da olası terör saldırılarında potansiyel hedef mekân olarak nitelendirmektedirler.

“...İstanbul’da bazı yerler çok korunurken, bazı yerlerde denetim ve kontrol daha zayıf. Bence o bölgelerdeki ilçe emniyet birimlerine önemli işler düşmektedir. Her yerde sıkı tedbir şart. Ama şu da bir gerçek

söyleyeyim size. Sadece her yere polis noktası kurmak yine korumaz saldırılardan. Polise gelene kadar istihbaratçılar bu teröristlerin İstanbul'da tünemelerine müsaade etmemelidir. Esas koruma tam anlamıyla böyle olur. İçişleri bakanlığı, emniyet, jandarma binsin bunların tepelerine. Sadece dağdaki inlerine değil; şehirdeki inlerine de girsinler...”

“Bence şehirlerde güvenlik önlemleri, şehirlerde terörle mücadele üzerinde özel olarak çalışılması gereken bir alan. Herkes gerçekçi, tarafsız, ciddi çözümlerle ve planlarla hareket etmeli. Kaçak sigara, uyuşturucu gibi terör örgütlerine çok ciddi meblağlarda para desteği veren diğer suç türleri ile etkin mücadele edilmeli. Terör örgütlerinin şehir yapılanmalarına göz açtırılmamalı. Gerekirse yakaladığını hemen atacaksın hapse. Bana göre tedbiri elden bırakırsak illaki saldırı olur. Sadece Taksim’e, Sultanahmet’e adam, polis dikmekle olmuyor...”

“Ülkece, birey olarak topyekûn zarar görüyoruz. Maddî, manevî mağdur oluyoruz. İç ve dış tehdidimiz fazla, İstanbul desen başlı başına riskli. Ama ne yapalım evim ocağım bura benim. Koca şehri terk edecek halimiz yok. Önemli merkezler, alanlar, tarihî yerler, sanayi ile alakalı yerler, önemli ulaşım yolları hepsi var İstanbul’da. Çok da ciddi saldırılar yaşandı. Bunun yanı sıra sabotaj da fazla oluyor. Haydarpaşa’ya, tarihî yerlere, ormanlara saldırı fazla. Neden çünkü bu hainlerin şehirlerdeki yapılanmaları fazla. Şu sıralar epey biniyorlar tepelerine. Bu huzur uygulamalarını doğru buluyorum. Daha da artmalı. Çünkü yılanın başını küçükken ezeceksin. Terörist dediğin fırsat kollayandır. Bu yüzden bu aradıkları fırsatları vermeyeceksin bunlara. Ama her zaman ciddiyetle yapmıyor güvenlik güçleri her uygulamayı. Kimisi iyi yapıyor kimisi ise öylesine. Bence çok çok daha fazla ve sıkı denetim şart...”

“Ne yazık ki her zaman alınmıyor güvenlik tedbirleri. Bence sürekli ve sıkı olmalı. Biz canımızdan olacağımıza varsın denetim artsın. Ben en çok bana güvende olduğum hissi verilirse rahat olurum. Sık sık kontrol olmalı. Havalimanları, metro istasyonları, bana göre yüksek oranda riskli otogarlar desen onlar iyice başı boş, terörist istese orada rahatlıkla saldırı yapar. Çünkü onu durduracak, önleyecek mekanizma yok...”

“Bizdeki güvenlik dört dörtlük değil. İdare eder. Ama kesinlikle daha iyi olmalı. Güvenlik güçleri daha etkin çalışmalı diye düşünüyorum.

Özellikle şu toplu taşıma sistemlerinde güvenliğin çok ciddi artırılması lazım. Sürü halinde biniyor millet metrobüse, metroya, vapura... Bana buralardaki kontrol çok göstermelik geliyor. El de bir alet öylesine bakıyorlar. Hâlbuki bu kadar kalabalık arasına terörist istese çok rahat karışır..."

"Bence yeterli güvenlik tedbirleri yok. Mesela bu AVM'lere dahi polis desteği olmalı. Arada gezmeliler. Bizim güvenlikçi arkadaş copuyla, kelepçesi ile ne yapabilir? Kendi bir kere anında etkisiz hale getirilir. Bagajlara detaylı bakmıyoruz. Arabaların altlarına detaylı bakmıyoruz. Terörist salak mı bagajda açıkta bıraksın bombayı..."

"Evet, kabul ediyorum İstanbul çok büyük bir şehir. Eminim hiç kolay değildir bu şehrin emniyetini sağlamak. Ve büyük bir sorumluluk kesinlikle. Ama güvenlik güçlerinin görevi bu. Bizleri korumak durumundalar. Bakıyorum saldırı sonrasında her yerde polis. Ama saldırı öncesinde veya saldırının etkisi, paniği geçince yine bir rahatlık. Bilemiyorum bence daha ciddi tedbirler alınmalı ve bu vatandaşlara hissettirilmeli."

Katılımcıların tamamı polis, jandarma ve özel güvenlik güçlerinin faaliyetlerinin farkında olduklarını ancak şehri tamamen güvenli hale getirmede yeterli olmadığını vurgusunu yapmaktadırlar. Katılımcılar için güvenlik güçlerinin teröristlere karşı caydırıcı ve korkutucu yönünün artırılması gerektiğini değerlendirmektedirler. Katılımcıların tamamı açısından yaşadıkları bölgelerde, polisleri, güvenlik güçlerini ve kontrol noktalarını sıklıkla görmek olumlu yönde etki yaratmaktadır. Bir başka ifade ile katılımcılar bu durumu daha çok güvendeyiz, korunuyoruz, teröristlere aradıkları fırsatlar tanınmıyor şeklinde yorumlamaktadırlar. Ancak İstanbul'da bu beklentilerinin karşılanmadığını, İstanbul'un asayiş dışında olası terör saldırıları için açık bir hedef olduğunu ve bu noktada kendilerini güvende hissetmediklerini dile getirmektedirler. Katılımcılarla yapılan derinlemesine görüşme neticesinde Jandarma Genel Komutanlığı'nın ve Türk Silahlı Kuvvetlerinin özellikle Doğu ve Güneydoğu'da terörist unsurlarla etkin bir mücadele içinde olduklarını ve bunu desteklediklerini ifade ederken, aynı görüş İstanbul ve Ankara gibi şehirler ve orada yaşayan bireyler için geçerli değildir. Katılımcıların tamamı için Türkiye'de etkin bir şekilde teröristle mücadele edilmektedir. Bu noktada katılımcılar için en ufak bir soru işaretli alan bulunmamaktadır. Dahası katılımcılar bu

mücadeleyi desteklemektedir. Ancak buradaki ana handikap kişilerin yaşadıkları yer olan İstanbul'da tedbirler ve mücadele araçlarında aynı etkinin olmadığıdır. Katılımcılar için İstanbul'un her noktası ciddi boyutlarda risk altındadır. Zaten terörizm korkusu literatürüyle de benzer şekilde kişilerin kendilerini yaşadıkları alanda güvensiz hissetmeleri meselenin özünü oluşturmaktadır.

Sonuç

Terörizm terör örgütleri için istedikleri oyunları sergileme fırsatı aradıkları bir tiyatro sahnesidir. Bu sahnede zaman-mekân ve bu ikisinin bireylerde çağrıştırdıkları anlamlar oldukça önemlidir. Terör örgütleri için sergilemeye çalıştıkları oyunun başarısı izleyenler üzerinde bıraktığı etki ile doğru orantılıdır. Büyükşehirlerde nüfusa bağlı olarak yoğun kalabalıklar vardır. Mekânlar, alanlar o şehirde yaşayan çoğu kişi tarafından bilinir. Bu bağlamda bireyler kendilerini mekânlarla kolaylıkla ilişkilendirebilmektedir. Bireylerin aşına oldukları, rutinlerini gerçekleştirdikleri alanlarda/mekânlarda saldırı gerçekleşmesi, beklenmedik olarak nitelendirilmektedir. Bu bağlamda sürpriz, korkuyu tetikleyen bir unsur haline dönüşmektedir.

Terörizm korkusunu diğer korku türlerinden ayıran temel nokta, korkuyu ve korkuya bağlı ortaya çıkan duygu durumlarının saldırılardan doğrudan etkilenme ile ilişkili olmamasıdır. Bir başka ifade ile kişilerin terörizm korkusu yaşamaları için saldırıdan yaralanmaları veya yakınlarını kaybetmeleri gerekmemektedir. Saldırıdan haberdar olunması, korkunun hissedilmesi için yeterli bir faktördür.

Katılımcıların tamamı için yaşadıkları şehir riskli ve gelecek dönemde olası saldırılara karşı potansiyel hedef konumundadır. Saldırıların zaman ve mekân belirsizliği bu bağlamda sürpriz sonlu olması bireylerin terörizm korkularını daha üst seviyeye çıkarmaktadır. Çalışmanın nitel sahasında gerçekleştirilen derinlemesine mülakat sonuçları değerlendirildiğinde, çalışmaya katılan bireyler için İstanbul'un olası terör saldırıları noktasında risk taşıdığı değerlendirilmektedir. İstanbul'un kozmopolit olması, nüfus yoğunluğunun fazlalığı, kara-hava-deniz ulaşımının merkez noktasında olması, tarihî mirasının yanı sıra aynı zamanda da Türkiye'nin ekonomisinde merkez bir konumda yer alması gibi faktörlerin risklerin İstanbul'da yoğunlaşmasına sebep olduğu değerlendirilmektedir.

Demografik özelliklerin katılımcıları etkilediği esas alan, terörizm korkusunu şekillendirme ve etkisinin süre olarak sürdürülebilirliği noktasındadır. Kadın katılımcılar, terörizm korkusunu erkek katılımcılara nazaran daha yüksek etki gücü olan kelimelerle tanımlamaktadırlar. “Dehşet, vahşet, katliam vb.” sıfatlar, kadın katılımcıların korkularını anlatırken kullandığı tanımlamalardır. Erkek katılımcılar ise terörizm korkularını “korku, endişe, üzüntü” gibi daha alt etki yaratan kelimelerle tanımlamaktadırlar.

Bireyler olası terör saldırılarının, kişilerin çok olduğu ve özellikle kalabalığın yoğun olduğu yerlerde gerçekleşme ihtimalinin yüksek olduğunu düşünmektedirler. Kalabalığa bağlı kontrolsüzlüğün arttığını ve güvenlik güçlerinin denetiminin azaldığını düşünen bireyler için kalabalık yerlerden mümkün olduğu kadar uzak durmak, birey bazında alınan önleyici tedbirler arasındadır. Kalabalıklar dışında toplu taşıma araçlarının olduğu alanlar, ulaşım merkezleri, otogarlar, havaalanları, metro istasyonları, alışveriş merkezleri, stadyumlar, tarihî ve kültürel dokuya sahip alanlar, eğlence ve konser alanları gibi literatürde de ‘yumuşak hedef’ olarak tabir edilen yerlerin tamamı çalışmaya katılan bireyler için riskli ve tehlide açık olarak nitelendirilmektedir.

Tüm katılımcılar için hissedilen bir korku olan terörizm korkusu yok olabilen bir korku değildir. Korkunun son bulma durumu olmamakla birlikte etkisinin devamlılığı, devletin güvenliği tesisi ile doğrudan ilişkilidir. Ayrıca genç katılımcılar, yaşı daha ileri seviyede olan katılımcılara nazaran saldırılardan sonra günlük yaşam döngülerine daha hızlı dönüş yapabilmektedirler. Bu durumun ana sebebinin yaşı daha genç olan katılımcı grubunun okul, iş gibi zorunlu faaliyetlerinden dolayı evde sürekli kalabilme durumunun olmamasından kaynaklandığı değerlendirilmektedir.

Katılımcıların tamamı kolluk personelinin İstanbul’da sayısal oran olarak fazla olduğunu ancak her noktada etkin bir kontrol olmadığını ifade etmektedirler. Özellikle merkez noktalarda kontrol zayıflığının varlığını vurgulayan bireyler, denetimin az olduğu düşüncesinin terörizm korkusunu tetiklediğini belirtmektedirler. Metro istasyonlarında, giriş çıkış noktalarında eksik denetimin teröristlere fırsat sağladığını düşünen katılımcılar için güvenlik güçlerinin kendilerini yaşadıkları şehirde olası saldırılara karşı korumada yetersiz oldukları düşüncesi hâkimdir. Bireyler

özellikle istihbari bilginin daha fazla etkin olması gerektiğini ve bu sayede olası saldırıların daha kolay önüne geçilebileceğini değerlendirmektedirler.

Yapılan çalışma ile terörizm korkusunun sadece duygusal bir his hali olmadığı, bireysel yaşamdan başlayıp toplumsal düzene kadar çok geniş bir alana etki eden ve üzerinde detaylı düşünülmesi gereken bir sorunsal olduğu ortaya konmaktadır. Terör saldırıları sonucu oluşan korku bulaşıcı olup bireylerden başlayıp, toplumun tüm unsurlarına, sosyal dinamiklerine hâkim olabilmektedir. Terörizm korkusu ile mücadele esasen bir süreç ve döngüdür. Terörizm korkusu ile başa çıkabilmede en önemli nokta detaylı bir analizdir. Terörizm ve terörizm korkusu ile mücadele aklın akılla mücadelesidir. Bu bağlamda terör örgütlerinin niyetlerine, amaçlarına, yöntemlerine hâkim olunduğu sürece, terör örgütlerinin aradıkları fırsatları kolay bir şekilde elde edemeyeceği değerlendirilmektedir. Özellikle terörizm korkusunun psikolojik boyutuyla mücadele de gerek bireylerin, gerek toplumun ve gerekse de devletin ilgili birimlerinin birlikte mücadele etmesi gerekmektedir. Terör saldırılarına ilişkin bilgilendirmeler, konferanslar, sadece mağdurlara yönelik olmamalıdır. Toplumun tüm kesimlerine devletin koruyuculuğunu aşlamak ve hatırlatmak esas olmalıdır.

Yurt dışında gerçekleşen terör saldırıları neticesinde büyük şehirlerde kent merkezlerine araç giriş çıkışında azalma, yaya ve taşıt trafiğini yeniden düzenleme, toplu taşıma sistemlerini bir merkez tekeline çıkarıp çeşitli bölgelere ayırma, kolluk kontrol noktalarını çoğaltma ve olası terör saldırılarını önleyebilme amacıyla teknolojik olarak geliştirilmiş, araç plakası ve yüz tanıma sistemleri kullanarak teröristleri tespit etmeye yönelik sistemler, şehrin merkez noktalarında ses, kamera ve peyzaj faaliyetleri gibi çeşitli tedbir mekanizmaları geliştirilmektedir.

Türkiye’de özellikle büyükşehirlerde gerçekleşen terör saldırıları şehirlerin rahatlıkla ulaşılabilir yerlerinde, merkez noktalarında olmaktadır. Bu alanlar denetimin ve kontrolün zor olduğu alanlar olduğu için terör örgütleri bu durumu kendilerine fırsat alanı olarak çevirmektedirler. Türkiye’de de özellikle Ankara, İstanbul gibi büyük şehirlerde benzer uygulamaların hayata geçirilmesinin önemli olduğu değerlendirilmektedir. Bu kapsamda çeşitli ülkelerin belediye teşkilatları, kolluk teşkilatları, mühendisleri ve şehir planlamacıları ile koordine kurularak çeşitli ve güncel önleyici tedbirlerin alınmasının olası saldırıların önüne geçme konusunda

faydası olacağı gibi aynı zamanda da bireylere yaşadıkları yere dair güvenli ve risksiz bir alan algısı yaratma açısından da gerekli ve önemli olduğu değerlendirilmektedir.

Çalışmada ulaşılan sonuçların literatüre terörizm korkusu alanında, katkı sağladığı değerlendirilmektedir. Elde edilen sonuçlar kapsamında terörizm korkusunun bireyler tarafından nasıl değerlendirildiği, korkunun yarattığı olumsuz durumların neler olduğu, bireylerin terör eylemleri söz konusu olduğunda tutumlarının nasıl olduğu, yaşanan şehir ile risk algısı arasındaki ilişkilerin tespiti, çalışmanın alana katkılarıdır. Bu bağlamda çalışmanın bulguları ışığında ileride diğer şehirlere yönelik terörizm korkusu çalışmalarının yapılmasının alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Summary

Terrorism is a theatrical stage for terrorist organizations, where they are looking for an opportunity to exhibit the scenes they want. The success of the game they are trying to demonstrate for terrorist organizations is directly proportional to the impact on viewers. Depending on the population, there are dense crowds in metropolitan cities. Places/areas are known by most people living in those cities. In this context, individuals can easily relate themselves to those areas/ spaces. The fact that an attack occurs in areas/places where individuals are familiar with where they perform their routines is described as unexpected. In this context, surprise turns into an element that triggers fear.

The main point distinguishing the fear of terrorism from other types of fear is that the states of fear and emotions that arise due to fear are not directly related to the impact of attacks. In other words, to fear terrorism, people do not need to be injured in an attack or lose their relatives. Instead, being aware of the attack is a sufficient factor to have fear.

In academic studies, the fear of terrorism has long remained a sub-heading under the conceptual definitions of terrorism and terrorism, and not enough work has been done on it. However, today, the concept of fear of terrorism has also become an important topic due to the increase in the severity and frequency of terrorist acts. Societies subjected to terrorist attacks place the concept of security first after the atmosphere of fear is felt due to the horror created. Along with the terrorist attacks experienced,

people are beginning to experience the fear of “I may die somewhere at any moment or I may lose a loved one”. Within this context, the fear of terrorism causes problems at the communication and interaction levels. This study discusses the concept of fear of terrorism in detail. The first part of the study explains the fear of terrorism from a conceptual perspective.

The study reveals that the fear of terrorism is not only a state of feeling but also a problem that affects a wide range of areas, starting with individual life and ending with the social order, and thus it should be considered in detail. The fight against the fear of terrorism is essentially a process and a cycle. The most important point about dealing with the fear of terrorism is a detailed analysis. Counter-terrorism and the fight against the fear of terrorism are the struggle of the mind with the mind. Within this context, it is evaluated that as long as the intentions, goals, and methods of terrorist organizations are mastered, terrorist organizations will not be able to obtain the opportunities they are looking for.

Çatışma Beyanı:

Araştırmanın yazarları olarak herhangi bir çıkar çatışması beyanımız bulunmamaktadır.

Destek ve Teşekkür Beyanı Çalışma

Çalışma, Prof. Dr. Mustafa Sıtkı BİLGİN danışmanlığında Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü uluslararası güvenlik ve terörizm doktora programından mezun Dr. Begüm ÇARDAK tarafından hazırlanmıştır.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı:

Birinci yazarın çalışmaya katkı oranı %70'dir. İkinci yazar çalışmanın danışmanı olup çalışmaya katkı oranı %30'dur.

KAYNAKÇA

Basılı Eserler

- ALEXANDER Yonah (ed.) (1979). *International Terrorism: National, Regional and Global Perspectives*, New York Praeger Publisher, New York.
- ALTHEIDE David L. (2006). "Terrorism and the Politics of Fear", *Cultural Studies-Critical Methodologies*, 6:4, 415-417.
- ALY Anne ve GREEN Leila (2009). *Social Implications of Fearing Terrorism: A Report on Australian Responses to the Images and Discourses of Terrorism and the Other (Establishing a metric of fear)*, Edith Cowan University.
- AYDINLI Ersel, KURUBA Erol ve ÖZDEMİR Haluk (2009). *Yöntem, Kuram, Komplo: Türk Uluslararası İlişkiler Disiplininde Vizyon Arayışları*, Asil Yayın Dağıtım, Ankara.
- BAŞEREN, Sertaç Hami (2003). "Terörizm ve Uluslararası İlişkiler", *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 1:1, 51-58.
- BAŞEREN Sertaç Hami (2006). "Kavramsal Özellikleri ile Terörizm", *Küresel Terörizm ve Uluslararası İşbirliği Sempozyumu*, Genelkurmay Basımevi, Ankara.
- BEŇOVÁ Petro ve HOŤKOVÁ-MAYEROVÁ Tárka (2019). "Terrorist Attacks on Selected Soft Targets" *Journal of Security and Sustainability Issues*, 8:3, 453-471.
- BOSCARINO Joseph A. vd. (2006). "Fear of Terrorism and Preparedness in New York City 2 Years After the Attacks: Implications for Disaster Planning and Research", *Journal of Public Health Management and Practice*, 12:6, 505-513.
- COAFFEE Jon (2009). *Terrorism, Risk and The Global City*, Ashgate Publishing Company, Farnham, UK.
- CRELINSTEN Ronald D. (1994). "The impact of Television on Terrorism and Crisis Situations: Implications for Public Policy", *Journal of Contingencies and Crisis Management*, 2:2, 61-72.
- CRENSHAW, Martha (1981). "The Causes of Terrorism", *Comparative Politics*, 13:4, 379-399.
- DEMİR Cenker K. (2015). "Medya ve Terörizm", (ed.) Mahir Terzi ve Serkan Yenil, *Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Seçme Konular*, Sinopsis Yayınları, İstanbul.
- DEMİR Cenker K. (2017). *Sebeplerinden Mücadele Yöntemlerine Etnik Ayrılkıç Terörizm: ETA, PİRA, PKK*. Nobel Yayınları, Ankara.
- ERGİL Doğu (1991). "Terörizmin Mantığı ve Hedefi", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 46:1, 171-181.
- EŞSİZOĞLU Altan vd. (2009). "Bir Terörist Saldırı Sonrasında Travma Sonrası Stres Bozukluğu Gelişimini Etkileyen Risk Faktörleri", *Türk Psikiyatri Derneği*, 20:2, 99-104.
- FORST Brian (2007). *The Demand Side of Terrorism: Fear, Understanding and Responding to The Terrorism Phenomenon*, IOS Press, Washington.
- FREY, Bruno ve LUECHINGER, Simon (2002). *How to Fight Terrorism: Alternatives To Deterrence*. Institute for Empirical Research in Economics University of Zurich, Working Paper No. 137, 1-33.
- HESTERMAN Jennifer (2015). *Soft Target Hardening: Protecting People From Attack*, Crc Press, Taylor&Francis Group, Florida.

- GADEFOIDT Amelie ve LANGER Arnim (2018). "How Fear Drives Us Apart: Explaining the Relationship between Terrorism and Social Trust", *Terrorism and Political Violence*, 32:7, 1- 24.
- HARMON Christopher C. (2010). "Five Strategies of Terrorism", *Small Wars Insurgencies*, 12:3, 39-66.
- JENKINS Brian M. (1975). "International Terrorism: A New Mode of Conflict", (ed.) David Carlton, Carlo Schaerfc ve Croom Helm, *International Terrorism and World Security*, Londra.
- KALVACH Zdeněk (2016). *Basics of Soft Targets Protection Guidelines*, Soft Targets Protection Institute, Praha.
- KARTAL Atahan B. (2014). "Uluslararası Terörizmin Değişen Yapısı ve Terör Örgütlerinin Sosyal Medyayı Kullanması: Suriye'de DAESH ve YPG Örneği", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 27, 39-77.
- KYDD Andrew H. ve WALTER Barbara (2006). "The Strategies of Terrorism", *International Security*, 31:1, 49-80.
- LEONIE Huddy vd. (2002). "The Consequences of Terrorism: Disentangling The Effects of Personal and National Threat", *Political Psychology*, 23, 485-509.
- MICHAEL Lawless (2008). "Terrorism: An International Crime", *Military Journal Canadian Issue*, 9:2, 27-39.
- MARTIN Gus (2017). *Terörizm, Kavramlar ve Kuramlar*, Adres Yayınları, Ankara.
- MUELLER John (2005). "Six Rather Unusual Propositions About Terrorism", *Terrorism and Political Violence*, 17:4, 487-505.
- NEWMAN Deborah W. (2003). "September 11: A Societal Reaction Perspective", *Crime, Law&Social Change*, 39, 219-231.
- NELLIS Ashley Marie (2009). "Gender Differences in Fear of Terrorism". *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 25(3), 322-340.
- NITSCH Volker ve Dieter Schumacher (2004). "Terrorism And International Trade: An Empirical Investigation", *European Journal of Political Economy*, 20:2, 423-434.
- SCHELLING, Thomas C. (1991). What Purposes Can "International Terrorism", (ed.) Frey Raymond G. ve Christopher W. Morris, *Violence, Terrorism, and Justice*, Cambridge University Press, Cambridge, 18-33.
- SCHMID Alex (2004). "Terrorism, The Definitional Problem", *Case Western Reserve Journal of International Law*, 36:2, 375-419.
- TAVARES Jose (2004). "The Open Society Assesses Its Enemies: Shocks, Disasters and Terrorist Attacks", *Journal of Monetary Economics*, 51:5, 1039-1070.
- THORNTON Thomas P. (1964). "Terror as a Weapon of Political Agitation", (ed.) Harry Eckstein, *Internal War: Problems and Approaches*, The Free Press, New York, 71-99.
- VAN DER DOES Ramon vd. (2019). "Does Terrorism Dominate Citizens' Hearts or Minds? The Relationship Between Fear of Terrorism and Trust in Government", *Terrorism and Political Violence*, 33:6, 1-19.
- WILKINSON Paul (1974). *Political Terrorism*, The Macmillan Press, London.
- WILKINSON Paul (1997). "The Media and Terrorism: A Reassessment", *Terrorism and Political Violence*, 9:2, 51-64.
- WILKINSON Paul (2006). *Terrorism Versus Democracy: The Liberal Stole Response*, Routledge, NewYork.
- YILMAZ Selin ve YILMAZ Özgür (2005). "Terörizm ve Terörizmin Hedefi Olarak Turizm Endüstrisi", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 4:13, 39-58.

İnternet

- FREY Bruno, LUECHINGER Simon and STUTZER Alois, “Calculating Tragedy: Assessing the Costs of Terrorism”, http://www.cesifo.de/pls/guestci/download/CESifo%20Working%20Papers%202004/CESifo%20Working%20Papers%20November%202004/cesifo1_wp1341.pdf, erişim 12.02.2018.
- LAQUER Walter, “Terrorism: A Brief History, Countering the Terrorist Mentality”, <https://www.hsdl.org/?view&did=474007>, erişim 13.03.2019.
- TOPAL, Ahmet Hamdi, “Uluslararası Hukukta Terörizmin Tanımlanması Sorunu”, E- Akademi.org. www.e-akademi.org, erişim 30.10.2020.
- “Young People Anxious From Terror Coverage”, <https://www.bbc.com/news/education-45784642/>, erişim 11.03.2019.
- “Taking the ‘Terror’ out of Terrorism Requires Outsmarting Fear”, https://www.rand.org/blog/2017/03taking_the_terror_out_of_terrorism_requires_outsmarking.html, erişim 18.01.2019.

Büyük Stratejilerde Örüntü: Türkiye-Rusya İlişkilerinde Akıllı Uyum ve Esnek Rekabet

The Pattern on Grand Strategies: Smart Alignment
and Flexible Competition in Türkiye-Russia Relations*

Alperen Kürşad ZENGİN** - İlyas TOPSAKAL***

Öz

Türkiye-Rusya ilişkilerinin değerlendirilmesi, karşılıklı tarihsel düşmanlık algıları ile stratejik ortaklık arasındaki bir ikilemdir. Yukarıda bahsedilen ikilemin sorunlu alanlarından kurtulmak için alternatif bir bakış açısına ihtiyaç vardır. Bu açıdan çalışmanın temel amacı, Türkiye ve Rusya'nın büyük stratejilerini belli bir model çerçevesinde açıklamak ve her iki ülkenin de karşı karşıya geldiği Suriye, Libya ve Güney Kafkasya'daki politikalarını değerlendirmektir. Söz konusu alanlarda ulusal çıkarları örtüşen, çatışan ve aynı zamanda ortak zeminde buluşabilecek iki ülkenin ilişkilerinin nasıl tanımlanacağı önemli bir sorundur. Bu çalışmada Türkiye-Rusya ilişkilerinin "akıllı uyum" ve "esnek rekabet" kavramları etrafında tanımlanabileceği iddia edilmektedir.

* Bu çalışma "The Intersection of Grand Strategies in Türkiye-Russia Relations: Reflections of Smart Alignment and Flexible Competition in the International Arena" başlıklı çalışmadan türetilmiştir. Türkiye-Rusya ilişkilerinin son yıllarda geçirdiği değişim ve dönüşümün uluslararası alandaki bariz etkilerinin ele alınmasıyla Türkçe literatüre katkı yapacağı düşünülmektedir. Bkz. Zengin, Alperen Kürşad, and İlyas Topsakal. "The Intersection of Grand Strategies in Türkiye-Russia Relations: Reflections of Smart Alignment and Flexible Competition in the International Arena." *Insight Turkey* 23:4 (2021): 147-169.

** Arş. Gör., Milli Savunma Üniversitesi, Atatürk Stratejik Araştırmalar ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Strateji ve Güvenlik Araştırmaları Ana Bilim Dalı, İstanbul, Türkiye, ORCID: 0000-0003-2254-6680, e-posta: zengin.alperenkursad@gmail.com.

*** Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, İstanbul, Türkiye, ORCID: 0000-0003-1415-4898, e-posta: topsakal@istanbul.edu.tr.

Geliş Tarihi / Submitted: 28.02.2022

Kabul Tarihi / Accepted: 07.05.2022

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Anahtar Kelimeler: *Büyük Strateji, Akıllı Uyum, Esnek Rekabet, Türkiye-Rusya İlişkileri, Türkiye ve Rusya'nın büyük stratejisi.*

Abstract

Evaluating Türkiye-Russia relations is a dilemma, as the two countries fluctuate between perceptions of mutual historical hostility and strategic partnership. An alternative perspective is needed to get beyond the impasse of this dilemma. The main purpose of this study is to explain the common aspects of the grand strategies of Türkiye and Russia within the framework of the pattern and to evaluate the policies of both countries in Syria, Libya, and the South Caucasus where the interests of both intersect and occasional conflict. We propose that Türkiye-Russia relations can best be defined around the concepts of "smart alignment" and "flexible competition".

Keywords: *Grand Strategy, Smart Alignment, Flexible Competition, Türkiye-Russia Relations, Grand Strategy of Türkiye and Russia.*

Giriş

Türkiye-Rusya ilişkilerini iki ülke arasındaki diplomatik ilişkilerinin başlangıcı olan on beşinci yüzyıla kadar götürebiliriz. Ancak, ikili ilişkilere tarihsel bir perspektiften bakmak, imparatorluklar çağındaki savaşları ve Soğuk Savaş dönemindeki tehdit algısını beslediği için ontolojik güvenlik ikilemini ortaya çıkarabilir. Aynı zamanda, Türkiye-Rusya ilişkilerini sadece vaka çalışmalarına dayandırmak, anlık etkileşimler içerdiği için eksik ve sözde ılımlı görünebilir. Bu nedenle her iki durumun da sakıncalı koşullarından kurtulmak ve özellikle Suriye, Libya ve Güney Kafkasya'daki son olaylarda Türkiye ve Rusya ilişkilerini değerlendirmek için alternatif bir bakış açısı gerekmektedir. Söz konusu gereklilik doğrultusunda, bu çalışmanın temel amacı, Türkiye ve Rusya'nın büyük stratejilerinin birbiriyle kesişen noktaları üzerinden bir örüntü oluşturarak ikili ilişkilerin daha iyi anlaşılmasını sağlamaktır. Çalışmanın hipotezi ise Türkiye-Rusya ilişkilerinin ortaya attığımız akıllı uyum ve esnek rekabet kavramları üzerinden değerlendirilebileceğidir.

Çalışmanın metodolojisi iki kavramsal bölümden oluşmaktadır; ilk bölümde, büyük strateji kavramı, literatürde ulusal güvenlik ve gelecek tasavvurunu merkeze alan çalışmalar ile açıklanacaktır. Daha sonra Türkiye ve Rusya'nın büyük stratejilerini ayrı ayrı açıklamak yerine (ki bu çalışmanın kapsamı dışındadır) birbirleriyle uyuşan noktalar üzerinden bir örüntü oluşturulacaktır. Örüntüye dair kerteriz noktası ise, her iki ülke için de;

uluslararası sistemin yapısal değişim veya dönüşümünün yaşandığı mevcut dünya düzeninin yarattığı fırsatlar ve risklerdir. Bu kapsamda, ABD'nin uluslararası sistemdeki görelî gerilemesinin yarattığı güç boşlukları ve buna bağlı olarak çok kutupluluk söylemi çerçevesinde her iki ülkenin geleceğe yönelik vizyonları ele alınacaktır. Çalışmanın ikinci kavramsal bölümünde, Türkiye-Rusya ilişkilerini açıklamak amacıyla daha önce oluşturulan büyük strateji örüntüsü, "akıllı uyum" ve "esnek rekabet" kavramları üzerinden test edilecektir. Öncelikle ortaya konan kavramlar saldırgan ve savunmacı realizmin teorik önermeleriyle desteklenecek ve ardından iki ülkenin son dönemde birlikte faaliyet gösterdikleri bölgesel olaylar üzerine bir değerlendirme bölümü sunulacaktır.

1. Kavramsal Bağlam I: Büyük Strateji

Büyük strateji, devlet yönetiminin en yüksek biçimidir, aynı zamanda devletlerin uluslararası sistemin karmaşık ve güvensiz ortamında hayatta kalmalarını sağlayabilir. Bu nedenle, büyük bir strateji oluşturmak son derece zordur.¹ Birçok yönden, büyük stratejinin zorluğu, onun anlamı ile doğrudan bağlantılıdır. Büyük strateji, en yetenekli liderler için bile zor bir iştir. Çünkü ulusal çıkarların, ulusal güvenliğe yönelik tehditlerin ve kaynakların ilişkisel bütünlük çerçevesinde ele alınması ve iktidarın çok boyutlu doğası olduğunun anlaşılması gerekir.² Bu zorluk doğal olarak yumuşak ve sert güç unsurları içerdiğinden, aynı zamanda belirli bir standart ve altyapı için de geçerlidir.

Stratejiyi büyük yapan şey, mevcut güç araçlarını (diplomatik, enformasyonel, askerî ve ekonomik) amaçlar doğrultusunda harekete geçirme yeteneğidir.³ Bu bakımdan belirsiz uçların sınırlı araçlarla uyumlu hale getirilmesi⁴ ve mevcut ve potansiyel güç kaynaklarının bağımlı

¹ Hal Brands, *What Good Is Grand Strategy?: Power and Purpose in American Statecraft from Harry S. Truman to George W. Bush*, Cornell University Press, London, 2014, s. 1.

² Hal Brands, "The Promise And Pitfalls of Grand Strategy", *Strategic Studies Institute (SSI)*, US Army War College, Aug 2012, <https://www.jstor.org/publisher/ssiusarmywarc>, erişim 20.12.2020.

³ Peter Layton, "Grand Strategy? What Does That Do For Me?", *The Strategist*, Jul 2012, <https://www.aspistrategist.org.au/grand-strategy-what-does-that-do-for-me/>, erişim 21.12.2020.

⁴ John L. Gaddis, *On Grand Strategy*, Penguin Press, New York, 2018, s. 21.

değişkenler olarak belirlenmesi gerekmektedir. Daha dramatik bir şekilde ifade etmek gerekirse, “umut bir strateji değildir” diyebiliriz.⁵ Bir devlet, güç kaynaklarını aşan bir hedef belirlerse, büyük stratejinin başarılı bir şekilde uygulanması sağlanamayabilir. Büyük strateji oluşturan politika yapıcılarının amacı; devletin uluslararası sistemdeki rolünü belirledikten sonra ulaşmak istediği genel hedefleri gerçekleştirme çabasıdır. Bu bakımdan, büyük strateji, doğası gereği, uluslararası sistemdeki yapısal değişikliklere göre değişmeli ve gelişmelidir. Üzerinde anlaşmaya varılmış büyük bir strateji olmadan, devlet karmaşık ve kaotik bir dış politika ve güvenlik politikasına sahip olabilir ve bu nedenle sorunlar yaşayabilir.⁶

Aynı zamanda büyük strateji geniş bir konudur: ulusların liderlerine hangi hedefleri seçmeleri gerektiğini ve bu hedeflere ulaşmak için ülkelerinin askerî gücünü en iyi şekilde nasıl kullanacaklarını söyler. Dış politika gibi, büyük strateji de bir ulusun dış ilişkilerde yaptığı önemli seçimlerle ilgilenir.⁷ Bu anlamda, askerî araçların dış politika hedeflerini en iyi şekilde nasıl kullanabileceğine odaklanmaktadır. Benzer şekilde, Barry R. Posen, büyük stratejiyi, bir devletin kendisi için güvenliğe en iyi şekilde nasıl ulaşabileceği üzerine siyasi-askerî araçlar-amaçlar zincirinin teorisi olarak tanımlar.⁸ Bu bağlamda büyük strateji askerî tehditlere odaklanmaktadır, çünkü bunlar en tehlikeli tehditlerdir ve bu tehditleri ortadan kaldırmak için maliyetli olan askerî yöntemler gereklidir.⁹ Bununla birlikte, uluslararası bir çatışmayı yalnızca askerî yollarla çözmek neredeyse imkânsızdır. Çünkü uluslararası ilişkilerin askerî güç kazanımlarına bakış açısı şüphelidir. Askerî veya askerî olmayan güvenlik tehditleri genellikle karmaşıktır. Bu nedenle, büyük stratejiyi askerî olmayan güç araçları ile askerî kuruluş arasındaki en üst düzey bağlantı veya birincil arayüz (bağlantı köprüsü) olarak görebiliriz.¹⁰

⁵ Layton, “Grand Strategy? What Does That Do For Me?”, erişim 21.12.2020.

⁶ William C. Martel, *Grand Strategy in Theory and Practice: The Need for an Effective American Foreign Policy*, Cambridge University Press, Cambridge, 2015, s. 23.

⁷ Robert J. Art, *A Grand Strategy for America*, Cornell University Press New York, 2004, s. 1-2.

⁸ Barry R. Posen, *The Sources of Military Doctrine: France, Britain, and Germany Between the World Wars*, Cornell University Press, New York, 1984, s.13.

⁹ Barry R. Posen, *Restraint: A New Foundation for U.S. Grand Strategy*, Cornell University Press, London, 2014, s. 1.

¹⁰ Dennis M. Drew and Donald M. Snow, *Making Twenty-First Century Strategy*:

Paul Kennedy'nin büyük strateji tanımı askerî araçları ve tehditleri kapsamakla birlikte ekonomik kapasiteyi de içermektedir. Bu tanım aynı zamanda savaşla ilgili olduğu kadar barışla da ilgilidir. Daha somut bir ifadeyle, devlet adamlarının bir savaşı nasıl kazanacaklarını düşünmeleri yeterli değildir; savaşın ekonomik olarak ne kadara mal olacağı önemlidir.¹¹

Büyük stratejinin, geçmişten referanslara yer vererek, mevcut ve potansiyel güç unsurlarının ve uluslararası sistemin yapısının değerlendirilmesine bağlı kalarak geleceğe yönelik bir vizyon içerdiği söylenebilir. Ortaya konan vizyon, bir devletin uluslararası sistemde oynadığı ya da oynamak istediği rolü ile ilgilidir. Mevcut ve potansiyel güç unsurları ile tutarlı ve bağımsız bir rol oluşturmak bu anlamda önemlidir.

Bir devletin rolü genellikle mevcut uluslararası sistemdeki konumundan tatmin olup olmamasıyla ilgilidir. Bununla birlikte, devletin memnuniyetsizliğini çözmeye konusundaki istekliliği, uluslararası sistemin yapısının uygunluğu ile ilişkilendirilmelidir. Ulusal güvenliğin sağlanması, büyük stratejinin uygulanmasıyla ortaya çıkan vizyon olabilirken, tam tersi bir durumun ortaya çıkması bu vizyonun önündeki en büyük engeldir. Bu bakış açısı askerî gücün unsurlarını vurgulasa da, doğru kavramsallaştırılmış güvenlik tehdidi olgusu büyük strateji için hayati bir itkidir.

2. Çok Merkezli Uluslararası Sistem ve Jeopolitik Güç Boşlukları

Bugünün dünya düzeni, Soğuk Savaş döneminin nükleer silahların dengesine dayanan iki kutuplu yapısından oldukça farklıdır. Soğuk Savaş sonrası ilk yıllarda ise uluslararası alanda, etkili bir merkezî otoriteye sahip olmayan birçok "çökmekte olan devlet", yönetilemeyen bölgeler veya zayıf özerk birimler (devletimsi) ortaya çıkmıştır.¹² Ortaya çıkan tüm istikrarsız yapılara rağmen uluslararası sistem ABD merkezli tek kutuplu düzene evrilmiştir. Ancak tek kutuplu uluslararası sistem, ABD'nin dünya genelindeki siyasi ve ekonomik yapıyı tek başına kontrol edemediği için

A Introduction to Modern National Security Processes and Problems, Air University Press, Alabama, 2006, s. 17-18.

¹¹ Paul Kennedy, *Grand Strategies in War and Peace*, Yale University Press, New Haven, 1991, s. 1-10.

¹² Henry Kissenger, *Dünya Düzeni*, (çev. Sinem S. Gül), Boyner Yayıncılık, İstanbul, 2016, s. 400.

son 10 yılda ciddi dönüşümler geçirmiş: ABD'nin hegemonyası ciddi derecede zedelenmiştir.¹³ Günümüz uluslararası sistemi; geleceğin öngörülemediği, dost ve düşman ayrımının yapılmadığı/yapılamayacağı, çatışmaların arttığı, geleneksel güvenlik kurumlarının gevşediği bir döneme girmiştir.¹⁴ Böylelikle ABD'nin göreceli güç kaybı ve liberal düzenin zayıflaması hakkında tartışmalar kendini göstermiş; devletler daha bağımsız hareket etme eğilimine girmiş ve ABD'nin göreceli liderliğini dengeleyen devletler ve bazı kurumlar ortaya çıkmıştır.¹⁵

Çin Hindistan, Rusya gibi hızla yükselen devletler, farklı kültürel, politik ve ekonomik deneyimlere sahip olmalarına rağmen gelişmiş ülkeleri normları ve ekonomik modellerine yeterince uyumlu değillerdir. Bu devletlerin eski blok yapılarını andırarak şekilde hareket ettiklerini söylemek yanlış olur, ancak belirli bir ortaklık seviyesine sahip olduklarını da kabul edebiliriz. Dikkat edilmesi gereken bir diğer nokta ise özellikle Çin ve Rusya'nın liberal dünya düzenini norm olarak baltalayacak ortamı sağlamalarıdır. Çin, özellikle "ABD'nin tiran olarak görüldüğü bir dünyada", yetenek temelli diplomasiyi, ekonomik devlet yönetimini içeren ve kendi siyasi ve ekonomik kalkınma modelini vurgulayan "asimetrik bir strateji" benimsemiştir.¹⁶ Rusya ise normlar boyutuyla Batı'nın "ortak güvenlik anlayışına" ve "ortak güvenlik kurumlarına" -revizyonist- sert güç uygulamalarıyla bir ölçüde zarar vermiştir.

Bununla birlikte, yukarıda belirtilen devletler, özellikle son yirmi yılda, liberal düzenin sağladığı avantajlardan yararlanarak yükselmişlerdir. Liberal düzenin bu devletlerin gelişimi üzerinde iki etkisi olmuştur; birincisi çok taraflı bölgesel veya küresel düzeyde kurulan "kulüpler", ikincisi ise "açık ekonomik pazar" mantığıyla sistem düzeyinde ithalat ve ihracat özgürlüğüdür. Bazı yükselen güçler ve orta ölçekli-bölgesel güçler

¹³ Ziya Öniş ve Mustafa Kutlay, "Rising Powers in a Changing Global Order: The Political Economy of Turkey in the Age of BRICS," *Third World Quarterly*, 34:8, 2013, s. 1410.

¹⁴ Mustafa Kibaroglu, "Paradigma Yokluğunda Küresel ve Bölgesel Politikalar Belirlemek," *Strategist*, 23, 2019, s. 22-25.

¹⁵ Alperen Kürşad Zengin, "Paradigmasız Uluslararası Sistem ABD'nin Kontrollü Geri Çekilişinin Bir Sonucu Olabilir", *Asya-Avrupa*, 5:50, 2020, s. 57.

¹⁶ Fareed Zakaria, *The Post-American World*, W.W. Norton, New York, 2008, s. 123-129.

(Türkiye, Brezilya, Hindistan), bölgesel, devletlerarası veya uluslararası (BRICS, SCO, G7, G20) kulüplere katılımlarıyla, dünya düzenindeki etkilerinin bir sonucu olarak küresel yönetimde rol oynamaktadır. Bu kulüpler hem küresel hem de bölgesel düzeyde ortaya çıkabilecek kriz durumlarında ekonomik ve güvenlik odaklı çözümler oluşturmaktadır.¹⁷ Söz konusu kulüpler arasında başat aktörlerinden biri olan Çin'in ekonomik büyümesinde, özellikle son 10 yılda ABD ve Avrupa'dan gelen yatırımların yeri yadsınamaz. Aynı zamanda Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) gibi küresel kurumlar da söz konusu ülkenin ekonomik kalkınmasında önemli bir yere sahiptir.¹⁸

Tüm bu gelişmeler, Soğuk Savaş sonrası dünya düzeninin sona erdiğini ilan etmek ve yenisinin doğacağını iddia etmek için elbette yeterli değildir. Ancak mevcut düzenin bu şekilde devam etmesi pek olası görünmemektedir.¹⁹ Bu belirsiz ve karmaşık geçiş döneminin temel nedeni, bölgesel unsurların küresel ekonomi politikasındaki artan etkisidir. Küreselleşmenin son seviyesi bölgeselleşmeye farklı bir anlam kazandırmış ve özerk bölgesel güvenlik birimlerinin oluşmasına neden olmuştur. Buna ek olarak, bölgesel güçlerin yükselişi ve büyük güçlerin manevra alanının genişlemesiyle devam eden süreç,²⁰ fırsatları ve ortaya çıkan güç boşluklarından kaynaklanan anarşik bir durumu da beraberinde getirmiştir. Sonuç olarak, uluslararası sistemin merkezî gücünün zayıflaması veya bu pozisyondaki sorumluluklarını yerine getirme konusundaki isteksizliği; fırsatlara, anarşik koşullara ve güç boşluklarına neden olmaktadır.²¹

Türkiye ve Rusya'nın büyük stratejileri, yukarıda özetlenen uluslararası sistemin yapısal dinamiklerinden büyük ölçüde etkilenmektedir. Aslında, bu durum edinilmiş-planlanmış (*deliberate*) büyük stratejiden

¹⁷ Deborah Welch Larson, "New Perspectives on Rising Powers and Global Governance: Status and Clubs", *International Studies Review*, 20:2, 2018, s. 247-254.

¹⁸ Ikenberry, "The Future of the Liberal World Order: Internationalism After America", s. 57-62.

¹⁹ Yeşiltaş ve Pirinççi, *Küresel Dönüşüm Sürecinde Türkiye'nin Büyük Stratejisi*, s. 13-14.

²⁰ Öniş ve Kutlay, "Rising Powers in a Changing Global Order: The Political Economy of Turkey in the Age of BRICS," s. 1410.

²¹ Kissenger, *Dünya Düzeni*, s. 398-399.

ziyade ortaya çıkan (*emergent*) stratejiye doğru eğilim olarak düşünülebilir. Edinilmiş strateji, ulusal kaynakların ve araçların daha önce kesin olarak tanımlanmış bir amaç için seferber edilmesini ifade ederken, ortaya çıkan strateji, başlangıçta belirlenen hedeflerin ve araçların uluslararası gelişmelere göre sürekli olarak revize edildiği bir anlayışı ifade eder.²² Bu bakımdan her iki ülkenin de büyük stratejinin kasıtlı ve ortaya çıkan strateji biçimleri arasında bir dengeye sahip olduğunu, ancak ortaya çıkan tipten yana bir yapı içinde var olduklarını söyleyebiliriz.

2.1. Türkiye'nin Stratejik Özerklik Arayışı

Türkiye'nin büyük stratejisindeki mevcut uygulamaları ve geleceğe yönelik vizyonu, uluslararası sistemdeki yapısal değişim ve/veya dönüşümün neden olduğu jeopolitik güç boşluklarını edinilen kapasiteye göre fırsatlara dönüştürmeye odaklanmıştır. Burada bahsedilen jeopolitik güç boşluğu sadece askerî anlamda değil, aynı zamanda sıkı disipline dayalı siyasi etkileşimlerin gevşetilmesi ve buna bağlı olarak aktörlere özerklik sağlanması olarak da anlaşılabilir.

Türkiye'nin sınır ötesi askerî operasyonlar sonrasında yürüttüğü diplomasi, güç politikasının yanı sıra adil bir küresel düzen söylemi ve istikrarsız bölgelerdeki faaliyetleri, büyük stratejisinin işaretleridir.²³ Ayrıca Türkiye, sık sık eksen değiştirme tartışmalarına konu olacak şekilde; ne Batı ile bağlarını koparmış, ne İslam dünyasına, ne de Rusya'ya doğru yönelmiş: Türkiye'nin "ekseni" kendi ulusal güvenliği ve ulusal çıkarları üzerine oturmuştur. Yani Türkiye, uluslararası sistemin yapısal değişim ve/veya dönüşümünün yaşandığı günümüzde, bu yapısal değişkenleri dikkate alarak kendi jeopolitik tanımını yapmış ve kendi özülle yakın çevresine yönelmiştir.

Türkiye'nin sınır dışına yöneliminin ilk iddiası, özellikle bölgesel siyasette özerklik arayışı olmuştur. Türkiye'nin özerklik arayışı, komşusu olduğu dünyanın en istikrarsız bölgelerinden birinde kaslarını esnettiğini,

²² Özdemir, "Tasarlanmış ve Beliren Üst Stratejiler: Türkiye ve Diğer Orta Büyüklükteki Devletler için Alternatifler", s. 45.

²³ Ali Karaosmanoğlu, "Büyük Stratejinin Anlamı ve İşleyişi", Ali Karaosmanoğlu and Ersel Aydınlı (ed.), *Strateji Düşüncesi: Kuram, Paradoks, Uygulama*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2020, s. 39.

yeni ve gelişen ulusal kimliğini ve özgüvenini keşfettiğini yansıtmaktadır.²⁴ Stratejik özerklik, “*kendi göbeğini kendi kesmek*” deyimiyle ifade edilebilir.²⁵ Aynı zamanda, diğer devletlerle ilişkilerin tüm işleyen ve işlemeyen boyutlarıyla, ulusal çıkarları koruma ve ulusal güvenliği güçlendirme hedefi olarak da algılanmalıdır. Ancak kavram, bir dizi koşul veya herhangi bir ittifakın reddi olarak anlaşılmalıdır.²⁶ Bu durumun getirdiği en önemli gereklilik, ulusal güvenliğin sağlanması, ulusal çıkarların korunması ve sürdürülmesi, dış politika hedeflerine ulaşmak için kendi kaynaklarına dayalı yeterli fırsat ve kabiliyetlerin geliştirilmesidir.²⁷

Türkiye'nin stratejik özerklik arayışının üç unsur çerçevesinde oluştuğunu söyleyebiliriz; bunlardan birincisi; istikrarsız bölgeleri içeren yakın jeopolitiğinde askerî güç kullanması ve diplomatik araçlarla siyasi hedeflerin sağlanmasıdır. Türkiye'nin Suriye krizine müdahalesi ulusal güvenliği merkeze alırken, çatışmaların (görelî) sona ermesinin ardından Türkiye, Rusya ve İran'ın başını çektiği Astana platformu, diplomatik çalışmalarla oluşturulmuştur. Birçok müzakerenin ardından alınan kararlar sonucunda gelen “ortak açıklama”²⁸, sadece çatışmaları ortadan kaldırmakla kalmamış, Suriye'nin gelecekte elde edebileceği istikrarlı yapıya da öngörü oluşturmuştur. Astana üçlüsünün uluslararası gündemde hâlâ sıcak bir konu olan Suriye krizindeki diplomatik başarısı (tarafların farklı görüşleri olsa da) hem Türkiye’de hem de uluslararası alanda oldukça önemli kırılma noktalarını ortaya koymaktadır. Küresel bir etkiye sahip olan krizin, ABD ve Batı'nın taraf olmadığı bir platformda (Astana süreci) çözümlenmesi bu kırılmanın tezahürüdür.

²⁴ Graham E. Fuller, “Is Turkey Out of Control?”, December 2020, <https://grahamefuller.com/is-turkey-out-of-control/>, Erişim 7.12.2020.

²⁵ Kıbaroğlu, “Paradigma Yokluğunda Küresel ve Bölgesel Politikalar Belirlemek”, s. 25.

²⁶ Yeşiltaş ve Piriñçi, age, s. 84

²⁷ Kıbaroğlu, age, s. 25.

²⁸ Makaleler için bakınız: Türkiye, Dışışleri Bakanlığı “İran İslam Cumhuriyeti, Rusya Federasyonu Ve Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlarının Suriye İhtilafını Sona Erdirmek İçin Siyasi Süreci Canlandırmak İçin Üzerinde Mutabık Kalınan Adımlara İlişkin Ortak Açıklaması, Aralık 2016, https://www.mfa.gov.tr/rusya-federasyonu_-turkiye-cumhuriyeti-ve-iran-islam-cumhuriyeti-disisleri-bakanlarinin-suriye-ihtilafinin-sonlandırilmasina-mat.tr.mfa, erişim 8.12.2020.

Türkiye'nin Libya'ya müdahalesi ve ardından Doğu Akdeniz'deki mücadelesi, Suriye krizinden farklı motivasyonlara sahiptir. Suriye krizine askerî müdahalenin sonuçları itibariyle uluslararası alanda etkileri olsa da, Türkiye'nin ulusal güvenliğini merkeze almıştır. Ancak Doğu Akdeniz'deki mücadele Türkiye'nin gelecek vizyonuyla ulusal çıkarlarını koruması üzerine şekillenmiştir. Enerji kaynaklarına ciddi derecede dış bağımlılığı olan Türkiye için Doğu Akdeniz'in zengin doğal gaz ve petrol kaynakları keşfedilmekte ve keşfedilmeyi beklemektedir. Bu meyanda, bölgedeki diğer ülkeler gibi Türkiye de kıta sahanlığı içinde yer alan bölgelerde enerji arama faaliyetleri yürütmektedir.²⁹ Libya UMH'sı (diğer tüm gruplara karşı meşru bir varlığı olan),³⁰ tarafında yer alan Türkiye, geleneksel Batılı ortaklarından ve NATO güçlerinden beklediği desteği alamamış, hatta olayların tırmandığı bir alanda onlarla (ABD, Fransa, Yunanistan gibi) karşı karşıya gelmiştir. Aynı zamanda Libya özelinde Rusya ile ayrı taraflarda yer alırken, ulusal çıkarlarını hem askerî hem de diplomatik yollarla (özellikle zorlayıcı diplomasi) korumuş ve yakın çevresindeki bir diğer istikrarsız bölgede de çatışmaları durdurmakta etkinlik sağlamıştır. Bu bağlamda, Doğu Akdeniz'deki başarılı sonuçlar, Türkiye'nin stratejik özerklik arayışını ve bölgesel bir güç olarak statüsünü güçlendirmiştir.

Son olarak üçüncü yakın jeopolitik düzlem ise, II. Karabağ Savaşı sırasında ve sonrasında Türkiye'nin diplomatik araçları minvalindeki etkinliğidir. Rusya'nın arabuluculuğunda Azerbaycan ile Ermenistan arasında imzalanan anlaşmanın maddelerinde Türkiye'den bahsedilmese de, Bakü'nün talebi üzerine, Türk askerinin Rus birlikleriyle birlikte bölgede bulunması akit taraflarca kabul görmüştür. Bu konunun sonuçları Türkiye için iki boyutludur; bunlardan birincisi Türkiye'nin bölgesel güç statüsüdür. 1990'lı yıllarda Karabağ konusunda atılan adımların devamı olarak, Türkiye'nin yakın çevresindeki olaylara kayıtsız kalmadığı ve

²⁹ Kemal İnat, "Türkiye'nin Doğu Akdeniz Politikası: Hedefler, Araçlar, Yöntemler," *Kriter*, 5:49, 2020, s. 26-27.

³⁰ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, "Türkiye-Libya İkili İlişkiler", <http://www.mfa.gov.tr/bilateral-relationships-between-turkey-and-libya.en.mfa>, erişim 27.11.2020.

büyük stratejisi sonucunda Minsk Grubu'nun bölgedeki etkinliğinin azalmasına rağmen Türkiye'nin Rus nüfuzuna denge getirdiği söylenebilir.

İkinci boyut ise Azerbaycan ile Nahçıvan arasında kurulacak koridorun Türkiye ve Türk Dünyası adına getireceği kazanımlardır. Türk Dünyası'nın en önemli koridoru yirminci yüzyılın başlarında Rusya tarafından koparılan Nahçıvan'dır ve tarihin bir tuhaflığı olarak, tam yüz yıl sonra Rusya'nın girişimiyle başlayan Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki anlaşma ile bu koridorun yeniden açılması, Türkiye'nin Türk Dünyası ile doğrudan kara bağlantısının kurulması anlamına gelmektedir.³¹ Bu bakımdan söz konusu durum bölgesel kapsamı aşan özelliklere sahiptir.

Türkiye'nin stratejik özerklik arayışının ikinci unsuru, savunma sanayine yapılan yatırımlar yoluyla millileşme hareketidir. Türkiye'nin stratejik silah kapasitesindeki artış iki şekilde gerçekleşmektedir; bunlardan ilki tedariktir. Bir devletin gerekli silah teknolojisine erişim kapasitesi yetersizse, bu sistemi ithal etmek makul bir yoldur.³² İkincisi ise savunma sanayinin Türkiye'nin kendi kapasitesi ve imkânları dâhilinde millileşmesidir. Türkiye'nin son dönemde geliştirdiği silah sistemlerinin bir kısmı etkin bir şekilde kullanılırken, bir kısmı da seri üretime hazır haldedir. Bunlardan bazıları; millî korvet MILGEM, millî taarruz helikopteri T129 ATAK, millî muharebe tankı ALTAY, millî piyade tüfeği MPT-76, millî muharebe uçağı TF-X, T625 helikopteri, silahlı temel eğitim uçağı HÜRKÜŞ, füzeler (CIRIT, Kaplan, Mızrak, HISAR, Som, Bora), Bayraktar TB2, ANKA ve Karayel, GÖKTÜRK-1 uydusu ve çeşitli zırhlı muharebe araçlarıdır.³³ Askerî güç araçlarının bu kadar çeşitlendiği ve millileştiği Türk Savunma Sanayii'nin uluslararası yansımaları da ön plana çıkmaktadır. Örneğin, Türk İHA ve SİHA'larının özellikle Suriye ve Libya'daki faaliyetleri, sadece askerî gücün bir yansıması olarak değil, aynı zamanda caydırıcılığın siyasi amacı olarak da hizmet etmektedir.³⁴

³¹ İlyas Topsakal, "Nahçıvan Koridoru: Stratejik İşbirliğinin Lojistiği," *Kriter*, 5:52, 2020.

³² Hasan Basri Yalçın, "Stratejik Silah Kapasitesi", (ed.) Abdullah Erboğa, *Türkiye'nin Stratejik Silah Kapasitesi*, SETA, İstanbul, 2019, s. 24.

³³ Abdullah Erboğa, "Türkiye'nin Stratejik Silah Kapasitesi ve Silahlanma Stratejisi", (ed.) Abdullah Erboğa, *Türkiye'nin Stratejik Silah Kapasitesi*, 2019, s. 75.

³⁴ Arda Mevlütoğlu'nun çalışmalarıyla bütünleşen ve Türk savunma sanayii ile ilgili

Türkiye'nin uluslararası sisteme dair önemli bir eleştiri getiren stratejik özerklik arayışının üçüncü unsuru ise "Dünya 5'ten Büyüktür" sloganıdır. 24 Eylül 2014 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı R. Tayyip Erdoğan, BM 69. Genel Kurulu'nda yaptığı konuşmada bu konuya değinmiş ve Irak, Suriye, Filistin, Yemen, Libya, Afganistan ve Ukrayna'daki uluslararası krizlerin çözümsüzlüğü üzerinde durmuştur. Daha sonra BMGK'nin, yapısı, etkisizliği ve "sadece bir ülke tarafından alınan kararlar" nedeniyle temsil kriziyle ilgili eleştirilerini dile getirmiştir.³⁵ Türkiye'nin BM içindeki temsil krizine önerdiği çözüm ise, "BMGK daimi üye sayısının 5 yerine 20 olması ve kıta, inanç, köken ve diğer faktörler dikkate alınarak belirlenmesi" şeklindedir.³⁶ Türkiye'nin BMGK'ye yönelik eleştirisi ve beklentisi, Soğuk Savaş dönemi koşullarına dayalı güvenlik mimarisinin işleyişinin mevcut dünya düzenine uymadığı yönündedir. Bu bağlamda tüm normatif yönleriyle birlikte ortaya konan eleştiri ve öneriler, Türkiye'nin uluslararası arenadaki stratejik özerklik arayışının bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

2.2. Rusya: Çok Kutuplu Bir Dünyada Büyük Bir Güç Olmak

Rusya'nın büyük stratejisindeki gelecek vizyonu, uluslararası sistemin çok merkezli yapısını ve büyük bir güç olma arzusunu vurgulayan politikaların bir bileşimini içermektedir. Çok merkezli sisteme yapılan vurgu ve büyük bir güç olma arzusu ayrı ayrı değerlendirilebilecek unsurlar değil aksine; her iki unsur da birbirinin hem nedeni hem de sonucudur. Daha somut bir ifadeyle, çok merkezli uluslararası sistem, Rusya'nın küresel düzeyde manevra alanını artırırken aynı zamanda bu sistemdeki merkezlerden biri olarak yerini sağlamlaştırma gayesi getirmektedir.

önemli analizlere ve Türkiye'nin İHA teknolojisi ve kullanımına yansımalarına ulaşabileceğimiz kaynaklar için bkz: <https://www.siyahgribeyaz.com/2020/07/bloomberg-01.html>, erişim 18.12.2020.

³⁵ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, "Birleşmiş Milletler 69'uncu Genel Kurulu Genel Görüşmelerinde Yaptıkları Konuşma", Eylül 2014, <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/2936/birlesmis-milletler-69uncu-genel-kurulu-genel-gorusmelerinde-yaptiklari-konusma>, erişim 8.12.2020.

³⁶ Recep Tayyip Erdoğan, *Yeni Türkiye Vizyonu: Dünya 5'ten Büyüktür*, Cumhurbaşkanlığı Yayınları, Ankara, 2017, s. 13.

Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in, 43. Münih Güvenlik Konferansı'nda³⁷ uluslararası sistem adına yukarıda ele aldığımız unsurları ifade etmesi açısından çok önemli veriler sunmaktadır. Putin konuşmasında, Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkması beklenen tek kutuplu dünya düzeninin ortaya çıkmadığını, aksine küreselleşmenin etkisiyle özellikle ekonomik olarak yeni güçlerin sahneye çıktığını vurgulamıştır. Bu bakımdan ona göre tek kutupluluk kabul edilemez olmaktan ziyade, aslında imkânsızdır. Aynı zamanda, küresel güvenlik mimarisinin BM'den ziyade NATO ve AB'nin çıkarlarına hizmet etmesinin büyük bir hata olduğunu belirterek BM'nin işlevsiz hale geldiğini savunmuştur.

Rusya'nın yayınladığı ulusal güvenlik stratejisi belgelerinin (UGSB) neredeyse tamamında çok kutupluluğa yapılan vurgu devam etmiştir. 1997 yılı UGSB'de³⁸ çok kutuplu bir sistemin ortaya çıkışının daha uzun bir süre içinde gerçekleşeceği vurgulanmıştır. Uluslararası alandaki sorunların tek taraflı uygulamalarla çözülmesinin oldukça yaygın olduğu da belirtilmiştir. 2000 yılı USGB'de ise³⁹ uluslararası sistemin dinamik bir sürece dönüştüğüne işaret edilmiş ve “önemli sayıda devletin ekonomik ve siyasi olarak güçlenmesinin, çok taraflı yönetim ve çok kutupluluk için uyumlu mekanizmaların ortaya çıkmasını” güçlendirdiği iddia edilmiştir. 2009 yılı USGB'de⁴⁰ “uluslararası sistemin iki kutuplu sistemden çok kutuplu sisteme geçişi, Rusya'nın aktif ve pragmatik bir dış politika ile dünya sahnesindeki etkisini artırmasına izin vermektedir” ifadesi ile, daha önce bahsedilen “uluslararası sistemdeki yapısal değişim ve/veya dönüşümün Rusya'ya manevra alanı sağladığı” iddiasını doğrulamaktadır. 2015 yılı USGB'de ise⁴¹ ABD ve NATO ile ilgili eleştiriler devam ederken, çok kutuplu sistem kesin olarak kabul edilmiştir.

³⁷ President of Russia, “Speech and the Following Discussion at the Munich Conference on Security Policy”, February 2007, <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/24034>, erişim 11.12.2020.

³⁸ Russian National Security Blueprint, December 1997, <https://fas.org/nuke/guide/russia/doctrine/blueprint.html>, erişim 11.12.2020.

³⁹ The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation, “National Security Concept of the Russian Federation”, January 2000, https://archive.mid.ru/en/web/guest/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptICk6BZ29/content/id/589768, erişim 11.12.2020.

⁴⁰ National Security Strategy of the Russian Federation to 2020.

⁴¹ Russian National Security Strategy 31 December 2015, <http://www.ieee.es/>

Rusya'nın ulusal güvenlik belgelerinde çok kutupluluğa yaptığı vurgu, uluslararası sistemde kendisi için belirlediği rolün kavramsallaştırılması açısından büyük önem taşımaktadır. Büyük bir güç olarak kabul edilme yolunda gösterdiği küresel etkinlik, uyguladığı politikaların şekillenmesine yol açmıştır. Rusya'nın Gürcistan ve Ukrayna'ya askerî müdahalesi, ulusal güvenliğin ötesine geçen siyasi hedeflerin işleyen süreçlerine bu noktada dikkat çekmektedir. Açıkça belirtmek gerekirse, bu müdahaleler Rusya'nın jeopolitik güvensizliğini ortadan kaldırırken, "büyük güç olma" arzusunu da hayata geçirmiştir. Gürcistan müdahalesinden sonra yayınlanan 2009 USGB'de, "Rusya, çok kutuplu uluslararası sistemde rekabet gücünü artırmış, önemli bir aktör olarak ulusal çıkarlarını savunma potansiyelini geri kazandırmıştır... dünya lideri olmak için dinamik bir süreç böylelikle sağlanmıştır"⁴² ifadesi: Rusya'nın ulusal güvenliğiyle bağlantılı, ancak daha üst düzeyde bir amaca hizmet eden büyük strateji vizyonunun bir tezahürüdür.

Bu bağlamda, Rusya'nın Suriye krizine askerî müdahalesi için ayrı bir parantezin açılması gerekiyor. Suriye'deki olaylar tırmanırken Esad rejimini desteklemeye devam eden Rusya, rejimin artık uzaktan ayakta tutulamayacağını anlayınca askerî müdahale yolunu seçmiştir. Bu müdahale, diğer askerî müdahalelerinden (Gürcistan ve Ukrayna) farklı olarak, uzun vadeli ulusal çıkarları gerçekleştirmek için yapılmıştır. Ukrayna'ya yapılan müdahalenin ardından yayınlanan 2015 yılı USGB'de:⁴³ "...[Rusya'nın] en önemli uluslararası sorunların çözümünde, stratejik istikrarın sağlanmasında ve devletlerarası ilişkilerde uluslararası hukukun üstünlüğünün sağlanmasındaki rolü artmıştır... karşılıklı yarar sağlayan ortaklıklar sürdürmeyi hedefleyerek, önde gelen bir dünya gücü olarak statüsünü pekiştirmeyi başardı." ifadesi; Rusya'nın büyük stratejisinin bir parçası olarak uluslararası sistemde kendisi için belirlediği rolün önemli bir yansımasıdır.

Galerias/fichero/OtrasPublicaciones/Internacional/2016/Russian-National-Security-Strategy-31Dec2015.pdf, erişim 12.12.2020.

⁴² National Security Strategy of the Russian Federation to 2020.

⁴³ Russian National Security Strategy 31 December 2015.

Uluslararası sistemde hâlâ sıcak bir konu olan Suriye krizi konusunda çeşitli diplomatik adımlarla Rusya liderliğinde Türkiye ve İran'ın katılımıyla oluşturulan Astana platformu, mevcut çatışmaları durdurmayı başarmıştır. ABD ve Batı'nın bu sürecin dışında kalması; uluslararası sistemin yapısal değişim ve/veya dönüşümünün yol açtığı jeopolitik güç boşluklarının, küresel ölçekte etkinliğini göstermeye çalışan Rusya'nın manevra alanını nasıl genişletebileceğinin en bariz örneğidir.

Rusya, Libya'da Suriye'de olduğu kadar etkinlik elde edememiştir; Libya'daki meşru hükûmete karşı çıkan güçlere verdiği desteğin tarihsel bir arka planı ile varlık göstermiştir. Rusya'nın Libya'ya yaklaşımı, Çarlık döneminde başlayan ve Sovyetler Birliği döneminde Kuzey Afrika'ya müdahaleleriyle devam eden bir rutinin yeniden dirilişidir. Rusya'nın Orta Doğu ve Kuzey Afrika (MENA) bölgelerindeki faaliyetleri, özellikle Libya topraklarındaki Rus petrol şirketlerinin korunması ve sahalarının genişletilmesi üzerinedir.⁴⁴ Bu bağlamda Rusya, hem uluslararası alanda ABD ve Batı'ya karşı rekabet gücünü artırmış hem de Karadeniz'in ötesinde varlık göstererek manevra alanını genişletmiştir.

Rusya'nın büyük stratejisi doğrultusunda müdahale ettiği bir diğer bölge de Güney Kafkasya'dır. Rusya'nın Güney Kafkasya'daki son gelişmelere dair politikaları, Suriye meselesinden sonra yakın çevresinde de sorun çözücü aktör statüsünü güçlendirmiştir. Bu bakımdan Rusya, Türkiye'nin bölgeye müdahalesini gönülsüzce kabul ederek, Batılı güçlerin ve NATO'nun etkisiz hale gelmesini sağlamıştır. Bu açıdan bakıldığında Rusya, yakın çevresindeki çatışma durumunda taraflara bilinçli olarak aşırı taahhütlerde bulunmaktan kaçınmaya çalışan bir dizi taktik hamle yapmıştır. Bu hamleler Rusya'nın bölgedeki, neo-emperyal nostaljinin kalıntılarına karşı pragmatizm duygusunu yansıtmaktadır.⁴⁵ Bahsi geçen pragmatizm, Rusya'nın yakın çevresine yönelik politikalarındaki yeni stratejisinin bir parçasıdır.

⁴⁴ H. Andrew Schwartz and Caleb Diamond, "Exploiting Chaos: Russia in Libya", *CSIS*, September 2020, <https://www.csis.org/blogs/post-soviet-post/exploiting-chaos-russia-libya>, erişim 22.12.2020.

⁴⁵ Laurence Broers, "Perspectives | Did Russia Win the Karabakh War?", *Eurasianet*, November 2020, <https://eurasianet.org/perspectives-did-russia-win-the-karabakh-war>, erişim 31.12.2020.

Bu yeni strateji, mevcut anlaşmalara dayanan meşru iddiaları içeren bir yapıya bağlı kalırken, aynı zamanda sınırlarına yakınlıklarına göre bölge ülkelerine müdahaleci politikaları desteklemekle ilgilidir.⁴⁶

3. Kavramsal Bağlam II: Akıllı Uyum ve Esnek Rekabet

Akıllı uyum kavramı, bir devletin ulusal güvenliğini sağlamak ve/veya ulusal çıkarlarını ilerletmek için başka bir devlet veya devlet grubuyla ilişkilerinin yapısını ifade eder. Devletler, yakın müttefikler bulmak ve/veya ittifak kurmaktan ziyade, uluslararası sistemin yapısal değişimine veya dönüşümüne dayalı bir koalisyon oluşturabilirler. Devletler koalisyonlar kurarken ulusal güvenliklerine öncelik verirlerse ortak tehdide karşı dengeleyici bir stratejiye yönelirken, ulusal çıkarlarını ilerletmek için revizyonist davranabilirler. Bu tür ilişki modellemelerinde belirsizlik ve sürdürülebilirlik konuları ön plana çıkarken, uzun vadeli stratejilerden ziyade orta ve kısa vadeli stratejilere yönelme eğilimi olabilir.

Bu bakımdan, akıllı uyum kavramının teorik bağlamının, saldırgan ve savunmacı realizmin teorik önermelerinin eklektik bir biçimi olduğu söylenebilir. Ulusal güvenliğin ön planda tutulduğu bir ortamda, ikili ilişkilerin gelişmesi ve/veya ortaklık kurma çabalarının temeli tehdit dengesi teorisi ile açıklanabilir.⁴⁷ Devletlerin ulusal güvenliklerini sağlamak için diğer devletlerle ittifak veya ortaklık kurma eğilimlerinde tehditlerinin ortaklığı belirleyicidir.⁴⁸ Bu tür devletler genellikle sahip olduklarından memnundur ve güvenlik ararlar.

⁴⁶ Vladimir Frolov, “Пусть полыхает. Как изменилась политика России на постсоветском пространстве”, (Let It Blaze! How Has Russia’s Policy Changed In The Post-Soviet Space?) *Republic Ru.*, October 2020, <https://republic.ru/posts/98310>, erişim 31.12.2020.

⁴⁷ Stephen M. Walt tarafından “İttifak Oluşumu ve Dünya Gücü Dengesi” adlı çalışmasında açıklandığında kavramın kendisine doğrudan bir referans yoktur. (International Security, 9:4, 1985), The Origins of Alliances (İttifakların Kökenleri) adlı kitabında (Cornell, 1987) “tehdit dengesi” kavramını öne sürer ve güç dengesi teorisine bir alternatif ortaya koymaya çalışır. Walt, uluslararası ilişkiler disiplininde neo-realist okulun savunmacı gerçekçileri arasında kabul edilir.

⁴⁸ Stephen M. Walt, “Balancing Threat: The United States and The Middle East,” *Yale Journal of International Affairs*, July 2010, <https://www.yalejournal.org/publications/balancing-threat-the-united-states-and-the-middle-east>, erişim 31.12.2020.

Ulusal çıkarların geliştirilmesinin ön planda tutulduğu bir ortamda, başka bir devlet ve/veya devlet grubuyla ortak hareket eden bir devletin politikaları, çıkarlar dengesi teorisi ile açıklanabilir.⁴⁹ İttifaklar sadece tehdit, korku ve tehlike tarafından motive edilmez, aynı zamanda ortaya çıkan fırsatlar ve kazanımlar tarafından da yönlendirilebilir.⁵⁰ Böylece Ulusal çıkarlarını ilerletmek isteyen sınırlı revizyonist devlet(ler) ve sınırsız revizyonist devletler bir koalisyön oluşturabilir ve bu koalisyön da bandwagoning olarak adlandırılır.⁵¹

Esnek rekabet kavramı ise ulusal çıkar ve ulusal güvenlik motivasyonlarının örtüştüğü ve çatıştığı alanlardaki ilişkiyi ifade eder. Olay ve durum temelli koalisyöncu ilişkilerin yoğunlaştığı bu alandaki rekabette, askerî gücün karşılıklı kullanımı ertelenirken, birbirini caydırmak için daha savunmacı bir yol izlenmektedir. Bu devletler, ilişkilerinin boyutlarını farklı alanlarda genişleterek, daha fazla rekabet yerine mümkün olan her alanda uyumu tercih edebilirler. Bir başka açıdan bakıldığında, iki devlet arasındaki şiddetli rekabet onları uluslararası sistemin ilerleyişinden mahrum bırakırsa ve rekabetin maliyeti kar ve zarar açısından avantajlı değilse, daha esnek bir rekabet modeline yönelebilirler.

Ancak her iki durumda da belirsizlik ve sürdürülebilirlik konuları ön plana çıkarken, rekabet istikrarlı bir seyir izlemediği için ittifak içinde güvenlik sorunları ortaya çıkabilir. Bu durumu en iyi açıklayan kavram “ittifakta güvenlik ikilemi”dir. İttifak bağları, özellikle çok kutuplu sistemlerde ulusal çıkarların güvence altına alınması ve ilerletilmesi bağlamında belirsizdir. İttifak ortakları birbirlerini terk edebilir ve/veya istenmeyen bir savaşa sürükleyebilirler. Böylelikle ittifak üyesi bir devletin tehditlerden korunması, onu başka bir devlete karşı savunmasız hale getirdiğinde güvenlik ikilemi ortaya çıkar.⁵² Saldırı-savunma dengesinde

⁴⁹ Randall Schweller tarafından geliştirilen konsept, Walt’un “tehdit dengesi” teorisine bir alternatif sunarak, ittifaklar oluşturmada ulusal çıkarların etkisine dikkat çekiyor. Schweller, neo-realist okulun saldırgan gerçekçileri arasındadır.

⁵⁰ Randall Schweller. “Bandwagoning For Profit: Bringing The Revisionist State Back in,” *International Security*, 19:1, 1994, s.79.

⁵¹ Schweller, “Bandwagoning For Profit: Bringing The Revisionist State Back Revisionist in,” s. 93-98.

⁵² Glenn H. Snyder, “The Security Dilemma in Alliance Politics”, *World Politics*, 36:3, 1984, s. 466-468.

saldırı kolaysa ittifaklar sıkı bir yapı içinde kalır ancak savunma durumu avantajlı ise devletler sorumluluk alanlarını aşarak daha fazla pay almaya çalışırlar ve bu nedenle dengeleme stratejisi başarısız olur.⁵³

Değerlendirme: Türkiye Rusya İlişkilerinde Akıllı Uyum ve Esnek Rekabet

Türkiye ve Rusya'nın büyük stratejilerini analiz ederek, uluslararası sistemi ve bu sistemde oynamak istedikleri rolleri örtüşen kavramlarla tanımlayarak belli bir örüntü ortaya koymaya çalıştık. Bu örüntünün gösterdiği gibi, her iki ülkenin ulusal çıkarlarının tamamen örtüştüğünü veya çatıştığını söylemek oldukça eksik bir yorumdur. Bu bağlamda tamamen olumsuz ya da olumlu bir ilişki tanımlaması yerine, daha gerçekçi bir alternatif bakış açısı olarak uluslararası alanda Türkiye ve Rusya arasındaki akıllı uyum ve esnek rekabete odaklanmak gerekiyor.

Her iki ülkenin de büyük stratejilerini incelediğimizde, mevcut uluslararası düzenden memnun olmadıklarını ve buna bağlı olarak ulusal güvenlik sorunlarıyla baş başa kaldıklarını görüyoruz. Bu bakımdan her iki ülkenin de kendileri için tasarladıkları rolün bir sonucu olarak bir dünya düzeni arayışında olduklarını söyleyebiliriz. Düzen merkezli mantık, iki ülkenin zaman zaman yaşadığı güvenlik ikileminin belirli bir dereceye kadar azalmasına yol açabilir. Bu bakış açısı, devletlerin seçeneklerinin sıfır toplamlı bir oyundan daha fazlası olabileceğini göstermektedir. Güvenlik ikilemi yaşayan devletler uluslararası bir düzen kurmak için seçimler yaparlarsa, karar alıcılar arasındaki karşılıklı anlayış güvenlik ikilemlerini yumuşatabilir.⁵⁴ Söz konusu düzenin doğasının uluslararası bir etkiye sahip olabileceğini kabul etmekle birlikte, bunun bölgesel boyutta bir arayış meselesi olduğunu söylemeliyiz.

Rusya'nın bölgesel bir güç olan Türkiye ile rekabet ve uyum içinde olması oldukça mantıklıdır.⁵⁵ Çünkü ABD'nin çatışma bölgelerinden

⁵³ Thomas J. Christensen and Jack L. Snyder, "Chain Gangs and Passed Bucks: Predicting Alliance Patterns in Multipolarity", *International Organization*, 44:2, 1990, s. 140-143.

⁵⁴ Ali Bilgiç, "'Güvenlik İkilemi' ni Yeniden Düşünmek Güvenlik Çalışmalarında Yeni Bir Perspektif", *Uluslararası İlişkiler*, 8:29, 2011, s. 132.

⁵⁵ Alexander Baunov, "Why Russia Is Biding Its Time on Nagorno-Karabakh", *Carnegie Moscow Center*, October 2020, <https://carnegie.ru/commentary/82933>, erişim

dışlanmasını sağlamanın (bu Rusya için çok önemlidir) en iyi yolu bu alanlarda etkili olan bir devletle çalışmaktır. Türkiye'nin kendi ulusal çıkarları ve uluslararası alandaki stratejik özerklik arayışının pragmatik yolları da Rusya'dan geçmektedir. Bu bağlamda, bir düzen yaratmaya yönelik her adım, bahsettiğimiz akıllı uyum ve esnek rekabetin bir parçasıdır. Başka bir deyişle, uluslararası sistemin yapısal değişim ve/veya dönüşüm sürecinde Rusya, Türkiye'yi uluslararası arenadaki etkinliğini artırmak için yararlı bir araç olarak görürken, Türkiye, Rusya'yı stratejik özerkliğini güçlendirmek için kullanabileceği bir denge unsuru olarak görmektedir.

Türkiye ve Rusya'nın Suriye'deki durumunu incelediğimizde; Astana görüşmeleri ile her iki ülkede diplomatik zeminde “sorun çözücü aktörler” olarak uluslararası sistemdeki imajını yükseltmiştir. Suriye konusunda ortak adımlar atmayı öğrenen iki ülke, Libya konusunda ise karşıt tarafları desteklemelerine rağmen, esnek rekabete ve akıllı uyuma yönelmişlerdir.

Güney Kafkasya'daki çatışmaların Rusya ve Türkiye'nin aktif katılımıyla çözülmesi, Azerbaycan ile Ermenistan arasında uzun süredir devam eden bir çatışmanın sonucu olarak görülse de, bu başarılı politikanın uluslararası sistemin yapısal çıktılarıyla da ilgili olduğunu söylemek mümkündür. ABD'nin geri çekildiği ya da görece güç kaybettiği uluslararası sistemde ortaya çıkan jeopolitik güç boşluğu doldurulabilmiş, Rusya ve Türkiye'nin öncülüğünde sorun çok taraflılıktan bölgesel çizgiye taşınmıştır. Her iki devlet son 30 yılın en önemli çatışma alanlarından birinde en azından çatışmayı durdurmayı başarmıştır. Bu bağlamda, iki ülke arasında var olduğunu iddia ettiğimiz akıllı uyumun ve esnek rekabetin, Güney Kafkasya'daki son durumun bir sonucu olarak kanıtlandığını söyleyebiliriz.

Türkiye ve Rusya ilişkilerindeki asimetrik durumu akıllı uyuma ve esnek rekabete dönüştüren önemli bir diğer faktörde; Türkiye'nin askerî kapasitesini artırabilmesiyle ilgilidir.⁵⁶ Türkiye'nin (S)İHA teknolojisinin,⁵⁷

31.12.2020.

⁵⁶ Şener Aktürk, “A Realist Reassessment of Turkish-Russian Relations, 2002-2012: From the Peak to the Dip?,” *Caspian Strategy Institute*, January 2013, http://home.ku.edu.tr/~sakturk/Akturk_2013_Turk_Rus_Relations.pdf, erişim 25.12.2020.

Rus menşei hava savunma sistemlerine üstünlüğü,⁵⁷ ve böylelikle Suriye ile Libya'daki başarıları her iki bölgedeki zorlayıcı diplomasi pratiği karşısında Türkiye'nin elini güçlendirmiştir. Rusya ise bir NATO ve ABD müttefiki olarak Türkiye'nin geleneksel ortaklarıyla yaşadığı sorunların yol açtığı durumları, ikili ilişkilerde dengenin yönünü kendi lehine kurmak için pragmatik bir şekilde kullanmaya çalışmıştır.

Sonuç olarak, Türkiye-Rusya ilişkilerini stratejik ortaklık üzerinden okumak ve/veya pembe gözlüklerle üst düzey bir iş birliği olarak görmek veya korku paranoyası içerisinde ontolojik bir güvenlik ikilemi olarak yorumlamak, ikili ilişkilerin değerlendirilmesinde oldukça dar ve sürdürülemez bir boyuta yol açmaktadır. “Stratejik Ortak”tan “Tarihsel Düşman”a (ya da tam tersi) geçişin oldukça kısa sürede gerçekleşebileceği görülmüştür.

Summary

The main purpose of this study is to provide a better understanding of Türkiye and Russia's bilateral relations by reviewing the history of those relations, especially in light of recent events in Syria, Libya, and the South Caucasus, and evaluating their grand strategies. In this regard, as a *juste milieu*, instead of focusing solely on their fierce competition and hostile discourse –or on the other extreme– their discourse of “strategic partnership”, which has emerged through the evaluation of recent events –we focus on the ‘grey zone,’ where the two extremes come together, in which smart alignment and flexible competition are found.

The methodology of the study consists of two conceptual parts; in the first part, the concept of grand strategy has been explained by examining the literature that addresses Türkiye's and Russia's national security and future

⁵⁷ David Axe, “Turkey Has a Drone Air Force. And It Just Went to War in Syria”, *National Interest*, March 2020, <https://nationalinterest.org/blog/buzz/turkey-has-drone-air-force-and-it-just-went-war-syria-128752>, erişim 25.12.2020.

⁵⁸ Seth Frantzman, “Russian air defense systems outmatched by Turkish drones in Syria and Libya,” *Long War Journal*, June 2020, <https://www.longwarjournal.org/archives/2020/06/russian-air-defense-systems-outmatched-by-turkish-drones-in-syria-and-libya.php>, erişim 25.12.2020.

vision dynamics. Instead of explaining the grand strategies of Türkiye and Russia separately (which is beyond the scope of this study), a pattern has been sketched out around two dynamics. The first consists of the geopolitical insecurity that surrounds the concept of national security and, accordingly, the self-help phenomenon. The second dynamic is that of the interplay of opportunities and risks created by the current world order, in which the structural transformation of the international system is affecting both countries. In the second conceptual part of the study, the grand strategy pattern that is traced in the first section in order to explain Türkiye-Russia relations has been tested through the concepts of “smart alignment” and “flexible competition”. First, these concepts have been defined according to the theoretical propositions of offensive and defensive realism; then an evaluation has been presented, focusing on the regional events pertinent to the two countries. In the conclusion, the future of Türkiye-Russia relations has been analysed through alternative scenarios.

Çatışma Beyanı:

Araştırmannın yazarları olarak herhangi bir çıkar çatışması beyanımız bulunmamaktadır.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı:

Yazarların çalışmaya katkı oranı %50'dir.

KAYNAKÇA

Basılı Eserler

- ART Robert J. (2004). *A Grand Strategy for America*, Cornell University Press, Ithaca.
- BİLGİÇ Ali (2011). “Güvenlik İkilemi’ni Yeniden Düşünmek Güvenlik Çalışmalarında Yeni Bir Perspektif”, *Uluslararası İlişkiler*, 8:29, 132.
- BRANDS Hal (2014). *What Good Is Grand Strategy?: Power and Purpose In American Statecraft From Harry S. Truman To George W. Bush*, Cornell University Press, Ithaca.
- CHRISTENSEN Thomas J. ve SNYDER Jack L. (1990). “Chain Gangs and Passed Bucks: Predicting Alliance Patterns in Multipolarity”, *International Organization*, 44:2, 137-168.

- DENNIS M. Drew ve Donald M. Snow (2006). *Making Twenty-First Century Strategy: A Introduction to Modern National Security Processes and Problems*, Air University Press, Maxwell AFB: Alabama.
- ERBOĞA Abdullah (2019). “Türkiye’nin Stratejik Silah Kapasitesi ve Silahlanma Stratejisi”, (ed.) Abdullah Erboğa, *Türkiye’nin Stratejik Silah Kapasitesi*, SETA, 69-104.
- ERDOĞAN Recep Tayyip (2017). *Yeni Türkiye Vizyonu: Dünya 5’ten Büyüktür*, Cumhurbaşkanlığı Yayınları, Ankara.
- GADDİS John L. (2018). *On Grand Strategy*, Penguin Press, New York.
- IKENBERRY G. John. (2011). “The Future of The Liberal World Order: Internationalism After America”, *Foreign affairs*, 90:3, 56-68.
- İNAT Kemal (2020). “Türkiye’nin Doğu Akdeniz Politikası: Hedefler, Araçlar, Yöntemler”, *Kriter Dergisi*, 5:49, 26-27.
- KARAÖSMANOĞLU Ali (2020). “Büyük Stratejinin Anlamı ve İşleyişi”, (ed.) Ali Karaosmanoğlu ve Ersel Aydınli, *Strateji Düşüncesi: Kuram, Paradoks, Uygulama*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 7-43.
- KENNEDY Paul (1991). *Grand Strategies in War and Peace*, Yale University Press, New Haven.
- KİBAROĞLU Mustafa (2019). “Paradigma Yokluğunda Küresel ve Bölgesel Politikalar Belirlemek”, *Stratejist*, 23, 20-25.
- KISSENGER Henry (2016). *Dünya Düzeni*, Boyner Yayıncılık, İstanbul.
- LARSON Deborah W. (2018). “New Perspectives on Rising Powers and Global Governance: Status and Clubs”, *International Studies Review*, 20:2, 247-254.
- MARTEL William C. (2015). *Grand Strategy in Theory and Practice: The Need for An Effective American Foreign Policy*, Cambridge University Press, Cambridge.
- ÖNİŞ Ziya ve KUTLAY Mustafa (2013). “Rising Powers in a Changing Global Order: The Political Economy of Turkey in the Age of BRICS”, *Third World Quarterly*, 34:8, 1409-1426.
- ÖZDEMİR Haluk (2020). “Tasarlanmış ve Beliren Üst Stratejiler: Türkiye ve Diğer Orta Büyüklükteki Devletler için Alternatifler”, (ed.) Ali Karaosmanoğlu ve Ersel Aydınli, *Strateji Düşüncesi: Kuram, Paradoks, Uygulama*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 43-75.
- POSEN Barry R. (1984). *The Sources of Military Doctrine: France, Britain, and Germany Between the World Wars*, Cornell University Press, Ithaca.
- POSEN Barry R. (2014). *A New Foundation for U.S. Grand Strategy*, Cornell University Press, Ithaca.
- SCHWELLER Randall L. (1994). “Bandwagoning For Profit: Bringing The Revisionist State Back In”, *International Security*, 19:1, 72-107.
- SNYDER Glenn H. (1984). “The Security Dilemma in Alliance Politics”, *World Politics*, 36:4, 461-495.
- TOPSAKAL İlyas (2020). “Nahcivan Koridoru: Stratejik İşbirliğinin Lojistiği”, *Kriter*, 5:52.
- WALT Stephen M. (1985). “Alliance Formation and the World Balance of Power”, *International Security*, 9:4, 3-43.
- WALT Stephen M. (1987). *The Origins of Alliances*, Cornell University Press, Ithaca.
- YALÇIN Hasan B. (2019). “Stratejik Silah Kapasitesi”, (ed.) Abdullah Erboğa, *Türkiye’nin Stratejik Silah Kapasitesi*, SETA, İstanbul, 19-69.
- YEŞİLTAŞ Murat ve PİRİNÇÇİ Ferhat (2020). *Küresel Dönüşüm Sürecinde Türkiye’nin Büyük Stratejisi*, SETA, İstanbul.
- ZAKARIA Fareed (2008). *The Post-American World*, W.W. Norton, New York.

ZENGİN Alperen K. (2020). "Paradigmasız Uluslararası Sistem ABD'nin Kontrollü Geri Çekilişinin Bir Sonucu Olabilir", *Asya-Avrupa Dergisi*, 5:50, 53-60.

İnternet Kaynakları

"National Security Strategy of the Russian Federation to 2020" (2009). <https://www.prlib.ru/en/node/353849> , erişim 25.11.2020.

"National Security Strategy of the Russian Federation", (1997). <https://fas.org/nuke/guide/russia/doctrine/blueprint.html>, erişim 11.12.2020.

"National Security Strategy of the Russian Federation", (2000), https://archive.mid.ru/en/web/guest/foreign_policy/official_documents/asset_publisher/CptICk6B6Z29/content/id/589768, erişim 11.12.2020.

"National Security Strategy of the Russian Federation", (2015), <http://www.ieee.es/Galerias/fichero/OtrasPublicaciones/Internacional/2016/Russian-National-Security-Strategy-31Dec2015.pdf>, erişim 11.12.2020.

AKTÜRK Şener (2013). "A Realist Reassessment of Turkish-Russian Relations, 2002-2012: From the Peak to the Dip?", *Caspian Strategy Institute*, http://home.ku.edu.tr/~sakturk/Akturk_2013_Turk_Rus_Relations.pdf , erişim 25.12.2020.

AXE David (2020). "Turkey Has a Drone Air Force. And It Just Went to War in Syria.", *National Interest*, <https://nationalinterest.org/blog/buzz/turkey-has-drone-air-force-and-it-just-went-war-syria-128752> , erişim 25.12.2020.

BAUNOV Alexander (2020). "Why Russia Is Biding Its Time on Nagorno-Karabakh," *Carnegie Moscow Center*, <https://carnegie.ru/commentary/82933>, erişim 3.12.2020.

BRANDS Hal (2012). "The Promise and Pitfalls of Grand Strategy", *Strategic Studies Institute, US Army War College*, <https://www.jstor.org/publisher/ssiusarmywarc>, erişim 20.12.2020.

BROERS Laurence (2020). "Perspectives | Did Russia Win the Karabakh War?", *Eurasianet*, <https://eurasianet.org/perspectives-did-russia-win-the-karabakh-war>, erişim 31.12.2020.

FRANTZMAN Seth (2020). "Russian Air Defense Systems Outmatched By Turkish Drones in Syria and Libya," *Long War Journal*, <https://www.longwarjournal.org/archives/2020/06/russian-air-defense-systems-outmatched-by-turkish-drones-in-syria-and-libya.php>, erişim 25.12.2020.

FROLOV Vladimir (2020). "Пусть полыхает. Как изменилась политика России на постсоветском пространстве", *Republic*, <https://republic.ru/posts/98310>, erişim 31.12.2020.

FULLER Graham E. (2020). "Is Turkey Out of Control?", <https://grahamefuller.com/is-turkey-out-of-control/>, erişim 07.12.2020.

LAYTON Peter, "Grand Strategy? What Does That Do For Me?", *The Strategist*, Jul 2012, <https://www.aspistrategist.org.au/grand-strategy-what-does-that-do-for-me/>, erişim 21.12.2020.

MEVLÜTOĞLU Arda, "Türkiye'nin İHA Teknolojisi ve Kullanımının Literatürdeki Yansımaları", Kasım 2020, <https://www.siyahgribeyaz.com/2020/07/bloomberg-01.html>, erişim 18.12.2020.

President of Russia Official Website (2007). "Speech and the Following Discussion at the Munich Conference on Security Policy", <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/24034>, erişim 11.12.2020.

SCHWARTZ H. Andrew and DIAMOND Caleb (2020). "Exploiting Chaos: Russia in Libya", *CSIS*, <https://www.csis.org/blogs/post-soviet-post-exploiting-chaos-russia-libya>, erişim 22.12.2020.

- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı (2016). “İran İslam Cumhuriyeti, Rusya Federasyonu ve Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlarının Suriye ihtilafını sona erdirmek ve siyasi süreci canlandırmak için üzerinde mutabık kalınan adımlara ilişkin ortak açıklaması”, https://www.mfa.gov.tr/rusya-federasyonu_-turkiye-cumhuriyeti-ve-iran-islam-cumhuriyeti-disisleri-bakanlarinin-suriye-ihtilafinin-sonlendirilmesine-mat.tr.mfa, erişim 8.12.2020.
- WALT Stephen M. (2010). “Balancing Threat: The United States and The Middle East”, *Yale Journal of International Affairs*, July 2010, <https://www.yalejournal.org/publications/balancing-threat-the-united-states-and-the-middle-east>, erişim 31.12.2020.

Lübnan Tezkereleri Üzerinden Türkiye'nin Barışı Destekleme Harekâtlarına Katılım Motivasyonlarına Yönelik Bir İnceleme *

An Analysis on the Motivations of Türkiye's Participation
in Peace Support Operations via Lebanon Bills

Fatih AKGÜL**

Öz

Türk Silahlı Kuvvetleri'nin (TSK) yurt dışında kullanılması teklifleri olarak hükümet tezkereleri, kimi zaman rutin bir Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) işlemi olarak yürütülmekte kimi zaman da toplumun tüm kesimlerince günlerce tartışılmakta, hatta siyasi krizlere neden olabilmektedir. Özellikle tartışılabilir tezkereler; ulusal güvenlik ve dış politika açısından hayati kararlara veya Türk siyasal hayatındaki dönem noktalarına dönüşebilmekte, aynı zamanda Türkiye'nin Barışı Destekleme Harekâtlarına (BDH) katılım politikalarına ilişkin önemli ipuçları verebilmektedir. Bu makalenin amacı; literatür taraması ve içerik analizi yöntemlerinden ve sosyal inşacı yaklaşımdan yararlanarak, United Nations Interim Force in Lebanon-II (UNIFIL-II) katılımı örneği üzerinden, tezkerelerin ve dolayısıyla BDH'na katılım kararlarının arkasındaki karmaşık yapı ve etkenleri ortaya koymak ve Türkiye'nin BDH'na katılımlarındaki temel motivasyonlarının neler olduğuna ilişkin çıkarımlarda bulunmaktır. Makale; Türkiye'nin BM Lübnan misyonuna katılımında başlangıçta dış faktörlerin etkili olduğunu, fakat sonraki yıllarda iç motivasyonların daha etkili hale geldiğini, hem söylem hem de eylemlere yansıyan bu değişimin ise sosyal inşacı yaklaşımla daha iyi açıklanabileceğini iddia etmektedir. Bunun yanında, çok girdili ve hassas dengeler üzerine kurulu katılım

* Çalışma, yazarın İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırladığı "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Birleşmiş Milletler Tarafından Gerçekleştirilen Müdahalelere Türkiye'nin Katılım Ölçütü ve Politikalarının Analizi" isimli yayımlanmamış doktora tezinin bir bölümünün kısaltılması ile oluşturulmuştur.

** Dr., Albay, Gnkur. MEBS ve Siber Savunma Komutanlığı, Çankaya, Ankara, Türkiye, ORCID: 0000-0001-9861-9378, e-posta: stratejist99@yahoo.com.tr.

Geliş Tarihi / Submitted: 02.02.2022

Kabul Tarihi / Accepted: 30.05.2022

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

kararlarının iç siyaset konusu haline geldiğinde yanlış yönlendirme ve tehlikeli ayrışmalara da yol açabildiği görülmektedir.

Anahtar kelimeler: Tezkere, TBMM, Barış Destekleme Harekâtları, UNIFIL-II.

Abstract

As proposals for sending military troops abroad, government bills sometimes proceed as routine works of the Grand National Assembly of Türkiye (GNAT), but other times they may be widely debated by all segments of society and even cause political crises. Particularly controversial bills may not only turn into vital national security and foreign policy decisions but also may give significant clues regarding Turkish peacekeeping policies. By examining the UNIFIL-II participation as a case study via literature review, content analysis method, and social constructivism perspective, this article aims, on the one hand, to present the complicated structure and factors behind the bills and their decision-making processes and, on the other hand, to infer the basic motivations of Türkiye in participating peace support operations. The article asserts that the initial participation decision for Lebanon Mission was mostly affected by external factors, yet domestic motivations have become more influential in the following years and this change in the discourse and the implementation can be explained better from the perspective of social constructivism. Moreover, it is also seen that when bills, which have multiple-input and delicate decision-making mechanisms, become subjects of internal affairs, they are likely to cause misunderstandings and dangerous schisms.

Keywords: Bill, Grand National Assembly of Türkiye, Peace Support Operations, UNIFIL-II.

Giriş

Günümüzde daha çok askerlikle ilişkilendirilen Arapça kökenli “tezkere” sözcüğü, pusula veya bir iş için izin verildiğini bildiren resmî kâğıt anlamına gelmektedir.¹ En yaygın kullanımıyla tezkere; Anayasa’nın 92’nci maddesi uyarınca, TSK’nin ülke dışında kullanılması veya yabancı ülke askerlerinin Türkiye’ye davet edilmesi amacıyla TBMM’ye sunulan hükümet teklifleridir. Genellikle bir dış tehdide karşı alınacak tedbirleri veya Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) ya da üyesi olunan uluslararası güvenlik örgütlerince başlatılan BDH’na katılımın ana

¹ Türk Dil Kurumu Sözlükleri, <https://sozluk.gov.tr/>, erişim 23.11.2021.

esaslarını belirleyen tezkere metinleri, Dışişleri Bakanlığı'nca diğer kurumlarla koordineli olarak hazırlanmakta, TBMM'de kabul edildiği takdirde kanun hükmü kazanmaktadır.

Oldukça çeşitli ve karmaşık iç ve dış girdilerin etkisiyle hazırlanan tezkereler, kimi zaman rutin bir işlem olarak TBMM'den geçmekte ve medyada haber konusu bile yapılmamakta kimi zaman ise toplumun tüm kesimlerince günlerce tartışılmakta, hatta siyasi krizlere yol açabilmektedir. Ulusal güvenlik ve dış politika açısından hayati önemdeki karar teklifleri olan tezkereler, onaylansın veya reddedilsin uzun yıllar hissedilecek sonuçlar doğurabilmektedir. Örneğin, 1 Mart 2003'de ABD askerlerinin Türkiye'de TSK'nin ise Irak'ta konuşlanmasına izin veren tezkerenin TBMM'den geçmemesi ve ABD'nin o dönemden itibaren Türkiye yerine Irak'taki Kürt unsurlarla iş birliği yapmaya başlaması bugün bile tartışılan konulardan biridir. Benzer bir tartışma, Irak ve Suriye'de TSK unsurlarının kullanımını öngören Ekim 2021 ayındaki tezkere görüşmelerinde yaşanmış, uzayan tartışmalar içerisinde taraflar birbirlerini vatana ihanetle bile suçlamışlardır. Bu bakımdan; özellikle tartışmalı tezkerelerin incelenmesi, Türk siyasal hayatından bir kesitin alınarak, o dönemin siyasi aktörlerinin güvenliğe ve uluslararası ilişkilere bakış açısını, dönemin gündemini ve bunlarda yıllar içerisindeki değişimi inceleme imkânı sağlamakta, bunun yanında dış güvenlikle iç politikanın çakışma noktalarından çarpıcı örnekler sunabilmektedir.

Tezkereler; TSK'nin yurt dışında kullanılmasının tüm durumlarını kapsadığından her tezkerenin BDH'na katılım anlamına gelmeyeceği, fakat her BDH'na katılımın bir tezkereyle başlayacağı söylenebilir. Bununla birlikte; tezkerelerin TSK'nin BDH katılımlarına ilişkin karar mekanizmasının tam merkezinde bulunması, BDH katılım politikalarının incelenmesi için öncelikle bunlara yönelik tezkere metin ve tartışmalarına odaklanmayı gerekli kılmaktadır. Bu çerçevede makalede; standart bir BM onaylı BDH özelliği taşıyan, aynı zamanda yukarıda değinilen tartışma ve ayrışmayı da tüm boyutlarıyla yansıtan Türkiye'nin BM Lübnan Geçici Gücü (*United Nations Interim Force in Lebanon-UNIFIL-II*) misyonuna katılımının 2006-2013 yılları arasındaki süreci tezkere kararları üzerinden ele alınacaktır. Bu bağlamda; ilk bölümde akademik yazında Türkiye'nin BDH'na katılım politikaları ve temel motivasyonlarına ilişkin yapılan çalışmalar gözden geçirilecek, daha sonra söz konusu yazında daha az yer

bulduğu değerlendirilen sosyal inşacı yaklaşımın ülkelerin BDH'na katılımlarına nasıl baktığı ele alınacaktır. Aynı bölümün sonunda, Türkiye'nin BDH katılım öngören hükümet tezkerelerinin hazırlama ve onaylama sürecindeki temel aktör ve etmenler bir araya getirilerek bir analiz şablonu oluşturulacaktır. İkinci bölümde, bu şablon üzerinden önce kısaca Lübnan tezkeresi öncesi dış ve iç etkenlerle ana aktörlerin görüşleri, daha sonra tezkere metinleri ve TBMM'deki karar oturumları incelenecektir. Üçüncü bölümde, elde edilen bulgular içerik analizi yöntemiyle tartışılarak teorik çerçevede ortaya konulan etken ve motivasyonlarla karşılaştırılacaktır. Son bölümde ise Türkiye'nin UNIFIL-II misyonuna katılımında hangi motivasyonların daha etkili olduğuna ve genel olarak Türkiye'nin BDH katılım politikalarına ilişkin çıkarım ve değerlendirmelerde bulunulacaktır.

1. Türkiye'nin BDH'na Katılım Politikaları ve Tezkere Karar Mekanizması

1.1. Türkiye'nin BDH'na Katılım Ölçüt ve Motivasyonlarına İlişkin Çalışmalar

Hatırlanacağı üzere Türkiye; 1950 yılındaki Kore Savaşı dışında hiçbir askerî müdahaleye katılmamış ve 1974'teki Kıbrıs Harekâtı haricinde yurt dışına asker göndermemişken, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle radikal bir değişikliğe giderek BM ve NATO misyonlarının önemli aktörlerinden biri haline gelmiştir. Buna karşın güvenlik yazını incelendiğinde, gerek bu değişimin nedenlerini gerekse Türkiye'nin BDH'na artan bu katılımlarındaki temel ölçüt ve motivasyonlarını inceleyen çalışmaların nispeten sınırlı sayıda olduğu gözlemlenmektedir. Yapılan çalışmalarda ise çoğunlukla Türkiye'nin BDH'na katılımlarına genel veya bölgesel dış politika analizlerinin içerisinde değinildiği ve söz konusu katılımların genellikle uygulanan dış politikanın bir izdüşümü veya enstrümanı olarak kabul edildiği görülmektedir. Dolayısıyla, Türk Dış Politikası (TDP) analizinde kullanılan teorik perspektif BDH katılımlarındaki motivasyonları anlamada da kullanılmıştır. Örneğin Türkiye'nin 1990'lardaki dış politikasını neoliberal perspektiften inceleyen çalışmalar, bu dönemdeki katılım motivasyonlarını Batı Bloğu'na bağlılık, kolektif güvenliğe ve küresel istikrara katkı veya uluslararası örgütlerde etkinliği artırma gibi noktalarda aramışlardır.

Bu çerçevede; Türkiye'nin BDH'na katılmasındaki amaç veya motivasyonlarının neler olabileceği sorusuna verilen cevapları, TDP'ndeki süreklilik ve değişim unsurlarını da yansıtabilecek şekilde üç gruba ayırmak mümkündür. Birinci grubu, Türkiye'nin BDH'na katılımında başta ABD olmak üzere Batı ülkeleriyle ilişkilerini ve yukarıda zikredilen neoliberal unsurların etkisini önceleyen çalışmalar oluşturmaktadır.² Hatırlanacağı üzere Türkiye; Soğuk Savaş'ın bitmesiyle coğrafi, tarihî, ekonomik ve toplumsal açıdan aynı anda birçok bölgenin parçası olduğu kabul ederek çok bölgeli ve çok yönlü dış politika kavramlarını tartışmaya başlamıştır. Çünkü Sovyetler Birliği'nin ortadan kalkması; bir yandan NATO'nun artık işlevini yitirdiği ve bir kanat ülke olarak Türkiye'nin stratejik öneminin azaldığı yönünde bir algının ortaya çıkmasına, diğer yandan Türkiye ile ABD ve Avrupa Birliği'nin (AB) güvenlik anlayışlarının giderek farklılaşmasına yol açmıştır.³ Bir bakıma, daha önce Batı bloğunun güçlü bir unsuru olan Türkiye, bir anda sorunlu çevresiyle bir güvenlik yükü veya "güvenlik tüketicisi" olarak görülmeye başlanmıştır. Tam da bu noktada; AB'nin çözüm üretmekte zorlandığı Bosna Hersek, Arnavutluk ve Kosova gibi kriz bölgelerine 1990'lardaki başarılı katkıları, Türkiye'yi yeniden oyunun içine sokmuş ve güvenlik üreten bölgesel bir güç olarak AB ile ilişkilerinin yeni bir boyut kazanmasına neden olmuştur.⁴ Bir başka deyişle Türkiye; Soğuk Savaş sonrasında oluşan yeni ortama uyum sürecinde BM ve NATO'nun askerî müdahalelerini araçsallaştırarak bölgesinde barış ve istikrara yaptığı katkıyı ön plana çıkarmıştır. Aynı motivasyon, 2000'lerde bu kez ABD'nin etkisiyle daha farklı bölgelerdeki katılımlara

² Örneğin Ali L. Karaosmanoğlu, "The Evolution of the National Security Culture and the Military in Turkey", *Journal of International Affairs*, 54:1, 2000; Tarık Oğuzlu, "Turkey and the European Union: The Security Dimension", *Contemporary Security Policy*, 23:3, 2002; Uğur Güngör, "United Nations Peace Operations and the Motivations that Lie at the Root of Turkey's Involvement", *Center for Strategic Research*, Paper No.11, July 2015. <http://sam.gov.tr/tr/the-united-nations-peace-operations-and-motivations-at-the-roots-of-turkeys-involvement/>, erişim 12.01.2016.

³ Gün Kut, "Türk Dış Politikasında Çok Yönlülüğün Yakın Tarihi: Soğuk Savaş Sonrası Devamlılık ve Değişim", *Boğaziçi Üniversitesi-TÜSİAD Dış Politika Forumu Araştırma Raporu*, 06 Haziran 2011, <http://www.dispolitikaforumu.com/wp-content/uploads/2019/03/TurkDisPolitikas%C4%B1ndaCokYonlulugunTarihi.pdf>, erişim 12.08.2014, s. 5.

⁴ Güngör, "United Nations", s. 28-30.

yansımış; Afganistan, Lübnan, Libya ve Somali Harekâtlarına bir yandan Batı ile iş birliğinin diğer yandan çok yönlü yeni dış politikanın bir parçası olarak aktif katılım sağlanmıştır.⁵

İkinci grup açıklamalar ise Türkiye'nin BDH politikalarında ve katılım motivasyonlarında genel olarak güç veya denge arayışını, katılımlarla bölgesel politikaların manevra ve etki alanını genişletmeyi ve Batı'yla ilişkilerde pazarlık gücü elde etme boyutlarını ön plana çıkarmaktadır. Bu açıklamalara göre Türkiye; 2000'lerden itibaren siyasi ve ekonomik istikrarını sağlayarak giderek artan biçimde bölgesinde lider bir küresel aktör haline gelmeyi amaçlayan bir dış politika değişikliğine gitmiştir ve BDH'na aktif katılım da ulusal çıkarların ve "yükselen güç" kimliğinin inşasında önemli bir işlev görmektedir.⁶ Çünkü BDH'na katılımlar, Türkiye'nin özellikle eski Osmanlı coğrafyasında bir "uluslararası aktör" ve "bölgesel güç" olarak hareket etmesinin meşru, uluslararası hukuk uygun ve uluslararası dayanışmayı destekleyen bir yöntemidir.⁷ Diğer taraftan BDH'nın, büyük devletlerin etki alanlarını genişletmek, büyük aktörler arasında dengeyi sağlamak, krizlerin daha büyük bölgelere yayılmasını veya geniş çaplı savaflara dönüşmesini önlemek amacıyla kullanıldığı da ifade edilmektedir.⁸ Bu bakış açısıyla yaklaşıldığında; Türkiye'nin 1990'lardaki Balkanlar ağırlıklı BDH katılımlarının Yunanistan ve Sırbistan'ı, 2000'li yıllardaki katılımlarının ise Rusya ve diğer bölgesel güçleri dengeleme stratejisinin bir parçası olarak görülebileceği, dolayısıyla tüm katılımların mutlaka güvenlik ve ulusal çıkar boyutlarının olacağı kabul edilmektedir.⁹

Üçüncü grup olarak, güncel dış politikadan bağımsız olan ve katılım politikalarında süreklilik arz eden unsurlara yönelik açıklamalara

⁵ Kut, "Türk Dış Politikasında", s. 24-33.

⁶ Şaban Kardaş, "Turkey: Redrawing the Middle East Map or Building Sandcastles?", *Middle East Policy*, 16:1, Spring 2010, s. 118-128; Nil Şatana, "UN Peacekeeping and Turkey", Paul D. Williams ve Alex Bellamy (eds.), *Providing Peacekeepers: The Politics, Challenges and Future of United Nations Peacekeeping Contributions*, Oxford, Oxford University Press, February 2013, s. 368-375.

⁷ Gökhan Koçer, "Türkiye'nin Barışı Destekleme Harekâtlarına Katkıları", *Uluslararası İlişkiler*, 3:11, Güz 2006, s. 59.

⁸ Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik*, 84. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul, 2013, s. 225-231.

⁹ Güngör, "United Nations", s. 30.

değinilebilir. Bu kapsamda ilk olarak; Türkiye'nin ulusal çıkarları ve güvenliği söz konusu olduğunda NATO ve AB şemsiyesi altındaki BDH'nı tercih ettiği, bu çerçeve sağlanabildiğinde komşu bölgelere, Müslüman ülkelere ve eski Osmanlı topraklarındaki harekâtlara öncelik verdiği ve bunlara çok daha etkin ve büyük kuvvetlerle (ortalama 500-1000 personel) katıldığı tespit edilmektedir. İlgili alanı dışındaki BM misyonlarına ise uluslararası iş birliğine ve sisteme bağlılığını veya acı çekenlere karşı duyduğu sempatiyi gösterme amaçlarıyla sembolik seviyede (ortalama 5-10 uzman veya gözlemci personel) katılım sağlanmaktadır.¹⁰ Ancak sembolik katılımların da Türkiye'nin 2009'da Afrika ve Orta Doğu'dan gelen oylar sayesinde BMGK üyeliğine seçilmesi örneğinde görüldüğü üzere siyasi getirisi bulunmaktadır.¹¹ Diğer bir sürekli motivasyon olarak; Türkiye açısından BDH katılımlarının bir güç gösterisi, caydırıcılık ve prestij kaynağı olarak görüldüğü ve özellikle TSK için modernizasyon ve tecrübe fırsatı oluşturduğu kabul edilmektedir.¹² Son olarak; Türkiye'nin BDH katılımlarıyla uluslararası hukuktan doğan yükümlülüklerini yerine getirdiği, dayanışma gösterdiği ve özellikle arabuluculuk, insani yardım ve yeniden inşa faaliyetlerini BDH çatısı altına aktararak kendine özgü bir barışı koruma modeli ürettiği de çeşitli çalışmalarda yer bulmaktadır.¹³ Bu açıklamalar ise daha çok katılımların normatif ve idealist boyutlarını ortaya koymaktadır.

Uluslararası ilişkiler teorileri açısından bakıldığında; yukarıdaki çalışmaların analitik çerçeve olarak çoğunlukla devletlerin rasyonel hesaplamalar ve ulusal çıkarları doğrultusunda BDH'na katılım sağlayacağını öngören neoliberal ve neorealist yaklaşımlardan yararlandığı görülmektedir. Kısaca hatırlatmak gerekirse; neoliberal yaklaşımlar, katılım kararlarında

¹⁰ Nil Şatana, "Peacekeeping Contributor Profile: Turkey", *UN Peacekeeping Web Page*, September 2012, <http://www.providingforpeacekeeping.org/2014/04/03/contributor-profile-turkey/>, erişim 23.11.2014.

¹¹ Şatana, "UN Peacekeeping and Turkey", s. 368.

¹² Güngör, "United Nations", s. 37-38.

¹³ R. Bayer and F. Keyman, "Turkey: An Emerging Hub of Globalization and Internationalist Humanitarian Actor?", *Globalizations*, February 2012, 9:1, s. 84-87; Bülent Aras and Pınar Akpınar, "The Role of Humanitarian NGO's in Turkey's Peacebuilding", *International Peacekeeping*, 22:3, 2015, s. 234-240; Paul Amar, "Global South to the Rescue: Emerging Humanitarian Superpowers and Globalizing Rescue Industries", *Globalizations*, 9:1, 2012, s.7; Koçer, "Türkiye'nin Barışı Destekleme", s. 59.

ülke içi çıkar gruplarının ve ittifakların etkisini, uluslararası örgütler ve kolektif güvenlik mekanizmalarından azami yararlanarak devletin gücünü, uluslararası görünürlüğü ve etkinliğini artırmayı, neorealist yaklaşımlar ise katılımlarda uluslararası sistemin, küresel aktörlerin, güç dengesinin ve ulusal çıkarların etkilerini ön plana çıkarmaktadır. Buna karşın; Türkiye'nin modern, laik ve Müslüman kimliğiyle katılımının, BDH'nın "haçlı seferleri" görünümünden uzaklaşmasına yardım ettiği, Türkiye'nin bu kimliğiyle özellikle ihtilaflı bölgelerde hem Doğu hem Batı ülkelerince talep ve kabul gördüğü ve bu durumu politik etki alanını genişletmek amacıyla kullandığı da iddia edilmektedir.¹⁴ Dolayısıyla, üzerinde fazla durulmasa da katılım kararlarında ve yoğunluklarında başta din olmak üzere kimlik ve kültürel faktörlerin de birer etken olduğu görülmektedir. Bu noktada, 1990'larda gündeme gelen eleştirel teoriler içerisinde kimlik, kültür ve tarihsel süreçteki değişimi analizinin merkezine alan sosyal inşacı yaklaşım üzerinden alternatif bir okumanın yazına yeni katkılar sağlayabileceği değerlendirilmektedir. Örneğin; Türkiye'nin BDH katılım kararlarında eski Osmanlı coğrafyasını seçmesi, din, tarih ve kültürel yakınlığın etkisi veya 2000'li yıllarda görülen politika değişiklikleri gibi rasyonalist perspektiflerle yeterince açıklanamayan hususlarda sosyal inşacı yaklaşımın yeni açıklamalar getirmesi mümkündür. Bu bakımdan Lübnan tezkerelerini incelemeye başlamadan önce, kısaca sosyal inşacı yaklaşımın BDH'na ve ülkelerin neden katıldıklarına yönelik açıklamalarına değinmekte yarar vardır.

1.2. Sosyal İnşacı Yaklaşımlarda BDH ve Ülkelerin Katılım Motivasyonları

1990'lardan itibaren realizm ve liberalizmin bütüncül, pozitivist ve salt materyalist yaklaşımlarına karşı başlatılan eleştiriler, özellikle o dönemde ortaya çıkan etnik ve dinsel çatışmaların geleneksel teorilerle yeterince açıklanamaması, uluslararası politikanın aslında maddi değil, sosyal temellere dayandığını iddia eden eleştirel yaklaşımları gündeme getirmiştir.¹⁵

¹⁴ Ünsal Sığırı ve Mustafa Kemal Topçu, "Barış Gücü Operasyonlarında Kullanılan Kültürlerarası Bütünleştirme Yöntemlerinin Kültürel Boyutlar Bağlamında İncelenmesi: UNIFIL Örneği", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 67/1, Ocak-Mart 2012; Aras and Akpınar, "The Role of", s. 239.

¹⁵ Alexander Wendt, "Constructing International Politics", *Theories of International*

Bunların içerisinde; özellikle J. Ruggie, F. Kratochwill ve A. Wendt'le gelişen sosyal inşacı yaklaşım, geleneksel teorilerde çoğunlukla ihmal edilen kimlik, tarih, kültür ve algı gibi kavramları analizlerinin merkezine oturarak güvenlik ve dış politikanın kanıksanmış anlamlarını yeniden sorgulamıştır.¹⁶

Hatırlanacağı üzere realist yaklaşımlar; analizlerinde uluslararası hukuka, iç etkenlere, etik değerlere ve sosyal gerçeklik kapsamında gördükleri ideoloji, kültür ve kimlik gibi kavramlara ikincil önem atfetmişlerdir.¹⁷ Liberal yaklaşımlar da realizme benzer biçimde devletlerin öncelikle beka ve güvenlik sağlamayı, sonra ekonomik çıkarlarını korumayı temel dış politika amaçları olarak kabul etmiş, aynı paralelde BDH'nı da BM çatısı altında küresel istikrarı sağlayıcı, maliyeti azaltıcı ve yük paylaştırıcı karşılıklı kazanç zeminleri olarak görmüşlerdir.¹⁸ Bu noktada belirtmek gerekir ki inşacı yaklaşım, farklı bir ontolojik duruş içeren sosyal ve eleştirel bir teori olduğundan, her konuda realist veya liberal okullara alternatif sunmamaktadır. Bununla beraber inşacı yaklaşımın; materyalizme bir seçenek oluşturması, devletin çıkarlarının inşa edildiği iddiası ile yapı ve aktörlerin karşılıklı etkileşimde-inşacı olduğu düşünceleri devletlerin BDH'na katılmasında sürekli etkileşim ve değişim gösteren yeni bazı motivasyonlara işaret etmektedir.¹⁹

İlk olarak sosyal inşacı yaklaşım, devletlerin davranışlarını incelerken tıpkı bireyler gibi inanç, duygu ve kimlikleri olduğu düşüncesinden hareket etmektedir.²⁰ Örneğin Wendt; tüm açıklamalarını askerî güç, petrol rezervi veya ticaret rakamları gibi somut maddi unsurlara dayandıran neorealizm ve neoliberalizmin neden ABD'nin Kuzey Kore'ye

Relations, Stephen Chan and Cerwyn Moore(Eds.), Vol: IV, Sage Publications, London, 2005, s. 201.

¹⁶ Helin Sarı Ertem, "Kimlik ve Güvenlik İlişisine Konstrüktivist Bir Yaklaşım: "Kimliğin Güvenliği" ve "Güvenliğin Kimliği", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 8:16, Aralık 2012, s. 180; Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, 5.Baskı, Der Yayınları, İstanbul, 2012 s. 218.

¹⁷ Sönmezoğlu, "Uluslararası Politika", s. 139.

¹⁸ Robert Keohane and Joseph Nye, *Power and Interdependence*, 3. Ed., Longman, New York, 2001; Bruce Bueno de Mesquita and George Downs, "Intervention and Democracy", *International Organization*, 60:3, Summer 2006, s. 635-636.

¹⁹ Martha Finnemore, *The Purpose of Intervention: Changing Beliefs About the Use of Force*, Ithaca, NY: Cornell University Press, 2003, s. 56.

²⁰ Ertem, "Kimlik ve Güvenlik", s. 197.

ait beş adet nükleer füzeyi Britanya'ya ait 500 nükleer füzedden daha büyük tehdit olarak gördüğünü açıklayamadığını iddia eder. Çünkü bu cevabı verebilmek için, düşünsel alana geçerek kimlik ve algılarla şekillenen bir dost-düşman ayrımı yapmak gerektiğini düşünür.²¹ Dolayısıyla; Wendt'e göre devletlerin dış politika analizlerinde, tehdit ve ulusal çıkar kavramları yalnız materyal unsurlarla tasvir edilemez, çünkü tarihsel süreç içerisinde sosyal olarak inşa edilirler ve sistemle sürekli etkileşim ve de değişim içerisindedirler.²²

Buradan hareketle sosyal inşacı yaklaşım, devletlerin BDH'na katılımında tarih, kültürel etkenler ve kimliğin özel bir önemi olduğunu düşünür. Çünkü tıpkı insanlar gibi toplumlar da "öteki" üzerinden birleşmeye ve güçlenmeye, kendi varlıklarını haklı çıkarmaya çalışırlar; aynı dili, dini, kültürü veya etnik kökeni paylaştıkları toplumlar yanında kendilerini daha çok güvende hissederler.²³ Kimliklerinin tehlikede olduğunu hissettiklerinde de ötekine karşı benzerleriyle birlikte hareket etmek isterler.²⁴ Dolayısıyla devletler; yeri geldiğinde kimliklerinin gereği olarak savunduğu değerler uğruna belirgin bir çıkar olmasa bile BDH'na katılabilirler.²⁵ Kimliğin sürekli yeniden üretilmesi ve değişmesi ise devletlerin güvenlik ve çıkar algılarını değiştirerek dış politika kararlarını etkiler. Dolayısıyla inşacı yaklaşım, liberalizmde olduğu gibi değerlerin yaygınlaşmasını kendi başına güvenlik artırıcı bir unsur ve ideolojiyi de BDH katılımlarında bir motivasyon kaynağı olarak görür, ancak bunların her toplum için aynı olmayacağını ve sürekli aynı kalmayacağını kabul eder.

İnşacı yaklaşımın BDH katılımları konusunda önem verdiği diğer iki konu ise meşruiyet ve ulusal saygınlıktır. Devletler, BDH'na asker gönderme gibi riskli ve istisnai bir kararda politik, ekonomik ve stratejik çıkarlarını meşruiyetle birlikte düşünürler. Çünkü devletler, tıpkı "iyi ve saygın" bireyler gibi, davranışlarının diğer aktörler tarafından "meşru"

²¹ Wendt, "Constructing International Politics", s. 254-255.

²² John Ruggie, "What Makes the World Hold Together? Neo-Utilitarianism and the Social Constructivist Challenge", *International Organization*, 52:4, 1998, s. 878-881.

²³ Ertem, "Kimlik ve Güvenlik", s. 195-196.

²⁴ Amin Maalouf, *Ölümçül Kimlikler*, (çev.Aysel Bora), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2000, s. 18.

²⁵ Coleman, "International Organisations", s. 62-63.

görülmesini isterler, BDH'na katılımlarda hem kamuoyundan hem uluslararası toplumdan destek almaya çalışırlar.²⁶ Bu noktada, BM onaylı BDH, maliyeti azaltma ve devletlerin materyal çıkarlarını elde etme yanında toplumlar tarafından paylaşılan normları da koruduklarını göstermesi boyutuyla toplumsal destek ve meşruiyet sağlar.²⁷ Dolayısıyla meşruiyet ve saygınlık, tüm teorik yaklaşımlarda artı değer olarak görülse de inşacı yaklaşımın daha çok üzerinde durduğu kavramlardır.

İlave olarak sosyal inşacı yaklaşım, çıkarlar ve kimliklerin sosyal olarak inşa edildiği düşüncesi paralelinde yapı (*structure*-kurumlar ve paylaşılan anlamlar biçiminde) ve aktörlerin (*agents*-uluslararası ortamda aktör olarak faaliyet gösteren kimlikler olarak) karşılıklı inşacı olduğunu savunur. Bir başka deyişle; devletler dış politikalarında, bir yandan kurallara uyum sağlamaya diğer yandan kendi kurallarını koymaya ve uluslararası ortamı şekillendirmeye çalışırlar.²⁸ Bu noktadan hareketle sosyal inşacı yaklaşım, uluslararası örgütleri bağımsız birer aktör ve kolektif kimliğin ve değerlerin ana kaynağı olarak görür. Devletler de bir yandan örgütlere ve kurallarına uymaya diğer yandan bunları etkilemeye çalışır. Örneğin devletler, karar verirken üyesi olduğu örgütün yaptığı değerlendirmeleri dikkate alır, eğer çok önemli bir karışıklık yoksa örgütün aldığı karara uyar, fakat süreç içerisinde bu kararı veya uygulamasını revize etmeye çalışır.²⁹ Dolayısıyla, BM veya NATO gibi örgütler hem üye devletlerin tercih ve davranışlarını etkiler hem de onlardan etkilenir.

Özetlemek gerekirse; inşacı yaklaşıma göre ulusal çıkarların ve materyal etkenlerin yanında kimlik ve kültür, askerî müdahalenin meşruiyeti, geçerli uluslararası normlara uygunluğu ve ülkenin saygınlığına yapacağı katkı devletlerin BDH'na katılma kararlarında temel etkenlerdir. İlave olarak, inşacıların tarihsel bakışı ve süreç analizi BDH'ndan elde edilen sonuçlar ve geri beslemeler üzerinden değişimi saptamayı da önemli kılmaktadır.

²⁶ Coleman, "International Organisations", s. 37-39.

²⁷ Finnemore, "The Purpose", s. 82; Coleman, "International Organisations", s. 311-312.

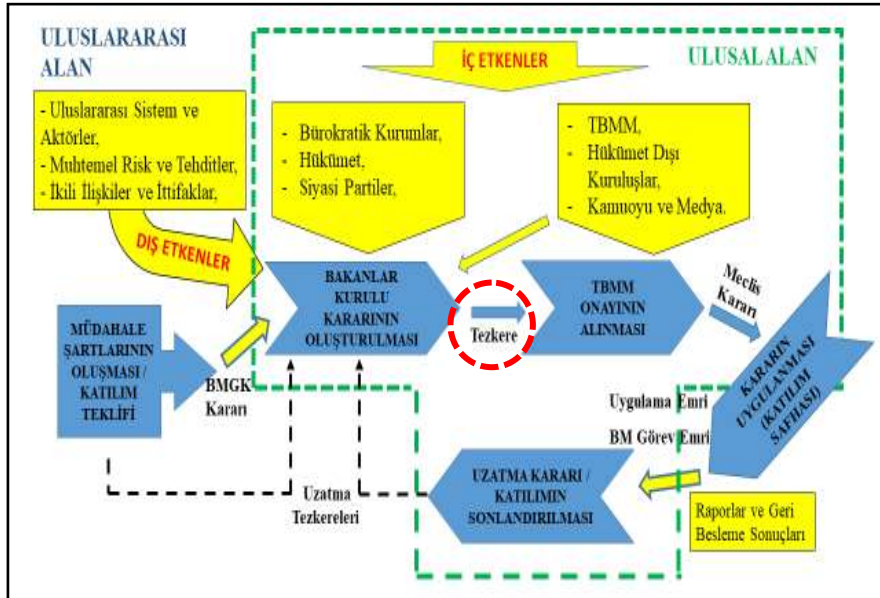
²⁸ Ertem, "Kimlik ve Güvenlik", s. 187-189.

²⁹ Coleman, "International Organisations", s. 40-49.

1.3. Türkiye'nin BDH Katılım Karar Mekanizması ve Etkili Faktörler

Yukarıda yapılan incelemede değinilen iç ve dış aktör ve etkenlerin, Türkiye Cumhuriyeti anayasası ve yasal mevzuatında öngörülen tezkere karar mekanizmasının ilgili bölümlerine uygulanmasıyla yazar tarafından oluşturulan analiz şablonu Şekil-1'de sunulmuştur. Şablon oluşturulurken; devletlerin dış politika analizinde iç ve dış etkenler arasındaki etkileşim, devletlerin kararlarında, yasama, yürütme ve diğer organların etkisi ile devlet dışı kuruluşlar ve kamuoyunun yönlendirmesi dikkate alınmıştır. Ayrıca, inşacı yaklaşımın tarihsel bakış açısı ve süreç analizinden yararlanmak amacıyla TBMM'deki karar oturumlarına ve uzatma tezkerelerine yer verilmiştir. Şüphesiz bu şablondaki etkenleri artırmak, azaltmak veya yerlerini değiştirmek mümkündür. Ancak bize göre bu şablon, Lübnan tezkerelerinde taraflarca ortaya konulan amaç ve motivasyonları değerlendirmeye yetecek analitik çerçeveyi sunabilecek niteliktedir.

Şekil-1 Türkiye'nin BDH'na Katılım Karar Mekanizması ve Etkili Faktörler

2. Türkiye'nin Lübnan (UNIFIL-II) Harekâtına Katılımının İncelenmesi

2.1. BMGK Kararı ve Görevin İçeriği

UNIFIL-I misyonu; 1978 yılında İsrail'le Filistin Kurtuluş Örgütü arasında çıkan silahlı çatışmalar ve İsrail'in Güney Lübnan'ı işgali sonrasında, çatışmaların sonlandırılması, İsrail kuvvetlerinin çekilmesi ve Lübnan hükümetinin fiili otoritesinin tekrar kurulması amacıyla oluşturulmuştur.³⁰ Misyon bazı dönemlerde başarı göstermişse de zaman içerisinde giderek etkisizleşmiş, son olarak 2006 yılında Hizbullah-İsrail çatışmalarının yeniden artması üzerine dört silahsız BM gözlemcisinin İsrail saldırılarında öldürülmesini ve bölge insanların çatışmalar nedeniyle temel ihtiyaçlarını karşılayamaz hale gelmesini engelleyememiştir. Bunun üzerine BMGK toplanarak 11 Ağustos 2006'da 1701 sayılı kararı almıştır.³¹ Kararda özetle; UNIFIL'in asker sayısının 15.000'e çıkarılması planlanmış, mevcut yönergesine ilave olarak da çatışmaların durdurulmasını gözleme, sivil halka insani yardım ulaştırılması, tampon bölge tesisi için Lübnan ordusunun desteklenmesi ile silah veya bağlantılı maddelerin girişine engel olunması görevleri verilmiştir.³²

1701 sayılı kararın; İsrail'in Lübnan'da işgal ettiği yerlerden acilen çekilmesi ve İsrail'de tutuklu olan Lübnan vatandaşlarının durumunun açıklığa kavuşturulması ifadeleriyle kısmen İsrail'i, fakat daha çok Güney Lübnan'da devlet otoritesinin tesisi ve tüm grupların silahsızlandırılması boyutlarıyla Hizbullah'ı ve dolayısıyla Suriye ve İran'ı hedef aldığı değerlendirilmiştir.³³ Ayrıca karar metninde; Barış Gücü'nün bir ihlal durumundaki yetkilerinin neler olduğu, Hizbullah'ın silahsızlandırılmasının

³⁰ Mehmet Emin Çağırın, "Birleşmiş Milletler Lübnan Barış Gücü: Hukuki Temelleri, Görev ve Yetkileri ve Türkiye'nin Katılımı Üzerine Bir Değerlendirme", *Akademik Ortadoğu*, 2, 2007, s. 92.

³¹ Orijinal metin için bkz.: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, *Karar Metinleri*, S/RES/1701(2006), 11 August 2006, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N06/465/03/PDF/N0646503.pdf?OpenElement> erişim 12.03.2014.

³² S/RES/1701(2006), s. 3-7.

³³ Çağırın, "Birleşmiş Milletler", s. 103.

ve sınır kontrolünün nasıl yapılacağı konularının yeterince aydınlatmadığı iddia edilmiştir.³⁴

2.2. *Tezkere Öncesi Dış Politik Girdi ve Etkenler*

2.2.1. *Uluslararası Sistem ve Aktörler*

2006 yılı, ABD'nin tek süper güç olmaya devam ettiği, fakat AB, Çin ve Rusya gibi diğer küresel aktörlerin etkilerini artırmaya başladığı çok kutuplu bir uluslararası sisteme geçiş dönemine işaret etmektedir. Dolayısıyla ABD özellikle müttefikleri üzerinde halen etkili, küresel sorunlarda ise söz sahibidir. Buna karşın bölgesel denklemde, bir tarafı İran-Suriye-Hizbullah-Hamas ekseninin, diğer tarafı Ürdün-Suudi Arabistan-Mısır gibi Batı yanlısı ülkelerin oluşturduğu bir kutuplaşmanın ortaya çıktığı görülmektedir. Bu kutuplaşmanın oluşmasında ise Soğuk Savaş döneminde başlayıp 2006'ya kadar artarak devam eden iki etkene dikkat çekilmektedir. İlki, ülke içerisinde Hizbullah ve Emel örgütlerince temsil edilen Şii kesimi kısmen dışlayan, Maruni-Sünni dengesine ve sosyo-ekonomik eşitsizliklere dayanan siyasi bir yapının kurulmuş olmasıdır. İkincisi ise İsrail ve Irak'a karşı duydukları düşmanlık, ABD ve Batı hegemonyasından duydukları tedirginlik ve Türkiye'nin bölgedeki olası etkinliğinin sınırlandırılması gibi benzer kaygılara sahip Suriye ve İran'ın giderek birbirine yakınlaşması ve her ikisinin de yine aynı nedenlerle Hizbullah'ı desteklemesidir.³⁵ Dolayısıyla Lübnan savaşı, aynı zamanda Irak özelinde gelişip tüm bölgeye yayılan Şii-Sünni gerginliğinde Lübnan'ın hangi tarafta olacağıyla da ilişkilendirilmiştir.³⁶

Tüm bunlara ilave olarak, küresel ve bölgesel aktörlerin Lübnan krizine yönelik yaklaşımları da güç mücadelesini genişletmiş ve savaşı körüklemiştir. Örneğin, İsrail askerlerinin Lübnan topraklarına girmesinden sonra dönemin ABD Başkanı George W. Bush, İsrail'in kendini savunduğunu ve asıl sorumluların Hamas ve Hizbullah'a sağladıkları

³⁴ Meliha Benli Altunışık, *Lübnan Krizi: Nedenleri ve Sonuçları*, TESEV Dış Politika Analizi Serisi No:5, İstanbul, Artpress, Nisan 2007, s. 15. Talha Köse, "Değişen Ortadoğu Denklemine İsrail-Lübnan Krizi ve Türkiye'nin Rolü", *Akademik Ortadoğu*, 2, 2007, s. 79.

³⁵ Benli Altunışık, "Lübnan Krizi", s. 7-8; Köse, "Değişen Ortadoğu", s. 71.

³⁶ Benli Altunışık, "Lübnan Krizi", s. 23.

yardım nedeniyle Suriye ve İran olduğunu iddia etmiştir.³⁷ Aynı dönemin ABD Dışişleri Bakanı Condoleezza Rice'ın Lübnan'daki savaşı "Yeni Orta Doğu'nun doğum sancıları" olarak betimlemesi ise savaşın ABD'nin Orta Doğu'yu şekillendirme stratejisinin bir parçası olduğu ve daha önceden planlandığı şeklinde yorumlanmıştır.³⁸ Bu bağlamda ABD; Orta Doğu'ya yönelik planlarını uygulamak, Hizbullah'ı yok etmek, Suriye'yi zayıflatmak ve İran'ı yalnızlaştırmak üzere savaşı genişletmesi konusunda İsrail'i desteklemiş, Lübnan Hükümeti'nin başvurusuyla toplanan BMGK'nin gündemine aldığı ateşkes çağrısını reddetmiştir.³⁹ İsrail ise bu savaşta Hizbullah'ı yok etme yanında Suriye ve İran'ın etkisini kırmayı da amaçlamıştır. Buna karşın; büyük ümitlerle başlatılan harekât başarılı olamadığı gibi İsrail'in prestij kaybetmesine ve Hizbullah'ın güçlenmesine neden olmuştur. Çünkü savaş sonunda İsrail, orantısız güç kullanmasına ve sivil kayıpları göze almasına rağmen Hizbullah'ı çökertememiştir.⁴⁰ Bu aşamadan itibaren BMGK'nin devreye girmesi ise BM Barış Gücü'nün İsrail'in başaramadığı bir görevi devralacağı yönünde eleştirilere yol açmıştır.⁴¹

Diğer bir küresel aktör olan AB; savaşın başında İsrail'i Lübnan'a uyguladığı abluka ve orantısız güç nedeniyle kınamış, fakat İngiltere gibi bazı üyeleri İsrail'in kendini savunduğunu belirtmişlerdir. Savaş sonrasında AB ülkeleri, her askerî müdahalede hissedilen ABD ve NATO'ya bağımlılığın ve çok sesli dış politikanın olumsuz etkilerinden kurtulma isteğinin de etkisiyle yeni bir misyon kurulmasını desteklemişlerdir.⁴² Rusya Federasyonu, Çin ve Arap Ligi taraflara çatışmayı durdurma çağrısında bulunan açıklamalarla yetinmişlerdir. İran ve Suriye ise savaşın ilk gününden itibaren Hizbullah'ı diplomatik ve ekonomik yönden desteklemiştir. Buna karşın; Suudi Arabistan, Ürdün ve Mısır önce

³⁷ Hamed Mousavi, "The Israel-Lebanon War of 2006 and the Failure of US Foreign Policy", *Journal of Politics and Law*, 8:1, 2015, s. 131.

³⁸ Köse, "Değişen Ortadoğu", s. 58; Mousavi, "The Israel-Lebanon War", s. 133.

³⁹ Mousavi, "The Israel-Lebanon War", s. 133-135.

⁴⁰ Köse, "Değişen Ortadoğu", s. 66; Mousavi, "The Israel-Lebanon War", s. 130-135.

⁴¹ Fuat Keyman, "Türkiye Giderken ABD'nin Yanında Olmak Gerekıyor, O Yüzden Gidelim Görüşünde Olmamalıdır", Söyleşi, *Hukuk Gündemi Dergisi*, Eylül-Ekim-Kasım 2006, s. 55-57.

⁴² Köse, "Değişen Ortadoğu", s. 75.

Hizbullah'ı maceraya kalkışmakla itham etmiş ve çatışmalardan sorumlu tutmuş, fakat zaman içerisinde artan sivil kayıplar üzerine İsrail'i de suçlamaya başlamışlardır.

Netice itibariyle, Lübnan Savaşı kısa sürmüş olsa da Orta Doğu'nun önemli gelişmelerinden biri, hatta "Arap-İsrail savaşlarının son raundu" olarak nitelendirilmiş ve yankıları uzun süre devam etmiştir.⁴³ Bu kritik durumda ABD; askerî, siyasî ve ekonomik olarak etkili aktörlerden biri haline gelen Türkiye'nin de bu misyona katılmasını ve "ılımlı-Batı yanlısı" blok içinde yer almasını istemiştir.⁴⁴ Bunun yanında, uluslararası kamuoyunun ve özellikle Lübnan basınının Türkiye'nin asker göndermesini desteklediği gözlemlenmiştir.⁴⁵ Çünkü Türkiye, Batı özellikleri taşıyan, yüksek askerî gücü ve Müslüman kimliğiyle güç mücadelesinde dengeleri etkileyebilecek bir ülke olarak görülmektedir.⁴⁶

2.2.2. İkili İlişkiler ve İttifaklar

Lübnan'da Yavuz Sultan Selim'le başlayan ve dört asır süren Osmanlı Dönemi 1918'de Fransa'nın işgaliyle tamamen sonlanmış, modern Türkiye ile siyasi ilişkiler 1943'te başlamıştır. Türkiye, bu dönemde bağımsızlığını kazanan Lübnan'ın egemenliğini ve siyasi birliğini desteklemiş ve Lübnan'ı Batı bloğuna yaklaştırmayı hedeflemiştir. Ancak; 1960'lardan itibaren Filistin sorununun etkisiyle artan iç çatışmalar, istikrarsızlık ve küresel-bölgesel aktörlerin Lübnan üzerinde siyasi ve askerî etkinlik kurması, Lübnan-Türkiye ilişkilerini olumsuz etkilemiştir. Diğer taraftan; kuzeyi Suriye, güneyi İsrail tarafından işgal edilen Lübnan'da ortaya çıkan otorite boşluğu PKK ve *Armenian Secret Army for the Liberation of Armenia* (ASALA) gibi terör örgütlerinin barınmasına imkân sağlamış, Ermeni lobisinin güçlü olduğu Lübnan zamanla Türkiye'nin ulusal güvenliğini ve çıkarlarını tehdit eder hale gelmiştir. Lübnan, 1989 Taif Antlaşmasıyla kısmen istikrara kavuşsa da Suriye'den bağımsız bir dış politika oluşturmayı başaramamış, bu kez Türkiye-Suriye

⁴³ Mousavi, "The Israel-Lebanon War", s. 131.

⁴⁴ Şatana, "Peacekeeping Contributor", s. 77.

⁴⁵ Örnekler için bkz. Sıgırı ve Topçu, "Barış Gücü", s. 212.

⁴⁶ Şatana, "Peacekeeping Contributor".

ilişkilerindeki gerginlikler Türkiye-Lübnan ilişkilerini olumsuz etkilemeye başlamıştır.⁴⁷

2000'li yıllarda Türkiye'nin bölge politikalarındaki değişim ve komşularıyla sorunlarını çözümleyerek bölgesinde siyasi ve ekonomik iş birliğini arttırmayı hedefleyen dış politika stratejisi Lübnan'a yönelik de yeni açılımlar getirmiştir. Bu kapsamda; 2004'te dönemin Lübnan Başbakanı Refik Hariri'nin Türkiye ziyareti, aynı yıl dönemin Dışişleri Bakanı Abdullah Gül'ün ve 2005'te 10. Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in Lübnan ziyaretleri ilişkilerin seyrinde bir dönüm noktası olmuştur. Bu ziyaretlerin ardından ilişkiler yeniden gelişmeye başlamıştır.⁴⁸ Ancak; Dışişleri Bakanlığı'nın o dönemdeki verileri incelendiğinde ülkede yaşayan Türk vatandaş sayısı, soydaş sayısı veya ticaret hacmi açısından Lübnan'ın Türkiye için kritik önemde olmadığı söylenebilir. Bunun dışında, Türkiye'yi katılıma zorlayan herhangi bir antlaşma veya üyelik bulunmamaktadır. Hem Türkiye'nin hem Lübnan'ın üye olduğu BM'den sonraki yegâne kuruluş olan İslam Konferansı Örgütü (İKÖ) ve dönemin İKÖ Genel Sekreteri Ekmeleddin İhsanoğlu, Türkiye'nin katılım kararıyla birlikte Lübnan konusunda aktif bir diplomasi yürütmeye başlamıştır.

2.2.3. Muhtemel Risk ve Tehditler

BMGK'nin 1701 sayılı kararında mevcut durumun “uluslararası barış güvenliği tehdit ettiği” vurgulanmış, Hükûmetin ilk tezkere metninde ise Lübnan'daki durumun Türkiye'yi de etkileyecek şekilde yayılma eğiliminde olduğu teyit edilmiştir. Tarihsel açıdan bakıldığında, Lübnan'daki Bekaa Vadisi uzun yıllar PKK'ya ev sahipliği yapmış, ASALA ilk terör eylemini bu ülkede gerçekleştirmiştir. Yine o dönemde Hizbullah'ın Türkiye'de bağlantılarının bulunduğu bilinmektedir. Lübnan, bu yönüyle yakın bir coğrafyada istikrarsızlık ve otorite boşluğunun getirdiği çeşitli tehditleri Türkiye'ye taşıyabilecek konumdadır. Ancak Lübnan krizinde Türkiye'nin bekasını doğrudan ilgilendiren bir husus bulunmamaktadır.

⁴⁷ Benli Altunışık, “Lübnan Krizi”, s. 7.

⁴⁸ Dışişleri Bakanlığı İnternet Sitesi, Türkiye-Lübnan Siyasi İlişkileri, http://www.mfa.gov.tr/turkiye-lubnan-siyasi_iliskileri.tr.mfa, erişim 19.10.2014.

Risk ve tehdit boyutuyla bakıldığında, öncelikle UNIFIL'in görev geçmişinde BM çalışanlarının öldürüldüğü veya askerî birliklerin kayıplar verdiği hadiselerin olduğu görülmektedir. Yukarıda belirtilen siyasi kutuplaşma da göz önüne alındığında; Lübnan'da kurulacak misyona katılmanın, asker kaybı, bölge ülkeleriyle ters düşerek ikili ilişkilerin bozulması, ülke içinde Hizbullah ve sempatanları tarafından terör saldırısına maruz kalınması veya harekâtın başarısızlıkla sonuçlanması gibi siyasi ve askerî riskler barındırdığı söylenebilir.

Son olarak, konuya ilişkin yapılan akademik çalışmalarda da çoğunlukla yukarıda değinilen dış etkenlere dikkat çekildiği görülmektedir. Bu kapsamda, Türkiye'nin Lübnan katılımını bir yandan Batılı kimliği ve güvenlik üretici imajını desteklerken diğer yandan Batı ile pazarlık payını güçlendireceği bir koz olarak gördüğü ifade edilmiştir.⁴⁹ Bunun yanında harekâtın riskli ve Türkiye'nin güvenliğiyle doğrudan ilintili olmadığı,⁵⁰ ancak Orta Doğu'nun yeniden tasarımında söz sahibi olmak bakımından yararlı olabileceği değerlendirilmiştir.⁵¹

2.3. Tezkere Öncesi İç Politik Girdi ve Etkenler

2.3.1. Bürokratik Kurumlar

Hatırlanacağı üzere 2006 yılı, Adalet ve Kalkınma Partisi'nin tek parti olarak hükümette ve Recep Tayyip Erdoğan'ın Başbakan olduğu, Millî Güvenlik Kurulu (MGK) ve Genelkurmay Başkanlığı'nın siyaset üzerindeki etkisinin sınırlandırılmaya başlandığı güçlü bir iktidar dönemine işaret etmektedir. Bu bakımdan gerek hükümet içerisinde gerekse diğer bürokratik kurumlar arasında önceki yıllara nazaran daha yüksek bir uyumu gözlemek mümkündür. Bu kapsamda; ilk olarak Dışişleri Bakanlığı'nın Lübnan katılımını desteklediği, bu katılımı Türkiye'nin uluslararası örgütlerdeki etkinliğini artırmak ve diğer uluslararası sorunlarda çözüm üretmek amacıyla siyasi bir koz olarak gördüğü söylenebilir. Örneğin; dönemin BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın 6 Eylül 2006 tarihindeki Türkiye ziyaretinde, kendisinden öncelikle TSK'nin bir

⁴⁹ Güngör, "United Nations", s. 39; Benli Altunışık, "Lübnan Krizi", s. 26; Şatana, "Peacekeeping Contributor".

⁵⁰ Örneğin Sığı ve Topçu, "Barış Gücü", s. 212; Çağırın, "Birleşmiş Milletler", s. 106-107.

⁵¹ Örneğin Keyman, "Türkiye Giderken", s. 58.

muharebe görevi almayacağı konusunda güvence, sonra da Kıbrıs ve Irak konularında ve özellikle Kerkük'te demografik yapının değiştirmesine karşı hazırlanan bir eylem planı için destek istendiği görülmektedir.⁵²

İkinci olarak, Genelkurmay Başkanlığı'nın da tezkereyi desteklediği görülmüştür. Bu kapsamda; dönemin Genelkurmay Başkanlarının ülke içinde görüş birliği oluşmasına, muharebe ve risk barındıran görevler alınmamasına ve görev bölgesinde emir-komutanın kendi unsurlarımızda olmasına dikkat çektiği görülmektedir.⁵³ Bunun yanında; TSK'nin genel olarak BDH'na katılımı desteklediği, bu katılımlardaki temel motivasyonun ise tehdit algulamalarından çok, Kosova harekâtı sonrası havada yakıt ikmali yeteneğinin kazanılması veya Afganistan göreviyle birlikte uydu haberleşmesinin geliştirilmesi örneklerinde görüldüğü üzere kapasite artırımını, modernizasyon ve birleşik harekât tecrübesi kazanılması olduğu ifade edilmektedir.⁵⁴ Son olarak; konunun MGK'da tartışıldığı, yine Millî İstihbarat Teşkilatı (MİT) Müsteşarlığı ile de tezkerenin koordine edildiğini ve MİT'in bölgede çalışmaya başladığı basına yansımıştır.

2.3.2. Hükûmet

İlk olarak devletin başı konumundaki Cumhurbaşkanı Sezer; mevcut BMGK kararının muğlak ve yetersiz olduğunu, insani yardım değil husumetin giderilmesinin öngörüldüğünü, ciddi çatışma riskinin bulunduğunu ve katılımın başka devletlerin ulusal çıkarlarını korumayı amaçladığını belirterek tezkereye karşı çıkmıştır.⁵⁵ Sezer'in risk faktörünü ve dış baskıyı ön plana çıkaran bu görüşleri, TBMM'de ve kamuoyundaki tartışmalarda yankı bulmuş, ancak sonucu değiştirmemiştir. 28 Ağustos 2007'de Abdullah Gül'ün seçilmesinden sonra ise Cumhurbaşkanlığı

⁵² Dışişleri Bakanlığı İnternet Sitesi, Basın Açıklamaları, http://www.mfa.gov.tr/6-eylul-2006_-disisleri-bakanligi-sozcucu-namik-tan_in-haftalik-olagan-basin-toplantisi.tr.mfa, erişim 15.09.2015.

⁵³ "Hiç Kimse Emir Veremez", *Sabah*, 9 Eylül 2006, <http://arsiv.sabah.com.tr/2006/09/07/gnd99.html>, erişim 11.12.2015.

⁵⁴ Güngör, "United Nations", s. 38.

⁵⁵ "Sezer: Türkiye'nin Lübnan'a asker göndermesine karşıyım", *Hürriyet*, 25 Ağustos 2006, <http://www.hurriyet.com.tr/sezer-turkiyenin-lubnana-asker-gondermesine-karsiyim-4980763>, erişim 11.12.2015.

makamının tezkereler konusunda hükûmetle fikir birliği içerisinde olduğu gözlemlenmiştir.

İnceleme dönemi boyunca Başbakanlık görevini sürdüren Erdoğan, Dışişleri Bakanı ve sonrasında Cumhurbaşkanı seçilen Gül ve halefi Ahmet Davutoğlu hükûmet başlığı altında değinilecek diğer önemli figürlerdir. Öncelikle, dönemin Başbakanı Erdoğan, 28 Temmuz 2006 tarihinde Amerikan CNN televizyonundaki röportajında Lübnan'a konuşlandırılması planlanan istikrar gücüne "ABD'nin Türkiye'yi davet ettiğini" ve ateşkesin sağlanması durumunda Türkiye'nin katkıda bulunabileceğini belirtmiştir.⁵⁶ Erdoğan, yerel basın karşısında ise ABD'nin bu davetini paylaşmamış, bunun yerine daha itidalli, tarafsız ve insancıl bir yaklaşımı yansıtarak katılımın ana esaslarını "Hizbullah'la karşı karşıya gelinmemesi, ABD ve İsrail'in bölgedeki planlarında yer alınmaması ve asıl olarak Lübnan halkına insani yardımda bulunulması" şeklinde özetlemiştir.⁵⁷ Erdoğan, 31 Ağustos 2006'daki Ulusa Sesleniş konuşmasında yine Lübnan'a asker gönderme konusuna geniş yer vermiş, özellikle "Sorumluluklarımızdan geri durmak, tarihimize, geleceğimize ve milletimizin yüksek menfaatlerine ihanet olacaktır." sözleri medya ve siyasetin gündemini uzun süre meşgul etmiştir.⁵⁸ Bu sözler aslında tartışmanın ne kadar sertleştiğini ve katılımın büyük bir iç politik çekişme haline geldiğini de ortaya koymaktadır. Erdoğan, 2008 yılındaki bir başka röportajında Türkiye'nin Orta Doğu'da etkin ve güçlü olmasının AB ve NATO için de bir kazanım olduğunu ifade ederek Batı'yla ilişkilerin en büyük öncelik olduğunu yinelemiştir.⁵⁹ Dolayısıyla Lübnan katılımındaki söylemlerde Batı ile ittifakın halen önemli bir etken olduğu göze çarpmaktadır.

⁵⁶ "Ateşkesin Ardından Asker Gönderebiliriz", *Sabah*, 28 Temmuz 2006, <http://arsiv.sabah.com.tr/2006/07/28/siy100.html>, erişim 12.07.2014.

⁵⁷ "Erdoğan: Askerimizi çekeriz", *Hürriyet*, 2 Eylül 2006, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/5020920.asp?top=1>, erişim 02.09.2014.

⁵⁸ Konuşma metninin tamamı için bkz.: AK Parti İnternet Sitesi, *Ulusa Sesleniş Konuşmaları*, <http://www.akparti.org.tr/site/haberler/basbakan-erdoganin-ulusa-seslenis-konusmasinin-tam-metni/5916#1>, erişim 30.11.2014.

⁵⁹ "We Are Not Rooted in Religion", *Newsweek*, International Edition, 4 May 2008.

Dönemin Dışişleri Bakanı Gül, ilk tezkerenin hazırlanması aşamasında önce Cumhurbaşkanı'nı, sonra TBMM'de grubu bulunan parti liderlerini ziyaret ederek hükûmetin UNIFIL-II'ye katılım düşüncesini aktarmış, daha sonra başta Lübnan ve İsrail olmak üzere bölge ülkelerine bir gezi düzenlemiştir. Tezkerenin TBMM'den geçmesinden sonra da detayları görüşmek üzere BM Genel Sekreteri'ni Ankara'ya davet etmiştir. Dolayısıyla hükûmetin, katılım kararı almadan önce iç destek ve dış uzlaşısı aradığı ve katılım kararı verildikten sonra uygun şartlar sağlanana kadar BM yetkilileriyle müzakerelere devam ettiği görülmektedir.

Gül'den hemen sonra Dışişleri Bakanı olan Davutoğlu'nun ise Lübnan katılımını TBMM'de daha geniş bir çerçevede ele aldığı görülmektedir. Davutoğlu'na göre; Türk dış politikasının temel hedefi Türkiye'nin küresel ve bölgesel alanda etkinliğini ve gücünü artırmaktır. Bu kapsamda, söz konusu stratejik hedefin temel araçları “diplomatik, ekonomik, kültürel unsurları kullanarak ülkenin yumuşak gücünü ve etkinliğini genişletmek”, “askerî kapasiteyi kullanarak barış kurucu, barış koruyucu misyonlarda yer almak” ve buna paralel olarak uluslararası örgütlerde etkin rol üstlenmektir. Dolayısıyla, “bölgesinde etkin bir Türkiye'nin yalnız askeriyle değil, diplomatu, mühendisi ve doktoruyla” Lübnan'a gitmesi gerekmektedir.⁶⁰ Yukarıdaki açıklamalar birlikte değerlendirildiğinde, Hükûmetin dış politikayla bağlantılı ve kapsamlı bir BDH politikasını ortaya koymaya çalıştığı söylenebilir.

2.3.3. Siyasi Partiler

Ana muhalefet partisi konumundaki Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) genel olarak Türkiye'nin BDH'nda yer almasını desteklerken TSK'nin ülke dışında kullanılmasında tezkere bazında karar almaktadır. Lübnan katılımı konusunda CHP, başlangıçta tamamen olumsuz görüş bildirmiştir. Dönemin CHP lideri Deniz Baykal, katılımın Türkiye'nin bölgedeki tarafsız ve itibarlı konumunu olumsuz etkileyebileceği ve Türkiye'nin asli güvenlik sorunu olan terörle mücadeleye katkı sağlamayacağı nedenleriyle tezkereye olumsuz yaklaşacaklarını belirtmiş,

⁶⁰ Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem: 23, Cilt: 47, Yasama Yılı: 3, 108. Birleşim, 23 Haziran 2009, <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d23/c047/tbmm23047108.pdf>, erişim 04.01.2022, s. 509-512.

buna karşın Hükûmet'in 1 Mart tezkeresinde olduğu gibi "baskı altında ve çoktan söz vermiş" olabileceğini iddia etmiştir.⁶¹

CHP'ye benzer bir duruş sergileyen ve BDH'na katılımları prensip olarak destekleyen Milliyetçi Hareket Partisi'nin (MHP) de başlangıçtaki tavrı oldukça serttir. Örneğin MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli, 02 Eylül 2006 tarihli basın açıklamasında; tezkerenin amacının ABD'ye ve AB'ye diyet borcu ödemek olduğunu, katılımın millî çıkarlarla örtüşmediğini, koşulsuz itaat edilen ABD'nin terörle mücadelede Türkiye'yi desteklemediğini ve Türk askerini Lübnan yangınının içine atmaya amaçladığını ifade etmiştir.⁶² Bu açıklamada da en büyük vurgunun ABD bağlamında dış etkiye ve katılımın ulusal çıkarlarla örtüşmemesine yapıldığı görülmektedir.

Sonraki yıllarda TBMM'ye girecek olan Barış ve Demokrasi Partisi (BDP) veya günümüzdeki uzantısıyla Halkların Demokrasi Partisi (HDP) ise Türkiye'nin BDH politikasını Osmanlı bakiyesi Türk topluluklar üzerinden bölgede etkinlik sağlamak ve küresel kapitalist sistemden daha fazla pay almak olarak değerlendirmekte ve tüm tezkerelere prensip olarak karşı çıkmaktadır.⁶³ HDP'de, diğer partilerden daha vurgulu biçimde Yeni Osmanlılık eleştirileri ile anti-militarist ve anti-empyralist bir söylem söz konusudur. Diğer partilerin görüşlerine ise TBMM oturumları incelenirken değinilecektir.

2.3.4. Hükûmet Dışı Kuruluşlar, Kamuoyu ve Medya

Kamuoyunun Lübnan misyonuna katılım konusunda ikiye ayrıldığını söylemek mümkündür. Örneğin TÜSİAD gibi Batı ve AB taraftarı gruplar, Lübnan katılımını siyasi ve ekonomik istikrarla, Türkiye'nin AB üyeliği vizyonu ve Batı ile dayanışmasıyla ilişkilendirmiş ve desteklemiştir.⁶⁴

⁶¹ "Asker Gönderme Peşrevi", *Radikal*, 17 Ağustos 2006, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=195965>, erişim 12.12.2014.

⁶² MHP Resmi İnternet Sitesi, *Açıklamalar*, https://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/78/index.html, erişim 24.05.2015.

⁶³ Örneğin bkz. *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem: 23, Cilt: 73, Yasama Yılı: 4, 123. Birleşim, 24 Haziran 2010, <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d23/c073/tbmm23073123.pdf>, erişim 03.01.2022), s. 196-198.

⁶⁴ "Sabancı: Gerçekler anlatılsın!", *Patronlar Dünyası*, <http://m.patronlardunyasi.com/haber/Sabanci-Gercekler-anlatilsin/> 18310, erişim 10.01.2016.

Diğer tarafta ise İstanbul Barosu, İşçi Sendikaları, Türk Tabipler Birliği, Mimarlar Odası, Üniversite Öğretim Üyeleri Derneği, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği, Helsinki Yurttaşlar Derneği ve İnsan Hakları Derneği gibi farklı sektörlerden gelen temsilciler tezkereye karşı çıkmış ve çeşitli aktivitelerle bunu kamuoyuna duyurmuştur. Örneğin söz konusu grup, 02 Eylül 2006 tarihinde, Lübnan'da yaşanan insanlık dramı konusunda ABD, İsrail ve duyarsız kalan uluslararası toplumu eleştiren, Türkiye'nin insani yardım dışında savaşa dâhil olması halinde suçluların safına geçeceğini ifade eden bir basın toplantısı yapmıştır.⁶⁵ Aynı dönemde yine çeşitli protesto gösterileri ve "Çıkarsa tezkere Bilal gitsin askere" sloganı da o günlerden akılda kalan ve tezkere konusunun sokaklarda bile tartışıldığını gösteren çarpıcı örneklerdendir.⁶⁶

Gazete köşelerinde ise bir yanda katılımı modern ve Batılı ülke olmanın gerekliliği şeklinde açıklayan, diğer yanda katılıma olumsuz bakan yazılar, hatta bazı Arap yazarların "Lübnan'ın Türk askeri için yeni bir Yemen olacağı" şeklindeki yorumları yayımlanmıştır.⁶⁷ Anketlerde de katılımcıların çoğunlukla Lübnan'a asker gönderilmesine karşı olduğu görülmüştür.⁶⁸ Netice itibarıyla; kamuoyu tezkere konusunda ikiye bölünmüşse de TBMM tartışmalarına ve medyaya yansıdığı üzere, katılıma karşı olan grubun çoğunlukta olduğu, sesini daha çok duyurduğu ve kararın buna rağmen alındığı hususu analizimiz açısından önemlidir.

2.4. Tezkere Metinleri ve TBMM Oturumlarının İncelenmesi

2.4.1. İlk Hükûmet Tezkeresi Metni ve TBMM Karar Oturumları

İlk tezkere metninde, önce BM kararı ve UNIFIL-II'ye verilen görevler kısaca özetlenmiş, daha sonra katkı yapmayı taahhüt eden ve

⁶⁵ "Lübnan Protestosu", *Hürriyet*, 03 Eylül 2006, <http://www.hurriyet.com.tr/lubnan-protestosu-5024265>, erişim 11.12.2015.

⁶⁶ Bu konudaki bazı örnekler için bkz. "Çıkarsa tezkere Bilal gitsin askere", *NTV Haber*, 05 Eylül 2006, <http://arsiv.ntv.com.tr/news/384060.asp>, erişim 14.03.2015.

⁶⁷ Örneğin bkz. "Lübnan Türk Askeri İçin Yeni Yemen Olur", *Vatan*, <http://www.gazetevatan.com/lubnan--turk-askeri-icin-yeni-yemen-olur-86235-roportajlar/>, erişim 14.03.2015.

⁶⁸ Örnek olarak, *Hürriyet* Gazetesi'nin internet anketine 64325 kişi katılmış ve bunlardan %77,8'i Lübnan'a asker göndermesine karşı olduğunu belirtmiştir. "Lübnan'a Asker Göndermeye Hayır", *Hürriyet*, 05 Eylül 2006, <http://www.hurriyet.com.tr/lubnan-a-asker-gondermeye-hayir-5033615>, erişim 11.12.2015.

çoğunluğunu AB üyelerinin oluşturduğu 26 ülke sıralanmış, kararın İsrail ve Lübnan Hükûmetleri tarafından kabul edildiğinin altı çizilmiştir.⁶⁹ Türkiye'nin konuya ilişkin diplomatik girişimlerinde; "Lübnan'daki tüm grupların, İsrail, Suriye ve Filistin yetkililerinin, bölge ülkelerinin, BM Genel Sekreteri ile birçok dost ve müttefik ülkenin" Türkiye'nin BM Gücüne katkıda bulunmasına büyük önem verdikleri dile getirilmiştir. Metne göre, bu kadar talep görmenin bir nedeni de TSK'nin BDH konusundaki başarısı ve tecrübesidir. Tezkere metninin devamında Lübnan krizinin, geniş bir bölgeye yayılma ve çok ciddi boyutlar kazanma istidadı gösterdiği söylenerek Türkiye'yi de etkileyeceği belirtilmiş, ancak Türkiye'nin katkısının çatışmalara değil, barışa destek olacak şekilde saptandığı ifade edilmiştir.⁷⁰

Bu kapsamda; Türkiye'nin UNIFIL-II'ye katkısı, Doğu Akdeniz'de devriye görevi ifa edilmesi, deniz ve havadan ulaştırma desteği sağlanması, Lübnan ordusunun eğitilmesi ve insanî yardım faaliyetlerinin korunması olacaktır. Tahsis edilecek kuvvetin hudut, şümül ve miktarı Hükûmetçe belirlenecektir. Ancak tahsis edilecek bu kuvvet, "bölgedeki silahlı unsurların silahtan arındırılması dâhil olmak üzere, yukarıda belirtilen taahhütlerin dışında hiçbir görevde" kullanılmayacaktır.⁷¹ Özetle, TBMM görüşmelerinde sıkça dile getirilecek olan "harekâtın meşruiyeti", "insani yardım" ve "tüm tarafların Türkiye'yi de görmek istemesi" olgularına metinde geniş biçimde yer verildiği görülmektedir.

TBMM'deki karar oturumlarına gelindiğinde; ilk olarak CHP milletvekilleri, tezkerenin amacının ABD'nin Orta Doğu politikasının bir parçası olarak Türkiye'nin Müslüman kimliğinden yararlanılması olduğunu, katılımın askerî açıdan büyük risk taşıdığını, "Müslümanın Müslümana kırıdırılma" ihtimalinin bulunduğunu, Türkiye'nin güvenliğiyle bir ilgisinin olmadığını ve Lübnan'a değil Kandil Dağı'na asker gönderilmesi

⁶⁹ Birleşmiş Milletler Geçici Görev Gücü bünyesinde faaliyette bulunmak amacıyla Türk Silahlı Kuvvetlerinin Lübnan'a gönderilmesine izin verilmesine ilişkin Başbakanlık Tezkeresi (3/1104), *TBMM Tutanak Dergisi*, <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c127/tbmm22127124.pdf>, (Erişim Tarihi:05.01.2022), s. 84-88.

⁷⁰ *Age*, s. 87.

⁷¹ *Age*, s. 87-88.

gerektiğini dile getirmişlerdir.⁷² Yalnızca ilk tezkerede TBMM'de bulunan dönemin Anavatan Partisi (ANAP) ve Doğru Yol Partisi (DYP) temsilcileri ise bölgeyle tarihsel, kültürel, siyasal ve iktisadî bağların olduğunu kabul etmek ve sınır güvenliğini bu sınırların ötesinden sağlama yaklaşımını desteklemekle birlikte ABD'nin baskısı ve ağırlığın terörle mücadeleye verilmesi gerektiğinden hareketle tezkerayı reddedebileceklerini belirtmişlerdir.⁷³ Bunun yanında, tezkerenin “dış politika tarihindeki kırılma noktalarından biri”, katılımın asıl nedeninin ise dış güçler ve kırılğan ekonomik yapı olduğu iddia edilerek hükümet Damat Ferit Paşa Hükûmeti'ne benzetilmiştir.⁷⁴

İktidar partisi adına söz alan milletvekilleri ise katılımın tarihî, siyasî, insanî ve coğrafi birçok gerekçenin bir bileşimi olduğunu savunmuşlar, BM Kararı ile uluslararası meşruiyetin sağlandığını ve tüm tarafların Türkiye'yi davet ettiklerini vurgulamışlardır.⁷⁵ Aynı paralelde; Lübnan krizinin, Türkiye'nin Doğu ile Batı'yı buluşturan stratejik konumunu ve Akdenizli kimliğini gündeme getirdiği, katılımın Türkiye'nin saygın duruşuna, medeniyetler arası köprü niteliğine ve AB üyeliği vizyonuna katkı sağlayacağı ifade edilmiştir.⁷⁶

Netice itibarıyla ilk tezkere, 192 ret oyu oyuna karşılık iktidar partisi milletvekillerininin 340 kabul oyu vermesiyle TBMM'den geçmiştir. Bu karardan sonra Türkiye; UNIFIL-II Deniz Görev Gücü'ne bir fırkateyn, iki korvet ve bir ikmal gemisi ile Sur şehri yakınında bir istihkâm inşaat birliği olmak üzere toplam 993 personelini bölgeye sevk etmiştir. İlk yıl İtalya'nın komutasında bulunan UNIFIL-II'de toplam 13 bin personel görev yapmış, UNIFIL-II'nin göreve başlamasından itibaren Lübnan-İsrail sınırındaki güvenlik durumu nispeten düzelmiş ve bölgede istikrar sağlanabilmiştir.⁷⁷

⁷² *TBMM Tutanak Dergisi*, Cilt: 127-1, Dönem: 22, Yasama Yılı: 4, 124. Birleşim, 5 Eylül 2006, <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c127/tbmm22127124.pdf>, erişim 10.06.2015, s. 89-134.

⁷³ Age, s. 135-141; 160-164.

⁷⁴ Age, s. 105-108.

⁷⁵ Age, s. 118-125.

⁷⁶ Age, s. 125-128.

⁷⁷ *TBMM Tutanak Dergisi*, Cilt: 160, 116. Birleşim, s. 19-20.

2.4.2. Uzatma Tezkereleri ve TBMM'deki Karar Oturumları

2007 yılında TBMM'ye gönderilen ilk uzatma tezkeresi metni öncekinin aksine konuyu bir sayfada özetlemekle yetinmiştir. Bu metinde, yeni ifade olarak yalnızca katılımı “gerek BM sistemi içinde, gerek bölgesel ve küresel ölçekte görünürlüğünün artmasının ve dünyanın diğer bölgelerinde bundan önce katıldığı barışı koruma operasyonlarındaki başarılı performansı ile sahip olduğu konumunun pekişmesinin sağlandığı” bulunmaktadır.⁷⁸ 2008 yılındaki ikinci uzatma tezkeresi metninde de önceki yıl kullanılan ifadeler tekrar edilmiş, yeni olarak yalnızca “Lübnan'daki siyasi ve güvenlik ortamının ülkedeki askerî unsurlarımızın görevlerini sürdürmeleri bakımından uygun olduğu ve Lübnan makamlarının doğrudan taleplerinin devam ettiği” ilave edilmiştir.⁷⁹ 2009 ve sonrasındaki uzatma tezkerelerinde aynı metin, tarihleri güncellenerek TBMM'ye sunulmuştur.

Uzatma tezkerelerinin TBMM oturumlarında, ilk yıl muhalefet partilerince benzer eleştiriler sürdürülmüş ve tezkereye ret oyu verilmiş, ancak eleştiri dozunun ve kürsüye sataşmaların azaldığı görülmüştür. Bu oturumda CHP temsilcileri, Lübnan'da yaptıkları incelemelerde TSK unsurlarının üstün bir moral ve motivasyonla görev yaptıklarını gördüklerini belirtmişler, ancak katılımın henüz Lübnan Hükümeti nezdinde herhangi bir siyasi getirisinin olmadığını iddia etmişlerdir. Lübnan'ın, 450 milyar dolarlık petrol rezervi bulunan Doğu Akdeniz'deki ekonomik bölgeyi paylaşmak için Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'yle anlaşma yapması ve Lübnan Parlamentosu'nun sözde Er-meni soykırımını kabul etmesini de bu kapsamda dile getirmişlerdir.⁸⁰ İlk uzatma tezkeresi görüşmelerinde en çok vurgulanan husus ABD olmaya devam etmiş, özellikle ABD'nin Türkiye'nin terörle mücadelesine yeterince destek vermediği ifade edilmiştir.

⁷⁸ BM Geçici Görev Gücü bünyesinde Türk Silahlı Kuvvetlerinin 5 Eylül 2007 tarihinden itibaren bir yıl daha UNIFIL Harekâtı'na iştirak etmesine izin verilmesine ilişkin Başbakanlık tezkeresi (3/1282), *TBMM Tutanak Dergisi*, <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanak/donem22/yil4/bas/b124m.htm>, erişim 12.01.2022, s. 5-6.

⁷⁹ *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem: 23, Cilt: 24, Yasama Yılı: 2, 127. Birleşim, 08 Temmuz 2008, <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d23/c024/tbmm23024127.pdf>, erişim 14.06.2015), s. 300-302.

⁸⁰ Age, Cilt: 160, 116. Birleşim, s. 9-13.

2008 yılındaki ikinci uzatma tezkeresi görüşmelerinde ise ilk politika değişikliği görülmüş; MHP Grubu temsilcisi, hararetle karşı çıkılan görevin ikinci yılının oldukça başarılı ve kayıpsız geçtiğinden ve küresel güçlerin mücadelesine Türkiye'nin kendi coğrafyasında tarafsız kalamayacağından hareketle katılımı destekleyeceklerini belirtmiştir.⁸¹ İktidar partisi milletvekilleri ise icra edilen askerî görevleri sıraladıktan sonra sivil işler kapsamında toplam 20 milyon dolar acil insani yardım, 10 milyon dolar eğitim ve sağlık projeleri için harcanarak 25 prefabrik okul ve üç sağlık ocağının yapıldığını duyurmuşlardır. Bunun yanında; Türkiye'nin NATO üyesi ve AB adayı kimliklerine atıfla bölgedeki çatışma ve istikrarsızlığın giderilmesine yönelik çalışmalarıyla “bölgedeki ve dünyadaki gücünü ve saygınlığını” artırdığını belirtmişlerdir.⁸² Türkiye'nin, 2009-2010 yılları için BMGK Geçici Üyeliğine seçilmesi de aynı kapsamda dile getirilmiştir.

2009 yılındaki üçüncü uzatma tezkeresinde ikinci politika değişikliği görülmüş, Demokratik Sol Parti (DSP) temsilcisi bölgedeki gelişmeleri etkileme fırsatı vermesi ve TSK'nin önemli katkılar yapması nedeniyle UNIFIL-II katılımının sürdürülmesi gerektiğini belirtmiş ve olumlu oy kullanacaklarını açıklamıştır.⁸³ İktidar Grubu temsilcisi ise katılımı Türkiye'nin gücünün ve büyüklüğünün gösterildiğini, Türk bayrağının gurur ve şerefle Lübnan ve Doğu Akdeniz'de dalgalandırıldığını ve TSK unsurunun BM yetkililerince “örnek birlik” seçildiğini ifade etmiştir.⁸⁴ Oturumlardaki diğer temsilcilerinin benzer söylemlerine bakıldığında, yıllar içerisinde katılımdan beklenen faydalarının elde edilirken herhangi bir olumsuzluk yaşanmamasının iktidar kanadında özgüveni artırdığı ve milliyetçi tonu yükselttiği göze çarpmaktadır.

2010 yılında yeni olan, BDP grubunun TBMM'ye girmesi ve Türkiye'de iç barışın olmadığını ima ederek tezkereyi kabul etmeyeceklerini açıklamasıdır. İktidar Grubu adına konuşan milletvekilleri ise daha çok Türkiye'nin Lübnan'da her kesimin gönlünü ve güvenini kazandığına ve

⁸¹ Age, Cilt: 24, Yasama Yılı: 2, 127. Birleşim, s. 302-306.

⁸² A.y., s. 297-301.

⁸³ Age, Cilt: 47, 108. Birleşim, s. 507-508.

⁸⁴ Age, Cilt: 160, 116. Birleşim, s. 14-18.

BM görevi dışında Lübnan'ın yeniden inşası ve ekonomisinin canlandırılmasına yönelik yapılanlara ilişkin örnekler vermişlerdir.⁸⁵ Bu kapsamda; örneğin 2009 yılında başbakanlığa seçilen Saad Hariri ilk yurt dışı gezilerinden birini Türkiye'ye gerçekleştirmiş, bu ziyaret sırasında, sağlık, tarım, askerî iş birliği, ulaştırma ve eğitim gibi konularda beş mutabakat zaptı imzalanmıştır. 2010 yılında vize uygulaması karşılıklı olarak kaldırılmış, 24 Kasım 2010 tarihinde Serbest Ticaret Anlaşması imzalanmış, bölgedeki olumsuz koşullara rağmen iki ülke arasındaki ticaret 2012 yılında bir milyar ABD Dolarını bulmuştur. Diğer taraftan, Beyrut'ta Yunus Emre Kültür Merkezi açılmış ve Türkmenler'in Türkiye ile bağlarının güçlendirilmesine çalışılmıştır.⁸⁶ Kısaca, katılım sonrası Lübnan'la ilişkilerde hem siyasi hem ekonomik hem de kültürel anlamda giderek artan bir gelişmenin varlığı gözlemlenmiştir.

2011 yılındaki beşinci uzatma tezkeresi görüşmelerinde; CHP temsilcileri sessiz kalırken, MHP tezkereyi destekleyeceğini, BDP ise olumsuz oy kullanacağını tekrarlamıştır. Hükûmet adına konuşan milletvekilleri ise “ana ikmal yollarının yenilenmesi ve bakımı, var olan bina, su şebekesi ve yapıların rehabilite edilmesi ve sığınak inşası” gibi toplam 221 projenin tamamlandığını belirtmişlerdir.⁸⁷ Aynı oturumlarda; Türkiye'nin tarihi ve coğrafyasıyla barışarak dış politikada paradigma değişikliğine gittiği ve dünya siyasetinde “oyun kurucu” konuma geldiğinin iddia edildiği, bu iddianın ise Somali, Bosna-Hersek, Afganistan, Makedonya, Kosova ve Lübnan'da yapılan katkılar üzerinden örneklendirildiği görülmektedir.⁸⁸

2012 yılındaki görüşmelerde, bu kez CHP temsilcisi de hükûmetin takip ettiği Orta Doğu politikasını eleştirmekle birlikte tezkereye olumlu baktıklarını ifade etmiş, fakat ikili ilişkilerdeki olumlu gelişmelere rağmen Lübnan'ın Doğu Akdeniz'de aynı iyi niyeti göstermediğini bir kez daha hatırlatmıştır.⁸⁹ Aynı oturumda BDP Grubu ise hükûmetin “Osmanlıcı, emperyalist ve fetihçi” bir bölge politikası uyguladığını, Lübnan katılımının

⁸⁵ Age, Cilt: 73, 123. Birleşim, s. 198-215.

⁸⁶ Dışişleri Bakanlığı, “Türkiye-Lübnan”.

⁸⁷ TBMM Tutanak Dergisi, Cilt: 1, 3. Birleşim, s. 47-50.

⁸⁸ Age, s. 60-62.

⁸⁹ TBMM Tutanak Dergisi, Cilt: 25, 127. Birleşim, s. 439-447.

da bunun bir parçası olduğunu iddia etmiştir.⁹⁰ Son önemli tezkere, 6 Temmuz 2013 tarihinde BDP dışındaki tüm partilerin desteğiyle TBMM'den geçmiştir. Hükûmetin bölge politikalarının en sert biçimde eleştirildiği bu oturumlarda bile TSK'nın, Lübnan'da bölge ve dünya barışına yaptığı katkının genel olarak kabul edildiği ve konuşmacılar tarafından sıklıkla dile getirildiği gözlemlenmektedir.⁹¹ Bu tezkereden üç ay sonra İstihkâm İnşa Bölüğü ve bir kısım Deniz Kuvvetleri unsurlarının görevini tamamlayarak ülkeye dönmesiyle katılımın seviyesi sembolik düzeye inmiş, fakat UNIFIL-II'ye katılım sonraki yıllarda da devam etmiştir.

3. Tartışma

İlk tezkere metninde en önemli vurguların; harekâtın meşruiyetine, Türkiye'nin tüm taraflarca talep edilmesine ve insancıl krize, sonraki metinlerde ise katılımın uluslararası görünürlük ve saygınlığı artıracığı hususlarına yapıldığı gözlemlenmektedir. TBMM görüşmelerinde ise ilk yılda Hükûmet temsilcilerinin en sık tekrar ettiği kavramların “insani yardım”, “meşruiyet” ve “hukuka uygunluk” olduğu göze çarpmaktadır. İlk tezkerenin TBMM görüşmelerinde; İktidar Partisi temsilcileri tarafından, 27 kez “insancıl” ifadesinin, 16 kez “meşruiyet ve hukuka uygunluk” ifadesinin, sekiz kez “uluslararası sorumluluk” ifadesinin tekrar edildiği göze çarpmaktadır. Meclis'te iktidar partisi temsilcileri dış etkenleri kabul etseler de doğrudan ABD'yi zikretmekten kaçınmışlardır. Nitekim tezkere metinlerinde ABD veya AB ifadeleri hiç geçmemiştir. Buna karşın ilk tezkere oturumlarında, muhalefet kanadınca Amerika veya ABD ifadesi toplam 79 kere kullanılarak en çok vurgulanan unsur olmuştur. Avrupa veya AB ifadesi 35 kez, NATO ifadesi 13 kez kullanılmıştır. Aynı meclis oturumlarında muhalefet temsilcileri tarafından “Kandil Dağı” ifadesi de 26 kez tekrar edilerek, Lübnan katılımının riskli fakat güvenlikle doğrudan ilişkili olmadığı ima edilmiştir. Sonraki yıllarda, aynı hususların azalarak da olsa gündeme geldiği gözlemlenmiştir.

⁹⁰ Age, s. 447-450, 458-460.

⁹¹ TBMM Tutanak Dergisi, Cilt: 55, 132. Birleşim, s. 776-800.

İlk katılım tartışmalarında yukarıdaki tekrar sayıları da dikkate alındığında en çok vurgulanan hususların, risk ve güvenlik tehditleri, Orta Doğu güç dengesinde Türkiye'nin konumu ve özellikle küresel aktör ABD'nin baskısı gibi dış etkenler olduğu görülmektedir. İktidar kanadının ise uluslararası hukuk, meşruiyet, insani yardım ve sorumluluk gibi normatif kavramlara vurgu yaparak yoğun muhalefete karşı ABD ve diğer dış faktörleri örtmeye çalıştığı söylenebilir. Bunun yanında, ilk tezkerenin tüm tepkilere rağmen TBMM'den net bir farkla geçmesi iç politik girdi ve karara etki eden aktörler olarak TBMM'nin, hükümet dışı kuruluşların, medyanın ve kamuoyunun kararlardaki etkisinin sınırlı olduğunu göstermektedir. Diğer taraftan; görevden elde edilen geri besleme bilgilerinin yıllar içerisinde diğer aktörlerin tutumlarını, iktidarın söylemlerini ve Türkiye'nin katılım motivasyonlarını değiştirdiği göze çarpmaktadır.

Bu bağlamda; tezkere metinleri ve TBMM tartışmaları üzerinden katılım motivasyonları incelendiğinde, ilk bölümde değinilen akademik yazındaki unsurların birçoğunu Lübnan katılımı özelinde de izlemek mümkündür. Örnek olarak muhalefetin, ABD baskısını gündemde tutması ve Lübnan yerine Kuzey Irak'tan Türkiye'ye yönelen terörist saldırılara odaklanması söylemleri katılımı dış etkenlere bağlayan, güvenlik ve beka ile eşleştiren realist perspektifle örtüşen noktalar. Uzatma tezkerelerinde ise Türkiye'nin katılımına karşılık hem Lübnan'dan hem ABD ve AB'den belli siyasi kazanımlar elde edilmesi beklenilmiş ve eleştiriler bu alana yöneltilmiştir. Benzer şekilde; Lübnan katılımında gözlemlenen güvenliğin geniş bir çerçevede, insan güvenliği, ekonomik refah ve istikrarla ilişkilendirilmesi, kapsamlı bir BDH ve yeniden inşa yaklaşımı benimsenmesi, yine BDH aracılığıyla uluslararası örgütlerde aktif ve yönlendirici olma gibi motivasyonlar TDP'nda ve BDH katılımlarında liberal yaklaşımı öne çıkaran çalışmalarla örtüşmektedir. Ancak; Türkiye'nin Lübnan'la ticaret hacmi ve ihracatı katılım sonrası iki kat artmış olmasına rağmen ekonomi hususunun tezkerelerde ve TBMM'de gündeme gelmemesi, bir motivasyon olarak ekonomik çıkarın öncelikli olmadığı şeklinde yorumlanabilir. Normatif ve idealist söylemlerin de muhalefeti ve kamuoyunu ikna etmek üzere kullanıldığı, fakat baskı azaldığında bu vurguların da azaldığı söylenebilir.

Tüm bunlarla birlikte, sosyal inşacı yaklaşımda değinilen unsur ve motivasyonların da Lübnan katılımı tartışmalarında önemli bir yeri

olduğu değerlendirilmektedir. Örneğin; ilk katılımda BMGK kararının meşrulaştırıcı rolü, uluslararası toplumun talebi, Orta Doğu halklarıyla olan tarihî ve kültürel bağlar, sonraki yıllarda ise Türkiye'nin artan saygınlığı, tarihî rolü ve Batı kimliği yanında Doğu kimliği de sıkça gündeme gelmiştir. Aynı kapsamda Türkiye, ilk yıldan sonra misyon görevlerinin dışına çıkarak özgün politikalarını uygulamaya başlamış, bir bakıma süreç içerisinde misyonu ve çevresini dönüştürmeye çalışmıştır. Örneğin, bir yandan yeniden inşa ve ikili ekonomik ilişkileri güçlendirici faaliyetlere girişmiş, diğer yandan İKÖ aracılığıyla Bangladeş, Malezya, Endonezya, Brunei ve Katar gibi ülkelerin asker göndermesini teşvik etmiştir. Aynı bağlamda; TBMM görüşmelerinde Lübnan'ın jeopolitik önemi veya coğrafi yakınlığı güvenlikle değil, toplumun kimliği, akrabalık bağları ve kültürel sınırları gibi unsurlarla ilişkilendirilmiştir.

Uzatma tezkerelerinde, muhalefet partilerinin katılımı desteklemeye başlaması ve iktidarın söylemlerinin zamanla değişmesinin de sosyal inşacı yaklaşımın süreç içindeki değişimi önceleyen teorik yaklaşımıyla daha iyi açıklanabileceği değerlendirilmektedir. Yukarıda görüldüğü üzere; yurt dışı ziyaretleri, yıllık sonuç raporları, olumlu siyasi gelişmeler ve TSK'nin başarısı doğrultusunda önce MHP, sonra DSP, sonra da CHP yıllar içerisinde pozisyon değiştirerek tezkerelere kabul oyu vermeye başlamışlardır. İktidar kanadının söylemlerinde ise başlangıçta meşruiyet, uluslararası sorumluluk, insani yardım ve Batılı kimliği hususları ön plana çıkarılmışken, zaman içerisinde AB ve ABD ile ilişkilerdeki gerileme ve sonrasındaki Arap Baharının etkisiyle, Türkiye'nin küresel bir aktör ve bölgesinin lideri olduğu veya Doğu ile Batı arasında köprü niteliği söylemlerine ağırlık verilmeye başlanılmıştır. Hatta Lübnan'da edinilen olumlu tecrübe, aynı yıllardaki Somali tezkerelerinin de TBMM'de tartışmasız kabul edilmesine katkı sağlamıştır. Dolayısıyla, bize göre BDH'na katılımların TDP üzerinde sosyal inşacı yaklaşımın tasvir ettiği "oluşturucu ve dönüştürücü" etkiyi Lübnan örneğinde gözlemlemek mümkündür. Zira güç ve güvenlik hisleri algılar tarafından, algılar ise kimlikler ve kültürler tarafından inşa edilmekte, fakat sabit kalmayıp zaman içerisinde yeniden üretilmektedir. Lübnan katılımına ilişkin algılar da başlangıçta kültürel unsurlarla şekillenmiş ve yıllar içerisinde değişmiştir. Ayrıca; Lübnan örneğinde tezkere tartışmalarının, Enver Paşa ile imgelenen maceraperestlik, Damat Ferit Paşa ile imgelenen

teslimiyetçilik veya Yemen’le ilişkilendirilen hezimet gibi yüzyıllık bir tarihî perspektif içerisinde ve toplumun tüm kesimlerinde yapılmış olması sosyal inşacıların tarihi, kültürü ve kimliği önceleyen çok katmanlı analiz yönteminin geçerliliğini ortaya koymaktadır.

Diğer taraftan Lübnan örneği, aslında teknik bir konu olan TSK’nin yurt dışında kullanılmasının iç politika malzemesi haline geldiğinde yanıltıcı tartışmalara ve tehlikeli ayrışmalara neden olduğunu da göstermektedir. Örneğin iktidar kanadının zaten anayasal bir zorunluluk olan meşruiyet ve uluslararası hukuka uygunluk tezlerini öne sürmesi, asıl eleştiri konusu olan dış etkenleri gizlemeye yönelik siyasi bir manevra olarak görülebilir. Muhalefetin Lübnan yerine Kandil’e gidilmesi söylemi de siyasi içerikli görünmektedir. Zira Kandil’e fırkateynle gidilemeyeceği gibi, gönderilecek birkaç bölük kadar kuvvetin teröristle mücadelede bir eksiklik yaratmayacağı bilinmektedir. Dikkat çekici bir başka nokta, CHP’nin hükümetin Orta Doğu politikalarındaki yabancı etkisini eleştirirken HDP’nin aynı politikaları Batı’dan uzak ve Osmanlıcı bulmasıdır.

Son olarak; Lübnan örneğinde görülen ayrışmanın yalnız BDH katılımlarına özgü veya iç politikayla dış güvenliğin çakıştığı tek istisna olmadığını da hatırlatmak gerekmektedir. Zira benzer bir tablo 2021 yılındaki Suriye-Irak tezkeresinde de görülmüş; bu tezkerede yukarıda “Batı ittifakı” ve “Kandil’e gitme” ile simgelenen dış ve iç motivasyonlar yer değiştirmiş olmasına rağmen, iktidar ve muhalefet temsilcileri bir kez daha birbirlerini “vatana ihanetle” suçlamışlardır. Tartışmalı geçen bu tezkereyle verilen yetki ise 2022 yılı içerisinde, Irak’ın kuzeyindeki terör kamplarının temizlenmesi ve Suriye halkı için güvenli dönüş bölgeleri oluşturulması gibi aslında siyasi partilerin görüş birliğinde olduğu hususlarda kullanılmıştır. Dolayısıyla tezkere tartışmalarını incelemek, en başta da belirtildiği üzere, iç siyaset ve güvenliğin çakışma noktalarını ortaya koyduğu gibi Türk siyasal hayatındaki değişimler konusunda başka çalışmalarda ele alınabilecek fikirler de vermektedir.

Sonuç

Netice itibariyle, Lübnan katılımında ABD ve AB’nin, Batı ile iş birliğinin ve katılımın pazarlık unsuru olarak görülmesinin başlangıçta en önemli etkenler olduğu söylenebilir. Bunun yanında uluslararası görünürlüğün ve saygınlığının artırılması ile başta BM olmak üzere

uluslararası örgütlerde etkin rol oynama motivasyonları diğer önemli etkenlerdir. Ancak yıllar içerisinde dış faktörlerin etkisinin azalarak, bir rol model ve bölgesinin lideri bir küresel aktör olmak amaçları güden iç siyasi faktörlerin katılımları sürdürmede daha ön plana çıktığı değerlendirilmektedir. Sosyal inşacı yaklaşımda değinildiği üzere, farklı kimliklerin kesişme coğrafyasında bulunan Türkiye, uzun yıllar bu kesişmeleri yalnız risk boyutuyla hissetmiş, BDH katılımları ise hem güçlü ve modern bir Müslüman ülke hem de laik ve Batılı ülke kimliğiyle bu dezavantajı fırsata dönüştürme potansiyeli ortaya koymuş, Türk toplumunca da farklı saiklerle desteklenmiştir.

Lübnan örneğindeki tartışmalara bakarak Türkiye'nin BDH katılım politikaları konusunda bazı genel çıkarımlar yapmak da mümkündür. Öncelikle; Kafkasya, Orta Asya, Orta Doğu ve Balkanlar hem Türkiye'nin güvenliğiyle ilişkili hem de tarihî, ekonomik ve kültürel ilgi alanları içerisindeki bölgeler olarak kabul edilmekte, bu bölgelerdeki misyonlara büyük birliklerle ve sivil unsurlarla katılım sağlanmaktadır. Bunun dışındaki bölgelerde ise bayrak göstermek amacıyla sembolik katılımlarda bulunmaktadır. Diğer taraftan, risk seviyesi ile tehdidin Türkiye'yi etkileme potansiyeli de karar almada ve şekillendirmede dikkate alınmaktadır. Türkiye; katıldığı BDH'da silahlı güç kullanmak istememekte, fakat yeniden inşaya yönelik proje ve yatırımlarla kendine özgü hedefler ortaya koyarak misyona zarar vermeden ve diğer katılımcı ülkeleri ürkütmeden bunlara ulaşmaya çalışmaktadır. Ayrıca askerî birlikler yanında jandarma, emniyet ve diğer bakanlıkların uzmanlarının eşgüdümlü katılımıyla modern ve kapsamlı bir BDH modeli benimsenmektedir.

Bu bakış açısıyla Türkiye; bir yandan sınır güvenliği ve teröristle mücadeleyi sürdürürken diğer yandan Afganistan'dan Afrika'ya hemen her misyonda bayrak dalgalandıran, gittiği ülkelere hizmet de götüren, Hint Okyanusu'nda donanma yüzdüren, Balkanlar'da birleşik tatbikatlar icra edebilen, aynı zamanda milyonlarca mülteciyi konuk eden ve dünyanın en fazla insani yardımını yapan seçkin bir devlettir. Türkiye'nin BDH politikalarındaki temel amacın da yukarıda sayılan tüm etkinlikleri aynı anda yapabilen "güçlü devlet" algısını yaratmak olduğu söylenebilir. Son olarak; ülke sınırlarında güvenliğin sağlanması, ülke dışında caydırıcılık, saygınlık veya dış politikaya yardım gibi fonksiyonlar Türkiye'nin güçlü, etkin ve sınır ötesinde bağımsız harekât icra edebilen

bir orduya daima ihtiyaç duyacağını hissettirmektedir. AB'nin kendi içindeki siyasi görüş ayrılıkları ve askerî yetersizliği, ABD'nin ise güvenlik çıkarlarındaki farklılaşmalar, TSK'nin mevcut BDH kapasite ve tecrübesinin sürdürülmesini daha da önemli kılmaktadır. Bununla birlikte; tezkerelerle ilgili teknik çalışmaların ve söylemlerin mümkün olduğunca iç siyasetten ayrı tutulmasının, bunların uygulamalarında ise gerek kamuoyu ile gerekse ülke dışı aktörlerle bilgi paylaşımı ve koordinasyonun sağlanmasının da önemli olduğu değerlendirilmektedir.

Summary

Under the Constitution of the Republic of Türkiye, bills are prepared by governments, outline the measures against a security threat or specify the main principles of participation in UN-authorized peace support operations and are submitted to the GNAT for approval. Government bills sometimes proceed as routine works of the parliament, but other times they may be widely debated by all segments of society and even cause divisions and political crises. Particularly controversial bills may not only turn into vital national security and foreign policy decisions but also may give significant clues regarding Turkish peacekeeping policy.

This article examines Türkiye's participation in the UNIFIL-II mission between 2006 and 2013 via the content analysis method and particularly social constructivism as a case study. In this context, first, a literature review regarding the main motivations of Türkiye to participate in peace support operations is given. Second, the motivations and themes that are mentioned in the earlier studies are integrated into the Turkish decision-making process and an analysis template is composed to compare and understand the primary motivations of Türkiye in the Lebanon Mission, namely UNIFIL-II. Then the impacts of internal and external factors on the bills and parliament sessions are analysed via the content analysis method. The last part of the study tries to evaluate and make some inferences regarding the main motivations for participation in UNIFIL-II as well as Turkish peacekeeping policies as a whole.

During the period in which the first decision on the subject was on the table, it was seen that not only the President and the political parties but also most of the non-governmental organizations and the public were

widely opposed to participation because of risk factors, its irrelevancy with main security concerns, and ambiguities in the resolution. On the other hand, the United States, the European Union, the United Nations, Lebanon, and Israeli authorities fully encouraged and even insisted on Türkiye's joining UNIFIL-II. Finally, Türkiye decided to join the mission and it was observed that the Turkish Armed Forces performed significant duties and provided relief in the daily life of Lebanese in time, while other Turkish entities accomplished some big substructure projects. Concordantly, all stakeholders declared appreciation for the Turkish contribution to the mission. Therefore, other parties in the parliament changed their positions year by year and started supporting the following bills. Similarly, the discourse of the government has changed from humanitarian assistance, international solidarity, and legitimacy to becoming a regional power and a global actor, based on the success of the mission.

Consequentially, the article asserts that albeit all International Relations theories have some level of explanation, such as the importance of external factors and security concerns of realist approaches or the efforts to be more active in international organizations and enhancing economic relations of liberal approaches, social constructivism has also some points to explain the main motivations of Türkiye's Lebanon participation. Precisely, albeit the first decision was mostly affected by external factors and traditional allies, later on, domestic motivations became more influential and the aforementioned changes in the discourse and implementation can be explained better from the perspective of social constructivism. Likewise, legitimacy, identity, and history have come to the forefront of the discourses in the GNAT discussions, as depicted in social constructivism. Additionally, the Lebanon case shows that when bills become subjects of internal affairs, they are likely to cause misunderstandings and dangerous schisms in Turkish political life.

Çatışma Beyanı:

Araştırmanın yazarı olarak herhangi bir kurum, kuruluş ve kişi ile çıkar çatışması bulunmadığımı beyan ederim.

Destek ve Teşekkür Beyanı:

Çalışmanın hazırlanmasında herhangi bir dış finansmandan yararlanılmamıştır. Bu çalışmaya dolaylı katkı sağlayan; danışmanım Prof. Dr. Faruk SÖNMEZOĞLU'na, Prof. Dr. Erhan BÜYÜKAKINCI'ya ve Doç. Dr. Özlem TERZİ'ye teşekkürlerimi sunarım.

KAYNAKÇA

Basılı Eserler

- AMAR Paul (2012). "Global South to the Rescue: Emerging Humanitarian Superpowers and Globalizing Rescue Industries", *Globalizations*, 9:1, 2012, 1-13.
- ARAS Bülent ve AKPINAR, Pinar (2015). "The Role of Humanitarian NGO's in Turkey's Peacebuilding", *International Peacekeeping*, 22:3, 230-247.
- BAYER Reşat ve KEYMAN, E. Fuat (2012) "Turkey: An Emerging Hub of Globalization and Internationalist Humanitarian Actor?", *Globalizations*, 9:1, 73-90.
- BENLİ ALTUNIŞIK Meliha (2007). *Lübnan Krizi: Nedenleri ve Sonuçları*, TESEV Dış Politika Analizi Serisi No:5, Artpress, İstanbul.
- COLEMAN Katharina (2007). *International Organisations and Peace Enforcement*, Cambridge University Press, New York.
- ÇAĞIRAN Mehmet Emin (2007). "Birleşmiş Milletler Lübnan Barış Gücü: Hukuki Temelleri, Görev ve Yetkileri ve Türkiye'nin Katılımı Üzerine Bir Değerlendirme", *Akademik Ortadoğu*, 1:2, 90-107.
- DE MESQUITA Bruce Bueno ve DOWNS George W. (2006). "Intervention and Democracy", *International Organization*, 60:3, 627-649.
- DAVUTOĞLU Ahmet (2013). *Stratejik Derinlik*, Küre Yayınları, (84.Baskı), İstanbul.
- FINNEMORE Martha (2003). *The Purpose of Intervention: Changing Beliefs About the Use of Force*,: Cornell University Press, New York.
- GÜNGÖR, Uğur. "United Nations Peace Operations and the Motivations that Lie at the Root of Turkey's Involvement", *Center for Strategic Research (SAM)*, Paper No.11, July 2015. <http://sam.gov.tr/tr/the-united-nations-peace-operations-and-motivations-at-the-roots-of-turkeys-involvement/>, erişim 12.01.2016, 1-46.
- KARAOĞLU Ali L. (2000). "The Evolution of the National Security Culture and the Military in Turkey", *Journal of International Affairs*, 54:1, 199-216.
- KARDAŞ, Şaban (2010). "Turkey: Redrawing the Middle East Map or Building Sandcastles?", *Middle East Policy*, 16:1, 115-136.

- KEOHANE Robert ve NYE Joseph (2001). *Power and Interdependence*, Longman, (3.Eds.), New York.
- KEYMAN Fuat (2006). "Türkiye Giderken ABD'nin Yanında Olmak Gerekıyor, O Yüzden Gidelim Görüşünde Olmamalıdır", *Söyleşi, Hukuk Gündemi Dergisi*, Eylül-Ekim-Kasım 2006, 54-60.
- KOÇER Gökhan (2006). "Türkiye'nin Barışı Destekleme Harekâtlarına Katkıları", *Uluslararası İlişkiler*, 3:11, 47-70.
- KÖSE Talha (2007). "Değişen Ortadoğu Denklemine İsrail-Lübnan Krizi ve Türkiye'nin Rolü", *Akademik Ortadoğu*, 2, 57-92.
- KUT Gün, "Türk Dış Politikasında Çok Yönlülüğün Yakın Tarihi: Soğuk Savaş Sonrası Devamlılık ve Değişim", *Boğaziçi Üniversitesi-TÜSIAD Dış Politika Forumu Araştırma Raporu*, 06 Haziran 2011, <http://www.dispolitikaforumu.com/wp-content/uploads/2019/03/TurkDisPolitikas%C4%B1ndaCokYonlulugunTarihi.pdf>, erişim 12.08.2014.
- MAALOUF Amin (2000). *Ölümcül Kimlikler*, (çev. Aysel Bora), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- MOUSAVI Hamed (2015). "The Israel-Lebanon War of 2006 and the Failure of US Foreign Policy", *Journal of Politics and Law*, 8:1, 130-136.
- OĞUZLU Tarık (2002). "Turkey and the European Union: The Security Dimension", *Contemporary Security Policy*, 23:3, 61-82.
- RUGGIE John (1998). "What Makes the World Hold Together? Neo-Utilitarianism and the Social Constructivist Challenge", *International Organization*, 52:4, 878-890.
- SARI ERTEM Helin (2012). "Kimlik ve Güvenlik İlişisine Konstrüktivist Bir Yaklaşım: "Kimliğin Güvenliği" ve "Güvenliğin Kimliği", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 8:16, 177-236.
- SİĞRİ Ünsal ve TOPÇU Mustafa Kemal (2012). "Barış Gücü Operasyonlarında Kullanılan Kültürlerarası Bütünleştirme Yöntemlerinin Kültürel Boyutlar Bağlamında İncelenmesi: UNIFIL Örneği", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 67:1, 205-235.
- SÖNMEZOĞLU Faruk (2012). *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, Der Yayınları, (5.Baskı), İstanbul.
- ŞATANA Nil (2013). "UN Peacekeeping and Turkey", (ed.) Paul D. Williams ve Alex Bellamy, *Providing Peacekeepers: The Politics, Challenges and Future of United Nations Peacekeeping Contributions*, Oxford University Press, Oxford, 355-375.
- WENDT Alexander (2005). "Constructing International Politics", (ed.) Stephen Chan ve Cerwyn Moore, *Theories of International Relations*, Vol: IV, Sage Publications, London.

Resmi Belgeler

- Birleşmiş Milletler Geçici Görev Gücü bünyesinde faaliyette bulunmak amacıyla Türk Silahlı Kuvvetlerinin Lübnan'a gönderilmesine izin verilmesine ilişkin Başbakanlık Tezkeresi (3/1104), *TBMM Tutanak Dergisi*, <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanak/donem22/yil4/bas/b124m.htm>, erişim 12.01.2022.
- Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, Karar Metinleri, S/RES/1701 (2006), 11 August 2006, [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1701\(2006\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1701(2006)), erişim 12.03.2014.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi, <https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/TutanakMetinleri>, erişim 03.01.2022.

İnternet Kaynakları

- “Asker Gönderme Peşrevi”, *Radikal*, 17 Ağustos 2006, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=195965>, erişim 12.12.2014.
- “Ateşkesin Ardından Asker Gönderebiliriz”, *Sabah*, 28 Temmuz 2006, <http://arsiv.sabah.com.tr/2006/07/28/siy100.html>, erişim 12.07.2014.
- MHP Resmi İnternet Sitesi. *Açıklamalar*, https://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/78/index.html, erişim 24.05.2015.
- “Çıkarırsa tezkere BİLAL gitsin askere”, *NTV Haber*, 05 Eylül 2006, <http://arsiv.ntv.com.tr/news/384060.asp>, erişim 14.03.2015.
- Dışişleri Bakanlığı İnternet Sitesi, Türkiye - Lübnan Siyasi İlişkileri, http://www.mfa.gov.tr/turkiye-lubnan-siyasi_iliskileri.tr.mfa, erişim 19.10.2014.
- Dışişleri Bakanlığı İnternet Sitesi, Basın Açıklamaları, http://www.mfa.gov.tr/6-eylul-2006-disisleri-bakanligi-sozcucu-namik-tan_in-haftalik-olagan-basin-toplantisi.tr.mfa, erişim 15.09.2015.
- “Erdogan: Askerimizi çekeriz”, *Hürriyet*, 2 Eylül 2006, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/5020920.asp?top=1>, erişim 02.09.2014.
- ERDOĞAN Recep Tayyip, *Ulus Sesleniş Konuşmaları*, AK Parti İnternet Sitesi, <http://www.akparti.org.tr/site/haberler/basbakan-erdoganin-ulus-a-seslenis-konusmasinin-tam-metni/5916#1>, erişim 30.11.2014.
- “Hiç Kimse Emir Veremez”, *Sabah*, 9 Eylül 2006, <http://arsiv.sabah.com.tr/2006/09/07/gnd99.html>, erişim 11.12.2015.
- “Lübnan’a Asker Göndermeye Hayır”, *Hürriyet*, 05 Eylül 2006, <http://www.hurriyet.com.tr/lubnan-a-asker-gondermeye-hayir-5033615>, erişim 11.12.2015.
- “Lübnan Protestosu”, *Hürriyet*, 03 Eylül 2006, <http://www.hurriyet.com.tr/lubnan-protestosu-5024265>, erişim 11.12.2015.
- “Lübnan Türk Askeri İçin Yeni Yemen Olur”, *Vatan*, <http://www.gazetevatan.com/lubnan--turk-askeri-icin-yeni-yemen-olur-86235-roportajlar/>, erişim 14.03.2015.
- Türk Dil Kurumu Sözlükleri, <https://sozluk.gov.tr/>, erişim 23.11.2021.
- “Sabancı: Gerçekler anlatılsın!”, *Patronlar Dünyası*, <http://m.patronlar.dunyasi.com/haber/Sabanci-Gercekler-anlatilsin/18310>, erişim 10.01.2016.
- “Sezer: Türkiye’nin Lübnan’a asker göndermesine karşıyım”, *Hürriyet*, 25 Ağustos 2006, <http://www.hurriyet.com.tr/sezer-turkiyenin-lubnana-asker-gondermesine-karsiyim-4980763>, erişim 11.12.2015.
- ŞATANA Nil, “Peacekeeping Contributor Profile: Turkey”, UN Peacekeeping Web Page, September 2012, <http://www.providingforpeacekeeping.org/2014/04/03/contributor-profile-turkey/>, erişim 23.11.2014.
- “We Are Not Rooted in Religion”, *Newsweek*, International Edition, 4 May 2008.

Osmanlı Donanması'ndaki Yerli İmkânlarla Bir Muharebe Gemisi İnşa Deneyimi: *Abdülkadir*

*A Battleship Building Experience with Local Capabilities
in the Ottoman Navy: Abdulkadir*

Evren MERCAN*

Öz

1897 Osmanlı - Yunan Harbi'nin acı deneyimi 93 Harbi sonrası kıyı savunma odaklı Osmanlı Donanması'nın operasyonel yetersizliğini gün yüzüne çıkarmıştı. Bu yetersizliğin karşısında Osmanlı devlet ricali iddialı bir donanma programını hayata geçirerek bununla başa çıkmaya çalıştı. Donanma programının içeriğinde yurtdışından temin edilecek muharebe gemisi, kruvazör ve muhrip dışında devletin kendi imkân ve kaynaklarıyla Tersâne-i Âmir'e bünyesinde inşa edeceği bir muharebe gemisi projesi de bulunmaktaydı. Daha sonra Abdülkadir ismi verilecek 8,100 tonluk 103 metre boyundaki bu devasa platform, Osmanlı donanma envanterindeki en güçlü harp gemisi olması hasebiyle iddialı bir projeye karşılık gelmekteydi. Uzun bir sürenin ardından tersane bünyesinde inşasına girilen ilk büyük evsafa muharebe gemisi olan Abdülkadir, uzun süren inşa dönemi teknik ve maddi yetersizliklerin yanında, idari karmaşa ve plansızlık yüzünden tamamlanamamış; yıllarca gövde iskeletiyle kızakta atıl kalmıştı. Nihayetinde 1906'da inşası durdurulmak zorunda kalmış, 1909'da gemi hurdaya ayrılmıştı. İnşası tamamlanabilseydi Osmanlı Donanması'nın caydırıcılığına belirgin katkı sağlayacak olan Abdülkadir'in bir fiyasko ile sonuçlanan inşa süreci dönemin siyasi, askerî ve iktisadî durumunun da tecessümü gibidir.

* Dr. Öğr. Üyesi, Millî Savunma Üniversitesi, Atatürk Stratejik Araştırmalar ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğü, Harp Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye, ORCID: 0000-0002-4750-9221, eposta: EMERCAN@msu.edu.tr.

Geliş Tarihi / Submitted: 31.05.2022

Kabul Tarihi / Accepted: 04.07.2022

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Anahtar Kelimeler: *Sultan Abdülaziz, Sultan II. Abdülhamid, Osmanlı Donanması, Muharebe Gemisi, Tersâne-i Âmire.*

Abstract

The bitter experience of the Greco-Turkish War in 1897 revealed the operational inadequacy of the Ottoman Navy that focused on coastal defence after the Russo-Turkish War of 1877–1878. The Ottoman decision-makers tried to deal with this problem by carrying out a challenging naval program. Apart from the battleships, cruisers, and destroyers to be purchased from abroad, there was also a battleship project, which was to be built in the Imperial Arsenal (Tersâne-i Âmire) with the empire's means and resources. This naval platform with a weight of 8.100 tons and a length of 103 meters, which would be named Abdulkadir, was a challenging project because it would be the most powerful battleship in the Ottoman navy. As the first battleship to be built in the Imperial Arsenal after a long time, the Abdulkadir could not be completed because of technical and financial inadequacies, as well as administrative problems. It remained on the dry dock for years. After all, the construction program had to be stopped in 1906, and the ship was scrapped in 1909. If the construction of the Abdulkadir could be completed, it would have made a significant contribution to the deterrence of the Ottoman navy. The construction process of Abdulkadir, which resulted in a fiasco, is the embodiment of the military and economic conditions of the mentioned period.

Keywords: *Sultan Abdülaziz, Sultan Abdülhamid II, Ottoman Navy, Battleship, Imperial Arsenal.*

Giriş

Sanayi Devrimiyle birlikte buhar makinesinin kıvılcımı ateşlediği bilhassa denizcilik alanındaki devrim sayılabilecek teknolojik ilerlemelere adapte olmaya çalışmak, 19'uncu yüzyıl Osmanlı Devleti'nin varlık yokluk mücadelesi içerisindeki en büyük imtihanı olmuştu. Özellikle zırhla kaplı muharebe gemileriyle ve çelikten imal kuyruktan dolma yivli toplarla birlikte en son teknolojiyi bünyesinde barındıran modern donanmaların teşkili tamamen mali güce, inşa ve idame altyapısı için ise önemli ölçüde sınıai kuruluşlarına, teknik bilgi ve beceriye ihtiyaç vardı. Osmanlı askerî tarihinin en kritik dönemeçlerinden biri sayılan 19'uncu yüzyılın son çeyreği, caydırıcı bir deniz gücünü arkasına alan Büyük Güçler yani Düvel-i

Muazzama'nın emperyalist uygulamalarının doruğunun sembolüydü. Devlet-i Aliyye'nin de bu çetin şartlar altında askerî ve ekonomik alanda esaslı reformlara giriştiği bir dönemi temsil etmekteydi.¹

19. yüzyılın ikinci yarısında yıpranmaya yüz tutmuş Osmanlı Devleti modernleşme treninin son vagonuna atlamak ve gelişmiş emperyalist ülkelerle teknolojik uçurumu azaltmak için bir dizi girişimde bulunmuştu. Münhasıran Sultan Abdülaziz'in tahta çıkmasıyla başlayan yeni dönemde, yurtdışındaki tezgâhlardan askerî ve endüstriyel gücün simgesi olan zırhlı muharebe gemileri tedarik edilerek Osmanlı Donanması'nın kuvvet yapısında çarpıcı bir sıçrama yaratılmıştı. Gelgelelim, başlı başına Tersâne-i Âmire bünyesinde modern bir harp sanayisi kurmak, en azından Avrupa tersanelerinden ısmarlanan gemilerin teçhiz ve tadilinde kendine yeterliliği sağlamak ve bu dönüşüme ayak uydurabilecek kifayette kalifiye personel yetiştirmek için hatırı sayılır iktisadî kaynaklara ihtiyaç vardı.² Sonunda, Osmanlı deniz gücünü, idari ve materyal nispetinde çağa uydurmanın bedeli kendi iktisadî kaynaklarının tazmin edemeyeceği düzeyde büyük bir finansal krize sebep olacaktı. Bir de Sultan Abdülaziz saltanatının bilançosunun ana gövdesini oluşturan, nicelik bakımından “birçok deniz gücü nezdinde gıpta edilecek bir kuvvetin” rüşünü ispat edeceği ilk muharebe olan 93 Harbi sırasında beklenen performansı bir türlü gösterememesi, finansal çöküntünün yanında halefleri huzurunda büyük bir hayal kırıklığı da yaratacaktı.³

93 Harbi sonrasındaki süreç, Sultan Abdühamid ve bahriye ricalini savaş sırasında Rus Donanması'nın torpido ve mayın harekâtının yarattığı ibret verici tecrübeler karşısında Sultan Abdülaziz'in pahalı ve kısa sürede etraflı bir modernizasyona ihtiyaç duyan donanması yerine kıyı savunmasını esas kabul eden, küçük, ucuz ama etkili bir donanma kurma yoluna sürüklemişti. Yine de 1880'lerden itibaren devletin içerisinde bulunduğu mali darboğaz ve büyük güçlerin diplomatik baskıları gölgesinde Tersâne-i

¹ Evren Mercan, *II. Abdülhamid Dönemi Deniz Stratejisi*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2018, s. 10, 49.

² Daniel Panzac, *Osmanlı Donanması (1572-1923)*, (çev. Ahmet Madenli ve Sertaç Canpolat), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2018, s. 330.

³ Quintin Barry, *War in the East: A Military History of the Russo-Turkish War 1877-78*, Helion & Company Limited, West Midlands, 2012, s. 97.

Âmire’de sınırlı da olsa gemi inşa girişimlerinden bulunulmuştu. Bu gemi inşa projeleri arasında en göze çarpanı zırhlı firkateyn (İng. *ironclad*) olarak sınıflandırılan 8.100 tonluk, 103,6 metre uzunluğunda olması planlanan *Abdülkadir*’di. 1890 yılında Tersâne-i Âmire’ye sipariş edilen geminin inşaatı Ekim 1892’de başlamış, bir dizi sorundan dolayı 1897’de askıya alınarak nihayet 1911’de uzun süre tezgâhta durduktan sonra feshedilmek zorunda kalınmıştı. Bu çalışmada Osmanlı deniz harp tarihindeki en iddialı gemi inşa girişimden biri sayılan *Abdülkadir* muharebe gemisinin bir başarısızlık hikâyesine dönüşmesindeki sebepler aydınlatılmaya çalışılacaktır.

1. Arka Plan

Aslında 18’inci yüzyılın sonuna kadar Batılı ülkelerle Osmanlı arasındaki denizcilik teknolojilerindeki makas 19’uncu yüzyılın ikinci yarısındaki kadar açık değildi. Başta pruva hattı kalyonları (İng. *ship of the line*) olmak üzere önde gelen harp gemilerinin ahşaptan imal edildiği Yelken Devri’nin bu son demlerinde Tersâne-i Âmire’nin gemi inşa performansı küçümsenmeyecek kadar iyiydi. Öyle ki 1789-1798 yılları arasında Osmanlı tersanelerinde en büyüğü üç ambarlı, 1.200 mevcutlu, 47 metre uzunluğundaki 122 adet top taşıyan *Selimiye* kalyonu olmak üzere 45 parça gemi denize indirilmişti.⁴ Dönemin koşullarına göre modern sayılabilecek bu harp gemilerinin inşası için iki eski ahşap kuru havuzun yerine üç adet sabit taş havuz, İsveç modeli esas alınarak yeni bir tane kuru havuz⁵ dahi inşa edilmişti. Bu hummalı gemi inşa itkisinin arkasında yabancı uzmanlar nezaretinde Atlantik gemi inşa teknolojisi

⁴ Enver Ziya Karal, “Selim III. Devrinde Osmanlı Bahriyesi Hakkında Vesikalar”, *Tarih Vesikaları*, 1941, 3:1, 1941-1942, s. 204.

⁵ Kuru havuz, gemilerin inşa, tamir, arma donanımlarının yapıldığı, tamamen susuz bir ortamda çalışmasına izin veren bir yapıdır. Kuru havuzların her iki tarafı da kapalı olup gemiler buraya bir kapıdan geçerek girerlerdi. Gemiler içeri alındıktan sonra kapaklar kapanır ve içerideki su boşaltılırdı. Daha sonra ahşap bloklar üzerine yerleştirilen gemilerin gövdesi havuzun tabanına göre sabitlenerek yerleştirilirdi. Osmanlı Donanması için böyle bir yapıya olan ihtiyaç ilk defa 1780’lerde ortaya atılmıştı. İlk aşamada proje Fransız ekip ile yürütüldüyse daha sonra İsveçli mühendislerin sunduğu planlar kabul edilmişti. Konuyla ilgili daha detaylı bilgi için bkz. Tuncay Zorlu, *Osmanlı ve Modernleşme: III. Selim Dönemi Osmanlı Denizciliği*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2014, s. 112-120.

kopyalanması yatmaktaydı. Birinci seviyeden Atlantik üreticilerinin icatları⁶ İspanya'dan Venedik'e oradan da Akdeniz üzerinden Osmanlılara ulaşarak bu yeni icatları kendi filolarına teşkil ettirmekte kullanmışlardı.⁷

Ne var ki, muharebe gemilerinin neredeyse yeni bir görünüşe kavuştuğu Kırım Harbi sonrası süreçle birlikte deniz harbinin geleneksel prensiplerinde köklü değişimler geçirmeye başladı. Buhar makineleriyle teçhiz edilmiş *ironclad* olarak tabir edilen dövme demir zırhla kaplı harp gemilerinin muharebe sahnesinde boy göstermesiyle birlikte ortaya çıkan baş döndürücü hızdaki değişimler, Osmanlıların yerli üretim kabiliyetlerini aşamalı olarak kaybetmeye başladığı ve yurtdışından sınırlı teknoloji transferi ile yetinmek zorunda kaldığı bir dönemin kapısını aralamıştı. Bu da Sanayi Devrimi sonrası oluşan yeni teknolojik dalgaya ayak uydurma sorunu yaşayan Osmanlı Devleti'nin 1854 ve 1914 yılları arasında harp sanayininin tam manasıyla erimeye yüz tutmasıyla sonuçlanacaktı.⁸

19'uncu yüzyıl Osmanlı askerî denizciliği batılı emsalleriyle aşağı yukarı aynı teknoloji havuzundan beslense de iktisadî ve ekonomik imkân-kabiliyetler açısından hiçbir surette kabili kıyas değildi. Başta Sultan Abdülmecid olmak üzere Osmanlı askerî ekâbiri, endüstriyel devrimin ilk geniş çaplı çarpışmalarından biri sayılan Kırım Harbi'nden sonra yeni bir donanmaya ihtiyacın hâsıl olduğunu kavramış ve bu suretle Avrupa'daki en son teknolojiyi temsil eden harp gemilerini yakından takip etmişti.⁹ İktisadi ve sanayi bakımından yeni nesil gemileri inşa etme kabiliyetinden ve yerleşik bir denizcilik politikasından yoksun sayılan Osmanlı Devleti'nin elindeki yegâne seçenek acil kodlu mevcut güvenlik ihtiyaçlarına karşılık gelecek biçimde deniz harp platform ve teçhizatının

⁶ Fransız, İngiliz ve İsveç başta olmak üzere yabancı mühendislerin ya da teknisyenlerin Osmanlı gemi inşa sektörüne yaptığı katkılar yadsınmazsa da Müslüman ya da Gayrimüslim Osmanlı tebaası uzmanların da önemli işler yaptıkları ve bilhassa gemi mimarı, alet/donanım imalatçısı, marangoz, demirci hafif silah tamircisi, oymacı ve kuru havuz sıvacısı olarak faaliyet gösterdiğini teslim etmek gerekir. Daha geniş bilgi için bkz. Tuncay Zorlu, "III. Selim Osmanlı Deniz Gücü", (ed. Ekrem Işın) *Osmanlı Donanmasının Seyir Defteri*, Pera Müzesi Yayınları, İstanbul, 2009, s. 39.

⁷ Jonathan Grant, "Osmanlı 'Gerilemesini' Yeniden Düşünmek: Osmanlı Devleti'nde Askeri Teknolojinin Yayılması (15. Yüzyıldan 18. Yüzyıla Kadar)" (çev. Salim Ayduz), *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, 2010, 19-20, s. 66.

⁸ Grant, *age*, s. 75.

⁹ Mercan, *II. Abdülhamid Dönemi Deniz Stratejisi*, s. 60.

yurtdışından doğrudan temin edilmesi yöntemiydi. Sultan Abdülmecid döneminde başlatılan herhangi planlamaya tabi tutulmadan tesadüfi bir birikimle teşkil edilen donanmanın kuvvet yapısı, Sultan Abdülaziz döneminde büyük bir ivme kazanmış ve hatta 1874 yılında Avrupa donanmaları arasında salt materyal bazında üçüncü sıraya yükselmişti.¹⁰

Bu minvalde Osmanlı karar alıcıları nazarında yerli harp sanayini kurup işleterek para ve zaman kaybetmektense en son teknolojiye sahip harp gemisi ve silahları ülke dışından tedarik etmek çok daha kolay ve basit bir hâle gelmişti. Böylece Sultan Abdülaziz Dönemi'yle zirve yapan oldukça iddialı sayılabilecek dış tedarik yöntemi, Osmanlı'yı eldeki ithal donanmasını faal durumda tutabilmek için gereken yedek parça ve silahlarda tamamen dışa bağımlı bir ülkeye dönüştürmüştü. Hatta filoyu aktif hizmette tutabilmek adına Tersâne-i Âmire'ye 200 İngiliz işçinin istihdam edilmesi, bu dışa bağımlılığın oranını arttırmakta oldukça etkili olmuştu. Mütemadiyen artan dışa bağımlılığın ortaya çıkardığı bu dezavantajlı durum istikrarsız bir maliyenin çöküşünü hazırlamakla kalmamış, ayrıca eldeki deniz gücüyle 93 Harbi'nde Osmanlı'nın bekasına yönelik en büyük tehdit olarak karşısına çıkan Rusya'ya karşı büyük bir hezimet yaşanmasında bir pay sahibi olmuştu.¹¹ Bunun yanında yurtdışında donanım ve teknolojik transferi edinmeye çalışan Osmanlı Devleti, siyasi baskı ve şantajlar dışında devamlı uyumsuz sistemler, yedek parça ve tersanede gemi inşa zorluklarına maruz kalmaktaydı. Bu da donanmanın bir harekâtı icra etme noktasında temel yapı taşlarını oluşturan harp gemileri, üsler, personel ve sair altyapının teşkilinde eldeki sınırlı sınıai ve iktisadi kaynaklarla Osmanlı'nın altından kalkamayacağı sorunlarla yüzleşmesini beraberinde getirmekteydi.¹²

Yine de 93 Harbi'nin askerî, mali ve siyasi hezimetleriyle yüz yüze kalan Sultan Abdülhamid'in Düyûn-ı Umûmiye¹³ üzerinden Demokles kılıcı

¹⁰ British Documents on the Origins of the War 1898-1914: The Near East: the Macedonian problem and the annexation of Bosnia, 1903-9, Ed.: George Peabody Gooch, Harold William Vazeille Temperley, Vol. V., H.M. Stationery Office, London, 1928, s. 40.

¹¹ Mercan, age, s. 65.

¹² Karl Wilhelm Augustus Darr, "The Ottoman Navy 1900-1918: A study of the Material Personnel and Professional Development of the Ottoman Navy from 1900 through the Italian, Balkan, and First World Wars", Master Thesis University of Louisville, 1998, s. 2-3.

¹³ 1881 yılında Osmanlı borçlarının uzun vadeli olarak yeniden düzenlenmesi

misali Düvel-i Muazzama'nın baskısını her daim ensesinde hissettiği bir dönemde donanmanın ıslahının bir öncelik olmadığı muhakkaktır. Fakat bu yeni şartlar içinde küçülmeye yüz tutan Memâlik-i Mahrûse'nin sınırlarını korumanın gerekliliği, aslan payının orduya verildiği ve donanmanın da dışında tutulmadığı bir reorganizasyon sürecinin fitilini ateşlemişti. Osmanlı Devleti'nin mali krizlerle boğuştuğu bu çetin şartlar altında Sultan Abdülhamid ve askerî ekâbiri, büyük meblağlar yutma potansiyeline sahip donanmanın kuvvet yapısını daha gerçekçi bir temele oturtma niyetindeydi. Bunun için o sıralar Yelken Devri'nden beri kemikleşmiş geleneksel deniz harbi mefhumuna “modern bir yaklaşım” getiren Fransız menşei *Jeune École* doktrini¹⁴ tüm dünyayı etkisi altına almış ve Osmanlı Devleti de bundan etkilenecek torpidobot, muhrip,

(konsolidasyonu) için yabancı alacaklılar konsorsiyumu olarak kabul edilen “Düvün-u Umûmiye İdaresi” kurulmuştu. Alacaklılar tarafından yönetilen bu idarenin, Osmanlı bürokrasisi içinde bağımsız bir karaktere sahip olması, askerî harcamaların denetlenmesi ve gerektiğinde askerî taleplerin dış borçlarla finanse edilmesi sonucunu ortaya çıkararak Osmanlı karar alıcılarının otoritesini zaafa uğratan bir role büründüğünü açıkça göstermektedir. Donald Quataert, *The Ottoman Empire 1700-1922*, Cambridge University Press, Cambridge, 2000, s. 71.

¹⁴ İngiltere'nin kurmuş olduğu sömürge ve deniz tekeli ni yıkmaya yönelik Fransız Amiral Théophile Aube'nin uygulamaya koyduğu bu doktrin, O yıllarda popülerliği zirve doğru giden torpidobot ve kruvazör gibi en modern platformlara bel bağlamaktaydı. Metaforik olarak yeni bir anlayışı temsil eden *Jeune École* doktrininin temeli, yetenekli ve daha büyük savaş gemisi filosu ile mücadele için iyi donanımlı, küçük birimlerin savunmaya yönelik kullanılması görüşüne dayanıyordu. Her iki tarafı keskin bir bıçağı andıracak şekilde bir tarafıyla torpidobot filotillalarıyla kıyıların düşman muharebe gemilerine karşı savunulmasına ilişkin prensip ön plana çıkarılırken diğer tarafıyla da rakibinin yumuşak karnı sayılan açık deniz ticaret filolarına karşı “ticaret harbi” (Fr. *Guerre de Course* / İng. *Commerce Raiding*) yöntemiyle İngiltere'nin kolonyal gücünü dize getirmek amaçlanıyordu. 1880'li yıllarda demir zırhlı muharebe gemilerinin etkinliğinin sorgulanmaya başlandığı “belirsizlik döneminde” (İng. *the Era of Uncertainty*) geleneksel deniz harbinin öğretilerini değiştirme potansiyeli taşıyan bu doktrin, ikincil sıklettteki donanmalar için bir can simidi olarak görülmüştü. Nitekim *Jeune École* doktrini, Almanya, İtalya, Avusturya ve hatta Japonya gibi İngiltere'nin deniz gücü karşısında duramayacak ülkelere sahip oldukları iktisadî ve sanayi kapasitesi nispetinde kendi jeopolitik tehditlerini bertaraf etme noktasında düşünsel bir arketip sundu. Osmanlı Devleti de bu düşünsel furyanın kıyı savunma yönünden bir nebze etkilendi ve kendi ihtiyaçlarına göre bu fikri uyarlayarak torpido, denizaltı ve kruvazör odaklı bir kuvvet yapısı teşkil etti. Bkz. Arne Roksund, *The Jeune École: The Strategy of the Weak*, IDC Publisher, Leiden, 2007, s. 8: Mercan, *II. Abdülhamid Dönemi Deniz Stratejisi*, s. 52, 80,89, 92, 93.

denizaltı ve kruvazörlerden müteşekkil kıyı savunma odaklı bir donanma kurma yoluna gitmişti.

Ne var ki, kıyı savunması merkezli çekirdek bir donanma kurulma girişimi, Osmanlı donanma kurmaylarını muharebe gemisi temin etmeye dönük planlamalar yapmaktan alıkoymamıştı. Özellikle 93 Harbi'nden beri hassasiyetle uygulanan kıyı savunma doktrinine ait korvet, gambot ve torpidobotlarla Ege Denizi ve Karadeniz'de kurulacak alan hâkimiyeti ve buna mukabil deniz kontrolünde fark edilir düzeyde yetersiz kalınacağı kanaati, Bahriye Erkân-ı Harbiye heyeti tarafından göz önünde bulundurulmuş bir stratejik açmazdı. Bu yüzden bahriye ricali, uygun şartlar oluştuğu takdirde Tersâne-i Âmire imkânlarıyla bir zırhlı harp gemisi inşa edilmesi fikrine daima sıcak bakmıştı.¹⁵

2. Abdülkadir Muharebe Gemisi Projesi

Osmanlı Devleti'ni eldeki kısıtlı imkânlarla gemi inşa etmeye iten en önemli faktörlerden biri aynı jeopolitiğin dinamikleri paylaştığı Rusya ve Yunanistan'ın¹⁶ "...sefain-i harbiye i'mâlâtınca yevmen fe-yevmen iktisâb-ı terakkiyât ile kuvve-i bahriyelerini teksîr eylemekte oldukları ve kendi tersânelerinde geceli gündüzlü çalışıldıktan mâ'adâ Avrupa'ya da sipârişleri vukû' bulmakta idiği..."¹⁷ ile ilgili benzeri istihbaratın Bab-ı Ali'ye ulaşmasıydı. Osmanlı bahriye ricali eldeki donanmanın harekât yetenekleri sınırlı kuvvet yapısıyla mücavir deniz alanlarını çevrelemiş rakipleriyle baş edemeyeceğinin farkındaydı. Bu yüzden donanmanın etraflı bir ıslahattan geçirilmesi gerektiği kanaati ağır basmaktaydı. Gerçekten de Tersâne-i Âmire'deki kazanhaneler büyük ve kuvvetli gemi kazanları imal edebilecek düzeyde değildi. Ayrıca tersanede çelik zerre (zırh) levhaları imal edebilecek fırın ve fabrikanın bulunmaması bir yana ayrıca yeni sistem zırhlı harp gemisi için makine yapacak kabiliyete bile erişilememişti. Bu eksiklikleri

¹⁵ Mercan, age, s.200.

¹⁶ 1885 yılında Yunanistan, Hydra sınıfından 4.800 tonluk üç yeni zırhlı fırkateyn (*ironclad*) Fransız Société Nouvelle des Forges et Chantiers de la Méditerranée Tersanesi'nden sipariş etti. Adını Spetsai adasından alan ilk gemi 26 Ekim 1889'da denize indirildi ve 1892'de *Septsai* ve kızak kardeşi gemiler olan *Hydra* ve *Psara* Yunan Donanması'na teslim edildi. Gemilerin teknik detayıyla ilgili bkz. Robert Gardiner, *Conway's All the World's Fighting Ships 1860-1905*, London, Conway Maritime Press, 1979, s. 387.

¹⁷ BOA, Y. MTV. 27/106, 15 Eylül 1887.

ivedilikle kapatmak maksadıyla Avrupa'dan yüz elli takım makine temin edilmiş ve bunlar sayesinde kazanhanede “*kemâl-i sür'at ve suhûletle*” kazanlar imal edilirken, çelik fabrikasında da zırhlı gemiler ve torpidobotlar için çelik imali gerçekleştirilebilmişti. Lakin birkaç kıta harp gemisinin inşa edilebilmesi ve akabinde donatılması için Bahriye Nezareti Bab-ı Ali'den aydan aya 25 bin liralık bir ödeneğin düzenli olarak hazineye bahriyeye aktarılmasını talep etmekteydi. Bahriye Nezareti ilk etapta Tersâne-i Âmire'nin inşa yeteneklerini günün şartlarına uyarlamak için talep ettiği bu meblağı 18 Mayıs 1887 tarihinde Bab-ı Ali'ye bir mazbata ile iletse de bundan hiçbir surette sonuç alınmamıştı.¹⁸ Akabinde Şurayı Bahriye heyeti, Bab-ı Ali'den bir türlü temin edilemeyen tahsisata ilişkin 15 Eylül 1887 tarihinde yeni bir mazbata tanzim ederek acı reçete halinde gerekçelerini iletmekten geri durmamıştı. Bahriye Nezareti Tersâne-i Âmire tezgâhlarında yeni sistemde bir zırhlı harp gemisinin inşa edilebilmesi ve donatılması için daha önceden bahsi geçen aydan aya 25 bin liranın “*fevka'l-âde suretle*” ödenmesi mecburiyeti altı çizilerek vurgulamıştı.¹⁹

İçeride ciddi bir bürokratik karmaşa ve mali yetersizliklerle boğuşan Bahriye Nezareti, dışarıda bilhassa Avrupa'daki yeni nesil harp gemisi teknolojilerini yakın takibe almayı ihmal etmemişti. Hatta Avrupalıların en son itibar ettiği sistemde tamamen çelikten inşa edilmiş, oldukça süratli seyir yapabilen ve su hattında (tavlon güverte) zırh kuşak korumaya sahip bir zırhlı kruvazör modeli ve resmi Sultan Abdülhamid'e takdim edilmişti. Ayrıca Bahriye Nezareti'nde bu tarz bir kruvazör modeli çıkarılarak, Tersâne-i Âmire'de hangi mevkide inşa edileceği ile ilgili fizibilite çalışması da müzakere edilmişti.²⁰

Bu çalışmaların yanında bir yandan da bahriye erkân ve zabitanından müteşekkil bir komisyon kurularak Avrupa'daki önde gelen fabrikalardan yurtdışı tedarik yöntemiyle satın alınacak zırhlı kruvazör arayışına

¹⁸ BOA, Y. MTV. 27/106, 15 Eylül 1887.

¹⁹ Şurayı Bahriye'de tanzim edilen mazbatanın en vurucu kısmı “...*devlet-i müşârin-ileyhânın terakkîyât-ı bahriyelerine karşı donanma-yı hümayûnun hâl-i hâzırı gibi acınacak bir halde kalması ve adedinin tezyîd edilememesi ve müzâyaka idâresinde bunca meşakkat ve külfet ihtiyârıyla ıslâh ve tanzîm edilmiş olan fabrika-i hümayûnların iktitâf-ı semeresine muvaffak olunamaması...*”. Detay için bkz. DMA, MKT. 568/28, 15 Eylül 1887.

²⁰ BOA, Y. PRK. ASK. 26/44, 19 Nisan 1885.

girilmişti. Bunlar arasında İngiltere'deki Palmers Firması'nın teklifi dikkat çekiciydi. Geminin evsafını ve detaylı resimlerini içeren bir rapor mezkûr komisyonun tarafından hazırlanarak bizzat Sultan'a takdim edilmişti. Osmanlı Bahriyesi'nde görevli İngiliz müşavir subay Henry Felix Woods Paşa²¹ (1843-1929) ile İngiltere'deki Amiral Hornby'nin²² yürüttüğü süreçte Palmers Fabrikası'ndan zırhlı kruvazöre ilişkin oldukça detaylı bir tarifname alınmıştı. Bu tarifnameye göre kruvazör 430 kadem (103,6 metre) uzunluğunda, 65 kadem (19,8 cm) eninde, güvertesi iki pus (beş cm) kalınlığında zırh ile kaplı, 11 bin beygirlik makinelerle 18 mil sürat yapabilmekte ve muhtelif çapta toplamda 30 adet top taşımaktaydı. Gelgelelim, Palmers Fabrikası tarafından inşa edilecek olan kruvazörün Bahriye Nezareti'ne sunulan silah, donanım ve sair özellikleriyle birlikte toplamda 595 bin sterlinlik bir fiyata mâl olması, Osmanlı Devleti'ni mevcut iktisadî durumu hesaba katıldığında daha uygun bir alternatif arayışına yöneltmek zorunda bırakmıştı.²³

1890'ların başından itibaren Devlet-i Aliye üzerinde denizlerde artan tehdit algısına paralel olarak ve “*kuvve-i bahriyenin tezyidinin*” Sultan II. Abdülhamid nezdinde de önem kazanmasıyla birlikte Tersâne-i Âmire imkânlarıyla yeni sisteme göre bir zırhlı harp gemisi inşa edilmesine karar

²¹ 1869 yılının sonlarında Bahriye Mektebi'nde muallimlik yapmak üzere kaymakam rütbesiyle Osmanlı Bahriyesi'nin hizmetine giren Henry Woods'a, bir süre “Woods Bey” olarak anıldıktan sonra amirallik rütbesi tevdi edilerek Sultan Abdülhamid'in en önemli donanma danışmanlarından biri oldu. Oldukça renkli yaşamıyla ilgili bilgi için bkz. Sir Henry Felix Woods, *Türkiye Anıları Osmanlı Bahriyesinde 40 Yıl 1869-1909*, (Çev. Amiral Fahri Çoker), Yelken Matbaası, İstanbul, 1976.

²² Bahsi geçen kişi İngiliz Kraliyet Bahriyesinde Büyük Amiral rütbesinde görev yapan Sir Geoffrey Thomas Phipps Hornby (1825-1895) olmalıdır. Kendisi Kraliyet Donanması'nın modernizasyonu ve nicelik bakımından Fransız Donanması'nı ablukaya alıp imha edebilecek düzeye erişmesini iştiaqla savunanlardandı. Bilhassa imparatorluğun ulaştırma hatlarını korumakta çok daha fazla kruvazöre ihtiyaç bulunduğunu her fırsatta dile getirmekteydi. Detaylı bilgi için bkz. Andrew Lambert, *Admirals: The Naval Commanders Who Made Britain Great*, Faber and Faber Ltd, London, 2008, s. 330-372.

²³ BOA, Y. PRK. ASK. 64/3, 6 Eylül 1890. Robert Gardiner 1890 yılına gelindiğinde Osmanlı Devleti'nin harp filosu envanterindeki eski gemilerin modernizasyonunu, iki yeni 10.800 tonluk Fransız Hoche sınıfı zırhlı firkateyn, kruvazör ve daha ufak tonajlı harp gemilerini içeren geniş çaplı bir donanma programını ilan ettiği iddia etmektedir. Ona göre bu iddialı program 1897 Osmanlı-Yunan Harbi'nin sınırlılıklarına toslayacak ve hiçbir surette uygulamaya konulmayacaktı. Bkz. Robert Gardiner ve Randal Gray, *Conway's All the World's Fighting Ships:1906-1921*, Naval Institute Press, Annapolis, 1985, s. 387.

kılınmıştı. Nitekim Bahriye Nazırı Hasan Paşa, Yunanlıların Fransa'dan aldığı zırhlılardan daha mükemmel surette 340 kadem (129 metre) uzunluğunda en az 18 mil sürat yapabilecek “zırhlı kruvazör” sınıfında bir gemiyi, Tersâne-i Âmire'nin kaynaklarının maksimize edilmesi suretiyle üç senede 300 bin lira bütçe ile inşa edeceğini öngören bir planı Sultan'a sundu. Ayrıca Hasan Paşa, Yunan muadiline göre çok daha ucuza mâl edileceği düşünülen bu zırhlı kruvazörün inşası için de ilk etapta 40 bin liranın hazinece uygun görüldüğü takdirde karşılanması talep ediliyordu.²⁴

Nihayetinde birçok defa tadil edilecek olan nihai planlama mucibince 8.100 tonluk, 103,6 metre uzunluğunda, 19,8 metre eninde, 18 knot sürat yapabilecek, Harvey nikel çelik zırhla mukavim, “zırhlı firkateyn”²⁵ ayarında bir muharebe gemisi inşası için kollar sıvanmıştı.²⁶ 3

²⁴ BOA, Y. PRK. ASK. 83/16, 25 Haziran 1892.

²⁵ İlginç bir biçimde ağırlıklı Bahriye Nezareti'ne ait hem Deniz Müzesi Arşivi hem de Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'nde tespit edilen belgelerde Tersane-i Amire'de inşa edilen *Abdülkadir* harp gemisiyle ilgili “zırhlı firkateyn” ve “zırhlı kruvazör” tanımlamaları yapılmaktadır. Gerçekte her iki gemi sınıfı da birbirinden oldukça farklı görev gamı ve teknik özelliklere sahip olması hasebiyle birbirlerine karıştırılmaları pek de mümkün gözükmemektedir. Zira zırhlı firkateyn, 1860'lardan itibaren açık denize uygun, dövme demir zırha sahip “ironclad warship” olarak sınıflandırılan ilk nesil zırhlı muharebe gemisidir. 1890'ların başından itibaren çelik zırhlı muharebe gemilerinin ortaya çıkışıyla birlikte kısa sürede iptidai hâle geleceklerdi. Diğer yandan zırhlı kruvazör güverteden omurgaya kadar uzatılan muhtelif kalınlıkta dikey çelik zırh kuşağına sahip, kıyı savunmasının yanında düşmanın deniz intikal hatlarına sızılması ve ticaretine karşı akın harekâtı geliştirmesinde kullanılan müstakil platformlardı. Zırhlı kruvazörlerin ilk örneklerden biri 1888'de Fransa'da inşa edilen 114 metre uzunluğunda ve 6.300 ton ağırlığındaki *Dupuy de Lôme*'du. *Abdülkadir* projesi muhtemelen ilk etapta zırhlı firkateyn olarak planlandıktan sonra ilerleyen süreçte bir zırhlı kruvazöre dönüştürülmüş olmalıdır. Ayrıca konuyla ilgili Türkçe ve İngilizce Wikipedia'da verilen bilgileri, belirtilen dipnotlardaki fahiş hatalar yüzünden sıhhatli olarak ele almak katıyetle mümkün değildir. Bilgi için bkz. Anthony Preston, *Cruisers: An illustrated History 1880-1980*, Arms and Armour Press, London, 1980, s. 9-10. *Abdülkadir*'in zırhlı firkateyn olarak anıldığı belgelere örnek için bkz. BOA, Y.MTV. 181/5, 20 Ağustos 1897; BOA, BEO. 1297/97265, 27 Aralık 1897; BOA, Y.MTV. 258/48, 23 Mart 1904. Zırhlı kruvazör olarak tanımlananlar için bkz. BOA, Y.MTV. 71/120, 7 Aralık 1892; BOA, Y.MTV. 73/23, 24 Aralık 1892. Harp gemileri konusunda geniş çaplı veri tabanına sahip hem Conway's All the World's Fighting Ships 1860–1905 kitabında hem de Navypedia internet sitesinde de *Abdülkadir* “battleship” yani “muharebe gemisi” olarak sınıflandırılmaktadır. Bkz. http://www.navypedia.org/ships/turkey/tu_bb_abdul_kadir.htm, erişim 20.05.2022.

²⁶ Bernd Langensiepen and Ahmet Gülerüz, *The Ottoman Steam Navy 1828-1923*, Conway Maritime Press, London, 1995, s. 140; Gardiner, *Conway's All the World's Fighting Ships 1860–1905*, s. 391.

Ekim 1892 yılında Tersâne-i Âmire'de Camialtı mevkiinde kızığa konulan ve daha sonra *Abdülkadir* ismi²⁷ verilecek olan geminin ilk zamanlarda verimli ilerleyen inşaat süreci Sultan Abdülhamid'e "*tezgâhta hâl-i hazırda inşasını gösterir resimlerle*" birlikte arz edilmekteydi.²⁸

3. İnşa Sürecini Sekteye Uğratan Etmenler: Mali ve Bürokratik Yetersizlikler

Bu denli geniş çaplı ve iddialı bir projeye birlikte eş zamanlı olarak Tersâne-i Âmire'de Valide Kızıği'nda 4.050 tonluk *Hüdâvendigâr* kruvazörü, İzmit Tersanesi'nde ise *Medine* ve *Şadiye* adlı iki kıta demir ve ahşaptan mücehhez kompozit gövdeli kruvazörlerle birlikte ayrıca sekiz kıta ahşap korvet inşa etme girişiminden bulunulması başlı başına bir hataydı. Zira ahşap korvetler hariç kızaktaki gemilerin toplamda inşa bedeli olan 880 bin liralık tutarın "*hazîne-i mâliyece*" bir türlü havale edilememesi yüzünden devlet ciddi zarara maruz kalmakta ve hatta bu mevzunun çözümüne yönelik devamlı "*bi'z-zarûre hâkîpây-i hümayûn-ı hazret-i hilâfetpenâhîyi tasdî'a dahi cür'er*" edilmekteydi. Nitekim gemilerin inşası için gereken ve dışarıdan temin edilen "*eşvâ esmânının*" peşin ödenmediği takdirde, tüccarların kendi malına ona göre fiyat talep ettiği, bu sebeple de devletin yüzde yirmi beş veya daha yüksek oranda daha fazla para ödediği durumlar sıklıkla vakiydi.²⁹

Bu pürüzlere rağmen kızak üzerindeki *Abdülkadir* zırhlısının inşa çalışmaları ilk başta oldukça aktif bir şekilde yürütülürken 1897 Osmanlı-Yunan Harbi'den sonra ödenek yetersizliği yüzünden mütemadiyen sekteye uğramaktaydı. İşin gerçeği şu ki Tersâne-i Âmire ve İzmit tezgâhlarında

²⁷ Sultan Abdülhamid'in Bidâr Kadınefendi'den olma dördüncü oğlu Şehzade Mehmet Abdülkadir Efendi'nin (1878-1944) şerefine gemiye *Abdülkadir* isim verilmiştir. Bkz. J. Scott Keltie, *The Statesman's Year-Book Statistical And Historical Annual Of The States of The World For The Years 1902*, The Macmillan Company, New York, 1902, s. 1133.

²⁸ BOA, Y. MTV. 73/23. 24 Aralık 1892. Resim için bkz. EK-3. Hakikaten de Mabeyn-i Hümayûn ile Bahriye Nezareti arasında cereyan eden yazışmalara bakıldığında Tersâne-i Âmire'deki ihtiyaçlar ile harp gemilerinin durumunun Sultan Abdülhamid tarafından yakından takip edildiği anlaşılmaktadır. Envanterdeki harp gemilerinin teçhiz ve tadilinde ihtiyaç duyulan silah ve teçhizatın cins ve miktarı düzenli olarak Sultan'a bildirilmekteydi. Daha detaylı bilgi için bkz. Mehmet Korkmaz, *Bahriyede Bir Ömür: Sultan II. Abdülhamid'in Bahriye Nazırı Hasan Hüsnü Paşa*, Selenge Yayınları, İstanbul, 2022, s. 88.

²⁹ DMA, MKT. 913/47, 27 Kasım 1892.

bulunan zırhlı *Abdülkadir* ve *Hüdâvendigâr* firkateynleriyle sekiz kıta korvetin inşası ve sair donanımı için hazineden fevkalade bütçe nispetinde yıllık olarak ödenmesi adına Sultan Abdülhamid tarafından irade buyrulan 100 bin liralık tahsisattan tek bir kuruş bile ödenememişti. Daha henüz ödenmesi gereken tutarı dahi tahsil edemeyen Bahriye Nezareti'nin kızaktaki gemilerin inşalarının sürdürülebilmesi için hazineden 20 bin lira daha ilave ödenek talep ederek ayda 11 bin liradan toplamda 120 bin liranın ödenmesinde diretmesi, Osmanlı bürokratik yapısındaki kaotik duruma işaret etmesi bakımından mühimdir.³⁰ Sultan Abdülhamid'in bilindik kemer sıkma politikasına rağmen kızaktaki gemilerin bir an evvel inşa edilmesi için irade buyurduğu ödeneklerin kurumlar arası yoğun yazışma trafiğine takılarak bir türlü çıkarılamaması, iktisadî yetersizlikler dışında kendi içerisinde sorunlu ve hantal bir bürokrasinin de sonucuydu.

Bahriye Nazarı Hasan Paşa'nın Sultan Abdülhamid'e sunduğu teferruatlı bir raporda, Osmanlı'nın coğrafyasını kuşatan deniz alanlarında varlık sürdürebilmesi için mutlaka eldeki donanmanın tadili ve yenilerinin tedarik edilmesinin gerekliliğine işaret edilmekteydi. İstisnai olarak Çin-Japonya ve sonrasında İspanya-Amerika harpleri deniz gücünün ne denli önemli olduğunu sarıh surette göstermişti. Hasan Paşa'ya göre Tersâne-i Âmire'de yeni nesil gemi ve toplarının imalatı pekâlâ mümkündü. Ancak Osmanlı Donanması'nın elini kolunu bağlayan "*tahsîsât-ı bahriyenin hiçbir düvel-i mu'azzama-i bahriye bütçelerine kıyâs kabul edemeyecek derecede mikdarı topu beş yüz elli bin liradan ibâret*" oluşuydu. Bu meblağdan bahriyeli askerlerin tayinatı, elbisesi ve bahriye heyetinin maaşları çıktıktan sonra donanmanın modernizasyonu için sarf edilecek ölçüde para kalmaması, Tersâne-i Âmire'de bırakın gemi inşayı eldeki gemilerin tamirinin dahi istenildiği düzeyde yapılamamasına yol açmaktaydı. İlk etapta Hasan Paşa, eldeki gemilerin ve inşa halindeki *Hüdâvendigâr* ve

³⁰ BOA, BEO. 1297/97265, 27 Aralık 1897. Tarihler 1903 yılını gösterdiğinde bile mesele hâlâ açığa kavuşmuş değildir. Öyle ki Tersane-i Amire'de inşa edilmekte olan Abdülkadir zırhlı firkateyni ile diğer üç kıta geminin inşa masrafları için gerekli olan 100 bin liranın hâlâ ödenmemesi, bunun fevkalade masraflardan olması hasebiyle Teçhizat-ı Askeriye Nezareti tarafından ödenmesi gerektiğine dair yazışma trafiği Osmanlı bürokrasisinin trajikomik durumuna iyi bir örnek teşkil eder. Bkz. BOA, BEO. 2017/151213, 9 Mart 1903.

Abdülkadir zırhlıları için top ve mühimmat teminine yönelik İngiliz Vickers ve Maxim fabrikalarının İstanbul'daki vekili Mr. Kapudan Norman'dan teklif almıştı. Bu teklifin yanında gemilerin kazan, makine ve topların Tersâne-i Âmire bünyesinde imalinde bu fabrikalardan nezaret etmesi için mühendisler gönderilmesi üzerine değerlendirmeler de yapılmıştı.³¹

1903 yılına gelindiğinde bizatihi Sultan Abdülhamid'in kendisinin dahliyle bile çözüme kavuşamayan bu bürokratik ve mali sorunların baskısı altında, zırhlı *Abdülkadir* ve muhafazalı kruvazör olarak inşa edilmesi planlanan *Hüdâvendigâr* projeleri, tam anlamıyla bir fiyaskoya dönüşmek üzeredir. İmalat Komisyonu'nun Şurayı Bahriye'ye 24 Kasım 1903 tarihinde sunduğu bir raporda, 1892 yılında inşasına girişilen *Abdülkadir* zırhlısının bu kadar uzun zaman zarfında yalnızca iskeleti inşa edilebildiği ve kısmen üstü zırh ile kaplandığı gerçeğiyle karşı karşıya kalınmıştı. İnşa sürecinde kaygı veren bir gelişme ise ağır işleyen çalışmalarla birlikte gemilerin “*inşaatına lâyıkiyle devam olunamamaktan dolayı mevzû' buldukları destgâh, tabak ve dikmeleri mürûr-ı zaman ile çürümekte olup tebdîl edilmediği takdîrde tehlike ve kaza vukû'u melhûz*” olacağına dönük vahamet kesp eden vaziyetti. Bu tehlike arz eden durumdan kurtulmanın ise tek yolu tezgâh ve kızakların ivedilikle tamiri ve gemilerin inşasının devamı için icap eden ödenğin bir an evvel tahsil edilmesiydi. Bunun için uzun süredir tahsili geciktirilen toplam kuruş cinsinden karşılığı 41.374.400 olan meblağın ödenmesi zaruriydi. Oysa bu zaman zarfında bu meblağın yalnızca 8.288.904 kuruşu “*Hazîne-i Celîle*”den alınabilmişti. Bahriyenin hazineye alacaklı olduğu 33.085.496 kuruşun bir süre daha ödenmemesi gemilerin hâlihazırdaki sıkıntılı durumu hesaba katıldığında bu zamana kadar sarf edilen meblağdan da külliyen ziyan edilmesi demektir. Şurayı Bahriye heyeti, bu zamana kadarki

³¹ BOA, Y. MTV. 181/5. 20 Ağustos 1898. 1902 yılında yayımlanan bir başka çalışmada son zamanlarda Osmanlı Donanması'nın ıslahı ve kuvvetlendirilmesi için ciddi çalışmalar yapıldığında dair söylentilerin dolaştığı, bunun için Almanya ve İngiltere'deki gemi inşa firmalarından teklifler alındığından bahsedilmektedir. Aynı eserde Osmanlı Donanması'nın kuvvet yapısının geliştirilmesinde elle tutulur bir ilerleme kaydedildiğine dönük kanıt olmadığı, Osmanlı Donanması'nın bu haliyle dikkate değer bir güç olmadığına altı çizilmektedir. Şayet *Abdülkadir*'in inşası tamamlanırsa 6.700 tonluk *Mesudiye*'den sonraki en büyük harp gemisi olacağı ifade edilmektedir. Detaylı bilgi için bkz. Keltie, *The Statesman's Yearbook*, s. 1146.

harcamaların ve emeğin boşa gitmemesi için her iki geminin teknesinin denize indirilecek dereceye gelinceye kadar gerekli olan 8.169.240 kuruşun ivedilikle ödenmesini Maliye Nezareti'nden talep ediyordu.³²

Dönemin iktisadî şartları hesaba katıldığında talep edilen tahsisatın hazine tarafından karşılanmasının mümkün olmayacağı neredeyse kesin gibidir. Bundan dolayı kızaktaki gemi inşa projelerinin sübvansede edilmesi için gerekli olan tahsisat, Teçhizat-ı Askeriye Nezareti'ne "fevkalade bütçe" üzerinden ihale edilmişti. Ancak bu girişimin boşa çıkması neticesinde ilk olarak İdare-i Mahsusa'nın yıllık hâsılatı düşünölmüşse de kısa sürede bu gelir kaleminin de yeterli gelmeyeceği anlaşılmıştı. Bunun üzerine Maden, Ziraat ve hatta Orman nezaretlerine el atıldıysa da yine işe yarar bir sonuç elde edilememişti.³³

Zırhlı gemi inşa meselesinin gittikçe kurumlar arası bir krize yol açması üzerine Sultan II. Abdülhamid sürece bizzat müdahale ederek Bahriye Nezareti'nden "*Tersâne-i Âmire'de ve İzmid Destgâhları'nda derdest-i inşâ bulunan sefâinin bir an evvel ikmâl-i inşaatı lâzımeden bulunduğundan ona göre icâb-ı keyfiyetin ifâ ve ne vakte kadar hangisinin ikmâl olunabileceğinin bildirilmesini*" talep etmekteydi. Buna karşılık Bahriye Nazırı Hasan Paşa 23 Mart 1904 tarihli raporunda, 12 yıldır kızakta olan gemilerin inşasının tamamlanması için Sultan'a ihtiyaç duyulan meblağın ödenmesi şartı ile sonuçsuz bir kırsırdöngüye dönüşmek üzerine olan meseleye ilişkin kendince "bir çıkış yolu" sunmuştu. Hasan Paşa, Tersâne-i Âmire'de inşa olan zırhlı *Abdülkadir* ve zırhsız *Hüdâvendigâr* ve İzmit Tersanesindeki *Medine* ve *Şadiye* kruvazörleri hem tekne ve hem de kazanları için gerekli olan donanım vakti zamanında tedarik edilmiş ve gerektiği kadar işçinin de inşa sürecinde muntazam bir şekilde çalıştırıldığını iddia etmekteydi. Bu zamana kadar bu gemi inşa projelerine ödenen meblağları üstün körü izahını verirken, kızaktaki gemilerin inşası için gerekli meblağın tahsil edilememesi yüzünden 1898 yılından beri hiçbir faaliyetin sürdürülemediğini açık yüreklilikle dile getirmekteydi. Ayrıca bu gemilerin inşaatının daha fazla ertelendiği müddetçe oturdukları kızakların tabak ve dikmelerinin yenilenmesi için devamlı beyhude masrafların yapılması devlet adına

³² DMA, ŞB. 651/117A, 24 Kasım 1903.

³³ BOA, BEO. 2185/163845, 5 Ekim 1903.

büyük bir zarardı. Hasan Paşa, yaklaşık 309.900 kûsur liranın üç senede taksitler halinde ödenmesi şartıyla gemilerin inşasının en kısa zamanda tamamlanabileceği kaziyesini ileri sürmekteydi.³⁴

Tablo 1. Abdülkâdir Zırhlı Fırkateyn-i Hümâyûn'un Üç Yılda İtmâm Olunmak Üzere Mesârif-i İnşâiyyesi

	Lira-yı Osmânî
2200 tonluk levhalar, köşebent, perçin çivisi, cıvata ve kemerler	22.000
Zırh	80.000
Eşyâ-i hadîdiye yevmiyesi	45.000
Çam koğuş ve dikmelik sert bedeli	2.000
Zerre arkasına konulacak tük, ağaçları bedeli	2.500
Eşyâ-yı ahşabiye yevmiyesi	6.000
12.000 beygir kuvvetinde makine ile kazan fiyatı	60.000
Sitim ile müteharrik dümen ve ırgat ve vinç makineleri, elektrik projektörüyle ve dinamosu, telefon ile muhabere, tulumbalar, kamaralar, kamaraların tenviri ve işaret fenerleri	25.000
Boya, çimento ve inşaatta sarf olunmak üzere kömür bedeli	3.000
Göz ve ocaklık ve tonoz demirleriyle zincirleri	1.310
İstimbot sandal ve filikalarıyla bunların teçhizatı	500
Kamaralarına muhtevi sandalye, tırbazan, ayna ve saatler	3.000
Halat, kerdel, emsaliyle âlât-ı rasadiyye ve tenteler ve lokanta takımları	2.000
TOPLAM	252.310

Kaynak: BOA, Y. MTV. 258/48, 23 Mart 1904.

4. Acı Bilanço ve Altında Yatan Nedenler

Nihayet, 28 Temmuz 1904 tarihinde başta *Abdülkadir* olmak üzere uzun süre tezgâhta kalan ve ahvali belirsizliğini koruyan gemilerle ilgili harekete geçilmişti. Bahriye Nezareti'nde teşkil edilen komisyonun öncelikli görevi kızaktaki gemilerin hâlihazırdaki durumunun tetkik edilmesi ve sonrasında “*hangisi kâbil ve makbul*” ise ya Tersâne-i Âmire'de veyahut yabancı firmalara götürü usulüyle ne masrafla ve ne kadar süre ile

³⁴ BOA, Y. MTV. 258/48, 23 Mart 1904.

inşa edilebileceğini bildirmektir. Bunun yanında mezkûr komisyon mevzu bahis gemilerin inşası bir şekilde nihayetlene bile harekât kabiliyetlerinin ne ölçüde verimli olacağını öngörmek durumundaydı. Bunun için icap ettiği takdirde inşa hâlindeki zırhlıya çağın şartlarına uyarlamak bakımından başka sınıfta bir harp gemisine dönüştürülmesinin “*masraf ve külfet*” hesabı üzerinden uygunluğunu da değerlendirecekti. İlk etapta “zırhlı firkateyn” olarak inşasına başlanılan ve akabinde bir “zırhlı kruvazöre” dönüştürülmesi planlanan *Abdülkadir* üzerinde yapılan muayene neticesinde kaleme alınan rapor meselenin özünü yakalamak bakımından çarpıcıdır:

“Abdülkadir nâm zırhlı kuruvazör-i hümayûnu mu’âyene olundu mezkûr sefine zâten toprağı kısmen sağlam olmayan bir mevki’de kurulmuş ve denize tenzîl olunabilecek derecede i’ mâli hâlinde hâsıl edebileceği sıkletin ancak takriben beşte birine mevki’in hâl ve metâneti tahammül edememesinden ve destgâhlarıyla desteklerinin kısmen çürümesinden nâşî omurgasında kısmen inhinâ hâsıl olduğu görülmüş ve güzerân eden on iki sene zarfında boyadan âri kışın ve yazın ahvâline kâmile ma’rûz kalan aksâm-ı sâire paslamp bi’t-tabî’ cevher zâtîsi haleldâr olmuş ve mezkûr gemiye muktezî kuvve-i sevkiyye (kazgan ve çarh) yani beheri altı bin yüz bargir kuvvetinde iki cesîm makinelerin ve buhar kazanlarının i’ mâline henüz başlanmamış (...).”

Son tahlilde raporda, Abdülkadir gibi büyük çaplı bir gemi inşa projesinin inkıtaa uğramasında temel neden tersanedeki bilimum fabrikaların eldeki gemilerin tamir işleriyle meşgul olmasından dolayı “*böyle cesîm işleri hakkıyla ve bir kısa müddetde vücûda getirmesine mâni*” olduğu şeklinde gerekçelendirilmekteydi. Nitekim yapılan tetkikler neticesinde *Abdülkadir*'in daha henüz makine ve kazan gibi ana donanımlarının dahi inşa edilmediği gerçeğiyle yüz yüze kalınmıştı. Osmanlı için en değerli olan zaman, para ve itibar kaybına yol açan bu meşum gelişmeler, gemi inşa projelerinin manajmanı hususundaki zafiyetleri de açığa çıkarmaktaydı.³⁵

³⁵ Tetkik raporda imzası bulunan Komisyon üyeleri Mekteb-i Bahriye Nâzırı Hüseyin Hüsnü, Zırhlı Donanmayı Hümayûn Komodoru Arif Hikmet, Mühimmât-ı Harbiye-i Bahriye Reisi Ahmed Zühdü, Tersâne-i Amire Me'mûru Mustafa Şükrü, Erkân-ı Harbiye-i Bahriye Reisi Mehmed Rifat idi. Bkz. DMA, TRS. 753/61A, 28 Temmuz 1904.

İster bürokratik-mali yetersizlikler isterse teknik imkânsızlıklar olsun *Abdülkadir*'in uzun süre tezgâhta kalmasının acı bilançosu omurgası ile ıskarmozlarının yanlış şekillendiğinin ortaya çıkmasıyla birlikte gözler önüne serilmişti. Daha önceden birçok defa Bahriye Nezareti'nde tanzim edilen raporlardaki uyarıya rağmen geminin iskeletini taşıyan kızaklardaki dabak ve dikmelerin (*puntel*) çürümesi sonucunda gövdede mühendislerin kâbusu olan kamburlaşma ve sarkmanın baş göstermesi, ayrıca tuzlu suyun ve buna bağlı yüksek oranda nemin ortaya çıkardığı korozyonun da tüm gövdeyi sarması, *Abdülkadir* projesinin köküne kibrit suyu dökmüştü.³⁶

Meseleye dışarıdan bakan bir göz mahiyetinde bir İngiliz ataşenaval raporunda da *Abdülkadir* zırhlısının inşa süreciyle ilgili Osmanlı Bahriyesi'nin “en son başarısızlığı” (*the latest failure*) şeklinde müstehzi ifadeler yer alması dikkat çekicidir. Raporda, Ekim 1892 yılında inşasına başlanan *Abdülkadir*'in daha en başında kızak dikmelerinin çamurlu zeminin üzerinde ve mağazalardan oldukça uzak ancak halk tarafından görülebilen bir havuza düşmesi büyük bir hata olduğu teması işlenmekteydi. Nitekim inşa ilerledikçe, omurganın artan ağırlığıyla birlikte kızığın oturduğu çamurlu yumuşak temel batma eğilimi göstererek geminin gövde yapısını bozduğu anlaşılmıştı.³⁷ Bu bilgi, o yıllarda donanma zabiti görevini deruhte eden Emin Yüce'nin kaleme aldığı hatıratında da teyit edilmektedir. Kendisi, *Abdülkadir*'in kızığa konulduğu zeminden su çıktığı için inşasının terk edildiğinden söz etmekte, ayrıca o da “çamura saplanmış” *Abdülkadir* zırhlısının Bahriye Salnamesi'nde topları, sürati, makine kuvveti gibi tafsilatıyla mevki işgal etmesinden duyduğu rahatsızlığı açıkça dile getirmektedir.³⁸

Gerçekten de 1904 yılında yapılan etraflı tetkikten önce *Abdülkadir* uzun yıllar kızakta muattal kalmasına rağmen Osmanlı'nın hem içeride hem de dışarıdaki imajını da bir tarafıyla temsil ettiği muhakkaktır. Zira

³⁶ Hasan Râmi Paşa, *Hatrat: Büyük Facia-Büyük Dram 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı'nda Osmanlı Donanması'nın Durumu*, Tarihçi Kitabevi, İstanbul, 2011, s. 208-216. Ayrıca bkz. Gardiner, *Conway's All the World's Fighting Ships 1860-1905*, s. 391.

³⁷ The National Archives (TNA), Admiralty (ADM) 231/20. Intelligence Department Report No: 256, s. 7.

³⁸ Emin Yüce, *Abdülhamid Donanması'nda Bir Bahriyeli: Donanma Zâbiti Emin Yüce'nin Hatıraları*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010, s. 111.

1902 gibi geç bir tarihte bile *Abdülkadir* zırhlısı Avusturya Donanması'nda denize indirilen SMS *Babenberg* muharebe gemisiyle bir kıyası yapılmaktaydı. Her iki gemi deplasmanı, boyutları, makine gücü, sürat, zırh koruması ve taşıdığı silah sistemleri kulvarında karşılaştırılarak basbayağı sınamaya tabi tutuluyordu.³⁹

Doğrusu, *Abdülkadir* tarzında bir zırhlı firkateyn veyahut zırhlı kruvazör inşa etme fikri Osmanlı bahriye zabitanı tarafından övünç kaynağı bir husus olması dışında, Sultan Abdülhamid'in de paye verdiği önemli bir itibar kaynağıydı. İngiliz istihbarat raporunda yer aldığı şekliyle Osmanlı'nın halk tarafından kolaylıkla görülebilen Camialtı mevkiinde *Abdülkadir* gibi cesametli bir harp gemisini inşasına tevessül etmesinin arka planında bir itibar arayışı olması ihtimal dâhilindedir. Ancak burada ağır basan ana neden Devlet-i Aliyye'nin içinde bulunduğu kronik mali krizin ve bürokratik çarpıklığın yıllara sâri bir türlü rayına girememesiydi. Keza mali, idari ve teknik aksaklıkların gölgesinde bu tarz geniş kapsamlı projelerin bir fiyaskoya dönüşmesi beklenebilir bir sonuçtur. Bu yüzden 1890'ların başında Taşkızak'ta kızağa konan 4.050 tonluk *Hüdâvendigâr* ve İzmit Tersanesinde inşa edilen 1.600 tonluk *Medine* ve *Şadiye* kruvazör projeleri de *Abdülkadir* ile aynı kaderi paylaşarak nihayetinde feshedileceklerdi.⁴⁰

Bu döneme Akdeniz Umum Filo Komutanı sıfatıyla tanıklık eden, daha sonra da bahriye nazırlığı görevini yürüten Hasan Râmi Paşa'nın mesafeli yaklaşılması gereken hatıratında,⁴¹ Sultan Abdülhamid'de sunduğu

³⁹ Her iki harp gemisinin karşılaştırması için bkz. EK-6. BOA, BEO. 1961/147044, 11 Aralık 1902. Daha önce benzer biçimde Almanya sefiri tarafından resim ve teknik teferruatıyla Bahriye Nezareti'ne sunulan *Verft* (SMS *Wörth* ?) adlı zırhlı harp gemisinin evsafıyla tersanede inşa edilmekte olan *Abdülkadir* kruvazörü kıyaslanmakta ve arada pek bir fark olmadığı ileri sürülmekteydi. 112 metre boyundaki, 7.000 tonluk deplasmana sahip *Verft* zırhlısı 9.000 beygirlik makineleri sayesinde 12 mil sürate erişebilmekteydi. Geminin inşa maliyeti 737.000 Osmanlı lirasıydı (550.000 Sterlin). Gemiyle ilgili daha fazla detay için bkz. BOA, Y. MTV. 71/120, 13 Kasım 1897.

⁴⁰ Mercan, *II. Abdülhamid Dönemi Deniz Stratejisi*, s. 222, 224.

⁴¹ Hasan Rami Paşa bahsi geçen yıllarda Hasan Hüsnü Paşa'dan sonra gelen en kıdemli amiral idi. Yıldızının bir türlü barışmadığı ve kendisine büyük bir rakip (hasm-ı cânı) olarak gördüğü Hasan Hüsnü Paşa'yı yıpratmak ve kendisinin Bahriye Nazırı olmak istemesi gibi emelleri söz konusuydu. Dolayısıyla yazdıklarının objektif bir değerlendirmede içerdiği düşünülemez. Bazı hususlarda kendisiyle çelişen bir dizi

4 Temmuz 1899 tarihli rapor esas alınarak *Abdülkadir* projesine olan olumsuz tutumundan uzun uzadıya bahsedilmektedir. Osmanlı elindeki en büyük harp sanayi kuruluşu olan Tersâne-i Âmir'e de fabrikalar, mağazalar, baruthane, fişenkane ve dikimhane gibi kâğıt üzerinde oldukça kıymetli tesisler vardır. Fakat bu tesislerin büyük tonajlı gemi inşasını kaldırabilecek bilgi birikimi, deneyim ve kapasiteden yoksun oluşu, Hasan Râmi Paşa anlatısının ana temasını teşkil etmektedir. Kendisi, sözde “yerli” imkânlarla Tersâne-i Âmir'e de inşa edilecek olan *Abdülkadir* zırhlısının gövde inşası dışında neredeyse her türlü donanım ve malzemesinin yabancı fabrikalardan ithal edilecek olmasının akla yatkın bir tarafı olmadığına inanıyordu. Bu yüzden sırf “tasarruf etme” bahanesiyle Tersâne-i Âmir'in teknik ve imalat kapasitesinin üzerinde bir muharebe gemisi inşa etme projesine girişilmesi külliye bir hataydı. En başta geminin inşa hesapları ne kadar mükemmel olursa olsun tezgâha konulduğunda tutulacak ölçünün fen, deneyim ve sanat gibi üç önemli hususa dayanmadığı müddetçe, uygulama aşamasında zorluk yaşanması işten bile değildi. Keza Hasan Râmi Paşa'ya göre bu hassas teraziyi andıran mühendislik yaklaşımına Tersâne-i Âmir'e de hiçbir surette riayet edilmemişti. Şüphesiz ki bu maharetsizlik ve ihmalkârlıktan dolayı *Abdülkadir* dışında birçok harp gemisinin seyir ve harekât performansının hedeflenenin oldukça altında kalması veyahut inşa sürecinde zayi olması şaşırılmayacak bir sonuçtu. Bu yüzden gazetelerde abartılarak anlatılan yerli imkânlarla inşa edilen gemilerin hiçbirisi bugünkü deniz harbi koşullarına ne silah ne de donanım olarak uygun değildi.⁴²

Osmanlı Devleti'nin böylesine iddialı gemi inşa projelerine girişip bir fiyasko ile neticelenmesinde bir diğer neden ise yine İstanbul'daki İngiliz ataşenavalin yokluğunda HMS *Imogene* yatında görev yapan Bahriyeli Yarbay (İng. *Commander*) Taylor'ın 1907 yılında kaleme aldığı raporda tahlil edilmektedir. Kendisi donanma adına yürütülen inşa projelerin sekteye uğramasında baş sorumlu olarak dört yıl önce (1903) vefat

rapor ve yaklaşımların mevcudiyeti II. Meşrutiyet'ten ve 1903'te vefat ettiğiinden artık söz hakkı olmayan Hasan Hüsnü Paşa hakkında hatıratındaki iddialarla yazdıklarına mesafeli olmayı gerektirmektedir. Konuyla ilgili detaylı bilgi için bkz. Korkmaz, *Bahriyede Bir Ömür*, s. 157, 161-164, 218.

⁴² Râmi Paşa, *Hatırat*, s. 213-215.

eden, 23 yıldır bahriye nazırlığı görevini yürüten Bozcaadalı Hasan Paşa'yı görmektedir. Yarbay Taylor'a göre görevi boyunca en az üç milyon Sterlin değerinde servet yapan açgözlü Amiral Hasan Paşa, donanma adına inşa edilen gemileri sahtekârlık yapmakta bir fırsat olarak değerlendirmişti. En büyük sahtekârlığı da *Abdülkadir* ve *Hüdâvendigâr* olmak üzere İzmir'teki *Medine* ve *Şadiye* de dâhil büyük evsaftaki harp gemilerinin inşa sürecinde yapmıştı. Her yıl bu gemilerin inşası için yüklü miktarda ödenekler almakta ve her seferinde Saray'a yapılan ilerlemeleri, yapılması gerekenleri gösteren güzel renkli planlar ve resimler sunmaktaydı. Oysa gerçekte inşa projelerinde neredeyse hiçbir ilerleme kaydedilmemekteydi. Yarbay Taylor, tüm bu yolsuzlukların hepsinin 1904 yılında bazı yabancı firmalardan kızaktaki gemileri tamamlamaları için tahmini meblağlar istendiğinde ortaya çıktığını iddia etmekteydi.⁴³

Aslında 1897 yılında hayata geçirilen donanmanın modernizasyon sürecinde yolsuzluğun yaygın olması, gemi inşa sürecinde hedeflenenin başarılamamasındaki bir diğer etmen olarak kolaylıkla zikredilebilir. Özellikle gemi inşası için alınan kredilerin Hasan Paşa'nın şahsi menfaatine hizmet etmesine dönük İngiliz istihbarat raporlarının yanında kendisiyle ilgili ustaca hazırlanan güncel bir biyografi çalışmasında da yolsuzluklar fazlasıyla yer bulmaktadır. Bu eserde, dönemin tanıklarının getirdiği en büyük eleştiri olarak Hasan Paşa'ya paraya olan düşkünlüğü ve Tersâne'de yapılacak her iş için ilave tahsisat talep ederek bunlardan pay alması konu edilmektedir. Hatta Paşa'nın hazineden ilave para almadan iş yapmadığı veya yaptırılmadığı iddiası dönemin sadrazamı Mehmed Said Paşa tarafından da açık yüreklilikle dile getirilmesi konuya açıklık getirilmesi bakımından önemlidir.⁴⁴

Sonuç

Dönemin Osmanlı Devleti'nin siyasi, askerî, mali, beşeri sermaye ve hatta bilim-teknik kapasitesi bakımından adeta bir turnusol kâğıdı işlevi gören *Abdülkadir* zırhlı projesinin özelinden bakıldığında karşımıza

⁴³ British Documents on the Origins of the War 1898-1914: The Near East: the Macedonian problem and the annexation of Bosnia, 1903-9, Ed.: George Peabody Gooch, Harold William Vazeille Temperley, Vol. V., H.M. Stationery Office, London, 1928, s. 40.

⁴⁴ Korkmaz, *Bahriyede Bir Ömür*, s. 169-170.

birden fazla nedene istinat eden, birbirleriyle karmaşık biçimde etkileşime giren muhtelif etkenler çıkmaktadır. İlk olarak stratejik öngöründen yoksun yürütülen bu inşa sürecinde, muhtemel değişikliklere imkân tanyacak esneklikte olmaması yüzünden planlananın üzerinde meblağlarla karşı karşıya kalınması ve bunun hâlihazırda mali kriz girdabında olan bir devlete mâl edilmesi, *Abdülkadir* projesinin sonu görünmeyen bir çıkmaza girmesinde önemli bir etmendi. Yetersiz mali kaynakların baskısı altında ödenmesi gereken meblağların bir türlü tedarik edilememesi, hâlihazırdaki kısıtlı imkânların bir şekilde eldekini muhafaza etme çabası içinde bir kısır döngüye girilerek heba edilmesi, *Abdülkadir* projesinin mali boyutunun bilançosu olarak kolaylıkla zikredilebilir.

Bir diğer etmen olarak çağın gerekliliklerine uygun, cari sorunlara hızlı reaksiyon gösterebilecek yetenekten yoksun Osmanlı bürokrasisinden dem vurmamak mümkündür. Zira Osmanlı arşiv vesikalarındaki yoğun yazışma trafiğine bakıldığında Tersâne-i Âmire ve İzmit Tersanesi'nde inşa halindeki gemilerin ahvalini anlamakta ve buna göre bir hareket tasavvuru oluşturulmasında Osmanlı bürokrasisinin adeta bir “kara delik” işlevi gördüğü hemen anlaşılmaktadır. Modern koşullarda mevcut sorunlara yeni çözümler üretmekteki zorluklar bir yana kurumlar arasında yüksek yoğunlukta, ciddi zamana mâl olan yazışmalardan herhangi bir sonuç elde edilememesi, verimliliği düşük ve hantal bir bürokrasiye delalet etmektedir. Max Weber'in geleneksel otorite tipinin izdüşümü olan “Patrimonyal bürokrasiye” karşılık gelen Osmanlı örneğindeki bürokratik yapının bir türlü inisiyatif kullanamaması, sorumluluktan mütemediyen kaçması ve Sultan'a ya da bir üst makama danışma seçeneğini dikte ettirmesi, kırtasiyecilik faaliyetini körükleyerek eldeki sorunlara çözüm getirmekte aciz kalışı, *Abdülkadir* zırhlısı ile kızaktaki gemilerin inşa sürecini akamete uğratmakta hesaba katılması gereken amillerdir.

Son olarak bu çapta bir gemi inşa projesini bir başarısızlık hikâyesine dönüştüren mali ve bürokratik etkenler dışında teknolojik altyapı, en yüksek hassasiyetle şekillenmiş mühendislik bilgi ve becerisine (fen, deneyim ve sanat) sahip olmayan Tersâne-i Âmire ve ona destek çıkan İzmit Tersanesi'nde ağırlıklı aktif hizmetteki gemilerin tamir ve bakım işleriyle meşgul olunması da bir başka etmen olarak değerlendirilmektedir. Metinde istinat edilen arşiv belgelerinde ifade edildiği üzere tersanenin sınırlı imkân ve kabiliyetlerinde aslan payının donanma envanterindeki

harp gemilerinin işlerliğini muhafaza etmek bakımından düzenli olarak teçhiz ve tadile ayrılması, büyük çaplı gemi inşa faaliyetlerinin yürütülmesini zora soktuğu açıktır. Bu yüzdendir ki Tersâne-i Âmire'de daha çok kompozit usulde gambot tarzı büyük çapta teknik-sınâî alt yapısı gerektirmeyen, ufak tonajlı gemilerin inşasında bir nebze de olsa başarı elde edilebilmişti.

Summary

The 19th century was an era in which history marked sharp turns and transformations in military affairs, especially in naval technology. The most important means of these transformations were the modern navies that utilized all the possibilities of the industrial revolution. The Ottomans made great efforts to keep up with technological developments, which could be considered revolutionary. Despite occasional modernization and recovery, Ottoman naval power only managed to survive in the coastal areas surrounding its mainland through the transfer of technology and procurement of modern warships from Europe.

Apart from buying warships from the largest shipbuilding companies in Europe, the Ottomans also carried out a series of warship-building projects to be built in the Imperial Arsenal (Tersâne-i Âmire) with the Empire's means and resources. The most important of these construction attempts, many of which failed, was the *Abdülkadir* battleship project. In October 1892, the battleship was laid down at the Imperial Arsenal in Istanbul. She received her name in honor of "Mehmed Abdülkadir", the son of the Sultan Abdulhamid II. At first, work on the slipway was carried out quite actively and the steel frames of the ship were installed in 1895. However, after 1897, the financial condition of the country deteriorated remarkably and the construction of all warships in both Imperial Arsenal and Izmit Shipyard was slowed down and eventually stopped. Considering the technical capabilities of the Ottoman Empire and the problems of its industry, it was certainly inevitable that the construction of a mighty 8.100-ton battleship would end in a fiasco.

Plans of resuming construction at full capacity in 1904 revealed that the keel blocks had sunk into the muddy ground, breaking the ship's structure in a completely irrecoverable manner. By 1909, the fate of the *Abdülkadir* battleship, which was mired in the ground for 17 years, was

sealed by breaking up on the slipway. Abandoning the construction of the *Abdulkadir* in 1910, the Ottoman government turned to Germany to buy two old Brandenburg-class pre-dreadnought battleships, namely the *Turgut Reis* and the *Barbaros Hayreddin*, which were delivered on August 31 of the same year.

Çatışma Beyanı:

Araştırmannın yazarı olarak herhangi bir çıkar çatışma beyanım bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

1- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Yıldız Perakende Mütenevvia Maruzat Belgeleri (Y.MTV.)

Yıldız Perakende Evrakı Askerî Maruzat (Y. PRK. ASK.)

Bâb-ı Âli Evrak Odası (BEO)

2- Deniz Müzesi Arşivi (DMA)

Mektubî (MKT.)

Şurayı Bahriye (ŞB.)

Tersaneler (TRS.)

3- The National Archives (TNA)

Admiralty (ADM)

Basılı Eserler

BARRY Quintin (2012). *War in the East: A Military History of the Russo-Turkish War 1877-78*, Helion & Company Limited, West Midlands.

British Documents on the Origins of the War 1898-1914: The Near East; the Macedonian problem and the annexation of Bosnia, 1903-9 (1928). Ed.: George Peabody Gooch, Harold William Vazeille Temperley, Vol. V. H.M. Stationery Office, London.

DARR Karl Wilhelm Augustus (1998). "The Ottoman Navy 1900-1918: a study of the material personnel and professional development of the Ottoman Navy from 1900 through the Italian, Balkan, and first World Wars", Master Thesis, University of Louisville.

GARDINER Robert (1979). *Conway's All the World's Fighting Ships 1860-1905*, Conway Maritime Press, London.

GARDINER Robert (1980). *Conway's All The World's Fighting Ships 1922-1946*, Conway Maritime Press, London.

GARDINER Robert ve GRAY Randal (1985). *Conway's All the World's Fighting Ships:1906-1921*, Naval Institute Press, Annapolis.

GRANT Jonathan, (2011). "Osmanlı 'Gerilemesini' Yeniden Düşünmek: Osmanlı Devleti'nde Askeri Teknolojinin Yayılması (15. Yüzyıldan 18.

- Yüzyıla Kadar)" (Çev: Salim Aydüz), *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, 19-20, 57-79.
- Hasan Rami Paşa (2011). *Haturat: Büyük Facia-Büyük Dram 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı'nda Osmanlı Donanması'nın Durumu*, Tarihçi Yayınevi, İstanbul.
- KARAL Enver Ziya (1942). "Selim III. Devrinde Osmanlı Bahriyesi Hakkında Vesikalar", *Tarih Vesikaları*, 1941, 3:1, 203-211.
- KELTIE J. Scott (1902). *The Statesman's Year-Book Statistical And Historical Annual Of The States of The World For The Years 1902*, The Macmillan Company, New York.
- KORKMAZ Mehmet (2022). *Bahriyede Bir Ömür: Sultan II. Abdülhamid'in Bahriye Nazırı Hasan Hüsnü Paşa*, Selenge Yayınları, İstanbul.
- LAMBERT Andrew (2008). *Admirals: The Naval Commanders Who Made Britain Great*, Faber and Faber Ltd, London.
- LANGENSIEPEN Bernd ve GÜLERYÜZ Ahmet (1995). *The Ottoman Steam Navy 1828-1923*, Conway Maritime Press, London.
- MERCAN Eyren (2018). *II. Abdülhamid Dönemi Deniz Stratejisi*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- PANZAC Daniel (2018). *Osmanlı Donanması (1572-1923)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- PRESTON Anthony (1980). *Cruisers: An Illustrated History 1880-1980*, Arms and Armour Press, London.
- QUATAERT Donald (2000). *The Ottoman Empire 1700-1922*, Cambridge University Press, Cambridge.
- ROKSUND Arne (2007). *The Jeune École: The Strategy of the Weak*, IDC Publisher, Leiden.
- WOODS Sir Henry Felix (1976). *Türkiye Anıları Osmanlı Bahriyesinde 40 Yıl 1869-1909*, (Çev. Amiral Fahri Çoker), Yelken Matbaası, İstanbul.
- YÜCE Emin (2010). *Abdülhamid Donanması'nda Bir Bahriyeli: Donanma Zâbiti Emin Yüce'nin Hatıraları*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- ZORLU Tuncay (2009). "III. Selim Osmanlı Deniz Gücü", *Osmanlı Donanmasının Seyir Defteri*, Pera Müzesi Yayınları, İstanbul.
- ZORLU Tuncay (2014). *Osmanlı ve Modernleşme: III. Selim Dönemi Osmanlı Denizciliği*, Timaş Yayınları, İstanbul.

İnternet Kaynakları

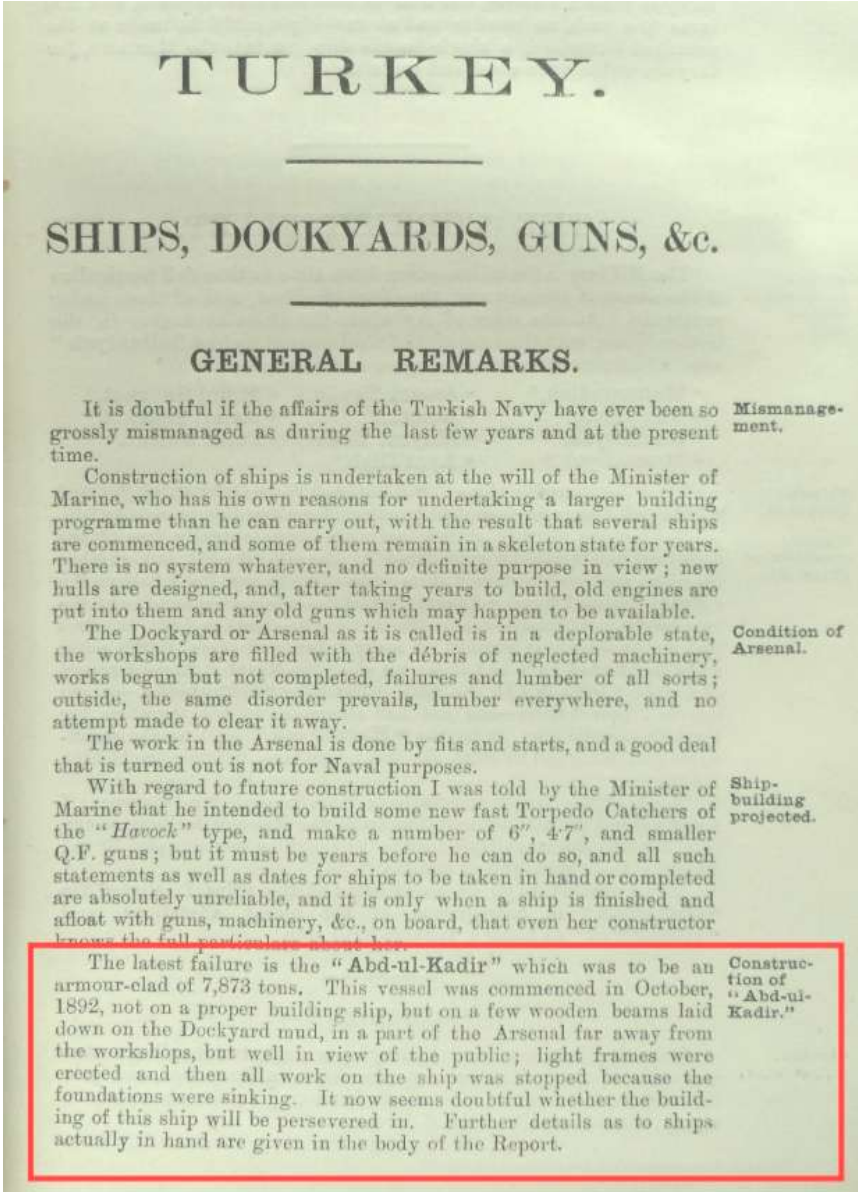
- "Abdül Kadir Battleship", http://www.navylopedia.org/ships/turkey/tu_bb_abdul_kadir.htm, erişim 20.05.2022.

EKLER:

EK- 1: Kızakta inşa halindeki *Abdülkadir*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, NEKYA779-55/26

EK-2: İngiliz istihbarat raporunda *Abdülkadir* ile ilgili bölüm.
The National Archives, Admiralty 231/20. Report No:256.

Evren MERCAN

EK-3: Zırhlı *Abdülkadir* Fırkateyn-i Hümâyûnu ile *Şahin-i Derya* Torpidogeçer'in resmi, BOA, PLK.s. 6769.

EK-4: Tersâne-i Âmir'e de Valide Kızağı'nda inşa edilen 4.050 tonluk *Hüdâvendigâr* kruvazörü, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, NEKYA779-55/27.

EK-5: İzmit Tersanesi'nde inşa edilen *Medine* ve *Şadiye* kruvazörleri, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, NEKYA779-55/24.

EK-6: Tersâne-yi Âmire'nin Câmi' altı nâm meyki'nde vaz'-ı dest-gâh idilüb derdest-i inşa bulunan zırhlı *Abdülkadir* fırkateyn-i hümayûnuyla Avusturya Donanması'na mensûb olub rûy-i deryâya resm-i tenzîli icrâ kılınan *Babenberg* nâmındaki zırhlının eb'âd ve techizâtı ber-vech-i âtidir, BOA, BEO. 1961/147044, 4 Mart 1903.

Zırhlı *Abdülkadir* Fırkateyn-i Hümayunun

Eb'âd-ı Esâsiyesi			Techizât-ı Harbiyesi	
Tûlü	Santim 70	Metre 103	Aded	
Arzı	82	19	4	20,5 santimetrelik çelik Top
Ma-i Mahreci	8.100	tonu	10	15 santimetrelik seri' ateşli çelik top
			6	7.5 santimetrelik seri ateşli çelik top
Makineleri	12.000	Bargir Kuvveti	10	5,7 ve 3,7 santimetrelik ser'i ateşli top.
Sür'ati	18-19	Mil-i Bahrî	6	Ser'i ateşli maksim topları
Kömürlükleri 900 ton kömür isti'âbına elverişli olub bu mikdâr kömür sefneyi saatte 12 mil sür'atle dört bin elli mil kat ettirecektir.			Zırhlı 228 milimetre tahtında çelikten bir zırh kuşağı vardır.	

Babenberg Nâmındaki Zırhlının

Eb'âd-ı Esâsiyesi			Techizât-ı Harbiyesi	
Tûlü	Santim 60	Metre 107	Aded	
Arzı	80	19	3	24 santimetrelik tunç ve çelik top
Ma-i Mahreci	8.340	tonu	9	7 santimetrelik tunç ve çelik top
Makineleri	11.900	Bargir Kuvveti	12	Mitralyöz
Sür'ati	18-19	Mil-i Bahrî	10	Muhtelif çapta ser'i ateşli top
Kömürlükleri 800 ton kömür isti'âbına kâfidir ve bu mikdâr kömür sefneyi saatte 12 mil sür'atle üç bin altı yüz mil kat ettirecektir.			Zırhlı 220 milimetre tahtında çelikten bir zırh kuşağı vardır.	

Harp Ceridesine Göre 16'ncı Tümen'in Çanakkale Cephesi'nin Tahliyesi Sürecindeki Faaliyetleri

Activities of the 16th Division
during the Evacuation of the Çanakkale Front as per War Diaries

Bariş BORLAT*

Öz

Çanakkale muharebeleri 19 Şubat 1915 günü başlamış ve 9 Ocak 1916 günü sona ermiştir. Bu dönem kendi içerisinde boğaz muharebeleri ve kara muharebeleri olmak üzere iki bölümde incelenmektedir. Boğaz muharebeleri 19 Şubat 1915-18 Mart 1915 tarihleri arasında geçen dönemi, kara muharebeleri ise 25 Nisan 1915-9 Ocak 1916 tarihleri arasında geçen dönemi kapsamaktadır. İtilaf devletlerince muharebe sahasının tahliyesi ise iki ayrı dönemde gerçekleştirilmiştir. Arburnu ve Anafarta bölgesi 20 Aralık 1915, Seddülbahir bölgesi ise 9 Ocak 1916 tarihinde tahliye edilerek Çanakkale muharebeleri sona ermiştir. 16'ncı Tümen, Adana-Mersin bölgesinde kurulmuş; seferberliğin ilanı ile birlikte önce İstanbul'a sonra Çanakkale Cephesi'ne sevk edilmiştir. Çanakkale Cephesi'nde ise muharebeler sonuna kadar Arburnu bölgesinde Kanlısirt başta olmak üzere cephe sol kanadına yanıştırılmıştır. Ve cephenin en kritik muharebelerinde görev almıştır. Bu görevlerden sonuncusu ise cephenin tahliye süreci olmuştur. Öyle ki tarafların sonuç getirmeyen mevzi muharebeleri, Bulgaristan'ın savaşa katılması, Berlin yolunun açılması, kış şartların yaklaşması ve birçok etken İtilaf kuvvetleri nezdinde tahliyeyi zorunlu hale getirmiştir. Bu çalışmada, 16'ncı Tümen'in Çanakkale Cephesi'nin tahliyesi sürecindeki rolü incelenmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede birliğin harp ceridesi ana kaynağı teşkil etmiş ve Kasım-Ocak 1916 döneminin tamamı incelenmiştir. Böylece günümüze değin tahliye konusunda devam eden Türk tarafının tahliyeyi bilip bilmediği, müdahale edebilme ihtimali gibi tartışmalı konulara askerî arşiv belgeleri ekseninde cevap aranmaya çalışılmıştır.

* Dr. Öğr. Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Çanakkale, Türkiye, ORCID: 0000-0003-2875-4616, e-posta: barisborlat@gmail.com.

Geliş Tarihi / Submitted: 06.04.2022

Kabul Tarihi / Accepted: 04.08.2022

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Anahtar kelimeler: I. Dünya Savaşı, Çanakkale Cephesi, 16'ncı Tümen, Tahliye, Harp Ceridesi.

Abstract

The Battle of Çanakkale commenced on February 19, 1915, and concluded on January 9, 1916. This period can be scrutinized by dividing it into two parts, i.e., naval battles and land battles. The former covers February 19, 1915 - March 18, 1915, while the latter covers April 25, 1915 - January 9, 1916. The evacuation of the battlefield was conducted in two phases by the Allies. Arburnu and Anafarta area was evacuated on December 20, 1915, while Seddülbahir on January 9, 1916. These evacuations marked the end of the Çanakkale Battles. Founded in the Adana-Mersin district, the 16th Division was first sent to Istanbul and then to the Çanakkale Front after the declaration of mobilization. The division was positioned near the left flank of the front, especially Kanlısirt in the area of Arburnu, until the end of the battles. Moreover, the division participated in major battles and military missions on the Çanakkale Front. Their last participation is in the evacuation of the front. The evacuation emerged as a compulsory action for the Allies because of many factors, such as endless and inconclusive trench warfare, the involvement of Bulgaria in the Great War, the functionalization of the Berlin Road, and the forthcoming winter conditions. This study aims to analyse the 16th Division's role during the evacuation of the Çanakkale Front. Therefore, the basis for the study is constituted of war diaries of the division, and November-January 1916 period is examined. In addition, the study attempts to offer an answer to the long-debated discussions as per military documents on whether the Turkish side was aware of the evacuation and could interfere with it or not.

Keywords: First World War, Çanakkale Front, 16th Division, Evacuation, War Diary.

Giriş

Bu çalışmada, Çanakkale Cephesi'nde görev yapan 16'ncı Tümen'in cephenin tahliyesi sürecindeki faaliyetleri incelenmektedir. 16'ncı Tümen, seferberlikle birlikte önce İstanbul'a sevk edilmiş ancak Çanakkale Cephesi'nin açılması ve birlik ihtiyacından dolayı Çanakkale muharebe sahasına intikal etmiştir. Çanakkale bölgesinde ise ismini burada yaşanan muharebelerin şiddetinden alan Kanlısirt bölgesinde tertiplenmiş ve Tümen'in ileri muharebe hattında yer alması zayıfının da artmasına neden olmuştur. Makalede Tümen'in faaliyetleri askerî arşiv belgeleri ışığında ele almaktadır.

1. 16'ncı Tümen'in Kuruluşu ve Çanakkale Cephesi'ne Sevki

16'ncı Piyade Tümeni, 2'nci Ordu Müfettişliğinin 14 Aralık 1913 teşkilatında 6'ncı Kolordu emrinde üçer bölükten kurulu ikişer taburlu 47'nci, 48'inci ve 125'inci Piyade alayları ve 16'ncı Topçu Alayı'ndan teşkil edilmiştir. 16'ncı Tümen, 125'inci Alay ve 16'ncı Topçu Alayı'nın karargâhı Adana'dadır. 47'nci Alay'ın Mersin'de, 48'inci Alay'ınki ise Dört Yol'da bulunmaktadır. Avrupa'da gelişen siyasi olayların etkisi ile 27 Temmuz 1914 günü dört haftalık bir eğitim için bir kısım ihtiyat çağrılmıştır. Kısa bir süre sonra-2/3 Ağustos 1914- Kolordu'dan seferberlik emri gelmiştir. Buna istinaden hazırlıklarına başlayan 16'ncı Tümen 9 Ağustos 1914 tarihi itibari ile seferberliğini kısmen tamamlamış ve İstanbul'a hareket etmek için hazır hale gelmiştir.

16'ncı Tümen, 27 Ağustos 1914 tarihinden itibaren İstanbul'a hareket etmiş ve 17 Eylül 1914 tarihi itibari ile tüm bağluları ile İstanbul'a ulaşmıştır. 6'ncı Kolordu karargâhı Büyükçekmece'de, 16'ncı Tümen karargâhı ise Ömerpaşa Çiftliği'nde bulunmaktadır. Tümen, 20 Eylül 1914 tarihinden itibaren talim ve terbiye ile iştil olmaya başlamış, 17 Aralık 1914'te Karadeniz'den olası bir çıkarma ihtimaline karşı Ayamama Deresi ile Çırpıcı Deresi arasındaki bölgede gerekli tertibatı almıştır.¹

16'ncı Tümen, 24 Nisan 1915 tarihine kadar sık sık manevra, yürüyüş ve alarm talimleri yapmıştır. İstanbul bölgesinde yedi ay kadar eğitimle uğraştıktan sonra 25 Nisan 1915 tarihinde 6'ncı Kolordu Komutanlığı emri ile 3'üncü Kolordu emrine girmek üzere Gelibolu'ya hareket hazırlıklarına başlamıştır. 2 Mayıs 1915 tarihinden itibaren vapurlar ve karadan taşınmasına başlanmıştır. 3 Mayıs 1915 günü birlikler Gelibolu Yarımadası'na gelmeye ve tertiplenmeye başlamıştır. 125'inci Alay Kumköy'de, 47'nci Alay Akbaş'ta, 48'inci Alay'ın 1'inci Tabur'u Karaburgaz ile Yeniköy arasında, 2'nci ve 3'üncü Tabur Bolayır'da, Süvari, Sıhhiye ve İstihkâm Bölükleri Eceabat'ta, Kollar ise Gelibolu'da idi. 16'ncı Tümen, 3'üncü Kolordu'nun 4 Mayıs 1915 tarihli emri ile Bigalı Köyü'nün 1,5 km kadar batısında Kocaçimen Dağı doğu sırtlarında uygun bir yere nakledilerek Kuzey Grubu Komutanlığı

¹ *ATASE Arşivi*, Tarihçe Koleksiyonu, Kutu. 9, Dos. 63, Fih. 1- 25.

emrine verilmiştir.² 16'ncı Tümen buradan başlamak üzere Kuzey Grubu'nda 19 Mayıs 1915 Türk genel taarruzuna katılmış, bundan sonra 2 Temmuz 1915 tarihine kadar tahkimat, keşif ve gözetleme görevlerini icra etmiştir.³ 6-10 Ağustos 1915 tarihleri arasında Kanlısirt muharebesini icra etmiştir.⁴ Buradan başlamak üzere 16'ncı Tümen Gelibolu Yarımadası'ndan ayrıldığı 17 Ocak 1916 tarihine kadar olan dönemde keşif, gözetleme görevlerinin yanı sıra gece baskınlarına iştirak etmiştir. Ancak bu görevlerinin en önemlilerinden birisi de hiç şüphesiz Gelibolu Yarımadası'nın tahliyesi sürecinde üstlenmiş olduğu rol olmuştur.

2. Gelibolu Yarımadası'nın Tahliye Edilmesi Kararına Giden Süreç

Çanakkale muharebelerinde İtilaf Devletleri istedikleri hedeflere Ağustos 1915 ortalarına gelinmesine rağmen ulaşamamıştır. Bu duruma bir de yaklaşan kış şartlarının baskısı eklendiğinde durum içinden çıkılmaz bir hâl almıştır. İngiliz komuta kademesindeki isteksizlik her geçen gün artmaya başlamıştı.⁵ Buna karşın Hamilton, Tekke Tepe ve Kavaktepe'ye yeni bir taarruz yapılmasında ısrarcı davranmıştı. Öyle ki Londra'ya, 45.000 kişilik takviye kuvvet ve 50.000 kişilik yeni birlik gönderilmesi durumunda Türklere karşı üstünlük sağlanabileceğini bildirmişti.⁶

İngiltere'de devam eden tartışmalar bir yana Çanakkale'de 26 Kasım 1915 günü yaşanan hava şartları günlük yaşamı ve daha da önemlisi Yarımada'da kalma inancını önemli oranda tartışılır hale getirmeye başlamıştı. Çanakkale'de, 26 Kasım 1915 günü öğleden sonra rüzgâr hızını artırmaya başladı ve saat 16.00 civarında fırtınaya dönüştü.⁷ Yarımada'nın tamamında sel ve su taşkınları yaşandı ve siperler su ile doldu.⁸ Bir de

² *ATASE Arşivi*, Tarihçe Koleksiyonu, Kutu. 9, Dos. 63, Fih. 1- 26.

³ *ATASE Arşivi*, Tarihçe Koleksiyonu, Kutu. 9, Dos. 63, Fih. 1- 28.

⁴ *ATASE Arşivi*, Tarihçe Koleksiyonu, Kutu. 9, Dos. 63, Fih. 1- 29-30.

⁵ Ian Hamilton, *Gelibolu Hatıraları 1915*, Örgün Yayınları, İstanbul, 2005, s. 262.

⁶ Ahmet Yurttakal, *Türk Kaynaklarına Göre Çanakkale Muharebeleri'nde Gelibolu Yarımadası'nın Tahliyesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale, 2020, s. 13.

⁷ Mithat Atabay, "Çanakkale Savaşları'na Hava Şartlarının Etkisi", *100. Yılında Çanakkale Savaşları Uluslararası Kongresi*, Çanakkale-Türkiye (21-24 Mayıs 2015) 2015, s. 592-593.

⁸ Yurttakal, *Türk Kaynaklarına Göre Çanakkale Muharebeleri'nde Gelibolu Yarımadası'nın Tahliyesi*, s. 21.

buna geceleri -8 dereceye inen soğuk eklenmişti.⁹ Bu soğuklar kara dönmeye başladığında siperlerde ve daha da önemlisi muharebe hattında doğa ile mücadele etmek gerekiyordu.

Gelibolu Yarımadası'nda başlayan kar ve soğuk hızla etkisini göstermişti. Anafartalar bölgesinde üç gün etkili olan fırtınadan 5.000'den fazla asker etkilenmişti. İngiliz 9'uncu Kolordusunda ilk gün 200 asker donarak ölmüştü. Donma vakaları nedeniyle 6.500 asker tahliye edilmişti. Fırtına etkisi ile yolunu kaybeden kimi askerler Türk tarafına esir düşmüştü.¹⁰ Fırtınanın etkisi Türk tarafında da çok farklı değildi. Birçok asker sel sularına kapılarak boğuldu. Soğuktan birçok asker hayatını kaybetti ve yaklaşık 5.000 kişi etkilendi.¹¹ Sadece Anafartalar Grubu'nda 556 asker zayıt verildi.¹²

Gelibolu Yarımadası'ndaki olumsuz şartlara bir de iklim eklenmişti. Ve bu durum İngiltere'deki Çanakkale tartışmalarına daha da dikkat çekmeye başlamıştı. Tartışmalar basın aracılığı ile kamuoyu önünde yapılıyordu ve önemli bir konu daha vardı. Harekâtın maliyeti.¹³

Çanakkale Komitesi 20 Ağustos 1915 tarihindeki toplantısında ilk defa tahliye konusuna başlamıştı. Lord Kitchener, Gelibolu'dan vazgeçilmesi gerektiğini ancak tahliyenin zor olacağını ve daha da önemlisi çekilme esnasında verilecek zayıtın Mısır ve Hindistan Müslümanları üzerinde menfi bir tesir yapacağına dikkat çekmiştir.¹⁴

Bulgaristan'ın Osmanlı Devleti yanında savaşa dâhil olması, Selanik seferi için kuvvet kaydırılmaya başlanması tüm dengeleri değiştirmeye başlamıştı. Yine de şartlar İngiltere'deki karışıklığı sona erdirmemişti. Bu şartlar altında Çanakkale Komitesi 9 Ekim 1915 tarihli toplantısında Gelibolu Yarımadası'nın boşaltılmasını görüştü.¹⁵ Ancak İngiltere'de bu konuda henüz

⁹ Charles Roux, *Çanakkale Seferi*, (Çev. Mehmet Nihat, Asım), İlhami Fevzi Matbaası, İstanbul, 1926, s. 221.

¹⁰ Yurttakal, a.g.e., s. 23.

¹¹ Tahsin Çelebican, *Çanakkale'de Nasıl Kazandı*, Vakıf Matbaası, İstanbul, 1937, s. 157.

¹² *Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi*, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, c. V, k. III, Ankara, 2012, s. 439.

¹³ Serpil Sürmeli, "İngiliz Savaş Muhabiri Ellis Ashmead Bartlett'in Gözüyle Çanakkale Seferi Başarısızlığı ve Gelibolu'da Sıradışı Mücadelesi", *Atatürk Dergisi*, 5:1, 2006, s. 95.

¹⁴ Yurttakal, a.g.e., s. 29.

¹⁵ Figen Atabey, "İngiliz Savaş Konseyi'nin Çanakkale Stratejisi", *Çanakkale Muharebelerinin İdaresi Komutanlar ve Stratejiler*, (Ed. Lokman Erdemir, Kürşat Solak),

bir netlik yoktu ve 11 Ekim 1915 tarihli toplantıda da konu birçok farklı görüş içerisinde tartışılmıştı.¹⁶ Bu arada Çanakkale'deki İtilaf Devletleri komuta kademesinde de değişime gidilmiş ve Hamilton'un yerine Fransa'daki 3'üncü Ordu komutanı General Charles Carmichael Monro atanmıştı. Monro'ya verilen talimat Çanakkale'ye giderek yerinde incelemede bulunması idi. Cevaplaması gereken önemli bir soru da vardı: Yarımada tahliye mi edilmeli idi? Harekâta devam mı edilmeli idi?¹⁷ Monro bunun için bizzat 30 Ekim 1915 günü Gelibolu Yarımadası'na çıkmıştı. Muharebe sahasını tüm gerçekliği ile görmüştü ve bunlar raporunda tahliye kararı almasını önemli oranda etkilemişti.¹⁸

Monro'nun raporu¹⁹ İngiltere'deki tahliye kararsızlığını sona erdirmede gibi yeni tartışmaları da beraberinde getirmişti. Bunun üzerine İngiltere Hükûmeti 3 Kasım 1915'te toplanan Savaş Konseyinde bu kez Lord Kitchener'in Gelibolu'ya gönderilmesini istemişti. Kitchener,²⁰ Çanakkale'ye gitmeden önce Fransa Başbakanı Briand ve Savunma Bakanı Gallieni ile görüşmüştü. Kitcher'in ilk icraatlarından birisi de Monro'nun görevden alınması olacaktı.²¹ Ve Çanakkale'yi tahliye etmek için yerine Anzak Kolordusu Komutanlığı yapan Birwood getirilmişti.

Kitchener, 12 Kasım'da Seddülbahir'de, 13 Kasım'da Arıburnu bölgesinde incelemelerde bulundu.²² Lord Kitchener'in 12-13-14 Kasım 1915 günlerinde yapmış olduğu incelemelerde İngiliz ve Fransız komuta kademesinin fikirlerini dinledi.²³ Bu son yerinde tetkik, tahliye kararı ile sonuçlanacaktı. 30 Kasım 1915 tarihli toplantı ile öncelikle Arıburnu ve

Çanakkale Valiliği Yayınları, Çanakkale, 2015, s. 65.

¹⁶ Tim Travers, *Gelibolu 1915*, (çev. Fırat Asya), Elips Kitap, İstanbul, 2008, s. 269.

¹⁷ Robert Rhodes James, *Gelibolu Harekâtı*, (çev. Haluk V. Saltıkgil), Belge Yayınları, İstanbul, s. 468.

¹⁸ C.F. Aspinall Oglender, *Büyük Harbin Tarihi Çanakkale, Gelibolu Askerî Harekâtı*, (haz. Metin Martı), Arma Yayınları, İstanbul, 2005, s. 446.

¹⁹ Monro'nun raporu için bkz. *Çanakkale (Ümitleri Yanılgular, Gerçekler)*, Yay. Haz. Burhan Sayılır, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2003, s. 163-186.

²⁰ Kitchener'in raporu için bkz. *Çanakkale (Ümitleri Yanılgular, Gerçekler)*, Yay. Haz. Burhan Sayılır, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2003.

²¹ Ahmet Yurttakal, *a.g.e.*, s. 41.

²² Henry Wood Nevinson, *1915 Çanakkale Seferi*, Çev. Sebahattin Şenol, İz Yayıncılık, İstanbul, 2019, s. 316.

²³ Robert Rhodes James, *a.g.e.*, s. 483.

Anafartalar'ın tahliye edilmesi kararlaştırıldı.²⁴ Bu kapsamda Arıburnu ve Anafartalar'daki tümen ve tugay komutanlarına 12 Aralık'ta tahliye olacağı bilgisi verildi. Haber askerler arasında hızla yayıldı.²⁵

3. Çanakkale Cephesi'nin Tahliye Sürecine Kadar 16'ncı Tümen'in Keşif ve Gözetleme Faaliyetleri

Çanakkale Cephesi'nde Ağustos 1915'te yaşanan muharebeler, Avrupa'da yaşanan gelişmeler, Bulgaristan'ın savaşa Osmanlı Devleti'nin yanında katılması gibi birçok gelişme İtilaf Devletleri'nin Gelibolu Yarımadası'nı tahliye etme ihtimallerini daha çok ön plana çıkarmıştı. Bu noktada yaşanan gelişmeler de bunu doğrulamıştı. Osmanlı Devleti olası bir tahliyeye karşı keşif ve gözetleme faaliyetlerini yoğunlaştırmıştı. Nitekim bu amaçla 16'ncı Tümen tarafından 16/17 Kasım gecesi çıkarılan keşif kolundan istenilen sonuç alınamamıştır.²⁶

Yapılan keşiflerde İtilaf kuvvetlerinde görülen hareketlilik bağlamında olası bir baskın hazırlığı değerlendirmesi Arıburnu kuvvetlerini teyakkuza geçirmişti. Kuzey Grubu Komutanlığı, 19 Kasım 1915 tarihinde saat 15.15'te bir emir göndermiştir. Bu emre göre “düşmanın aldığı takviyelerle 19'uncu Tümen cephesinde ve özellikle de Bombasırtı bölgesinde 27'nci ve 28'inci Alay hatlarına” taarruz ihtimalinin olduğu bildirilmiştir. Bu nedenle 16'ncı Tümen'den ileri hatların takviye edilerek “müteyakkız” şekilde silah başında bulunması istenilmiştir. Ayrıca İtfaiye Alayı'nın ikinci taburu ile 63'üncü Alay'ın ihtiyatta bulunan taburunun her an harekete hazır olması istenilmiştir.²⁷

5'inci Ordu Topçu Komutanlığı, bağlı olan tüm topçulara 19 Kasım 1915 günü bir emir yayınlamıştır. Bu emirde; her topçu grubu komutanının bağlı bulunduğu tümen cephesindeki İtilaf kuvvetlerinin vaziyetini ve topçusunun mevzileri ile mümkün olduğu kadar toplarının cinslerini, çaplarını ve kamufle edilip edilmedikleri bilgisinin öğrenilmesini istemiştir. Benzer şekilde İtilaf kuvvetlerinin makineli tüfek mevzileri ve geri

²⁴ Ahmet Yurttakal, *a.g.e.*, s. 46.

²⁵ Alan Moorehead, *Çanakkale Geçilmez*, Çev. Günay Salman, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1972, s. 452.

²⁶ *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 4882, Dos. H-15, Fih. 1-8.

²⁷ *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 4882, Dos. H-15, Fih. 1-12.

mevzilerdeki ihtiyatları ile karargâhlarının yerlerinin tespiti emredilmiştir. Ayrıca her topçu grubu mıntıkasında bulunan piyade mevzilerine bir topçu subayı gönderilerek ilerideki piyade kıtaları ile irtibatın sağlanması ve bu şekilde topçu atışlarının tesirinin tespiti ile bundan hareketle bir kroki çizilmesi talep edilmiştir.²⁸

16'ncı Tümen tarafından yapılan keşifler, karşısındaki askerî birliklerin değerlendirilmesinde önemli paya sahipti. Birlikler, karşılarında bulunan İtilaf kuvvetlerinin ateş kabiliyetlerini zaman içerisinde kendi silah arkadaşlarınıninkisi kadar iyi öğrenmeye başlamıştır. Bu durum, doğal olarak İtilaf unsurlarının muharebe hattı hareketliliğinin fark edilmesi için de önemli bir yere sahiptir. Öyle ki 47'nci Alay 3'üncü Tabur'dan 20 Kasım 1915 günü gelen raporda İtilaf kuvvetlerinin yeni değişmiş olması ya da makineli tüfek kullandığı yönünde değerlendirilmedi bulunulmuştur. Buna gerekçe olarak ise harcanan fazla mermiler gösterilmiştir. Acemi olduğuna kanat edilen İtilaf unsurlarının “gözünü yıldırmak” için bolca bomba atılması istenilmiştir. Bu emir ilk hatta bulunan tüm taburlara verilmiştir. Buna ek olarak İtilaf kuvvetleri unsurlarının hareketlerinin de gözlenmesi istenilmiştir.²⁹ Bu gözetlemelerin etkisi ile olası bir siper mücadelesi ihtimali için hazırlıklar da planlanmıştır. 16'ncı Tümen Komutanı Albay Şükrü Bey [Sakarya], 21 Kasım 1915 tarihinde Kuzey Grubu Komutanlığı'na gönderdiği emirde siperler dâhilinde “boğaz boğaza” mücadelenin devam ettiği bunun için hançer, kama benzeri bıçaklara olan ihtiyacın arttığını belirterek bunlardan talep etmiştir.³⁰

İtilaf Devletleri'nin 25 Kasım 1915 günü hareketsizliği merak ve tedirginlik yaratmıştır. Bu nedenle 25 Kasım 1915 günü saat 19.30'da yayınlanan emirde İtilaf kuvvetlerinin derin sükûnetinin keşif kolları ile mâhiyeti anlaşılacak şekilde ihlal edilmesi emredilmiştir.³¹ Bu tedirginlik büyük oranda haklı çıkmıştır. 26 Kasım 1915 günü sabah 16'ncı Tümen Topçu Grubu komutanı İsmet Bey tarafından yapılan gözetlemede İtilaf kuvvetlerinin hareketliliğine dair önemli bilgiler vermiştir. Buna göre

²⁸ *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 4882, Dos. H-15, Fih. 1-11a.

²⁹ *ATASE Arşivi*, BDH, Kls.4882, Dos. H-15, Fih.1-14a.

³⁰ *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 4882, Dos. H-15, Fih. 1-14.

³¹ *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 4882, Dos. H-15, Fih. 1-25a.

İtilaf kuvvetleri siperlerine yönelik yapılan gözetlemede Şehitler Tepesi ve Abdülvahap Sırtı'nda hiçbir İtilaf kuvveti gözlemcisi ve nişancısının olmadığı ve gecedan İtilaf kuvvetlerinin ateşinin kesilmiş olduğundan siperlerin tahliye edildiği rapor edilmiştir. Bunun üzerine 16'ncı Tümen topçusu tarafından Yeşiltarla istikametine atış yapılmasına rağmen karşılık verilmemiştir. Bu ateşe Palamutluk bataryaları da katılmıştır. Ancak buna da mukabele olmadığı görülmüştür. Cebel topçu komutanlarından alınan raporda İtilaf kuvvetlerinin daima Palamutluk'a atış yapan Yeşiltarla gerisindeki toplarının çekilerek aşağı indirilmekte olduğu bildirilmiştir. Bu durumun topçu ile sınırlı olmadığı anlaşılmıştır. Nitekim topçu efradının cephane sandıklarını naklettikleri, Yeşilsırt'ta -250 kadar piyadenin ağırlıklarıyla- hatta subay eşyaları ile çekildikleri görülmüştür. Arıburnu'ndan hareket eden bir vapurun cephane ve asker dolu olarak Bozcaada'ya gittiği görülmüştür. 16'ncı Tümen Topçu Grubu Komutanı İsmet Bey raporunun son bölümünde yaptığı gözlem ve değerlendirmeler sonucunda İtilaf kuvvetlerinin geri çekilmekte olduğu kanısını taşıdığını bildirmiştir.³²

16'ncı Tümen Topçu Komutanlığı'nın vermiş olduğu rapora istinaden 5'inci Ordu Komutanlığı'nın talebi üzerine 21 numaralı kolordu emri yayınlanmıştır. Bu emirde topçu komutanlığının keşfinin detayları öğrenilmeye çalışılmıştır. Durumun tam olarak anlaşılabilmesi için Kuzey Grubu Komutanlığı tarafından bütün cephe hattında, tümenlerce önemli görülen noktalara karşı keşif taarruzu yapılması emredilmiştir. Bu keşif taarruzu için “zeki zabitanın” komutası altında seçilmiş efrattan oluşan kuvvetli keşif kollarının oluşturulması emredilmiştir. Ayrıca bu askerlerin yanlarında tahrip malzemesi bulunması ve istihkâm askerleri ile birlikte hareket etmeleri istenilmiştir. Yine keşif kollarının birlikler arası sınırda görevli askerler ile de irtibat halinde olmalarının bilgi akışı için önemli olduğu bildirilmiştir. Keşif esnasında İtilaf hatlarının işgal edilmemiş, ya da bir iki asker ile tutulduğu görülüyorsa kuvvetli keşif kollarının geriden de takviye edilerek siperlerin ele geçirilmesi emredilmiştir. Bunun için birliklerin el bombaları ile donatılması istenilmiştir. Bu tip keşifte haberleşmenin önemi üst seviyede olacağı için irtibat askerlerinin iki kişi

³² *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 4882, Dos. H-15, Fih. 1-26a.

olmasına dikkat edilmiştir. Son olarak da keşif esnasında tüm birliklerin hazır olmaları ve topçu ateş desteği için de hedef tanzimi yapılması emredilmiştir.³³

16'ncı Tümen tarafından 27 Kasım 1915 günü Kuzey Grubu Komutanlığına saat 20.30 itibari ile akşam raporu gönderilmiştir. Bu raporda İtilaf kuvvetlerinin sessizliğini koruduğu, Kanlısırt'ta birkaç defa ayna çıkarttığı ve düzensiz bir şekilde keşif yapmaya çalıştığına dikkat çekilmiştir. Ayrıca keşif esnasında Kanlısırt'tan düzensiz surette toprak atıldığı fark edilmiştir. Bunun üzerine saat 15.00'dan sonra 83 nolu siperin soluna, 79 nolu siperin sağ yanına topçu atışına başlanmıştır. Buradaki İtilaf kuvvetlerine ait çelik mazgallı siperler tahrip edilmiştir. Bu ateşe İtilaf kuvvetlerinin karşılık vermediği görülmüştür.³⁴

Cephedeki bu durum Ordu Komutanlığı nezdinde de şüphe uyandırmıştır. Öyle ki 5'inci Ordu Komutanı Liman von Sanders 27/28 Kasım 1915 gecesi birliklere göndermiş olduğu emirde tüm kıtaların son derece hazır bulunmalarını emretmiştir. Emrin devamında İngilizlerin Gelibolu Yarımadası'nda ya esir olmalarını ya da burada "ölüp kalarak terk etmek" zorunda kalmalarını istemiştir. Bunun için sınırlı keşif kollarından gelen bilgilerin yeterli olamayacağına dikkat çekerek İtilaf kuvvetlerinin kendi siperleri içerisinde az sayıda makineli tüfek tutarak ve az asker bırakarak Türk birliklerini aldatmaya çalışacağını ve böylece topraklarını gemilerine yükleyebileceklerini bildirmiştir. Buna engel olmak için uygun yerlerdeki cebel topraklarının daha ileriye sokulmasını ve bunlara ek olarak makineli tüfeklerin yerleştirilmesini ve kuvvetli kıtaların ileri hatlara yanıştırılmasını emretmiştir. Ancak bu şartlarda İtilaf kuvvetlerinin mevcut durumu hakkında esaslı bilgi alınabileceğini ifade etmiş ve ordu topçusunun piyadeye bütün kuvveti ile yardımcı olmasını istemiştir.³⁵

16'ncı Tümen tarafından 28 Kasım 1915 günü verilen sabah raporunun cephedeki sakinliğin devam ettiği yönünde olması dikkat çekicidir. İtilaf kuvvetlerinin ateş hatlarının tam olarak tespit edilemediği görülmektedir. Ayrıca 27/28 Kasım gecesi Kırmızısırt'ta Gedik noktasının

³³ *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 4882, Dos. H-16, Fih. 1-2.

³⁴ *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 4882, Dos. H-16, Fih. 1-5a.

³⁵ *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 4882, Dos. H-16, Fih. 1-6.

güneyindeki İtilaf kuvvetleri üzerine gönderilen keşif kolu sağ ve sol istikametinde makineli tüfek ateşine maruz kalarak ilerleyememiştir. Diğer yandan Kırmızısırt'ta altıncı lağımdan çıkarılan keşif kolu ve İtilaf askerlerinin siperlerin üzerine çıkarak gözetleme yaptığını gördüğü esnada bomba ateşine maruz kalmıştır. Keşif kollarından bir şehit ve beş yaralı verilmiştir.³⁶ Keşif kolundan bir asker siperler önüne dizilmiş birçok tahrip kalıbı görerek bunlardan birisini almış diğerini alırken düşürmüştü ve ses çıkararak fark edilmiştir. Bunun üzerine İngiliz nöbetçileri mevzilerini terk ederek kaçmışlardır. Daha sonra ayak sesleri fazlaşmış bu da siperlerdeki askerlerin çok olduğu yönünde kanaat oluşturmuştur.³⁷ 16'ncı Tümen bölgesinde gerçekleştirilen başarılı keşif faaliyetlerine istinaden, Tümen tarafından İtilaf kuvvetlerinin mevcut durumunu göstermek için hazırlanan kroki 9 Aralık 1915 tarihinde Kuzey Grubu Komutanlığı'na gönderilmiştir. Komutanlık, bu krokideki tespitleri önemli oranda başarılı görmüş ve bölgedeki diğer tümenlere de aynı krokiyi göndermiştir.³⁸

16'ncı Tümen mıntıkası, Çanakkale Cephesi'nin tahliyesinden iki gün önceye kadar İtilaf kuvvetlerinin top atışlarına maruz kalmıştır. 18 Aralık 1915'te Kırmızısırt'a hafif piyade ateşi yapılırken, Kanlısırt'a hafif bomba ve şiddetli piyade ile makineli tüfek ateşi yapılmıştı. Bu süreçte Türk keşif kolları net bir bilgi sahibi olamamıştır.³⁹ Buna karşın Türk siper hatlarındaki bazı intizamsızlıklar komuta kademesince şiddetle ve ısrarla dile getirilmiş ve gerekli uyarılar yapılmıştır.

Kuzey Grubu Komutanlığı 18 Aralık 1915'te bağlı olan tümenlerine yayınlamış olduğu emirde bazı siperlerin İtilaf kuvvetlerinin bomba atışı ve lağım hazırlığından dolayı boşaltıldığını görüldüğü, emir alınmadıkça buna asla izin verilmemesi istenilmiştir. Buna istinaden alaylara gönderilen emire verilen cevapta 47'nci Alay bölgesindeki bazı siperlerin az sayıda nöbetçi ile tutulduğu anlaşılmıştır.⁴⁰

³⁶ *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 4882, Dos. H-16, Fih. 1-7a.

³⁷ *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 4882, Dos. H-16, Fih. 1-8.

³⁸ *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 4882, Dos. H-17, Fih. 1-1a.

³⁹ *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 4882, Dos. H-17, Fih. 1-7.

⁴⁰ *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 4882, Dos. H-17, Fih. 1-9a.

Kuzey Grubu Komutanlığı son keşif harekâtını tahliyeden sadece bir gün önce yapmıştır. Komutanlık 19/20 Aralık 1915 akşamına kadar yapılan keşfin hangi alaylarca yapıldığını, komutanlarının kimler olduğunu, ne kadarlık bir kuvvet ile gerçekleştirildiğini, hangi istikametlerde yapıldığını ve sonuçlarını detaylı olarak talep etmiştir. Bu amaçla 16'ncı Tümen Komutanlığı yapmış olduğu keşfin raporunu üç madde halinde telefon ile yazdırmıştı. Rapora göre 125'inci Alay muharebe sahasında Gedik Dere'de görevli bir onbaşı nezaretinde dört askerden oluşan keşif kolu çıkarılmış ve bu askerler bir haber getirememiştir. Altıncı lağımdan İtilaf kuvvetleri hattındaki M siperi istikametine Osman Çavuş komutasında altı askerden oluşan bir kol ve Cemal Deresi'ne Abdülkadir Onbaşı komutasında kademeli siperlerin önüne dört askerlik bir keşif kolu çıkarılmış ancak haber alınamamıştır. 47'nci Alay muharebe hattında Cemal Dere'sine Abbas Onbaşı komutasında beş askerlik bir keşif kolu çıkarılmıştır. Sol kanatta Ahmet Onbaşı komutasında dört askerlik bir keşif kolu daha çıkarılmıştır. Her iki kol da hatların yakınlığından dolayı sürünerek 5-10 adım uzaktan gözetleme postası görevini icra etmiştir. Ancak gece yarısında fark edilmelerinden dolayı üzerlerine şiddetli bomba ateşi çekmiştir ve keşiften sonuç alınamamıştır.⁴¹

3.1. 16'nci Tümen'in Taarruz Hazırlıkları

16'nci Tümen'in, Kasım 1915'te yaptığı keşif ve gözetleme faaliyetleri İtilaf kuvvetlerinin tahliye hazırlığında olduğu yönünde idi. Dolayısıyla böyle bir ihtimale karşı taarruz hazırlıklarına başlanmıştır. Bu çerçevede Kuzey Grubu Komutanlığı 27 Kasım 1915'te saat 20.00'dan sonra 16'nci Tümen Komutanlığı'na göndermiş olduğu "çok acil" kodlu yazılı emrinde, 28 Kasım 1915 sabahına kadar, tümenler nezdinde icra edilecek bir mevzi taarruzunda; taarruzun nereden ne şekilde icra edileceği ve ne kadarlık bir kuvvete ihtiyaç duyulacağı [piyade, makineli tüfek, cebel topçusu], bunlara ilave olarak ne gibi bir topçu ateş desteği gerektiği yönünde bilgi istenilmiştir.⁴²

⁴¹ *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 4882, Dos. H-17, Fih. 1-19.

⁴² *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 4882, Dos. H-16, Fih. 1-5a.

16'ncı Tümen Komutanlığı, 5'inci Ordu komutanlığı tarafından istenilen taarruz hazırlık planlamasına dair cevabını ivedi olarak Kuzey Grubu Komutanlığı'na göndermiştir. Buna göre, 16'ncı Tümen bölgesinde yapılacak olası bir taarruz için taarruz bölgesi olarak Kanlısirt tespit edilmiştir. Bu amaçla iyi eğitilmiş bir tabur piyade, iki makineli tüfek bölüğü *-maksim olmak şartıyla-* ve iki cebel topundan oluşan birlik ön görülmüştür.⁴³ Piyade taburunun Kanlısirt'ta "düşman" hatlarına en yakın olan Boyun noktasından İtilaf kuvvetleri siperlerine hücumla kalkması planlanmıştır. Makineli tüfek tertibatı ise iki makineli tüfek Kırmızısirt'ta, iki makineli tüfek İngiliz siperlerine, iki makineli tüfek Boyun noktası doğusuna ve iki makineli tüfek ise Kanlısirt'a tayin edilmiştir. Cebel toplarının da benzer şekilde bu hatlara yakın olarak yerleştirilmesi planlanmıştır. Böyle bir tertibat neticesinde yapılacak taarruzda İtilaf kuvvetleri siperlerinin büyük oranda ateş altına alınabileceği, makineli tüfek mevzi ve çelik mazgallı siperleri ve bomba mevzileri doğrudan doğruya tahrip edilebileceği düşünülmüştür. Ayrıca böyle bir tertiplenme ile mukabil İtilaf kuvvetleri taarruzuna ateşle karşılık verilebilirdi. Hücumun başarılı olabilmesi için İtilaf kuvvetlerinin mevzilerinin büyük oranda tahrip edilmesi gerektiği de raporda ayrıca vurgulanmıştır.⁴⁴

Diğer yandan harekâtın başarısı için tümen topçusunun desteğine ihtiyaç duyulmuştur. Ayrıca hücum kuvvetlerinin İtilaf kuvvetlerinin diğer mevzilerini ateş altına almaları için tümen topçularının Cemaldere güneyindeki kademeli siperleri, Aldülvahap siperlerini ve Yeşildere civarındaki makineli tüfek mevziisini ateş altına almaları zorunlu görülmüştür. Hücum esnasında ortaya çıkacak makineli tüfekler görülürse bunları ilk gören Türk topçusu tarafından ateş altına alınması emredilmiştir. Piyadenin İtilaf kuvvetleri siperlerine girmesi durumunda ise Boyun noktasındaki makineli tüfek takımının ele geçirilen siperlere taşınması istenilmiştir. İtilaf kuvvetleri mevzilerinin ele geçirilmesinde el bombaları da dâhil olmak⁴⁵ üzere bütün araç gereçlerden istifade edilmesi gerektiği, taarruz için piyade taburunun 16'ncı Tümen'den seçilmesi durumunda

⁴³ *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 4882, Dos. H-16, Fih. 1-6.

⁴⁴ *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 4882, Dos. H-16, Fih. 1-7.

⁴⁵ *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 4882, Dos. H-16, Fih. 1-6a.

bu birliklerin talim ve terbiyeden geçirilerek siperlere alıştırılması gerektiği de vurgulanmıştır.⁴⁶

5'inci Ordu Komutanlığı'nın olası taarruz hazırlığı emrine istinaden 16'ncı Tümen Komutanlığı da bağlılarına emir vermiştir. Buna göre tümen 47'nci ve 125'inci Alay'a aynı gün gönderdiği emirlerde birliklerin topçu alay komutanı nezdinde seğıilecek mevziler için gerekli hazırlıkların yapılmasını emretmiştir. Bir yandan da 47'nci Alay Komutanlığından, Boyun Noktası ve çevresinin savunma ve saldırı için yakından etkili şekilde ateş altına alınması için makineli tüfek mevzilerinin hızla seğıilmesini, 33'üncü ve 125'inci Alay'ın makineli tüfek bölük komutanlarına gerekli talimatlarının verilmesini emretmiştir. Mevzi seğıimi konusunda yardım edilmesi istenilmiştir. 125'inci Alay komutanlığına gönderdiği emirde ise Kırmızıışıt'tan Kanlıışıt'a ve Boyun noktası ile çevresindeki İtilaf kuvvetleri siperlerini ateş altına almak üzere ivedi olarak iki adet makineli tüfek mevziisi seğıilmesi emredilmiştir.⁴⁷

İtilaf kuvvetlerinin çekilme ve tahliye emarelerine karşı 5'inci Ordu Komutanlığı nezdinden yürütölen hazırlıklardan birisi de topçu komutanlığında olmuştur. Buna göre piyadenin araziyi iyi şekilde öğrenebilmesi için topçu subaylarının gerisindeki gözetleme mevkilleri yeterli görölmemiştir. Bu noktada topçu batarya komutanları en ileri piyade hatlarına giderek buradaki dost ve dűřman mevzilerini detaylı olarak öğrenmesi gerekli görölmüştür. Böylece topçu birlikleri ve piyade arasındaki irtibat tesisi de sağlanmış olacaktır. Hücüm, piyadenin topçu birliklerine aktaracağı bilgi ile olacaktır. Bu nedenle topçu ve piyade arasındaki irtibatın tesisi oldukça önemliydi. Bu irtibat kurma işini 5'inci Ordu komutanı Liman von Sanders işaret fişekleriyle çözüleceği kanaatine varmıştır. Bu amaçla işaret fişeklerinin batarya tarassut mevkillerinde gündüzden hazırlanması istenilmiştir.

İşaret tabancalarından atılacak fişekler ve renklerine göre anlamlarını şöyle ağıklamıştır:

- Beyaz işaret fişeği: Piyade buraya kadar ilerledi,

⁴⁶ *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 4882, Dos. H-16, Fih. 1-7.

⁴⁷ *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 4882, Dos. H-16, Fih. 1-7.

- Kırmızı işaret fişegi: Topçu ateşi düşen nokta,
- Yeşil işaret fişegi: Burada topçu himayesi gerekmektedir.

26 Kasım 1915 gününden itibaren İtilaf kuvvetlerinin çekilme emarelerine karşı 29 Kasım 1915'te baskın şeklinde topçu ateşi yapılmıştır. Sabah saat 10.00'da Türk topçu ateşi başlamıştır. Topçu ateşi Yükseksirt'a sınırlı bir etki yapmıştır. Nitekim 12'lik adî obüslerin gözetleme mevkiileri ile olan kablo irtibatı sağlam olmadığı için istenilen ateş tanzimi yapılamadan atış icra edilmiştir. Kırmızısirt'a karşı ateş etmesi gereken 15'lik obüsler geç kalmış batarya mesafe tayini 700 metre olup istenilen sonuç alınamamıştır. Buna rağmen Kanlısirt'a karşı yapılan atışlar etkili olmuştur. Bu bölgede birçok korunaklı alan tahrip edilebilmiştir. 24'lük havanların oldukça etkili olduğu görülmüştür. Abdülvahap sırtındaki dört makineli tüfek mevziisi tahrip edilmiştir. Bu etkinin yanı sıra asıl önem arz eden konu ise İtilaf askerlerinin mevcudu ve hareketliliği konusunda elde edilen bilgi olmuştur. Buna göre 19'uncu Tümen bölgesinde birkaç gündür devam eden sessizliğin aksine karşı ateş ile bazı Türk askerlerine ait gözetleme aynalarını kırmıştır. 16'ncı Tümen bölgesindeki topçu ateşinin etkisi nedeni ile başlarını çıkaramamışlardır. Ancak çok az tüfek ateşi ile karşılık verilebilmiştir. Buna rağmen Kanlısirt'ın güney kısmı ve Abdülvahap Sırtı boş değildir.⁴⁸ Yine de bölgedeki topçusunun ateş gücü düşünüldüğünde ateş miktarı 1/2 veya 1/4 oranında az olduğu anlaşılmıştır. Yaylatepe'deki obüslerin atışları takip edilmiş ise de eski mevzilerinde olmadıkları anlaşılmıştır. Bütün bunlardan farklı olarak bugüne kadar yapılan bütün topçu ateş baskınlarında İtilaf kuvvetleri topçu mevzileri son ana kadar karşılık vermişken bu defa mevzilerinden azami birkaç el ateş açıldığı görülmüştür. Öyle ki Türk topçusunun Kanlısirt'a yoğun ateşine rağmen ancak dört mermi ile karşılık verilebilmiştir. Diğer yandan karargâhlarında atış anında görülen telaş bugün görülmemiştir. Kuzey Grubu Komutanlığı raporunda bu durumu "ahval-i umumiyesinde büyük bir sükûnet ve intizar hiss olunur" şeklinde yazmıştır. Ayrıca söz konusu raporun devamında piyade kuvvetleri hakkında tam olarak bir bilgi edinilmediği ordugâhlarında ve geri hizmet kıtalarında birkaç gündür eskisine göre daha az sessizlik

⁴⁸ *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 4882, Dos. H-16, Fih. 1-19.

olduğu ve atış tecrübelerinden anlaşıldığına göre yeni bir birlik takviyesi olduğuna işaret ettiğine dikkat çekilmiştir. Topçu kuvvetleri noktasında ise “kati surette bir sükûn ve sükûnet içinde buldukları” bunun cephaneye tasarrufu izleminin yanı sıra bir miktar topçu çekilmiş olduğuna ihtimal verilmiştir. Benzer şekilde donanması da sınırlı bir hareket alanı yaratmıştır. Arıburnu açıklarında bir nöbetçi gemisi hastane gemilerinin yanına gelmiş başka gemilerine rastlanılmamıştır.⁴⁹

3.2. 16’ncı Tümen’in Eğitim Faaliyetleri

16’ncı Tümen tarafından Çanakkale Cephesi’nin tahliye sürecinde icra edilen eğitimler iki ana yaklaşımda değerlendirilebilir. Bunlardan birincisi rutin eğitim ve talimler, ikincisi ise olası bir tahliye esnasında icra edilecek hücum eğitimleri. Özellikle Kasım 1915’ten sonra harp ceridelerine yansıyan eğitimler incelendiğinde rutin eğitim ve talimlerin hücum hazırlığı içerdiği görülmektedir. Nitekim 18 Kasım 1915’te 125’inci Alay Keklik Dere’de, 47’nci Alay Karayörük Deresi’nde, 48’inci Alay Mersin Dere’de talim gerçekleştirmiştir. Ayrıca bölgenin nazik durumundan dolayı bu kıtaların eğitim amacıyla uzak bölgelere gönderilmemesi emredilmiştir.⁵⁰ Bu çerçevede birlikler “hızlı nişangâh tanzimi, nişan, ateş, gözetleme, süratle süngü takma, düşmana saplama, bomba atma, düşman gözetlemesine mani olma, süratle yere yatma, süratle koşma, geniş ve derin engellerden atlama, düşman siperini işgal etme, bomba ile hücum, süngü ile hücum, baskın tarzında hücum, gözetlemede bomba kullanma, düşman taarruzunu süngü hücumu ve bomba ile def etmek ve karşı taarruz” icra etme eğitimleri gerçekleştirmiştir.⁵¹

Kasım ayında yapılan keşiflerde elde edilen bilgiler İtilaf kuvvetlerinin Çanakkale Cephesi’ni tahliye etmelerine yönelik idi. Bu nedenle 5’inci Ordu Komutanlığınca 1 Aralık 1915 günü “hücum talimlerinin suret-i icrası için emir” yayınlanmıştır. Bu emire göre kolordu tarafından daha önce verilen talim emrinde avcı siperlerinin ve hendeklerinin inşası işinin hemen bitirilmesi istenilmiştir. Bununla birlikte her tabur kendi talimgâhında iki mangalık ve her tümen ise kendi büyük talimgâhında bir bölüklük

⁴⁹ *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 4882, Dos. H-16, Fih. 1-20.

⁵⁰ *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 4882, Dos. H-15, Fih. 1-10.

⁵¹ *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 4882, Dos. H-15, Fih. 1-10a.

siperler yaptırması emredilmiştir. Talim için bu hendeklerin etraflarının kazıklar ile üzeri örülmüş ve dallarla takviye edilmesi istenilmiştir. Her gece icra edilecek bu eğitimlerin programı ise şu şekilde belirlenmiştir.

- Yarım saat ava çıkarak hızla ileri gitmek, ileri gidildiği esnada her askerin sağ ve soluna doğru açılması ki böylece toplu olarak ileri gidilmenin toplu olarak şehit olma tehlikesine neden olacağını öğretilmesi, süngü muharebesi için askerlerin aynı anda “düşman hendeklerine” ulaşması, bu amaçla “süratle ileri” gitmek için askere koşma talimleri yaptırılması,
- Askerlerin yere yatarak silah doldurma ve hedefe nişan alarak tetik çekme talimleri yaptırılması, yapılacak eğitimler için “efradın gayet çabuk silahını doldurmasına ve gayet sükûnet ile nişan alarak ateş etmesi,
- Sahra usulünde yapılmış olan tel ve hendeklerin üzerinden sıçramak ve derin hendeklere girerek yukarıya doğru sıçrama talimleri yapılması, hendeklere girip çıkma esnasında iki askerin bir birine yardımcı olması,
- Eğitim sonrasında yirmi dakikalık dinlenme ve sonrasında bir buçuk saatlik teorik eğitim planlamıştır.
- Eğitimin son bölümünü ise hücum oluşturmuştur. Buna göre hendeklerin askerler tarafından işgali esnasında gürültü edilmemesi ve ses çıkarılmaması hatırlatılmıştır. Birinci hücum hattının her an hazır olması ve subayların işareti ile hendeklerinden fırlamaları ve takım ile manga komutanlarının askerden önce hendeklere ulaşmaları istenilmiştir. Diğer yandan askerlerin siperlerinden çıkmalarını müteakip hızlı ve düzenli bir şekilde seri olarak düşmana doğru ilerlemeli, ilk hat askerleri silahları boş ve süngülerini takmış bir şekilde sol ellerinde taşıyarak sağ ellerinde de el bombalarını taşıyarak hücum hazırlanmaları emredilmiştir. İlk sıçrayışın Türk siperlerinden İtilaf kuvvetlerinin siperlerinin içine girmesine kadar devam edilmesi istenilmiştir. Diğer yandan hücum eden Türk askerlerinin İtilaf kuvvetlerinin siperlerinin önünde yatarak ateşe başlamalarının kesinlikle menedilmesi emredilmiştir. Ayrıca topçu ateşi ile etkisiz hale getirilemeyen makineli tüfeklerin el bombaları aracılığıyla tahrip

edilmesi planlanmıştır. Hücüm esnasında ihtiyaç duyulacak merdiven ve hücüm köprüleri istihkâm birliğine bildirilmiş buna mukabil hazır olur olmaz birliklere dağıtılması istenilmiştir. Bir yandan da köprüleri taşıyacak dört askerin güçlü olmasına dikkat çekilirken eğitimleri de hatırlatılmıştır. Köprü taşıyacak askerler silahsız olarak hazır bulunacaktı ve el bombaları ile teçhiz edilecekti. Hücüm dalgalarında ise çabukluk azami olarak öne çıkmış ve ilk siperlerin ele geçirilmesi itibari ile ileriye doğru her hattın takibine özen gösterilmiştir.⁵²

Çanakkale Cephesi'nde Arıburnu'nun 20 Aralık 1915 tarihinde tahliye edilmesinden sonra bölgede bulunan birlikler rutin eğitimlerine devam etmiştir. Bu bağlamda 5'inci Ordu Komutanlığı tarafından verilen emir gereğince Kuzey Grubu Komutanlığı'na bağlı birlikler talim ve terbiye ile meşgul olmaya başladılar. Buna göre piyadeler ileri karakollarında bulunan ve her hafta değişen bölükleri dışındaki birlikleri ile öğleden önce ya da sonra günde üç saat eğitim ile uğraşmaları istenilmiştir. Eğitimler bölükler ya da taburlar nezdinde yapılacak ve bunun için tahsis edilen talimgâhlar kullanılacaktır. Eğitim esnasında temel tehlikelerden olan uçak saldırılarına karşı gözetleme için asker bulundurulacaktır. Eğitimlere dair de günlük rapor talep edilmiştir. Makineli tüfek eğitimlerinde uçaktan korunmak için kullanıldığı için boşta olanlar ile eğitimin devamı planlanmıştır. Muharip birliklerin tümen bombacıları ile birlikte eğitimlerine devamı istenilmiş ve bomba kursları devam etmiştir. Topçuların buldukları mevkiilerde kalması ve uçaksavar görevi alanlar dışındaki bataryalar ile talimleri esas kabul edilmiştir. İstihkâm birlikleri tümenlerinin istihkâm işleri için birer takımlarını yanlarında bulunduracak ve bunlar sürekli olarak değiştirilecektir. Kalanları da buldukları cephe gerisinde talim ve terbiye meşgul olmaya devam edecektir.⁵³

3.3. 16'ncı Tümen'in Tertiplenmesi ve Yaşanan Değişimler

16'ncı Tümen'in Çanakkale Cephesi'ne intikali ile birlikte kısa süre içerisinde Arıburnu'na sevki gerçekleşmiş ve Tümen muharebeler boyunca

⁵² *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 4882, Dos. H-16, Fih. 1-24-25.

⁵³ *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 4882, Dos. H-17, Fih. 1-26.

Kanlısirt merkez olmak üzere konuşlanmıştır. Buna rağmen farklı tarihlerde tertiplenmesinde değişimler yaşanmıştır. Bu çerçevede 16'ncı Tümen mıntıkasında 26 Kasım 1915 günü görev değişimi yaşanmıştır. Buna göre 126'ncı Alay; 19'uncu Tümen'in sağ kanadı ile 48'inci Alay'ın 1'inci, 2'nci ve 3'üncü Taburları tarafından tutulan siperlerini işgal edecektir. Bu durum siperlerin değişimi için verilen emir çerçevesinde yürütülecektir. 48'inci Alay böylece geri hatta alınarak Mersin Deresi'nde karargâhına çekilmiş ve eğitim ile iştilal etmeye başlamıştır.⁵⁴ 16'ncı Tümen'in tertiplenmesinde yaşanan ikinci değişim ise Arıburnu bölgesinin tahliyesi sonrasında olmuştur. 16'ncı Tümen'in ileri hat konusunda 22 Aralık 1915 günü yeni bir düzenlemeye gidilmiştir. Buna göre;

- 63'üncü Alay'ın Güney Grubu'na katılması nedeniyle Keltepe'den başlayan hat 16'ncı Tümen'e iltihak etmiştir.
- 125'inci Alay'ın Kikirik Deresi'ne [hariç] kadar olan mıntıkası 47'nci Alay'ın ileri karakol bölüğünü değiştirecektir.
- Keltepe [hariç] Azmak Dere'ye kadar olan mıntıka Mürettep Tümen sorumluluğunda olacaktır.
- 47'nci Alay, 63'üncü Alay'ın boşalttığı mahfuz alanlara yerleşecektir.⁵⁵

Aynı günlü diğer bir emirde ise 16'ncı Tümen'e bağlı topçu birliklerinin bir bölümü Güney Grubu'na kaydırılmıştır. Buna göre; 12'lik seri ateşli obüs takımı, 16'ncı Sahra Topçu Alayı'nın Birinci Taburu, 7'nci Sahra Topçu Alayı'nın avcı taburu, 39'uncu Sahra Topçu Alayı'nın Yedinci Bataryası, 3'üncü Sahra Topçu Alayı'nın Yedinci Batarya'sı cephane arabaları ile birlikte sevk edilmiştir. Ayrıca 10,5'luk hafif obüs bataryası ile Kayalı Tepe mıntıkasında bulunan Bulgar topu da Güney Grubu'na sevk edilmiştir.⁵⁶

Arıburnu bölgesinin tahliyesi sonrasında kıyı hattını tutan birlikler nezdinde ikinci değişim 29 Aralık 1915 tarihinde yaşanmıştır. Buna göre; 19'uncu Tümen Sazlı Dere [dâhil] Azmak Dere'ye [dâhil] kadar sahil hattını muhafaza edecektir. 72'nci Alay Sazlı Dere'den [dâhil] itibaren Korku

⁵⁴ *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 4882, Dos. H-15, Fih. 1-25.

⁵⁵ *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 4882, Dos. H-17, Fih. 1-21a.

⁵⁶ *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 4882, Dos. H-17, Fih. 1-22a.

Dere'ye [dâhil] kadar, 57'nci Alay Korku Dere'den [hariç] Kel Tepe'ye [dâhil] kadar, 77'nci Alay Kel Tepe'den itibaren Azmak Dere'ye kadar olan sahil kısmını teslim alacaktır. Sahil muhafazasını üstlenen alayların önemli bir bölümü buldukları mahallerde kalacaklardır. 27'nci ve 126'ncı Alaylar kendi ordugâh mahallerinde toplu olarak bulunacaklardır. 19'uncu Tümen sahilin muhafazasına ait tertibatın krokisini 16'ncı Tümen'den alarak şimdiye kadar yapılan görevi teslim almış olacaktır. 16'ncı Tümen görevini teslim ettikten sonra birliklerini geriye çekerek toplu halde bulunduracaktır. Ve bu değişim 30 Aralık 1915 akşamına kadar tamamlanacaktır.⁵⁷

3'üncü Kolordu Komutanlığı 6 Ocak 1915 günü 16'ncı Tümen'e "gayet mahrem" bir emir göndermiştir. Bu emire göre 16'ncı Tümen Güney Grubu'nda yapılacak olan bir hücumda bölgeye intikal edecek ve 1'inci Tümen'i takviye edecekti. Bu amaçla üst komutanlık tümenin hücum talimlerini yoğunlaştırmasını istemiştir. Ayrıca taarruzun gece yapılması ihtimaline karşı gece eğitimlerini öncelmesi emredilmiştir. Bu amaçla 16'ncı Tümen Komutanlığı Alay komutanlarına emri bildirmiştir. Bu kapsamda 48'inci Alay, Albayrak Sırtı, Yeşil Sırt, Kemal Tepe kuzeyinde eğitim yapacaktı.⁵⁸ 16'ncı Tümen 7 Ocak 1916 günü saat 13.00'da Kolordudan gelen emir gereğince Güney Grubu'na hareket etmesi emredilmiştir. Bunun üzerine tümen komutanlığı aynı gün bağlılarına hareket emri vermiştir. Buna göre askerin üç günlük yemeği ile birlikte harekete hazır olması, muharebe ağırlıklarının alınması, büyük ağırlıkların ikinci bir emre kadar beklemesi, portatif çadır ve yağmurlukların alınması emredilmiştir.⁵⁹

4. Arıburnu Bölgesinin Tahliyesi ve 16'ncı Piyade Tümeni

Çanakkale Cephesi'nin tahliyesi iki ayrı tarihte olmuştur. Arıburnu ve Anafartalar bölgesi 20 Aralık 1915'te İtilaf Devletleri tarafından tahliye edilmiştir ve tahliye ancak İtilaf Devletlerinin çekilmesi sonrasında fark edilmiştir. 16'ncı Tümen bölgesinde saat 07.40 itibari ile 47'nci Alay Şüheda Tepesi'ni tam olarak ele geçirmiştir. Saat 07.30'da 16'ncı Tümen komutanı Kırmızısırt'ta bulunan topçu komutanlığına gönderdiği emirde piyadenin Süvari Tepe ve Şüheda Tepe hattında sahile kadar ineceğini, buna istinaden

⁵⁷ *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 4882, Dos. H-17, Fih. 1-30.

⁵⁸ *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 4882, Dos. H-18, Fih. 1-7.

⁵⁹ *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 4882, Dos. H-18, Fih. 1-7a.

denizden yapılacak bombardımandan korunmak için sahra topçuları için mahfuz alanların seçilerek hazırlanmasını emretmiştir. Bir cebel bataryasının da ileri mevziye alınabileceği bildirilmiştir. Bu emir verilmeden önce 47'nci Alay Komutanı'na o ana kadar Kırmızısu'ya geçemediği için telefon ile bildirildi. Ve cebel bataryası yeni mevkiine geçmek için hemen hareket etti. Saat 8.30'dan önce 47'nci Alay iki taburu ile ileri hatta ve bir taburu ile geri hattaki mevkiini almış ve keşif kolları denize kadar ulaşmıştı. Aynı saatlerde topçu komutanı İrfan Bey'den gelen raporda “düşman kâmilten defolmuştur. Deniz sahiline kadar (Arıburnu dâhil) piyademiz düşman sahilini işgal etmiştir. Düşman on buçukluk⁶⁰ bir kıyı topunu terk etmiştir. Cebel topunun Sivri Tepe'ye tayin edildiği maruzdur” denilmektedir.⁶¹ Aynı saatlerde-08.45- 16'nci Tümen'e bağlı diğer bir birlik olan 125'inci Alay da Büyük Arıburnu İskelesi'ni iki taburu ile tutmuş ve bir taburunu da Korku Deresi'ne ihtiyatta bırakmıştı. 16'nci Tümen kıyı hattını tutan her iki alayına gönderdiği emirde İtilaf kuvvetlerinden kalan eşyaların çeşit ve miktarını öğrenmenin oldukça önemli olduğu bildirilmiştir.⁶²

Arıburnu'nda bulunan Türk kuvvetleri, İtilaf Devletlerinin tahliyesi ile birlikte hızla kıyı hattına inmişlerdi. Ancak bu durum birlikler nezdinde bazı düzensizlikleri de beraberinde getirebilirdi. Bunun için tümenler arasında iletişim sağlanmaya başlamıştır. 16'nci Tümen önce 125'inci ve 47'nci Alay'a gönderdiği emirde hiçbir alayın diğer birliklerin sorumluluk sahası içerisine girmesinin doğru olmayacağı ifade edilmiş ve 27'nci Alay'dan 47'nci Alay mıntıkasına ve sahile inen askerlerin çekilmesi gerektiği bildirilmiştir. Bu emir daha sonra 19'uncu Tümen'e yazılarak 16'nci Tümen'in Süvari Tepe ve Şehit Tepe hattını tuttuğu ve ileriye giden taburlarının denize kadar ulaştığı bu hali ile 27'nci Alay'ın sorumluluk sahası güneyine doğru yapmış olduğu açılmanın bir karışıklığa mahal vermesi ihtimalinden dolayı engellenmesi istenilmiştir.⁶³

⁶⁰ Daha sonra bu topun 7,5'luk olduğu anlaşılmıştır.

⁶¹ *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 4882, Dos. H-17, Fih. 1-15.

⁶² *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 4882, Dos. H-17, Fih. 1-15a.

⁶³ *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 4882, Dos. H-17, Fih. 1-16.

16'ncı Tümen bir yandan da sorumluluk sahası içerisinde mevzilenmesini kuvvetlendirmeye çalışmıştır. Bu amaçla 8'inci Cebel Bataryası Sivri Tepe'ye, Cemal Deresi'nin üst kısmına konumlanmıştır.⁶⁴

Tüm bu faaliyetler İtilaf Devletlerinin gemi ateşi altında devam etmiştir. Öyle ki 125'inci Alay'ın saat 9.10'da gönderdiği raporda Arıburnu iskelelerinin ateş altında olduğu ve İtilaf donanmasının iki zırhlı ile Korku Deresi'ne ve Süvari Tepe'yi ateş altına aldığı bildirilmiştir. Bu durum 16'ncı Tümen tarafından Kuzey Grubu Komutanlığı'na sorulmuştur.⁶⁵

Kıyı hattının tutulmasındaki disiplinin sağlanabilmesi için Kuzey Grubu Komutanlığı'ndan 20 Aralık 1915 günü saat 16.20'de bir emir yayınlanmıştır. Bu emre göre:

- 19'uncu Tümen Sazlı Dere'den Hain Tepe'ye [dâhil] kadar; Çakal Tepe, Serçe Tepe, Hain Tepe bir bölük tarafından tutulacak,
- 16'ncı Tümen Hain Tepe'den [hariç] geçerek Kikirik Deresi'nin kuzeyindeki tepeye kadar aynı alaydan iki bölük ile mümkün olduğu kadar sahile yanaşacaktır.
- Mürettep Tümen Kikirik Deresi'nden [dâhil] Azmak Deresi'ne [dâhil] kadar Çakal Deresi'nin kuzeyindeki tepe ile Kel Tepe'yi bir bölük ile tutacaktır.⁶⁶

77'nci Alay mevcut konumunda kalacaktır. Bununla birlikte ileride bulunan kıta ile telefon irtibatı temin edilecektir. Diğer yandan birlikler şimdiye kadar buldukları ordugâhlarında kalacaklardı ve ileri karakol bölükleri ile kıtalar arasında irtibat tesisine azami özen gösterilecekti. Arıburnu iskelelerini tahrip görevi ise 19'uncu Tümen'e verilmiştir.⁶⁷

İtilaf kuvvetlerinin Arıburnu bölgesini boşaltması ile geride çok miktarda ganimet bırakmıştır. Burada önemli olan şeylerden bir tanesi de bu malzemenin güvenli olarak Kolordu'ya taşınması idi. Bu amaçla Kuzey Grubu Komutanlığı 20 Aralık 1915 günü 16'ncı Tümen'e göndermiş olduğu emirde tümenler için tayin edilen mntıklar dâhilinde bulunan

⁶⁴ *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 4882, Dos. H-17, Fih. 1-16.

⁶⁵ *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 4882, Dos. H-17, Fih. 1-16a.

⁶⁶ *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 4882, Dos. H-17, Fih. 1-17.

⁶⁷ *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 4882, Dos. H-17, Fih. 1-17a.

ganimetlerin toplanması için tümenlerce subayların görevlendirilmesi ve subaylar marifetiyle belirlenecek toplanma mahallerine kalan malzemelerin getirilerek hızla kolorduya bildirilmesi emredilmiştir. Ayrıca siperler içerisindekiler de dâhil olmak üzere ele geçen her türlü kitap, evrak, mektup ve defter gibi yazılı malzemenin toplatılarak bunların üzerine nerelerde ve hangi siperin içerisinde bulunduğu yazılmak şartı ile gönderilmesi istenilmiştir. Diğer yandan sahil mıntıkası ve bölge birlikler nezdinde sorumluluk sahalarına ayrılmış ve askerlerin izinsiz olarak bu alanlar içerisinde dolaşmaları yasaklanmıştır.⁶⁸

Arıburnu bölgesindeki Türk birlikleri 21 Aralık 1915 günü mevkillerini güçlendirmek için ilk emirlerini de almaya başlamıştır. Bu noktada 16'ncı Tümen 125'inci ve 47'nci Alay'a sabaha karşı saat 5.30'da gönderdiği emirde birer bölüğün kıyının savunulması ve gözetlemesi için görevlendirilmesini talep etmiş bu amaçla kıyıya oldukça yaklaşılmasını istemiştir. Bir yandan da sahil boyunca keşif kollarının geceleri düzenli olarak çıkarılması emredilmiştir. Bu amaçla 125'inci Alay, Hain Tepe'de ileri karakol bulunduracaktır.⁶⁹

İtilaf Devletlerinden sahilde kalan ve taşınamayan malzemenin daha fazla kalması tahrip edilme ihtimalini de ortaya çıkardığı için 21 Aralık 1915 günü taşınması zorunlu görülmüştü.⁷⁰ Ayrıca kalan bu malzeme birçok kazaya da sebebiyet vermiştir. Nitekim 125'inci Alay'dan bir asker 21 Aralık 1915 günü kırmızı bakırdan iki kutu dinamit bulmuş, bunları karıştırırken patlamış ve üç arkadaşı ile birlikte yaralanmıştır.⁷¹ Arıburnu bölgesinin tahliyesi sonrası önemli konulardan birisi de İtilaf kuvvetlerine ait hatların korunması olarak görülmüştür. Kuzey Grubu Komutanlığı 22 Aralık 1915 günü saat 10.25'te 16'ncı Tümen'e gönderdiği emirde "düşman ileri mevzilerinin bozulmamasını", asli halleri ile muhafaza edilmesini, bu durumun "tarih-i harp noktai nazardan da mezkûr mevzilerin tahrip edilmeden kalmalarının" gerektiğini vurgulamıştır.⁷² Ancak bu durum İtilaf donanmasının Arıburnu bölgesine denizden yaptığı saldırılar

⁶⁸ *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 4882, Dos. H-17, Fih. 1-18.

⁶⁹ *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 4882, Dos. H-17, Fih. 1-17a.

⁷⁰ *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 4882, Dos. H-17, Fih. 1-17a.

⁷¹ *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 4882, Dos. H-17, Fih. 1-21.

⁷² *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 4882, Dos. H-17, Fih. 1-22.

ile çok da kolay görülmemektedir. 23 Aralık 1915 saat 9.30'dan sonra İtilaf kuvvetlerine ait bir torpido ışıkları kapalı şekilde Seddülbahir'den Arıburnu açıklarına gelerek iskele civarına birkaç mermi atarak Bozcaada istikametine gitmiştir. Yine bir gün sonra İtilaf kuvvetlerine ait bir kruvazör ile bir torpido 24 Aralık 1915 günü saat 22.30'dan sonra Seddülbahir'den Anafarta açıklarına doğru geçerken Palamutluk'a birkaç mermi atmıştır. Bir yandan da bir uçakları ile Örenardı Deresi'ndeki 48'inci Alay 1'inci Tabur ağırlıkları civarına bir bomba atmak sureti ile bir askeri hafif şekilde yaralamıştır.⁷³

4.1. 16'ncı Tümen Anıtı

16'ncı Tümen, Çanakkale Muharebeleri süresince vermiş olduğu şehitler adına Kanlısirt'a "basit bir abide" inşa etmiştir. Bu abidenin resmî açılışının 12 Ocak 1916 günü saat 18.00'da yapacağını Kolordu Komutanlığı'na bildirilmiştir. Bu kapsamda her piyade alayından birer mürettep bölük istenilmiştir. Bu abide her iki tarafın ara hattını teşkil eden bir noktada "alelecele çimento ve ahşap" ile yapılmıştır. Abide 16'ncı Tümen'in bölgeden hareketinden iki gün önce açılmıştır. Abidenin üzerindeki kitabede şu yazmaktadır;

“(Türk'ün Zûri İngilizleri Kaçırdı)

İngilizlerin otuz sekizlik kadar mermi atan gemisi gökten bomba ve çivi saçan tayyaresi yer altından lav püsküren lağmı, yer yüzünden ateş, çelik fırlatan obüs ve bombası vardı. Türk'ün ancak bir Allah'ı vardı bir de sekiz aydır fedasından çekinmediği canıyla, kanını (Türk'ün Zûri İngilizleri Kaçırdı) kaçan İngiliz kalan Türklere şeref ve şan bıraktı. Bunu en çok şu (Kanlı Sırta) gömülmüş kalmış binlerce kahramanlara borçlu olduğunu unutma ey Zâir!

Bu hatıra-i muvaffakiyet, Yiğit Türk şehitlerine On Altıncı Fırkanın – Cephesinde en kanlı noktasında şükran ve ihtiram nişanesidir.

Kanlı Sırta Harp Eden Kutaat

İkinci Fırka Emrinde: 6. Alay

19'uncu “ “ : 27, 77, 33, 72, 77. Alaylar.

⁷³ ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4882, Dos. H-17, Fih. 1-24a.

*16'ncı Fırka Emrinde: 125, 47, 48, 57, 13, 15, 12, 33. Alaylar ve 72, 33, 15, 13, 125'nci ve irsal ganimet ganimet makineli tüfenkleri ve topçu 3. Alay 7. Bölük seri cebel ve istihkâm 6. Tabur 1. Bölük Edirne Kala İstihkâm 3. Bölük, 3. Tabur istihkâm 4. Bölüğü 16. Fırka Humbaracı Bölüğü*⁷⁴

İngilizler, Çanakkale muharebe alanını 9 Ocak 1916 tarihinde tamamen tahliye etmiştir. Böylece Çanakkale Cephesi Türk Ordusu'nun zaferi ile sonuçlanmıştır. Bunun üzerine bölgede bulunan birliklerin diğer cephelere kaydırılması için hazırlıklar başlamıştır. 16'ncı Tümen, 13 Ocak 1916 tarihi itibari ile 11'inci Kolordu Komutanlığı emrine girmiştir. Bu kapsamda 17 Ocak 1916 günü Tümen'in Çanakkale Cephesi'nden ayrılması için hareket etmesi emredilmiştir.⁷⁵ 16'ncı Tümen'e, amele bölükleri ile 15 Ocak 1916 günü hareket etmesi ve 20 Ocak 1916 günü Kadıköy'de bulunması emredilmiştir.⁷⁶ Buradan da Uzunköprü'ye kadar yürüyüş yapılması istenilmiştir.⁷⁷ Bu kapsamda 16'ncı Tümen, 17 Ocak 1916 günü Gelibolu Yarımadası'ndan ayrılmak üzere yürüyüşe başladı.⁷⁸

Sonuç

16'ncı Tümen, Osmanlı Devleti'nin seferberliği sonrasında önce İstanbul'a sevk edilmiştir. Burada Rusların olası saldırılarına karşı kıyı gözetleme görevini icra etmiştir. Ancak kısa süre sonra Çanakkale Cephesi'nin açılması ve bölgenin hızla birlik ihtiyacından dolayı Çanakkale muharebe sahasına intikal etmiştir. Çanakkale bölgesinde ise ismini burada yaşanan muharebelerin şiddetinden alan Kanlısirt bölgesinde tertiplenmiş ve muharebeler sonuna kadar görev yapmıştır. Tümen'in ileri muharebe hattında yer alması zayıfının da artmasına neden olmuştur.

Çanakkale Cephesi'nin tahliye edilmesi kararı şüphesiz ki birçok gelişme ile ortaya çıkmıştır. Bunların arasında Bulgaristan'ın Birinci Dünya Savaşı'na Osmanlı Devleti ile aynı tarafta girmesi ve bundan hareketle Berlin-İstanbul yolunun açılması, İngiltere'de yaşanan iç gelişmeler, Çanakkale

⁷⁴ *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 4882, Dos. H-18, Fih. 1-14.

⁷⁵ *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 4882, Dos. H-18, Fih. 1-11.

⁷⁶ *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 4882, Dos. H-18, Fih. 1-24.

⁷⁷ *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 4882, Dos. H-18, Fih. 1-24a.

⁷⁸ *ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 4882, Dos. H-18, Fih. 1-26.

Cephesi'nde Ağustos taarruzlarından beklenen sonucun alınamaması, yaklaşan kış şartları bunda etkili olmuştur. Buna karşın Cephenin tahliyesi kararını almak hiç de kolay olmamıştır. Ve Cephe, yapılan planlama dâhilinde iki ayrı dönemde tahliye edilmiştir. Buna göre önce Arıburnu ve Anafarta bölgesi daha sonra ise Seddülbahir bölgesi tahliye edilmiştir.

Osmanlı Ordusu ve karar alıcıları, İtilaf Devletlerinin her türlü askerî ve siyasi hareketliliğini çok yakından takip etmiştir. Bu haliyle Çanakkale Cephesi'nin olası tahliye edilmesi ihtimaline dair değerlendirmeler nerede ise İngiltere'de yapılan görüşmeler ile aynı dönem içerisinde gerçekleşmiştir. Bu nedenle Çanakkale Cephesi'nin tahliye edileceği bilgisi, Kasım ayı gibi erken sayılabilecek bir dönemde Türk Ordusu'nda vardı. Ancak sorun şu idi; ne zaman? Bunun cevabını bulmak maalesef mümkün olmadı.

16'ncı Tümen'in çok erken dönemde yapmış olduğu keşif ve gözetlemelerde gönderdiği raporlara bakıldığında “kıyıda azalan askerler” bilgisi dikkat çekmekte ve bu durumu teyit etmek için keşfi taarruzlar gerçekleştirilmiştir. Ancak bu noktada dikkat çeken kısım ise nerede ise birçok keşif taarruzun başarısız olmasıdır. Ki tahliye gününün tam olarak öğrenilememesinde önemli paya sahiptir. Buna karşın 16'ncı Tümen kendi sorumluluk sahasında gerçekleştirdiği keşifler ile üst komutanlığın çekilmeye dair ilk bilgilerini edinmesini sağlamıştır.

Çanakkale Muharebe sahasında, Çanakkale zaferi için yapılan ilk anıtlardan birisini de 16'ncı Tümen yapmıştır. Bu anıt mütareke döneminde işgalciler tarafından yıkılmıştır. Ve yerinde yoktur. Ancak anıtın yapım sürecinde üzerine yazılan ifadeler dikkat edildiğinde Kanlısirt merkez olmak üzere 16'ncı Tümen'in önemi görülecektir.

Summary

The 16th Division consisted of the 47th, 48th, and 125th infantry regiments and was attached to the 6th Corps. After the Ottoman State declared mobilization, the 16th Division arrived in İstanbul on September 17, 1914, and in Çanakkale on May 3, 1915. The Division was given the command of the Northern Group Command at the Çanakkale Front and participated in the May 19, 1915 Offensive and the Lone Pine Battles between 6 and 10 August. After that, it performed reconnaissance and surveillance duties and took part in the evacuation process.

The goal of reaching Istanbul by forcing the Dardanelles to the passage of the navy for the Entente Powers in the Çanakkale Front could not be realized in the August battles either. This situation caused the emergence of different thoughts among the British decision-makers about continuing the battles in Çanakkale. Furthermore, the winter conditions in Çanakkale and the storm, flood, and frost on November 26, 1915, not only affected the combat motivation of the soldiers of the Entente Powers but also strengthened the idea of evacuating the front.

The 16th Division Artillery Group Commander included important findings in the surveillance report he prepared on November 26, 1915. In this report, it was stated that the Entente forces emptied the trenches and reduced their strength in the Kanlısirt line, some of their guns were taken back, they were preparing to evacuate their military ammunition, and it was seen that their infantry was withdrawn with their weights. This report was submitted to the higher commands, and they decided to carry out a detection attack on the entire front line to understand the possible withdrawal situation. In this context, an artillery fire raid was carried out in the Arıburnu region on November 29, 1915.

In the artillery raid and reconnaissance activity on November 29, 1915, in which the 16th Division also participated, it was determined that the Entente forces were preparing to evacuate. Consequently, they shifted some of their forces and withdrew their artillery. Although it was obvious that preparations for evacuation have been made on the Çanakkale Front, it was not known when the evacuation would take place. Under these conditions, the 16th Division started preparations for a destruction attack with its troops in a possible evacuation and increased its training in this direction.

The Allies evacuated the Arıburnu region on December 20, 1915. Although the preparations for the front evacuation were known, the evacuation was only realized after the withdrawal of the Allied forces. Thereupon, Turkish troops were assigned to ensure coastal security up to the coastline and the Allied forces were pushed to the coast.

Allied Powers had to leave military supplies behind while evacuating the Çanakkale Front. Preparations for recording these materials, ensuring their safety, and transporting them to other fronts have been started. In this context, measures were taken by dividing the Arıburnu coast into areas of

responsibility between the divisions. The 16th Division began construction on a memorial in honour of the fallen soldiers soon after Arıburnu was evacuated. The monument was quickly finished, and a dedication ceremony took held on January 12, 1916. It was one of the earliest memorials honouring the Battle of Çanakkale to be built in this state. However, this monument was destroyed by the invading troops of the Allied armies during the armistice period. The expressions on the monument are important in terms of reflecting the spirit of the period.

Çatışma Beyanı:

Araştırmannın yazarı olarak herhangi bir çıkar çatışma beyanım bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA **Arşiv Belgeleri**

- ATASE Arşivi*, Tarihçe Koleksiyonu, Kutu. 9, Dos. 63, Fih. 1- 25.
ATASE Arşivi, Tarihçe Koleksiyonu, Kutu. 9, Dos. 63, Fih. 1- 26.
ATASE Arşivi, Tarihçe Koleksiyonu, Kutu. 9, Dos. 63, Fih. 1- 28.
ATASE Arşivi, Tarihçe Koleksiyonu, Kutu. 9, Dos. 63, Fih. 1- 29-30.
ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4882, Dos. H-15, Fih. 1-8.
ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4882, Dos. H-15, Fih. 1-12.
ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4882, Dos. H-15, Fih. 1-11a.
ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4882, Dos. H-15, Fih. 1-14a.
ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4882, Dos. H-15, Fih. 1-14.
ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4882, Dos. H-15, Fih. 1-25a.
ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4882, Dos. H-15, Fih. 1-26a.
ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4882, Dos. H-16, Fih. 1-2.
ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4882, Dos. H-16, Fih. 1-5a.
ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4882, Dos. H-16, Fih. 1-6.
ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4882, Dos. H-16, Fih. 1-7a.
ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4882, Dos. H-16, Fih. 1-8.
ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4882, Dos. H-17, Fih. 1-1a.
ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4882, Dos. H-17, Fih. 1-7.
ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4882, Dos. H-17, Fih. 1-9a.
ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4882, Dos. H-17, Fih. 1-19.
ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4882, Dos. H-16, Fih. 1-5a.
ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4882, Dos. H-16, Fih. 1-6.
ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4882, Dos. H-16, Fih. 1-6a.
ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4882, Dos. H-16, Fih. 1-7.
ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4882, Dos. H-16, Fih. 1-7.
ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4882, Dos. H-16, Fih. 1-19.

- ATASE Arşivi*, BDH, Kls. 4882, Dos. H-16, Fih. 1-20.
ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4882, Dos. H-15, Fih. 1-10.
ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4882, Dos. H-15, Fih. 1-10a.
ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4882, Dos. H-16, Fih. 1-24-25.
ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4882, Dos. H-17, Fih. 1-26.
ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4882, Dos. H-15, Fih. 1-25.
ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4882, Dos. H-17, Fih. 1-21a.
ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4882, Dos. H-17, Fih. 1-22a.
ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4882, Dos. H-17, Fih. 1-30.
ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4882, Dos. H-18, Fih. 1-7.
ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4882, Dos. H-18, Fih. 1-7a.
ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4882, Dos. H-17, Fih. 1-15.
ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4882, Dos. H-17, Fih. 1-15a.
ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4882, Dos. H-17, Fih. 1-16.
ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4882, Dos. H-17, Fih. 1-16.
ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4882, Dos. H-17, Fih. 1-16a.
ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4882, Dos. H-17, Fih. 1-17.
ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4882, Dos. H-17, Fih. 1-17a.
ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4882, Dos. H-17, Fih. 1-18.
ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4882, Dos. H-17, Fih. 1-17a.
ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4882, Dos. H-17, Fih. 1-17a.
ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4882, Dos. H-17, Fih. 1-21.
ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4882, Dos. H-17, Fih. 1-22.
ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4882, Dos. H-18, Fih. 1-24.
ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4882, Dos. H-18, Fih. 1-24a.
ATASE Arşivi, BDH, Kls. 4882, Dos. H-18, Fih. 1-26.

Basılı Eserler

- ATABAY Mithat (2015). "Çanakkale Savaşları'na Hava Şartlarının Etkisi", *100. Yılında Çanakkale Savaşları Uluslararası Kongresi*, Çanakkale-Türkiye (21-24 Mayıs 2015).
- ATABEY Figen (2015). "İngiliz Savaş Konseyi'nin Çanakkale Stratejisi", (ed.), Lokman Erdemir ve Kürşat Solak, *Çanakkale Muharebelerinin İdaresi Komutanlar ve Stratejiler*, Çanakkale Valiliği Yayınları, Çanakkale.
- Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi (2012)*, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, c. V, k. III, Ankara.
- Çanakkale (Ümitleri Yanılığalar, Gerçekler)* (2003). Yay. Haz. Burhan Sayılır, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.
- ÇELEBİCAN Tahsin (1937). *Çanakkale'de Nasıl Kazandık*, Vakıf Matbaası, İstanbul.
- HAMILTON Ian (2005). *Gelibolu Hatıraları 1915*, Örgün Yayınları, İstanbul.
- James Robert RHODES (1965). *Gelibolu Harekatı*, (çev. Haluk V. Saltıkgil), Belge Yayınları, İstanbul.
- MOOREHEAD Alan (1972). *Çanakkale Geçilmez*, (çev. Günay Salman), Milliyet Yayınları, İstanbul.
- NEVINSON Henry Wood (2019). *1915 Çanakkale Seferi*, (çev. Sebahattin Şenol), İz Yayıncılık, İstanbul.
- OGLANDER C. F. Aspinall (2005). *Büyük Harbin Tarihi Çanakkale, Gelibolu Askerî Harekatı*, (haz. Metin Martı), Arma Yayınları, İstanbul.
- ROUX Charles (1926). *Çanakkale Seferi*, (çev. Mehmet Nihat, Asım), İlhami Fevzi Matbaası, İstanbul.

- SÜRMELE Serpil (2006). “İngiliz Savaş Muhabiri Ellis Ashmead Bartlett’in Gözüyle Çanakkale Seferi Başarısızlığı ve Gelibolu’da Sıradışı Mücadelesi”, *Atatürk Dergisi*, 5:1.
- TRAVERS Tim (2008). *Gelibolu 1915*, (çev. Fırat Asya), Elips Kitap, İstanbul.
- YURTTAKAL Ahmet (2020). Türk Kaynaklarına Göre Çanakkale Muharebeleri’nde Gelibolu Yarımadası’nın Tahliyesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.

YAYIN İLKELERİ

Güvenlik Stratejileri Dergisi'ne gönderilen çalışmalar daha önce yayımlanmamış ve ilgili alana katkı sağlayacak özgün çalışmalar olmalıdır. "Yayın Etiği ve Değerlendirme Süreci"nde yer alan parametreler dışında deskriptif ya da ilgili konuda mükerrer olan çalışmalar değerlendirme safhasına alınmayacaktır. Bilimsel toplantılarda sunulmuş bildiriye dayanan çalışmalar, ilgili bildiri kitabında yayımlanmamış olması ve bu durumun Editörler Kuruluna belirtilmesi koşuluyla kabul edilebilir.

Güvenlik Stratejileri Dergisi'nin etik ilkeler ve yayın politikası Committee on Publication Ethics (COPE) tarafından yayınlanan rehberler ve politikalar dikkate alınarak hazırlanmıştır. Yayın ilkeleri, yazarlar ile ilişkiler ve hakemlerle ilişkiler konularında ayrıntılı bilgiye dergimizin internet sitesindeki ilgili başlıklar altından erişilebilir. Yayımlanmak üzere <https://dergipark.org.tr/tr/pub/guvenlikstrti> üzerinden *Güvenlik Stratejileri Dergisi*'ne iletilen makale metinleri, aşağıda belirtilen biçimsel özellikleri haiz ve konu/alan açısından uygun bulunmaları halinde alan uzmanı (en az) iki hakeme gönderilir. Yazarlar, Yayın Kurulu tarafından reddedilen çalışmalarını hakem raporları çerçevesinde gözden geçirerek *Güvenlik Stratejileri Dergisi* editörlüğüne gönderir. Bu çalışmalardan yeterli değişiklik yapılmadığı tespit edilenler yazarlarına iade edilir ve süreç sona erer. Yeterli değişiklik yapıldığı tespit edilen çalışmalar ise tekrar değerlendirme sürecine alınır. Hakem raporları tavsiye niteliğindedir ve yayın kararı Editör Kurulu tarafından alınır.

Güvenlik Stratejileri Dergisi'ne yabancı dilde makale gönderen yazarlar, çalışmalarını makale yazım dili anadili olan ve alanında yetkinliği bulunan bir akademisyene/uzmana "son okuma" yaptırıp bunu ibraz etmekle yükümlüdür.

Güvenlik Stratejileri Dergisi'nde yayımlanan çalışmalarda ifade edilen görüşler yazarların şahsi bilimsel değerlendirme ve görüşleri olup, mensubu oldukları kurum ve kuruluşlar ile derginin yayımcısı olan Atatürk Stratejik Araştırmalar ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nün ve Millî Savunma Üniversitesi'nin kurumsal kimliğini bağlamaz ve bu kurumların görüşü olarak lanse edilemez.

Dergide yayın yapmış tüm yazarlar, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*'nin doğal hakemleri sayılmaktadır. Yayın Kurulu'nun talebi üzerine yazarlar en az bir defaya mahsus hakemlik yapmakla mükelleftir.

Makale Metin Şekil Esasları

1. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*'nin yayın dili Türkçedir. Ancak İngilizce, Almanca ve Fransızca makale ve değerlendirme yazıları da yayımlanabilir. Türkçe makalelerin imla ve noktalamasında Türk Dil Kurumu kurumsal web sayfasında yer alan güncel sözlük ve yazım kuralları esas alınır. Gönderilen makaleler dil ve anlatım açısından bilimsel kıstaslara uygun, açık ve anlaşılır olmalıdır.

2. Gönderilen makale metni (öz, *abstract*, kaynakça, geniş özet-*summary*- ve dipnotlar dâhil) asgari 6000, azami 10.000 kelime olmalıdır. Belirtilen sınırların üzerinde veya altında olan çalışmalar değerlendirilmeden yazara iade edilir.

3. Makalelere Türkçe ve İngilizce olarak hazırlanmış azami 200 kelimelik öz ve beş anahtar kelime (İngilizce *abstract* ve *keywords*) eklenmelidir. Öz, makalenin kaleme

alınma amacını, yöntemini, hipotezini/araştırma sorusunu, bulguları ve sonucunu kısaca belirtmelidir. Öz yazımında “bir kısa, iki uzun cümle” prensibine riayet edilmelidir. (Almanca veya Fransızca olarak hazırlanan makalelerde Türkçe ve İngilizce öz/abstract ve anahtar kelime/keywords yanı sıra makalenin yazıldığı dilde de yukarıdaki ilkelerle öz ve anahtar kelime eklenmelidir.) Ayrıca makalenin sonunda 750 kelimeyi geçmeyecek şekilde geniş özete (summary) yer verilmelidir. Geniş özet, öz kısmında yer verilen hususlara ilave olarak vurgulanması gerekli görülen noktaları, tartışmaları ve makalenin genel akışını içermelidir. Türkçe hazırlanan makalelerde söz konusu geniş özet İngilizce; İngilizce hazırlanan makalelerde geniş özet Türkçe yazılmalı; Almanca ve Fransa hazırlanan makalelerde ise geniş özet hem İngilizce hem Türkçe olarak hazırlanmalıdır.

4. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*'ne gönderilen makaleler Microsoft Word programında Times New Roman karakteri kullanılarak 11 punto yazılmalıdır. Dipnotlar ise 9 punto yazılmalıdır. Metnin paragraf özellikleri hizalama iki yana ve satır aralığı 1,5 iken dipnotlarda paragraf özellikleri iki yana hizalı ve 1 satır aralığında olmalıdır. Sayfa numaraları sayfa altında verilmelidir.

5. Yazar adı, İngilizce ve Türkçe olarak yazılan makale başlığının altına yazılmalı; yazarın unvanı, görev yeri ve elektronik posta adresi dipnotta (*) işareti ile 9 punto yazılarak belirtilmelidir. Diğer açıklamalar için yapılan dipnotlar metin içinde ve sayfa altında numaralandırılarak verilmelidir. Makalelerde ikili alt başlık sistemi kullanılmalıdır. Alt başlıklar koyu yazılmalı ve (giriş ile sonuç dışında) rakam ile numaralandırılmalıdır.

6. Metnin içindeki alıntılar çift tırnak ile gösterilmeli; üç satırı geçen alıntılar yeni bir paragraf olarak, içerden, tek aralık ve iki yana yaslı şeklinde yazılmalıdır. Alıntı içerisindeki alıntılar tek tırnak içerisinde gösterilmelidir. Metin içinde vurgulanmak istenen kelimeler koyu veya altı çizili yapılmamalı, çift tırnak içerisinde yazılmalıdır.

7. Makalelerin hazırlanmasında kullanılan kaynaklara yapılacak atıflarda aşağıdaki Yazım Kurallarına uyulmalıdır. Bu kurallara riayet etmeyen çalışmalar, doğrudan reddedilecektir.

8. Birden fazla kez aynı kaynağa atıfta bulunulduğunda; ilk atıfta künye tam olarak verilmeli, ikinci atıfta yazarın soyadı ve çalışmanın kısaltılmış başlığı kullanılmalıdır. Birbirini takip eden dipnotlarda aynı kaynağa yapılacak atıflarda ise soyadı ile birlikte “age” kullanılmalıdır. (Yabancı dildeki makalelerde “Ibid.” kullanılmalıdır.)

9. **Dipnotlarda atıflar** şu şekillerde verilmelidir:

9.1. **Kitaplara yapılan atıflarda** yazar adı ve soyadı, *eser adı*, (varsa cilt numarası), (varsa çeviren), yayınevi, yayımlandığı yer, yayımlandığı tarih ve sayfa numarası aşağıdaki örneklere uygun olarak sırayla verilmelidir.

¹ Morris Janowitz, *The Professional Soldier: A Social and Political Portrait*, Free Press, New York, 1964, s. 210.

² John J. Mearsheimer and Stephen M. Walt, *The Israel Lobby and U.S. Foreign Policy*, FSG Adult, 1st edition, New York, 2008, s. 92.

³ Mustafa Aydın, Mitat Çelikpala vd., *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2015, s. 79.

⁴ Janowitz, *The Professional Soldier*, s. 155.

⁵ Age, s. 156.

9.2. Makalelere yapılan atıflarda yazar adı ve soyadı, “makale adı” (varsa çeviren), yayımlandığı süreli yayının adı, yayımlandığı yıl, sayı ve cilt numarası, alıntının yapıldığı sayfa numarası aşağıdaki örneklere uygun olarak sırayla verilecektir. Ansiklopedi maddelerine yapılan atıflarda da makalelere atıf şekli kullanılacaktır.

Adam Grissom, “The Future of Military Innovation Studies”, *Journal of Strategic Studies*, 29:5, 2006, s. 910.

Özlem Durgun ve Mustafa Caner Timur, “Savunma Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Analizi”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 54, 2017, s. 119.

Lütfi Sürücü, Fehiman Eminer ve Murat Sağbaş, “The Relationship of Defense Expenditures and Economic Growth Examples of Turkey and China (2000-2020)”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 18:41, 2022, s. 175.

Dört ve daha fazla yazarlı makalelerde birinci yazardan sonra Gültekin Yıldız vd. şeklinde kısaltma yapılır.

Derleme kitaplar ve bildiri kitaplarında bölüm/makale:

Engin Avcı, “Ceza Adalet Sistemi Çerçevesinde Şiddet İçeren Radikalleşmeyle Mücadele: Terörist Rehabilitasyonu ve Yeniden Toplum Kazandırma”, Gökhan Sarı ve Cenker Korhan Demir, (ed.), *Uluslararası Güvenlik Kongresi, Kuram, Yöntem, Uygulama*, Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi Yayınları, Ankara, 2019, s. 433.

İnternette Makale:

George F. Kennan, “The Sources of Soviet Conduct”, *Foreign Affairs Magazine*, July 1947, <https://www.foreignaffairs.com/articles/russian-federation/1947-07-01/sources-soviet-conduct>, erişim 21.11.2019.

Kaan Kılıç, “Türk Hava Sanayinin Gelişiminde Polonyalıların Etkisi”, <https://savasarastirmalari.com/turk-hava-sanayinin-gelisiminde-polonyanin-etkisi/>, erişim 21.05.2022.

“War in Ukraine”, www.internetkaynak.com, erişim 10.05.2022.

9.3. Tezlere yapılan atıflarda, yayımlanmamış tezlerin başlıkları için italik kullanılmayacaktır. Yazar adı ve soyadı, tezin adı, tezin derecesi, tezin yapıldığı kurum ve enstitü, yapıldığı yer ve tarih, sayfa numarası aşağıdaki şekilde verilecektir.

Tolga Öz, *Reverse Logistics and Applications in the Defense Industry*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, 2007, s.60.

10. Ekler yazının sonunda verilmeli ve altında belgenin içeriği ve kaynağına dair kısa bilgi yer almalıdır. Tablo, Grafik ve şekiller, Ekler kısmında verilebileceği gibi metin içerisine de yerleştirilebilir. Metin içerisinde verilmeleri durumunda tablo ve şekiller kendi içinde sıralanarak numaralandırılmalı (Tablo: 1, Şekil: 2 gibi) ve gerek bu numara gerekse tablo veya şeklin içeriğine dair tanıtıcı başlık tablo ve şeklin üst orta kısmında verilmelidir. Tablo, şekil, grafik ve resim için alıntı yapılmış ise mutlaka kaynak belirtilmelidir.

11. Aday makale metinlerinin sonlarında, alfabetik sıraya göre tasniflenmiş kaynakça yer almalıdır. İnternet kaynakları kaynakçanın sonuna eklenmelidir. Kaynakça

düzenlenirken yazarın önce soyadı (BÜYÜK HARFLERLE) ve ardından adı yazıldıktan sonra, metin içindeki dipnotlarda yer alan bilgiler aynen aktarılmalıdır.

Kaynakça Örneği

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları(Varsa)

İlgili arşivin kendi atf kuralları dikkate alınmalıdır.

Basılı Eserler

AVCI Engin (2019). “Ceza Adalet Sistemi Çerçevesinde Şiddet İçeren Radikalleşmeyle Mücadele: Terörist Rehabilitasyonu ve Yeniden Topluma Kazandırma”, (ed.) Gökhan Sarı ve Cenker Korhan Demir, *Uluslararası Güvenlik Kongresi, Kuram, Yöntem, Uygulama*, Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi Yayınları, Ankara, 429-444.

GRISSOM Adam (2006). “The Future of Military Innovation Studies”, *Journal of Strategic Studies*, 29:5, 905-934.

KALELIOĞLU Uğur Berk (2022). “Alman Askerî Sosyolojisi: Gelişim, Kurumsallaşma ve Sınırlılıklar”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 18: 41, 201-224,

MEARSHEIMER John J. ve WALT Stephen M. (2008). *The Israel Lobby and U.S. Foreign Policy*, FSG Adult, 1st edition, New York.

ÖZ Tolga (2007). Reverse Logistics and Applications in the Defense Industry, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

SCHELLING Thomas C. (2008). *Arms and Influence*, Yale University Press, Revised edition, New Haven.

YILDIZ Gültekin (ed.) (2017). *Osmanlı Askerî Tarihi: Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri 1792 – 1918*, Timaş Yayınları, İstanbul.

İNALCIK Halil (2002). “Barbaros’tan İnebahtı (Lepono)’ya Akdeniz”, (ed.) Bülent Arı, *Türk Denizcilik Tarihi*, T.C. Başbakanlık Denizcilik Müsteşarlığı Yayınları, Ankara, 141-154.

İnternet

KENNAN George F. (1947). “The Sources of Soviet Conduct”, *Foreign Affairs Magazine*, <https://www.foreignaffairs.com/articles/russian-federation/1947-07-01/sources-soviet-conduct>, erişim 21.11.2019.

KILIÇ Kaan, “Türk Hava Sanayinin Gelişiminde Polonyalıların Etkisi”, <https://savasarastirmalari.com/turk-hava-sanayinin-gelisiminde-polonyanin-etkisi/>, erişim 21.05.2022.

“War in Ukraine”, www.internetkaynak.com, erişim 10.05.2022.

SUBMISSION GUIDELINES

Articles submitted to the *Journal of Security Strategies* (JSS) shall not be previously published and shall be authentic in a way that it will contribute to literature of the relevant field. Articles, which are descriptive, expect for the stated parameters in the “Publication Ethics and Evaluation Process” or which are repetitive in their field, will not be taken into evaluation. Articles based on presentations submitted in scientific meetings may be accepted for evaluation, provided that they have not been published in the proceedings of the meetings and that the authors inform the editors so.

The ethical principles and publication policy of the *Journal of Security Strategies* have been prepared in accordance with the guidelines and policies published by the Committee on Publication Ethics (COPE). Detailed information on publication principles, relations with authors and relations with referees can be found under the relevant sections on the website of our journal.

If the articles submitted via <https://dergipark.org.tr/tr/pub/guvenlikstrti> comply with the formatting principles presented below and is found to eligible in terms of subject/field, they are assigned to (at least two) referees who are experts in the field for review and evaluation. The authors may re-submit their articles, which are rejected by the Publication Committee, after they revise their work in accordance with the reports of reviewers. If the article is considered to be ill-revised, it is rejected and the process is over. If the article is considered to be revised properly, it is taken as a newly submitted article into the reviewing process. The reports of the referees are of advisory nature and the decision to publish is taken by the Editorial Board.

Authors, who send articles in a foreign language to the Journal, are obliged to get their work proof-read by a native speaker academic who is considered as an expert on their field and to provide an evidence of this proof-reading.

Opinions expressed in the articles published in the Journal are the personal scientific evaluations of the authors and are not, in any way, the institutional views or opinions of their own organizations/institutes or of the Atatürk Strategic Studies and Graduate Institute or the Turkish National Defence University.

The authors whose articles have been published in the Journal of Security Strategies are considered as natural peer-reviewers of the Journal and they are obliged to perform a peer-review at least once upon the request of the Editors.

Formatting Principles for Articles

1. The publication language of Journal of Security Strategies is Turkish. However, articles written in English, German, and French may also be published. The texts submitted shall be clear and understandable, and be in line with scientific criteria in terms of language and expression.
2. The article submitted shall have minimum of 6000 words and maximum of 10,000 words including abstract, summary, bibliography, and footnotes. The articles which are below the minimum or above the maximum counts of words are returned to the authors without being evaluated.

3. The articles shall be submitted with the abstract no longer than 200 words and five keywords. The abstract shall include purpose, method, hypothesis/question, and findings of the article and present the conclusion reached in the article shortly. While writing the abstract, the author shall comply to the rule of “one short and two long sentences”. (In the articles written in German or French, abstracts and keywords in Turkish and English shall be added, as well as the abstract and keywords in the original language of the article.) The article shall also have a summary no longer than 750 words at the end of the text. The summary shall include the points and arguments, which are considered to emphasize and the general outline of the article, in addition to the points pointed out in the abstract. In the articles written in Turkish, the aforementioned extensive summary shall be in English. For articles written in English, extensive summary shall be written in Turkish. The articles written in German or France, the extensive summary shall be written in both English and Turkish.

4. . Articles submitted to the Journal of Security Strategies shall be written using the program Microsoft Word in 11 font size in the text and 9 font size in the footnotes. Paragraph properties of the text shall be aligned and line spacing of 1.5 line and paragraph properties of the footnotes shall be aligned and line spacing of 1 line. The page numbers shall be at the bottom of the page.

5. Name of the author shall be placed under the title of the article; their title, place of duty and e-mail address shall be indicated in the footnote with (*) in 9 font size. Footnotes for other explanations shall be provided in numbers at the bottom of the page. The article shall have two-level subheadings and these subheadings shall be written bold and numbered (except for introduction and conclusion).

6. Citations in the text shall be shown with double quotes (“...”) and citations with more than three lines shall be written as a new paragraph as an inward, single spaced and aligned paragraph. Citations within citations shall be shown with a single quote (‘...’). The words to be emphasized within the text shall not be written in bold or underlined but shall be written with double quotes (“...”).

7. The citations shall be made according to guidelines presented below. Articles, which do not comply with these guidelines, will be rejected directly.

8. Multiple references for the same publication shall be made by fully complying with the guidelines below in the first reference and then by using the surname and the shortened name of the study. For multiple references in subsequent footnotes, the phrase “ibid” shall be used.

9. **The citations in the** shall be written as follows:

9.1. Books: name and surname of the author, *name of the book*, (volume number, if any), (translator, if any), publishing house, place of publication, date of publication, and page number shall be given in order in accordance with the following examples.

¹ Morris Janowitz, *The Professional Soldier: A Social and Political Portrait*, Free Press, New York, 1964, s. 210.

² John J. Mearsheimer and Stephen M. Walt, *The Israel Lobby and U.S. Foreign Policy*, FSG Adult, 1st edition, New York, 2008, s. 92.

³ Mustafa Aydın, Mitat Çelikpala vd., *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2015, s. 79.

⁴ Janowitz, *The Professional Soldier*, s. 155.

⁵ Ibid, p. 156.

9.2. Articles: name and surname of the author, “name of the article” (translator, if any), *name of the periodical*, date of publication, number and volume, page number of the reference shall be given in order in accordance with the following examples. For the reference to the encyclopedia articles, same rules apply.

Adam Grissom, “The Future of Military Innovation Studies”, *Journal of Strategic Studies*, 29:5, 2006, s. 910.

Özlem Durgun ve Mustafa Caner Timur, “Savunma Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Analizi”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 54, 2017, s. 119.

Lütfi Sürücü, Fehiman Eminer ve Murat Sağbaş, “The Relationship of Defense Expenditures and Economic Growth Examples of Turkey and China (2000-2020)”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 18:41, 2022, s. 175.

In the articles with four or more authors, the names are abbreviated after the first author, as “Gültekin Yıldız et al.”.

Chapters/articles in edited books and proceedings books:

Engin Avcı, “Ceza Adalet Sistemi Çerçevesinde Şiddet İçeren Radikalleşmeyle Mücadele: Terörist Rehabilitasyonu ve Yeniden Toplum Kazandırma”, Gökhan Sarı ve Cenker Korhan Demir, (ed.), *Uluslararası Güvenlik Kongresi, Kuram, Yöntem, Uygulama*, Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi Yayınları, Ankara, 2019, s. 433.

Online articles:

George F. Kennan, “The Sources of Soviet Conduct”, *Foreign Affairs Magazine*, July 1947, <https://www.foreignaffairs.com/articles/russian-federation/1947-07-01/sources-soviet-conduct>, erişim 21.11.2019.

Kaan Kılıç, “Türk Hava Sanayinin Gelişiminde Polonyalıların Etkisi”, <https://savasarastirmalari.com/turk-hava-sanayinin-gelisiminde-polonyanin-etkisi/>, erişim 21.05.2022.

“War in Ukraine”, www.internetkaynak.com, erişim 10.05.2022.

9.3. Theses/dissertations, no italics shall be used for the titles of the unpublished theses/dissertations. Name and surname of the author, title of the thesis/dissertation, degree of the thesis/dissertation, institution or institute to which it was submitted, place and date, page number shall be given in accordance with the following example.

Tolga Öz, Reverse Logistics and Applications in the Defense Industry, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, 2007, s.60.

10. Attachments shall be presented at the end of the text and brief information as to the content and source of the document shall be presented at the bottom of it. Tables and figures (including graphics) may be presented within the text of the article as well as in the attachments. If they are to be presented within the text of article, tables, figures, and graphics shall be numbered in their own order (such as Table 1, Figure 2, etc). The number of the table or figure and the introductory title regarding the content

of it shall be given at the bottom of the table or figure centered. If citations are made for tables, figures, graphics and pictures, the sources of the citations shall be given with a footnote.

11. Resources shall be sorted alphabetically in a bibliography at the end of the article. Internet sources shall be added at the end of the bibliography. The entries of the bibliography shall be written by putting the surname of the author first (IN CAPITAL LETTERS) and then name of the author; then all the other information of the sources shall be included as done in the references.

REFERENCES SAMPLE:

REFERENCES

Archival Sources (If available)

The referencing rules of the relevant archive should be taken into account.

Published Works

AVCI Engin (2019). “Ceza Adalet Sistemi Çerçevesinde Şiddet İçeren Radikalleşmeyle Mücadele: Terörist Rehabilitasyonu ve Yeniden Topluma Kazandırma”, (ed.) Gökhan Sarı ve Cenker Korhan Demir, *Uluslararası Güvenlik Kongresi*, Kuram, Yöntem, Uygulama, Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi Yayınları, Ankara, 429-444.

GRISSOM Adam (2006). “The Future of Military Innovation Studies”, *Journal of Strategic Studies*, 29:5, 905-934.

KALELİOĞLU Uğur Berk (2022). “Alman Askerî Sosyolojisi: Gelişim, Kurumsallaşma ve Sınırlılıklar”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 18: 41, 201-224,

MEARSHEIMER John J. ve WALT Stephen M. (2008). *The Israel Lobby and U.S. Foreign Policy*, FSG Adult, 1st edition, New York.

ÖZ Tolga (2007). Reverse Logistics and Applications in the Defense Industry, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

SCHELLING Thomas C. (2008). *Arms and Influence*, Yale University Press, Revised edition, New Haven.

YILDIZ Gültekin (ed.) (2017). *Osmanlı Askerî Tarihi: Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri 1792 – 1918*, Timaş Yayınları, İstanbul.

İNALCIK Halil (2002). “Barbaros’tan İnebahtı (Lepono)’ya Akdeniz”, (ed.) Bülent Arı, *Türk Denizcilik Tarihi*, T.C. Başbakanlık Denizcilik Müsteşarlığı Yayınları, Ankara, 141-154.

Internet

KENNAN George F. (1947). “The Sources of Soviet Conduct”, *Foreign Affairs Magazine*, <https://www.foreignaffairs.com/articles/russian-federation/1947-07-01/sources-soviet-conduct>, erişim 21.11.2019.

KILIÇ Kaan, “Türk Hava Sanayinin Gelişiminde Polonyalıların Etkisi”, <https://savasarastirmalari.com/turk-hava-sanayinin-gelisiminde-polonyanin-etkisi/>, erişim 21.05.2022.

“War in Ukraine”, www.internetkaynak.com, erişim 10.05.2022.